

Tadqiqot.uz

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР МАВЗУСИДАГИ КОНФЕРЕНЦИЯ МАТЕРИАЛЛАРИ

2020

- » Ҳуқуқий тадқиқотлар
- » Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар
- » Тарих саҳифаларидағи изланишлар
- » Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни
- » Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни
- » Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар
- » Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар
- » Маданият ва санъат соҳаларини ривожланиши
- » Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши
- » Техника ва технология соҳасидаги инновациялар
- » Физика-математика фанлари ютуқлари
- » Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар
- » Кимё фанлари ютуқлари
- » Биология ва экология соҳасидаги инновациялар
- » Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари
- » Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Crossref

conferences.uz

No 20
30 сентябрь

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ
10-ҚИСМ**

**МАТЕРИАЛЫ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ
20-МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОЙ ДИСТАНЦИОННОЙ
ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИИ НА ТЕМУ "НАУЧНО-
ПРАКТИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ"
ЧАСТЬ-10**

**MATERIALS OF THE REPUBLICAN
20-MULTIDISCIPLINARY ONLINE DISTANCE
CONFERENCE ON "SCIENTIFIC AND PRACTICAL
RESEARCH IN UZBEKISTAN"
PART-10**

ТОШКЕНТ-2020

УУК 001 (062)
КБК 72я43

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" [Тошкент; 2020]

"Ўзбекистонда илмий-амалий тадқиқотлар" мавзусидаги республика 20-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 сентябрь 2020 йил. - Тошкент: Tadqiqot, 2020. - 217 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн конференция 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиши йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга баршиланган.

Ушбу Республика илмий конференцияси таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илфор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, очимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳлил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1.Хуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б.,ю.ф.н. Юсувалиева Раҳима (Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2.Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна(Фарғона давлат университети)

3.Тарих саҳифаларидағи изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4.Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманганд мухандислик-қурилиш институти)

5.Давлат бошқаруви

PhD Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси хузуридаги "Оила" илмий-амалий тадқиқот маркази)

6.Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна(Андижон давлат университети)

7.Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Хамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш худудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажида Дилдора Раҳматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Воҳидова Меҳри Ҳасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидағи инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброҳимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобоҳонов Олтибой Раҳмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Мусиқа ва ҳаёт

Доцент Чарисев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқаюм Раҳимбердиевич (Наманган мухандислик-курилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган мухандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.Ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқовиҷ, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлантириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўқтам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толивович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг хаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Сахифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz

ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

**ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ
ИННОВАЦИЯЛАР**

1. Eshqobilov Javli, Bo‘taylorova Gulasal Sobirovna	
ADABIYOT DARSLARIDA KO‘RGAZMALI QUROLLARDAN FOYDALANISH METODIKASI.....	12
2. Bovatov Ibroxim Kamiljonovich	
CHIZMACHILIK DARSLARIDA ZAMONAVIY VOSITALARNI QO‘LLASH.....	14
3. Xakimova Shoxida Abduraufovna	
BOSHLANG‘ICH SINFDA ONA TILI DARSINI O‘TISH METODIKASI VA TA’LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYANING O‘RNI	16
4. Yakubova Shaxnoza Anvarovna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QUVCHILARDA TA’LIM JARAYONIDA MUSTAQILLIK VA FAOLLIKNI RIVOJLANTIRISH.....	18
5. Mamadjonova O‘giloy Rasuldjanovna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNALOGIYALARINI QO‘LLASH USULLARI	20
6. Qayumova Gulsora	
BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QISH DARSLARIDA NUTQ O‘STIRISH USULLARI	22
7. Abdullayeva Muxlisaxon Abdulaziz qizi	
OGAHIY IJODINI O‘RGATISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR.....	24
8. Qo‘ziboyeva Nilufar Maxamatkarimovna	
O‘QUVCHILARNI KREATIV FIKRLASHGA O‘RGATISH-DAVR TALABI.....	26
9. Uralova Gulsinoy Mamataliyevna	
BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA TA’LIMIY O‘YINLARDAN FOYDALANISH	27
10. Abdullayeva Guliniso Jamoliddinovna	
BADIY ADABIYOTNING YOSHLAR MA’NAVIYATINI YUKSALTIRISHDAGI AHAMIYATI	29
11. Ablakulova Gulchexra Uralovna	
SHE’RNI O‘QISH METODIKASI ASOSIDA O‘QUVCHLARDA IFODALI O‘QISH KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH.....	31
12. Alayarova Hayotxon Bahromqulovna	
MAKTAB ADABIY TA’LIMIDA LIRIK ASARLARNING O‘GANILISHI VA O‘ZIGA XOSIGI	33
13. Alibekova Yulduzxon Niyozaliyevna	
O‘QUVCHILAR SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA O‘QISH DARSLIKLARINING O‘RNI	35
14. Axmedova Muborak Raxmonovna	
URG‘U VA UNING AHAMIYATI	37
15. Azizov Bahrom Pardayevich, Abdukarimova Zamira Eshmamatovna, Toshpo‘latov Ro‘ziqul Muhammadiyevich	
BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA TASVIRIY SAN’AT VA CHIZMACHILIK FANLARINI O‘QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARINING ILMIY NAZARIY ASOSLARI	39
16. Barnoyeva Munojat Baxtiyorovna, Aripova Zarifa Komilovna	
BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QISH DARSLARINING AHAMIYATI VA O‘QITISH USULLARI	41
17. Barotov Fazliddin Ibragimovich	
TA’LIMDA O‘QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI	43
18. Bobodo’stova Dilorom	
O‘QITISHNING ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	45

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

19. Djurayeva Anora Kuzibayevna	
TA'LIM TIZIMINI (BOSHLANG'ICH SINFDA) RIVOJLANTIRISH MASALALARI	47
20. Djurayeva Shaira Savutovna	
3-SINF ONA TILI DARSLARIDA “OT” SO‘Z TURKUMINI O‘RGANISHDA INTERFAOL METODLARNI QO‘LLASH.....	48
21. Do’smatova Dilfuza Kuzibayevna	
TA'LIMDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI.....	50
22. Erdonayeva Baraka G‘aniyevna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSLARINING O‘RNI.....	52
23. Goibnazarova Ulbo‘sın Hazratqulovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA IFODALI O‘QISH MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH AHAMIYATI.....	53
24. Isaxanova Aziza Nasritdinovna	
3-SINFDA OT SO‘Z TURKUMINI O‘RGATISHDAGI UZVIYLIK	55
25. Ishmukhamedova Ozoda Alisherovna	
DEVELOPING SPEAKING SKILLS AT 10-11 GRADES THROUGH COMMUNICATIVE ACTIVITIES	57
26. Ishmukhamedova Ozoda Alisherovna	
DEVELOPING SPEAKING SKILLS THROUGH COMMUNICATIVE ACTIVITIES	59
27. Jumayeva Hilola Jo‘rabyoyevna	
GEOGEBRA DINAMIK MATEMATIK DASTURIDAN FOYDALANISH.....	61
28. Kadirova Dilnoza Baxtiyorovna, Xo‘jaqulova Sohiba Shomurodovna, Kadirova Guzal Baxtiyorovna	
O‘ZBEKİSTONDA DAVLAT MUSTAQILLIGINING QO‘LGA KIRITILISHI VA UNİNG TARİXIY AHAMIYATI	63
29. Kenjaeva Gulshoda Numonovna	
O‘SMİRLAR VA OİLADAGI NİZOLARNING KELIB CHİQUVCHI SABABLARI.....	65
30. Kurbanova Musharraf Mamadjanovna	
TOPISHMOQLAR ASOSIDA AXLOQIY TARBIYA BERISH IMKONİYATLARI	66
31. Kurbanova Muxabbat Raimovna	
SAVOD O‘RGATISH DARSLARI (O‘QISH VA YOZISHGA O‘RGATISH) JARAYONIDA İNTEGRATSIYA	68
32. Obidova Mavzuna Ismoiljon qizi, Abdullayeva Nigoraxon Sobirovna	
UMUMIY O‘RTA TA’LIM MKAKTABLARIDA BOSHLANG'ICH SINF O‘QUVCHILARINI INTELLEKTUAL RIVOJLANTIRISH MASALALARI.....	70
33. Madrahimova Rano	
THE SECOND HERO IN LITERATURE AND ITS ARTISTIC FUNCTION.....	72
34. Maxmudova Madinahon Sobirxonovna	
OLİЙ TA’LİMMDA BÜLAJAK LÖGOPEDLARNING MUSTAÇIL TÀYLIMI SAMARADORLIGINI ÖŞIRISH İJTIMOİЙ-PEDAГОGIK MUAMMO SİFATIDA.....	73
35. Maynusova Zilola Baratjonovna	
TA’LIM PSIXOLOGIYASI - O‘QITUVCHI VA O‘QUVCHI MUNOSABATI	75
36. Musayeva Hayotxon To‘xtasinova	
TA’LIM JARAYONINING MOHIYATI TUZILISHI VA UNİNG VAZİFALARI	76
37. Nuraliyeva Dildora Tursunbayevna	
YEVROPANING ENG FAOL VULQONINI	78
38. Omonov Davron Alisherovich	
JİSMONIY TARBIYA DARSLARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI JORİY ETİSHNING İLMIY- NAZARIY ASOSLARI.....	79
39. Qamarova Bahora Saloxiddinovna	
STEM HAMDA STEAM TA’LIM YO‘NALISHLARI	81
40. Qo‘rchiyeva Xolidaxon Hosilbekovna, Qodirova Saodatxon Abdupattoyevna	
DUNYO MAMLAKATLARIDA BOSHLANG'ICH TA’LIM QANDAY TASHKIL ETILADI.....	83

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

41. Rasulova Hamida Mirzaahmedovna	
O'ZBEK TILI DARSLARIDA TALAFFUZ USTIDA ISHLASH.....	85
42. Ro'ziqulova Shahnoza Bekmurotovna	
ONA TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH.....	87
43. Saliyeva Dilfuza Abdukarimovna	
BOSHLANG'ICH SINF "ONA TILI" DARSLARIDA O'QITISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI	88
44. Saydazimova Iroda Alisherovna	
PROBLEM SOLVING TASKS AND THEIR EFFICACY IN ESP CLASSES	90
45. Saydazimova Iroda Alisherovna	
TEACHING PRODUCTIVE SKILLS TO ESP STUDENTS IN HIGHER EDUCATION THROUGH PROBLEM SOLVING TASKS.....	92
46. Shamsiyeva Saodat Sunatovna	
ONA TILI DARSLARIDA "T" CHIZMA METODINI QO'LASH TASNIFI	94
47. Sultonova Manzura Tolmasovna	
BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING MATEMATIKADAN O'QUV MATERIALLARINI O'ZLASHTIRISH DARAJASINI O'RGANISH	96
48. Teshabayeva Firuza Pardavayevna	
BOSHLANG'ICH SINF DARSLARIDA MULTIMEDIYA VOSITALARIDAN FOYDALANISH USULLARI	98
49. To'pchiboyeva Gulsora Xakimbekovna	
BOSHLANG'ICH SINFLARDA HUSNIXAT DARSLARI ASOSIDA CHIROYLI YOZUV KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI	99
50. Turgunova Shakhnoza	
THE DEVELOPMENT OF ESP STUDENTS' ABILITIES AND SKILLS THROUGH ALTERNATIVE ASSESSMENT	101
51. Turgunova Shakhnoza	
ALTERNATIVE ASSESSMENT AS A MEANS OF IMPROVING EFFICIENCY OF STUDENTS' ABILITIES AND SKILLS	103
52. Umarova Gulchehra Sobirovna	
BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH.....	105
53. Uralova Fatima Abdimannabovna	
MAKTABGA PSIXOLOGI QANDAY BO'LISHI KERAK	106
54. Xolmirzayeva Sarvinoz Nurillayevna	
XOTIN-QIZLAR SPORTI TARIXI VA RIVOJLANISHI	107
55. Xurramova Sitora Faxriddin qizi	
TARIX DARSLARINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISHNING ILMIY NAZARIY ASOSLARI	109
56. Yunusova Xurshida Erkinovna	
BOSHLANG'ICH SINF DARSLARIDA MULTIMEDIYA VOSTALARIDAN FOYDALANISHNING TA'LIM SAMADORLIGINI OSHIRISHDAGI RO'LI	111
57. Абдисаттарова Эльмира Абдижамиловна	
АЛХИМИЯ ҲӘМ ОНЫҶ ӨЗИНЕ ТӘН ӨЗГЕШЕЛИКЛЕРИ	113
58. Кушматова Матлуба Шукуржоновна	
ЎҚУВЧИЛАРГА ТАЪЛИМ БЕРИШДА, ТАЪЛИМ ПСИХОЛОГИЯСИНИНГ АҲАМИЯТИ	116
59. Қурбанова Райхонай Шоназар қизи, Цой Наталя Борисовна	
МАТЕМАТИКА ФАНИДАН СИНФДАН ТАШҚАРИ МАШФУЛОТЛАРНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ	118
60. Ж.Облоқулов	
ЎСПИРИНЛАР ДУНЁҚАРАШИГА САЛБИЙ ТАЪСИР ЭТАДИГАН АХБОРОТЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК МЕХАНИЗМЛАРИ ВА ОҚИБАТЛАРИ	120

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

61. Сатторова Гулрух Абдумаликовна	
СУИЦИДАЛ ХУЛҚ ВА УНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ БҮЙИЧА ПСИХОЛОГИК ТАВСИЯЛАР	123
62. Холмирзаева Матлуба Nurillayevna	
БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИГА ОНА ТИЛИ ДАРСИНИ ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИБ ЎТИШ МЕТОДИКАСИ	124
63. Hamdamov Erkin Ergashevich	
BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHISINING KASBIY-GNOSTIK KOMPETENSIYASI MASALASINING ZAMONAVIY KO'RINISHI VA MOHIYATI.....	126
64. Якубов Хушнуд Каландарович	
ТЕХНОЛОГИЯ ДАРСЛАРИДА КРЕАТИВ СИФАТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ СТРАТЕГИЯЛАРИ.....	128
65. Isomova Muqaddas Najimovna	
MAKTABDA KIMYO FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY INNOVATION METODLARIDAN FOYDALANISH.....	130
66. Maxmudova Muqaddamxon Hamzayena	
UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABALARIDA TARIX FANINI O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	131
67. Edilova Nargiza Esanova	
O'QUVCHILARDA MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISHDA ONA TILI FANINING O'RNI	132
68. Madrimova Mashxura Kuzibaevna	
FIZIKA FANINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH.....	133
69. Шерназаров Улугбек Тожибоевич	
ФИЗИКАДАН ЛАБОРАТОРИЯ МАШГУЛОТЛАРИНИ ЎТКАЗИШДА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ	134
70. Нурматова Манзурахон	
МАТЕМАТИКА ФАНИНИ ЎҚИТИШДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ.....	135
71. Abdusamatova Shahodat Khojiakbar, Akhmedova Durdonahon Marufjon	
PROSPECTS FOR TEACHING THE ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF ELECTRONIC EDUCATION THROUGH THE TWO STEPS OF THE SCALE METHOD	136
72. Artiqova Sabohat Ro'zaliyevna	
FIZIKA FANINI O'QITISH JARAYONIDA ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH TAJRIBASI	138
73. Asqarova Shohsanam Alimjonovna	
BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA XATBOSHI	139
74. Abduvaxobova Saidaxon Jorayevna	
O'QISH FANIDAN STO' DARSLARINI TASHKIL ETISH.....	141
75. Boynazarova Qumriyo Sattarovna	
SINFDAN TASHQARI O'QISHNI TASHKIL ETISH METODLARI.....	142
76. Bozorova Dilafruz Fozilovna	
"BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA MAVZULARNI TEZ VA SIFATLI O'ZLASHTIRISHLAR KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH"	144
77. Davronova Shahnoza Farmonovna	
YOSHLARNI MA'NAVIY YETUK QILIB TARBIYALASHDA BOSHLANG'ICH TA'LIMNING O'RNI	145
78. Dehqonboyev Shohjahon Oybek o'g'li	
SHARQ MUTAFAKKIRLARINING OILAVIY MUNOSABATLAR DESTRUKTSIYASI HAKIDAGI QARASHLARI HAMDA OILADA SOG'LOM PSIXOLOGIK MUNOSABATLAR.....	146
79. Кўшинова Р бошчилигига, Дехконбоева Раъно Файратжон кизи	
ФИДОЙИ ВА МЕХРИБОН УСТОЗ ЭДИ.....	149

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

80. Ibraimova Madina Baxritdinovna, Abduraximova Gulmira Xayriddinovna O'QISH DARSLARINI TASHKIL ETISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING SHAKLLARI.....	151
81. Joldasova Gozzal Aybekovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA DARSLARNI SAMARALI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH.....	152
82. Каримова Кундуз Рузибоевна МАТЕМАТИК ТАФАККУРНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ИЛК ҚАДАМЛАР.....	154
83. Kuchkarova Gulshan Jamalovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSLARINI O'QITISH	156
84. Maxmudova Madinaxon Sobirxonovna OLIY TA'LIM TALABALAR MUSTAQIL FAOLIYATINI OSHIRISH	158
85. Madrizaeva Dilbar BOSHLANG'ICH SINFLARDA DARSLARNI ZAMONAVIY METODLAR ASOSIDA TASHKIL ETISH.....	160
86. Mamirova Qizlarxon Muhitdinovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSLARINI INTERFAOL USULLAR YORDAMIDA TASHKIL QILISH.....	162
87. Maqulova Gulnora Tuymaqulovna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA MATEMATIKANI O'QITISH.....	164
88. Matqurbanova Xurshida Saparbayevna MILLIY HUNARMANDCHILIGIMIZ - BOY MEROSIMIZ.....	166
89. Muhammatova Nozima BOSHLANG'ICH SINFLARDA YANGI INNOVATSION USULLARDAN FOYDALANIB O'QISH DARSLARINI TASHKIL ETISH.....	168
90. Narzulloeva Shaxlo Xayitovna TEXNOLOGIYA DARSLARINI O'QITISHDA PEDAGOGIK VA AXBOROT KOMMUNIKATSIYA TEXNALOGIYALARI ASOSIDA O'QUVCHILARNING IJODKORLIK QOBILYATLARINI OSHIRISH.....	170
91. Nazarova Hayotxon Abbasxanovna TA'LIMDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH	172
92. Normirzayeva Gulsaidaxon Yuldashevna BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI FANINI O'GANISH VOSITALARI	173
93. Parpiyeva Yorqinoy Otajonovna HUSNIXATGA O'RGATISHNING METODIK SHARTLARI	175
94. Sapayev Valisher Odilbek o'g'li, Axmedov Erkin Jo'raqulovich IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNI O'QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	176
95. Sapayev Valisher Odilbek o'g'li, Haydarov Umidjon Ummatkulovich IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNI O'QITISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASHNING DOLZARB MASALALARI.....	178
96. Qudratov Shuhrat Shavkatovich O'QUVCHI SHAXSINI TARBIYALASHDA TA'LIM TEXNALOGIYALARNING O'RNI	180
97. Qurtova Nilufar BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH	182
98. Razzaqov Mirjalol Qosimjonovich O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA JISMONIY TARBIYA FANINI O'QITISHDA SAMARALI VA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH.....	184
99. Sherg'oziyeva Marg'uba Abduvosiyevna TA'LIMDA NOAN'ANAVIY DARSLAR	186
100. Soliyeva Nargiza Shavkatovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIATSHUNOSLIK DARSLARINI O'QITISH METODLARI , VOSITALARI VA SHAKLLARI	187

МУНДАРИЖА \ СОДЕРЖАНИЕ \ CONTENT

101. Sultonova Dilnoza Xakimovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANINI O'QITISH	189
102. To'rayeva Dilafro'z Amonovna "BOSHLANG'ICH SINGLARDA O'QUVCHILARNING FIKRLASH DOIRASINI KENGAYTIRISH"	191
103. To'rayeva Sayyora Boboqulovna BOSHLANG'ICH SINF DARSLARINI ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL QILISHNING SAMARADORLIGI.....	192
104. Uzoqjonova Sotqinoy Abdurashidovna BOSHLANG'ICH SINF O'QISH DARSLARIDA METODLAR QO'LLASH AHAMIYATI	194
105. Xaydarova Gulbahor Alijonovna MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDА IJODIY TAFAKKURNING RIVOJLANISH DARAJASINI ANIQLASHDA PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK TALABLAR.....	195
106. Gulchehra Xujanova Uralovna, Gazibekova Soxiba Yusupovna O'QITUVCHINING NUTQ MADANIYATI VA NOTIQLIK SAN'ATI	197
107. Yadgarova Gulnozaxon Obidjonovna O'QISH DARSLARIDA MUSTAQIL ISHLAR.....	199
108. Yaxshiyeva Nozima Mo'minovna O'QUVCHILARDA O'SMIRLIK DAVRI RIVOJLANISH PSIXOLOGIYASI, XUSUSIYATLARI VA YOSH DAVRLAR INQIROZLARI.....	200
109. Yuldasheva Nargiza OBSTACLES IN LEARNING THE ENGLISH LANGUAGE.....	201
110. Джумабоева Шахноза Низомжоновна, Рустамова Шахло Абдулазизовна БОШЛАНГИЧ СИНФДА ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ УСУЛЛАРИ	202
111. Жўраева Нигора Бахтиёровна БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМ ЎҚУЧИЛАРИГА ЧЕТ ТИЛИНИ ЎРГАТИШНИНГ ПЕДОГОГИК АСОСЛАРИ	204
112. Кодирова Ирода Исмоиловна СИСТЕМА ЙАЗЧЕНИЯ ИМЕН ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ.....	206
113. Мирзакаримова Махлиёхон Мадаминжоновна ЎҚУВЧИ ТАДБИРКОРЛАР МАКТАБИ.....	207
114. Ж.Облокулов ЎСПИРИНЛИК ёшида шахснинг шаклланиши ва миллий тарбиянинг аҳамияти	209
115. Шокирова Дилноза Убайдуллоевна МЕТОДИКА ЙАЗЧЕНИЯ РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ.....	211
116. Менглиқулов Хайрулла Алиқулович УМУМТАЪЛИМ МАКТАБИ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИ ДИНАМИКАСИНИ ЎРГАНИШ	215

ПЕДАГОГИКА ВА ПСИХОЛОГИЯ СОҲАЛАРИДАГИ ИННОВАЦИЯЛАР

ADABIYOT DARSLARIDA KO'RGAZMALI QUROLLARDAN FOYDALANISH METODIKASI

*Eshqobilov Javli
Sherobot tumani 57-sonli
umumiy o'rta ta'lim maktabining
Onatili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Телефон:+99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru
Bo'tayorova Gulasal Sobirovna
Termiz shahar 9- sonli ayrim fanlar chuqur
o'rganiladigan iqtisoslashgan maktabining
Onatili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Телефон:+99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru*

Annotatsiya. Adabiyot darslaridagi ko'rgazmalilikning bosh vazifasi, o'quvchilarga adabiy asarni idrok etishda ko'maklashish, yozuvchi ijodini to'larq tasavvur etishga yordam berishdan iboratdir.

Kalit so'zlar: eshitish,adabiyot, ko'rgazmalilik, o'quvchi, o'zlashtirish, idrok etmoq, obrazlar orqali aks ettiradi.

Tabiatiga ko'ra adabiyotning o'zi borliqning ko'rgazmali tasviridan iborat. Ammo adabiyot darslarida san'atning boshqa turlari: Texnika vositalaridan kompyuter, ideoproektor, kino, televideniya, musiqa, tasviriy san'at ham yordamga kelishi mumkin. Bular adabiyot darslariga qo'shimcha axborot manbasi bo'lib xizmat qiladi, o'quvchilarda estetik tuyg'ularning shakllaniishi va rivojiga imkon beradi. Shuningdek, adib yaratgan obrazlarning o'quvchi ongida yanada puxtarq muhrilanishiga yordam beradi. Hozirgi paytda turli kinoapparatlar, televizor, epidiaskop, kompyutep va.b. har bir mакtabda ham, har bir xonadonda ham deyarli mavjud. Bularning hisobiga ko'rgazmali qurollar doirasi yanada kengayadi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, ko'rgazmalilikdan darsda va sinfdan tashqari ishlarda foydalanish, bir-biridan o'z xarakteriga ko'ra jiddiy farq qiladi hamda boshqaboshqa maqsadlarni ko'zda tutadi. To'garak ishlarda, fakultativ mashg'ulotlarda olib borish mumkin.

Darsda esa ko'rgazmalilik, o'quvchilarning aksari o'zlashtirishiga yordam bera oladigan darajadagina qo'llanishi mumkin. Aks holda u birinchi rejaga chiqib, asosiy mavzu orqa rejada qolishi mumkin.

Adabiyot darslaridagi ko'rgazmalilikning bosh vazifasi, o'quvchilarga adabiy asarni idrok etishda ko'maklashish, yozuvchi ijodini to'larq tasavvur etishga yordamlashish adabiy-nazariy tushunchalarini egallashga qo'shimcha imkon yaratish, o'quvchilar nutqini o'stirishni ta'minlashdan, bir so'z bilan aytganda adabiyot o'qituvchisi oldida turgan barcha vazifalarni hal qilishga yordam berishdan iborat. Bu xususiyat har bir aniq holatda turli xususiyatlarga ega bo'lishi mumkin. Ko'rgazmalilikdan foydalangandagina darslarda shartli ravishda o'quvchining passiv yoki faol ishtiroki haqida gapirish mumkin.

Agar ko'rgazmali qurol o'quvchi faolligini ijobiy ta'sir ko'rsatmasa, undan foydalanmagan ma'qul. Demak, ko'rgazmalilikning vazifalari nihoyatda xilma-xil bo'lishi mumkin. Hozirgi paytda ko'rgazmalilikning turlari nihoyatda xilma-xildir: illyustrativ-badiiy hamda grafik (chizma) materiallar, gramofon yozuvi va radioeshittirishlar, kinofilm va o'quv filmlari, televizion darslar, slaydlar v.h. Ularning har biri ko'rish, eshitish, sintetik shakldosh ko'rgazmalilikka tegishli

bo‘lishi mumkin. Ayniqsa ko‘rish bilan bog‘liq bo‘lgan ko‘rgazmalilikning ahamiyati kattadir. Bunga yozuvchi va shoirlarning portretlari, asarlarga illyustrastiyalar, yozuvchi (adib) hayoti va ijodiga aloqador bo‘lgan joylar fotografiyasi, yoki yozuvchiinng hayoti bilan bog‘liq fotosuratlar, v.b. kirishi mumkin.

Har holda eng kamida darslik va darslik majmualardagi rasm namunalari shu vazifani bajarishi mumkin.

Otkritka ko‘rinishidagi rasmlardan tarqatma material sifatida foylalanish mumkin. Uning qulayligi shundaki, bu holda har bir o‘quvchining qobiliyati va imkoniyatini ham nazarda tutish mumkin bo‘ladi. Yozuvchi hayoti va ijodini o‘rganishga doir albomlarda tasviriy san’at asarlaridan namunalargina emas, yozuvchining o‘zi va zamondoshlari aytgan fikrlar, xatlardan namunalar bo‘lishi mumkin. Tinglash bilan aloqador ko‘rgazmalilik ham alohida mavqega ega.

Asarni, xususan she’riy asarlarni to‘liq tushunish va hazm qilish uchun adib yaratgan tovushni obrazlarni eshitish, his qilish va baholash ham nihoyatda beqiyos ahamiyatga molik. Oybek, H.Olimjon, E.Vohidov, A.Ori povlarning tovushlari yozilgan disklar, A.Navoiy, Bobur, Ogahiy, Muqimiy, Furqat she’rlari bilan aytildigan qo‘shiqlar plastinka va disklar butun o‘rgatuvchilarimiz ko‘p qiyinchiliksiz topishi mumkin bo‘lgan va amaliyotga ko‘p qo‘llaydigan manbalardir. Musiqa va badiiy-ifodali o‘qish, adabiyot o‘qitish jarayonida o‘quvchilar faolligini oshirishda katta ijobiy rol o‘ynaydi. Disklarning adabiyot darslaridagi zaruriyati ba’zan nihoyatda ochiq sezildi.

O‘quvchilarni kitob o‘qishga qiziqtirishda ko‘rgazmali qurollar muhim didaktik vosita sanaladi. Agar ko‘rgazmalilikning didaktik funksiyasi oldindan puxta o‘ylab ko‘rilmasa, dars samaradorligi bir qadar susayishi, ayrim holatlarda esa unga mutlaqo salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. Adabiyot darslaridagi ko‘rgazmalilik oxirgi maqsad emas, balki vositadir. Shunga ko‘ra o‘quvchi filmni yoki rasmni ko‘rib, kuy yoki qo‘sinqni tinglab bo‘lganidan keyin unga shunday savollar berilishi lozimki, bu topshiriq va savollar o‘quvchini badiiy asar ichiga olib kirishga, badiiy obraz yoki tasvir mohiyatini chuqurroq anglashga, so‘zning ta’sir kuchini yaqqolroq his etishga yordam bersin. Yana bir muhim holat shundaki, ko‘rgazmali qurollarni yaratishga o‘quvchilarning o‘zlarini jalg etish ham muhimdir. Bunda faqat nusxa ko‘chirish emas, balki jiddiy ijodiy mehnatni talab qiladigan ko‘rgazmalar yasash, o‘quvchining umumiy badiiy estetik tayyorgarligiga ham jiddiy ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Zunnunov A. va boshq. Adabiyot o‘qitish metodikasi. -T.: O‘qituvchi. 1992.
2. G‘ulomova N. O‘quvchilarning badiiy adabiyotga bo‘lgan qiziqishlarini orttirish. Til va adabiyoti ta’limi. 1992.

CHIZMACHILIK DARSALARIDA ZAMONAVIY VOSITALARNI QO'LLASH.

Bovatov Ibroxim Kamiljonovich

Sirdaryo viloyati Sayxunobod tumani

12 - mактабning 2 тоифали chizmachilik fani ukituvchisi

Tel: 99-910-86-22

Annotatsiya: Elektron interaktiv doska – raqamli, dasturiy va Internet texnologiyalari sohasidagi oxirgi yutuqlar kombinatsiyasligi, bu ta'limga sohasidagi keskin o'zgarish hisoblanishi, chunki an'naviy doska va bo'rlar elektron ko'rinishga o'tishi haqida so'z boradi.

Elektron interaktiv doska - personal kompyuter uchun periferiya qurilmasi hisoblanishi, proektor qurilmasi bilan birgalikda videoroliklarni, rasmlarni va boshqa obyektlarni yaratish va namoyish etish, kompyuter xotirasiga saqlash yoki printer orqali bosmaga chiqarish mumkinligi haqida yozilgan.

Elektron interaktiv doska tarkibiga quyidagi elementlar kiradi:

Doskaga yozish uchun 3 dona elektron ruchka :

Doskani kompyuterga ulash uchun 10 metrli USB-RS232 kabeli :

Diskda elektron doska dasturiy ta'minoti :

Elektron doska ikki xil ko'rinishda o'rnatilishi mumkin. Xarakatlantirishga qulay bo'lishi uchun maxsus oyoqli moslamalarga mahkamlanishi

Yoki qo'zg'almas bo'lishi uchun maxsus uskunalar yordamida devorga maxkamlanishi mumkinligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zi: USB-RS232 kabeli, interaktiv doska, elektron doska, personal kompyuter, periferiya qurilmasi, uzluksiz kuzatishlariga

Katta sinf xonasida dars utilganda zamonaviy kompyuter texnologiyalari qulayliklar yaratadi va ta'limga sifatini oshirishda samarali usullardan xisoblanadi. Ayniqsa chizma geometriya darslarida o'quvchilarga chizmalarni chizilishini tushuntirishda zamonaviy texnika vositalaridan qo'llash juda qulay. Bulardan eng sodda va tushunarli bo'lgan turlaridan biri elektron doskadir. Elektron doskada dars o'tilganda elektron qalamdan foydalaniladi. Xamma amallar mana shu qalam yordamida bajariladi. Dars oddiy doskada o'tilganidek, faqat unga xoxlagan rangdagi va qalinlikdagi chiziqlarni chizish mumkin.

Dars jarayonida o'quv qurollarining elektron ko'rinishidan, raqam va shriftlarning bosma va yozma ko'rinishlaridan, tekislik, sirt va boshqa yuzalarni bo'yashda kerakli ranglardan foydalanish mumkin. Chiziqlarni o'chirish, qisqartirish, uzaytirish, chiziq yo'g'onliklarini tanlash va ko'chirish juda qulay. Eng muhim o'tilgan darsni, chizmani yoki chizmalarni doskaning xotirasiga saqlab, qayta ko'rsatish imkoniyati mavjud. Buning uchun elektron doskada kerakli komandalarni chaqirish va ularni kerakli vaqtida almashtirib turish lozim. Chizmachilik darslarida o'tiladigan barcha ma'ruzalarini elektron doska xotirasiga yozib qo'yish, kerakli vaqtida qayta ko'rsatish, fleshkada saqlash, kompyuterlarda mustaqil o'rganish va hatto bir necha sinfdagi bir vaqtida dars o'tish imkoniyatlari mavjud. Elektron doskadan foydalanganda elektron qalam bilan chizmalarni chapga, o'nga, yuqoriga va pastga surib qo'yib, yangi chizmaga joy ochish mumkin. Elektron doskani yuzasini vertikal va gorizontal xolatda kengaytirish mumkin.

Chizma geometriya darslarini elektron doskadan foydalanib o'tilganda quyidagi qulayliklarga ega bo'lish mumkin: o'quvchilarga tushunish osonroq bo'lishi uchun chizg'ich, transportir, tsirkul va boshqa o'quv qurollar kerak bo'lmaydi, bir juftlik yoki ikki juftlik ma'ruzalar o'tilganda, chizmalarni qayta chizishga xojat yo'q. Ikkinci dars boshlanganda qisqa vaqt ichida birinchi darsda o'tilgan mavzuni mazmunini va chizmalarni qayta ko'rib chiqish va aynan shu joydan darsni davom ettirish mumkin. Elektron doskadan foydalanish imkoniyati yaratiladigan bo'lsa: birinchi navbatda uning barcha imkoniyatlarini o'rganib chiqish lozim, chizmachilik ma'ruzalaridan tashqari amaliy mashg'ulotlarni, injenerlik grafikasi darslarini, xamda qurilish chizmachilik darslarini o'qitishga xam elektron trenajyordan foydalanish, o'qituvchi uchun xam o'quvchi uchun xam juda yahshi qulayliklar hosil qiladi. O'qituvchi doskada bajaradigan barcha amallarni joyida o'tirgan xolda bajarishi mumkin.

Bunda bajarilayotgan amallarni o'quvchilar uzluksiz kuzatishlariga erishiladi. Faqat doskadagi elektron qalam vazifasini o'qituvchi kompyuter sichqonchasi orqali boshqaradi. Bu jarayonlar

birinchidan o‘quvchining fanlardan o‘zlashtirish samaradorligini oshiradi, ikkinchidan elektron doskadan foydalanish, chizma geometriya va injenerlik grafikasi darslarini sifatli va samarali bo‘lishiga xizmat qiladi.Bundan tashqari chizma geometriya misollarini tushuntirishda,epyurlar va sirlarni chizmalarini xayotiy misollar bilan chizib tushuntirish yanada qiziqarli.

Xulosa

Interaktiv doska (yoki elektron doska) - raqamli qurilmalar, simsiz aloqa, dasturiy ta’minot va Internet texnologiyalari sohasidagi so‘ngi, yangi yutuqlar birikmasidir. Bu nihoyat, ta’lim sohasida inqilob qilib, an’anaviy doska va bo‘r o‘rnini to‘la bosish imkoniyatini yaratadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati

1. Abdumalikov A. «Chizmachilikdan terminologik lugat- spravochnik». Toshkent. «O‘qituvchi»-1997 y.
2. A. D. Botvinnikov, V. N. Vinogradov, I. S. Vishnepolskiy.«Chizmachilik». O‘rta maktablar uchun darslik.

BOSHLANG‘ICH SINFDA ONA TILI DARSINI O‘TISH METODIKASI VA TA’LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYANING O‘RNI

*Xakimova Shoxida Abduraufovna
Sirdaryo viloyati Boyovut tuman
№37 umumta’lim maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
xakimovashoxida@gmail.com
Telefon: +99899 906 67 76*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinfda ona tili darsini o‘tish metodikasi va ta’lim samaradorligini oshirishda innovatsion texnologiyaning o‘rni va ushbu darslarda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash o‘quvchilarni ijodiy fikrlashga, olingan axborotlarni faollikda hal etishga, fikrni erkin bayon etishga, tashabbuskorlikka, hamkorlikda ish yuritishga, fikrni yozma ravishda bayon etishga chorlashi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so‘zlar: Ta’lim, dunyoqarash, til, ijtimoiy, rivojlanish, til bo‘limlari, bog‘lanish, jamiyat, tafakkur, aloqa, ona tili, dars, innovatsion texnologiya, metod, o‘yin.

Ta’limning bugungi vazifalaridan yana biri o‘qituvchilarga metodik yordam berib, ularni zamonaviy bilim berish bilan qurollantirish zarur. Buning uchun, xususan kimyo fanini o‘qitishda qo‘llaniladigan metodlar, vositalarni mazmunan yangilash, to‘ldirish, innovatsion texnologiyalarga oid metodik qo‘llanmalar, tavsiyalar yaratish, bu orqali ta’limda samaradorlikka erishish yo‘llarini ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb muammolaridan biridir.

Boshlangich sinfda Ona tilini o‘rganish jarayonida dunyoqarash asoslarini shakllantirish masalasini hal qilishda maktabda o‘zbek tilini o‘rgatishga asos bo‘ladigan material alohida qimmatga ega. Materialning xaqiqiy tomoni uning g‘oyaviy yo‘nalishida va badiiy ifodaliligi o‘quvchilarning fikrlash faoliyatlariga his – tuyg‘ulariga ta’sir etadi. Atrof – muhit haqidagi bilimlarni kengaytiradi, tilga va uni yaratgan xalqqa qiziqishini tarbiyalaydi, ularning shaxsiy sifatlarini belgilaydi. Demak, tilni o‘rganish jarayonida kichik yoshdagi o‘quvchilarda dunyoqarash asoslarini shakllantirishga quyidagi omillar o‘qituvchilarning metodologik pozitsiyasi, o‘quvchilar o‘zlashtiradigan til haqidagi bilimlar tizimi, o‘quvchilar o‘rganib oladigan bilim usuli, tilni o‘rganishga asos bo‘ladigan materialning bilim berishdagi g‘oyaviy-siyosiy va badiiy qimmati hal qiluvchi ta’sir ko‘rsatadi.

Umumta’lim maktab boshlang‘ich sinfda ona tili fanining o‘rni beqiyosdir. Mantiqiy va erkin fikrloveli, dunyoqarashi keng, ijodiy va badiiy tafakkurga ega shaxsni kamol toptirish ona tili fanining bosh maqsadidir. Zero, dars – muqaddas! Demak, maqsad bitta, u ham bo‘lsa, o‘quvchilarga berilayotgan ta’lim-tarbiya sifatini oshirib, ularda kommunikativ salohiyatni shakllantirish, mustaqil hayotda o‘z fikriga, o‘z so‘ziga ega bo‘lgan vatanimiz ertangi kunini dadil davom ettirib, yuqori marralar sari intiladigan yoshlarni tarbiyalashdan iborat. Pedagogik texnologiyalarning maqsadi o‘qituvchi va o‘quvchining belgilangan maqsadga hamkorlikda erishishlarini ta’minlashdir. O‘quv jarayonida o‘quvchilar mustaqil fikrlab, ijodiy ishlab, izlanib, tahlil etib, o‘zlarini xulosa qila olsa, ko‘zlangan maqsad amalga oshadi. O‘qituvchi o‘quvchilarning faoliyati uchun imkoniyat va sharoit yarata olishi o‘qitish jarayonining asosi sanaladi. Har bir dars, mavzu, o‘quv fanining o‘ziga xos texnologiyasi bor. Ona tili darslarida o‘quvchilarning yozma nutqi va imlosi savodxonligini mustahkamlash maqsadida matn yaratish yuzasidan bir qancha qiziqarli topshiriqlar berish mumkin.

Ona tili darslarini o‘qish darslari bilan bog‘lash sintaksis va punktuatsiya elementlari ustida ishlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. O‘quvchilar bu darslarda sintaksis sohadagi bilimlariga asoslangan holda ifodali o‘qish, so‘zni aniq ishlatish, o‘z fikrlarini grammatik to‘g‘ri shakllantirishga o‘rganadilar.

O‘qituvchi dars jarayonida boshqa ma’lumotni berish bilan bir qatorda internet ma’lumotlari, multimedia dasturlari, jadvallar va shunga o‘xshash mavzuga oid qo‘sishimcha ma’lumotlarni ko‘rsatib o‘tsa, bu nafaqat o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, balki o‘quvchilarning mustaqil o‘qishini talab darajasida shakllantirishiga, mavzuni imkon darajasida to‘la o‘zlashtirishiga ham yordam beradi. “Aqliy hujum”. Bu hujum ona tili va adabiyot darslarining boshlanishida yoki istalgan joyida qo‘llanishi mumkin. Bu boqichda muammo o‘quvchilarga aqliy hujum yo‘li bilan beriladi va ularning fikrlari orqali ochiladi

Xulosa kilib aytganda, ta'lim jarayonida o'yin metodlarini qo'llash o'quvchilarning o'quv faoliyklarini oshirish, darslarning qiziqarli va samarali tashkil etilishini ta'minlash imkonini ham beradi.

Bunday o'quv mashg'ulotlarida o'quvchilar o'zlarini jismonan va rihan erkin his etadigan muhitda yaratishi muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu holat ularnng aqliy hamda psixologik jihatdan to'liq rivojlanishlari uchun yordam beradi.

Umuman olganda, boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi. 1995.

2. M.Yusupov. O'qish va yozuv darslari samaradorligini oshirish. Toshkent: O'qituvchi. 2009.

Adabiyotlar ro'yxati

1. k.Qosimova. Boshlang'ich sinflarda ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi. 1995.

3. "Boshlang'ich ta'lim", "Til va adabiyot ta'limi" jurnallari.

4. G'ulomova M.X., Sobirova N.K. Yangi innovatsion texnologiya yordamida ta'lim

samaradorligini oshirish usullari – T.: 2009

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA O‘QUVCHILARDA TA’LIM JARAYONIDA MUSTAQILLIK VA FAOLLIKNI RIVOJLANTIRISH.

*Yakubova Shaxnoza Anvarovna
Buxoro viloyati Romitan tumani
21-sonli mактабнинг
boslang‘ich sinf o‘qituvchisi
mboqiyeva@list.ru +998936825958*

Annotatsiya: Maqolada boslang‘ich sinflarda o‘quvchilarda ta’lim jarayonida mustaqillik va faollikni rivojlanirishga doir ma’lumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: didaktik, faollik, ta’lim, mustaqillik, shart-sharoit, sifat. Mustaqillik va faollik o‘zaro sabab va natija shaklida bog‘langan didaktik hodisalaridir. Haqiqiy mustaqillikga erish-magan mamlakatda fuqarolarning faolligi, tashabbuskorligi haqida gapirish mumkin bo‘lmaganidek, ta’limda bolalarning mustaqilligini ta’minlamasdan turib, ularning faolligiga erishib bo‘lmaydi. Ta’limda o‘quvchilarning faolligi mustaqillik orqali belgilanadi, mustaqillik tufayli o‘quvchi ta’limning faol sub‘yektiga aylanadi. Ta’lim jarayonidagi mustaqillik faollik uchun shart-sharoit vazifasini o‘taydi. Faollik esa, o‘z navbatida, bolalarda mustaqillikni tarbiyalash uchun asos bo‘ladi. Bu tamoyillar bir-birini to‘ldiradigan hodisalar ularning mohiyatini tashqaridan ichkariga va ichkaridan tashqariga yo‘nalgan jarayonlar sifatida tasavvur qilingandagina anglash mumkin.

Mustaqillik tashqaridan ichkariga yo‘nalgan jarayon sifatida tasavvur etilganda, ta’limda bolalarning mustaqilligini ta’minalash ma’nosini, ichkaridan tashqariga yo‘nalgan jarayon sifatida tasavvur etganda, bolada shakllangan, tarbiyalangan shaxsiy sifat-mustaqillik ma’nosini anglaymiz. Birinchi holatda tashqaridan berilgan mustaqillik, ikkinchi holatda, bolaning o‘z intilishlari, harakatlari evaziga unda shakllangan shaxsiy sifat-mustaqillik ko‘zda tutiladi. Mustaqillik shaxsiy sifat belgilaridan biri shaklida mustaqil aqliy faoliyat ko‘rsatishi yo‘li bilan shakllanadi. Kishining mustaqillik aqliy faoliyat ko‘rsatish, mustaqil o‘rganish orqaligini fan asoslarini puxta egallashi hech kimga sir emas. O‘quvchilarda kitob ustida ishlay olish malakalari, dastavval, boslang‘ich sinflarda hosil qilinadi. Bu malakalar yuqori sinflarda yanada takomillashtiriladi. Darslarda tashkil etiladigan mustaqil ishlar o‘quvchilarda mustaqillikni rivojlaniradi[8].

Boshlang‘ich sinf o‘quvchisiga matematikadan peremetrlari teng bo‘lgan to‘g‘ri to‘rtburchak yuzi bilan kvadrat yuzlarini taqqoslab, qaysi figura yuzi katta? nima uchun? Berilgan tekis figura yuzini qanday topish mumkin? kabi savollarga o‘quvchilar mustaqil fikr yuritib javob beradilar. Bunday mustaqil ishlar bolalarni o‘ylashga, dalillarni taqqoslashga undaydi[1].

Bolaning mustaqilligi mustaqil ishlarning, mustaqil aqliy faoliyatining natijasi sifatida shakllanadi. Faollik tashqaridan ichkariga yo‘nalgan jarayon sifatida tasavvur etilsa, unda bolalarda mustaqillikni shaxsiy sifat shaklida tarbiyalashni anglaymiz. Zero, mustaqillik kishining o‘z intilishi, hatti-harakati natijasi sifatida tarkib topadi.

Agar faollik ichkaridan tashqariga yo‘nalgan jarayon sifatida qaralsa, unda insonning ichki intilishlari, emotsiyalari, qiziqishlari mustaqillikni shakllantirish vositasi ekanligini 19 tan olishga to‘g‘ri keladi. Hayot harakatga bog‘liq bo‘lganidek, mustaqillik faollikkha aloqadordir. Har qanday faollik zaminida mustaqil aqliy faoliyat yotadi. Faollik to‘g‘risida gapirganda, o‘qituvchi hikoyasi, suhbat, tushuntirishi, leksiyasini diqqat bilan tinglash, turli xil yo‘llar: ko‘rgazma quroq, mustaqil ish, muammolar, texnik vositalar yordamida o‘quvchilarning faolligini oshirish; ijtimoiy va ma’naviy hayotda faol ishtirot etish; moddiy ne’matlarni ishlab chiqarishda, ma’naviy boyliklarni o‘zlashtirishda ijodkorlik, tashabbuskorlik ko‘rsatish tushuniladi. Demak, faollik tushunchasi xoh o‘quv-tarbiya, xoh ijtimoiy va ma’naviy hayot to‘g‘risida bo‘lmasin, insonning ongli, aqliy faoliyatini ifodalash uchun ishlatiladi[2]. O‘quvchilarning ta’lim jarayonida mustaqilligi va faolligi quyidagi qoidalarga rioya qilish yo‘li bilan ta’milanadi.

Har bir o‘quv materialini o‘rganishga kirishishdan oldin o‘quvchilarga uning maqsadi, hayot uchun zarurligini tushuntirish kerak. Maqsad oldindan anglangan natija bo‘lib, bolaning barcha hatti-harakatini, intilishlarini yagona yo‘lga soladi. Maqsadni anglash ta’limning istiqbolligini ta’minalaydi. O‘rganilayotgan o‘quv mavzularining mazmuni, bolalarning individual xususiyatlari, real bilish imkoniyatlarini hisobga olib muammolar, muammoli savollarni o‘rgata tashlash.

Qo‘yilgan muammo, savol, topshiriqlar mohiyatidan kelib chiqib ta’limni tashkil etish va boshqarish bolalarda mustaqillik, faollikni tarbiyalaydi. O‘quv materiallarini o‘rgatish jarayonida bolalarga analiz va sintez qilish, taqqoslash, abstraksiyalash, umumlashtirish, induktiv va deduktiv xulosalar chiqarishni o‘rgatish muhim hisoblanadi[1]. Bola aqliy faoliyat usullarini o‘rgana borgan sari, o‘z oldiga qo‘yilgan muammolarni ham tezlik bilan bajarish sirlarini egallaydi. Bu o‘z navbatida, bolada o‘zlashtirilgan bilimlardan amaliyotda foydalanish qobiliyatlarini o‘stiradi. Ta’limning barcha bosqichlarida, darsning barcha bosqichlarida mustaqil ishlarni tashkil etish, bolalarga fan sohasida qo‘llanadigan metodlarni o‘rgatish. Bu yo‘l bilan o‘quvchilarda o‘z kuchiga, o‘z bilish imkoniyatlariga ishonch tarbiyalanadi.

Adabiyotlar

1. M. Ahmedov , N. Abdurahmonova, M. Jumayev. Matematika 1-sinf uchun darslik – «TURON-IQBOL» TOSHKENT – 2018
2. Abdurahmova N., O“rinboyeva L. Matematika .-2-sinf uchun darslik. – TOSHKENT «Yangiyo,,l Poligraf Servis» 2018

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ONA TILI DARSLARIDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNALOGIYALARINI QO‘LLASH USULLARI.

*Mamadjonova O‘giloy Rasuldjanovna
Buloqboshi tumani 31-umumiy o‘rta ta’lim maktabi
Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi*

Annotasiya: Ona tili darsi uchun qolaversa har bir dars uchun ta’limiy, tarbiyaviy, va rivojlantiruvchi ya’ni bir-biri bilan uzviy aloqada bo‘lgan uchyoqlama maqsadlar belgilab qo‘yildi. Ona tili darslarini tashkil qilish shakli unda qatnashuvchilarining psixologik, yosh xususiyatlariiga, o‘quv materiali hajmi va mazmuniga, ta’lim usullari va bolalarning imkoniyat darajalariga qarab loyihalashtiriladi.

Kalit so‘zlar: pedagogik tehnalogiya, boshqarish faoliyati.

Maktabda o‘qitiladigan ona tili fani shunchaki fonetik va grammatic tushunchalarni bir yoqlama shakllantirish vazifasini bajarmaydi, balki o‘quvchilarini badiiy til vositalari bilan ta’minlashi, ularda go‘zal nutq madaniyatini tarbiyalashi, fikr-mulohazalarini ifodali bayon etishga o‘rgatib borishi lozim. O‘quvchilar har bir ilmiy –nazariy tushunchani amalda qo‘llay olishlari uchun ona tili mashq‘ulotlarida optimal mashqlar tizimi qo‘llanib borilishi shart. Bunda albatta, an‘anaviy usullardan yangicha zamonaviy ilg‘or pedagogik texnalogiya shakllariga o‘tib ishslash davri keldi. Biroq biz ko‘p sonli boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini umuman “pedagogik texnalogiya”, “zamonaviy pedagogik ta’lim”, “noan‘anaviy darslar”kabi atamalar mohiyati, ular haqida muayyan aniq ma’lumotlar yuzasidan yahshi ma’lumotlarga ega emasdir.

Zamonaviy pedagogik texnalogiya shuni talab qiladiki, dars jarayonida, ta’lim –tarbiyada o‘quvchi asosiy harakatlantiruvchi kuch, ta’lim jarayoni sub’yekti bo‘lishi kerak. O‘qituvchi esa o‘qitishdan o‘qishni o‘rganishga, bilim berishdan bilimlarni o‘quvchilar mustaqil egallashlariga ko‘maklashishi zarur. Ona tili darslarining ta’limiy maqsadlarini belgilashda “bilim berish, ko‘nikmalarini hosil qilish, malakalarini shakllantirish va tushunchalarni mustahkamlash, bilim, malakalarini tekshirish va baholash, tushunchalarni tartibga solish, o‘quvchilar faoliyatini rivojlantirish, fikrlash darajasini o‘stirish, mavzu bilan bog‘liq holda nutq o‘stirish, lug‘at boyligini oshirish, gaplarni tahlil qilishga o‘rgatish, ijodiy faoliyatni rivojlantirish” kabi iboralardan foydalanish. Ona tili darslari oldiga qo‘yilgan tarbiyaviy maqsadlar: tarbiya doimo ta’lim tarkibida bo‘ladi. O‘quvchi ta’lim jarayonida o‘qituvchi tomonidan qo‘yilayotgan turli muammolarni yechishi davomida uning fikrlash darjasasi, zehni, zukkoligi, o‘qishga, bilim olishga bo‘lgan muhabbatni o‘sib va ana shu asosda xulqida ijobiy xususiyatlarni namoyon bo‘lib boraveradi. Shunday bo‘lsa ham, ona tili darsida davrning muhim dolzarb muammolari, inson ma’naviy hayotidagi jiddiy masalalarni ta’limiy mavzuga ustalik bilan bog‘lab, o‘quvchilar ongida ijobiy va fazilatlarni muayyan xususiyatlari haqida ayrim tushunchalarni shakllantirib borish zarur. Ona tili darsligida har bir mashq matni mazmuni bo‘yicha ma’lum bir tarbiyaviy masalani belgilash mumkin.

Pedagogik texnalogiyani, aniqroq qilib aytganimizda zamonaviy pedagogik texnalogiyani ta’limda tatbiq etishga, bir tomonidan, ko‘pchilik o‘qituvchilar jiddiy e’tibor bergen holda muayyan darajada izlanib bormoqdalar, ikkinchi tomonidan esa, aksariyat muallimlarning mashq‘ulotlarda turli noan‘anaviy usullarni duch kelgan holda qo‘llashlari natijasida mashq‘ulotlardagi qat’iy izchillik, tizimlilikka putur yetib, o‘quvchilar egallashi shart bo‘lgan bilim to‘la berilmayapti.

O‘qituvchi zamonaviy pedagogik texnologiyani ta’lim jarayonida joriy etishda quyidagi jihatlarga e’tibor berib borsa, maqsadga muvofiq bo‘lardi:

- shaxs- o‘quvchidagi mavjud imkoniyatlar – diqqati barqarorlik, aqliy mushohada qila olish, ijodiy izlana olishligi, faollik darjasasi, nutqi malakasini hisobga olish;
- o‘quv jarayonida muayyan algoritmini tuzib olish (dars bosqichlari uzviyligi, masqlarning bir-birini to‘ldiruvchi ketma – ketligi, ta’limiy vositalarning taxtligi);
- o‘quv jarayonini mohirlik bilan boshqarish;
- loyihani amalga oshirish jarayonida darsning ta’lim – tarbiyaviy maqsadlarining qay darajada amalga oshayotganini nazorat qilib boorish;
- darsda til imkoniyatlari va turli qo‘shimcha vositalar-texnika turlari, musiqa, ertak, topishmoq, maqol, she’r, rebus va hokazolardan unumli foydalanib borish.

Turli uslubiy maqola va qo'llanmalardan zamonaviy pedagogik texnologiyalarni qo'llashda o'quvchilarning mustaqil fikr yuritishlari uchun ularga imkon yaratib berish, o'qituvchi taqdim etgan fikrni muhokama qilish , mantiqiy mulohazalar qilib, tegishli hulosa – hukm chiqarish, o'z fikrlarini mustaqil himoya qilish, faol munozaraga kirishni ta'minlash kabi fikrlash bayon qilinib kelinmoqda. Shuningdek , ta'lim jarayonida modulli ta'lim texnologiyasi , hamkorlikda o'qitish texnologiyasi , muammoli ta'lim,ta'limiy o'yinlar o'tkazish, guruh – guruh qilib o'qitish texnologiyalari manzaralari chizib berilmoqda. Lekin yuqoridagi texnologiyalarning barchasini ham boshlang'ich ta'limda tatbiq etib bo'lmaydi. Chunki kichik yoshdagi maktab o'quvchisi hali murakkab tizimdagagi ta'lim jarayonida ishtirok etish qobiliyatiga ega emas.

Boshlang'ich ta'limda ham umumiylar o'rta ta'limda ham darsdagi asosiy bosqichlar (tashkiliy qism,o'tgan mavzubo'yicasuhbat,yangimavzuustidaishlash,yangibilimlarnimustahkamlash,uyga vazifa berish) an'anaviy tarzda olib boriladi.Keyingi yillarda bu bosqichlarning qat'iy izchillikda bo'lishi ,har bir bosqichning qat'iy qolipga tushib qolishi ta'lim samaradorligiga putur yetkaza bordi, mashg'ulotlarning zerikarli ,o'quvchilarning loqaydigiga sabab bo'ldi.Natijada sinf jamoasidagi interfaollikning yo'qolishi , o'quvchilarning mantiqiy fikrlashlaridagi ojizlik holatlari yuzaga keldi.Buning oldini olish uchun har bir darsga zamonaviy pedagogik taxnalogiyalarni tatbiq qilgan holda o'tish hozirgi zamon talabi hisoblanadi.

Zamonaviy pedagogik texnalogiyani amalda qo'llashda shunga e'tibor berish lozimki , o'quvchilarning mantiqiy, obrazli fikrlashga o'rgatish,ularni muntazam ravishda faollashtirib borish lozim . Yana shunga e'tibor berish joizki ,zamonaviy texnalogiyani takomillashtirishda dialektikaning o'ziga xos qonuniyatları hamda o'quvchilarning psixologik xususiyatlariga asoslanish talab etiladi.O'qituvchi mashg'ulotni loyihalashda pedagogik texnalogiya tamoyillariga jiddiy rioya qilishi lozim.

Shuningdek o'qitishda o'quvchi har bir mashg'ulotda huddi imtihondagidek harakat qilishi , o'z harakat faoliyati natijasini vaqtida bilishi , shu bilan birga ,o'quvchining yutug'iga o'qituvchining munosabati masalalari ham zamonaviy pedagogik texnalogiya qoidalari sifatida o'qituvchi diqqat markazida bo'lishi shart.

Ona tili darslarida husnihatga o'rgatishning vazifasi harf, so'z, gap va matnni to'g'ri va chiroyli yozishni takomillashtirishdir.Yozuvni o'rganish jarayonida o'quvchi tovushning belgisi bo'lган harfnı , so'z va gapni kitobdan va doskadan to'g'ri ,husnixat qoidalariga rioya qilib ko'chirib yozishi,yozganlarini tekshira olishi va yo'l qo'yan kamchilik hamda xatolarini o'qituvchi rahbarligida yoki o'zi tuzata olishi kerak.

Foydalanimgan adabiyotlar ro'yhati:

1. "Boshlang'ich sinflarda ona tili darslari" Q.Yunusov Toshkent – 2009
2. Ona tili . O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma. Toshkent - 2016

BOSHLANG‘ICH TA’LIM O‘QISH DARSLARIDA NUTQ O‘STIRISH USULLARI.

*Qayumova Gulsora
Buloqboshi tumani 31-umumta’lim maktabi
Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi*

Annotatsiya: O‘qish darslarida og‘zaki nutqni o‘stirish uchun keng imkoniyatlar mavjud. O‘qish darslarida lug‘at ustida ishslashda o‘quvchilar matn ichidagi ma’nosini tushunmaydigan so‘z va iboralarni ochib berish ,gap tuzish, bayon, inshoga doir turli xil mashqlar nutqiy malakalarni egallashda ularga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: nutq o‘stirish, til vositalari, lug‘at.

O‘quvchilar nutqini o‘stirish barcha o‘quv predmetlaridan o‘tkaziladigan mashg‘ulotlar bilan uzviy ravishda bog‘lanadi. O‘qish darslarida o‘quvchilar til yordamida tabiat va kishilar hayoti haqida bilim oladilar; ular kuzatishni, o‘ylashni va ko‘rganlari, eshitganlari, o‘qiganlari haqida to‘g‘ri bayon qilishni o‘rganadilar. O‘qish darslari bolalar lug‘atini boyitishga samarali yordam beradi, nutqni to‘g‘ri tuzishni o‘rgatadi.

O‘qish ,odobnama,ona tili darslarida tilni maxsus o‘rganish bilan bolalar alohida tovush, bo‘g‘in, so‘z va gaplarni eshitishga va aytishga o‘rganadilar. Ular maqollar ,topishmoqlar, ertaklar ,hikoya va masallar ,she’r, ruboily ,hikmatli so‘zlar orqali juda ko‘p yangi atamalarni bilib oladilar.

O‘quvchilar nutqini o‘stirishda o‘qituvchining nutq madaniyati katta ahamiyatga ega. O‘qituvchi barcha darslarda, sinfdan va maktabdan tashqari mashg‘ulotlarda faqat orfoepik talaffuz va adabiy til me’yorlariga rioya qilgan holda ifodali, ta’sirli so‘zlashi, shuningdek, har doim o‘quvchi bilan muomala madanyatiga alohida e’tibor qaratish lozim. Bu bilan u o‘quvchilarni ifodali so‘zlashga, xatosiz, chiroyli so‘zlashga o‘rgatadi, tilga sezgirlikni uyg‘otadi.

Maktab o‘quvchilarining nutqini o‘stirishga alohida ahamiyat berib kelinmoqda. O‘qish darslarida o‘quvchilarining og‘zaki va yozma nutqini o‘stirishda kichik-kichik parchalarni o‘qish, ifodali o‘qish, maznunini o‘zlashtirish, hikoya qildirish va yozma ish turlari: diktant, bayon va inshodan foydalaniлади.

Maktablarda o‘quvchilarining savodxonligini oshirish uchun interfaol metodlar,didaktik o‘yinlar,mashq topshiriqlar ,rebus va krassvordlar orqali o‘quvchilarining amaliy tafakkur va tasavvurlarini shakillantiradi ,mantiqiy fikrlash va hozirjavoblik qobiliyatlarini rivojlantiradi.

O‘qish o‘qitish metodikasini o‘rganish jarayonida qo‘yidagi vazifalar

bajariladi:

- o‘quv mashg‘ulotlarida til va nutq hodisalarini o‘zaro farqlash , qiyoslash ,

umumlashtirish asosida olib borib , o‘quvchining mustaqil va ijodiy fikrashi uchun keng imkoniyat yaratib berish;

- o‘quvchi faoliyatini so‘zga ehtiyoj hosil qiladigan o‘quv topshiriqlari orqali maqsadli boshqarib borish , so‘z boyligini oshirishni , tafakkur doirasini

kengaytirish , nutqiy salohiyatni shakllantirish;

O‘quvchilar nutqini o‘stirishda aniq belgilangan bir qator talablarga rioya qilinadi:

1. O‘quvchilar nutqi mazmundor bo‘lsin. Hikoya yoki insho o‘quvchilar uchun yaxshi ma’lum bo‘lgan dalillar, ularning kuzatishlari, hayotiy tajribalari, kitoblardan, rasmlardan, radioeshittirish va teleko‘rsatuvdan olgan ma’lumotlari asosida tuzilsagina mazmunli bo‘ladi. Bolalar bilmagan narsa, ko‘rmagan voqeа-hodisalar haqida yetarli tayyorgarliksiz so‘zlashga yo‘l qo‘ylisa, nutq mazmunsiz chiqadi.

2. Nutqda mantiqiylik bo‘lsin. O‘quvchilar nutqi mantiqan to‘g‘ri bo‘lishi, fikr izchil, asosli bayon etilishi, asosiy o‘rinlar tushirib qoldirilmasligi va o‘rinsiz takrorga, mavzuga taalluqli bo‘lmagan ortiqchalikka yo‘l qo‘yilmasligi talab etiladi.

3. Nutq aniq bo‘lsin. O‘quvchi dalillar, kuzatishlar, taassurotlarini haqiqatga mos ravishda oddiy bayon etibgina qolmay, shu maqsadning eng yaxshi til vositalaridan (so‘z, so‘z birikmasi, gaplardan) foydalangan holda, maxsus tasvirlar bilan ifodalashga o‘rgansin.

4. Nutq til vositalariga boy bo‘lsin. Mazmunni aniq

ifodalash uchun o‘quvchi nutqi til vositalariga boy bo‘lishi, u har qanday vaziyatda ham kerakli sinonimlardan, xilma-xil tuzilgan gaplardan mazmunga eng mosini tanlab foydalana olish ko‘nikmasiga ega bo‘lishi zarur.

5. Nutq tushunarli bo‘lsin. Og‘zaki nutq eshituvchiga, yozmanutq esa uni o‘quvchiga tushunarli bo‘lishi zarur. So‘zlovchi yoki yozuvchi nutqini eshituvchining yoki o‘quvchining imkoniyatini, qiziqishini hisobga olgan holda tuzsa, uni hamma birdek, hech qiyinchiliksiz tushunadi.

6. Nutq ifodali bo‘lsin. Agar nutq ifodali, ya’ni jonli,

chiroyli, ishontiradigan bo‘lsa, eshituvchiga yoki o‘quvchiga ta’sir etadi. Og‘zaki nutq eshituvchiga intonatsiya orqali ta’sir etsa, og‘zaki nutq ham, yozma nutq ham tinglovchi va o‘quvchiga hikoyaning umumiy ruhi, dalillar, tanlangan so‘zlar, ularning emotsiyonalligi, tuzilgan jumla, iboralar yordamida ta’sir etadi.

7. Nutq to‘g‘ri bo‘lsin. Maktab uchun nutqning adabiy til me’yorlariga mos va to‘g‘ri bo‘lishi alohida ahamiyatga ega. Yozma nutq grammatika, imlo va punktuatsiya jihatidan, og‘zaki nutq esa orfoepik jihatdan to‘g‘ri tuzilishi talab etiladi. Yuqorida sanab o‘tilgan talablar o‘zaro bir-biri bilan uzviy bog‘liq bo‘lib, maktab ishlari tizimida kompleks ravishda amalga oshiriladi.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yhati:

1. Ro‘ziboeva O‘. va boshq. Kichik yoshdagi bolalar nutqini o‘stirish. –T.:«O‘zbekiston», 2001.
2. O‘qish .O‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma. 2016 yil.

OGAHIY IJODINI O'RGATISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

*Abdullahayeva Muxlisaxon Abdulaziz qizi
Andijon shahri 42-umumta'lim maktabi
ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi*

Annotatsiya. Ushbu maqolada mumtoz adabiyotimiz rivojiga muhim hissa qo'shagan Muhammad Rizo Erniyozbek o'g'li Ogahiy hayoti, qoldirgan boy asarlari va ularning o'quvchilar ma'naviy dunyosini boyitishdagi o'rni haqida mulohazalar yuritilgan. "Insert" texnologiyasi asosida Ogahiy ijodini o'quvchilarga o'rgatish borasida tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: metod, mumtoz adabiyot, insert, interfaol metod.

Bugungi globallashuv davrida barcha sohalar qatori ta'lism - tarbiya sohasi ham tubdan o'zgarmoqda. Bu esa o'z navbatida murabbiy-o'qituvchilar oldiga o'z mutaxasisligi bo'yicha nafaqt nazariy bilimlarga, balki uni amaliyatda qo'llash uchun zamonaviy pegagogik texnologiyalarga hamda pedagogik mahoratga ega bo'lishdek muhim talabni qo'ymoqda. Axborot texnologiyalari rivojlangan XXI asrda o'qitishning bir qancha interfaol usullarini amaliyatda qo'llash o'quvchining mavzuni, fanni mukkammal o'rganishiga yordam beradi.

Ogahiy ijodiy merosi va mumtoz adabiyotda tutgan o'rni hamda maktablarda ijodining o'rganilishi haqida gap borar ekan, fikrning yo'nalish markazida shoir she'riyati turadi. Chunki, maktab adabiyot dasturida qo'yilgan bosh maqsad, Ogahiyning umumiylarini tashkil etuvchi tarixiy, tarjima, poetik asarlarini emas balki, asosan, she'riy merosi va undagi ayrim asarlarni o'rganish, o'zlashtirishdan iboratdir. Umumiy o'rtalim maktablarining 9-sinf adabiyotdan o'quv dasturida Ogahiy ijodini o'rganish uchun 3 soat vaqt ajratilgan. O'quvchilar darsning 1-soatida Ogahiy hayoti va ijodiy merosi, ijodining bosh tamoyillari haqida "Ilohi har kuning navro'z bo'lsin" g'azalini o'rganadilar. 2-soatida esa ular shoirning darslikdagi boshqa g'azalini tahlil qiladilar. Bizningcha, shoirning tarixiy, tarjima asarlaridan namunalarni o'rgatishni ham maktab adabiyot dasturiga kiritish o'rinni bo'lar edi. Bu borada esa u yozib nihoyasiga yetkazgan "Firdavs ul-iqbol" hamda "Shohid ul-iqbol" asarlari tarixiy nasrning eng yetuk namumanis ekanligi inobatga olgan holda, ulardan parchalarni ham maktab darsliklariga kiritish muhimdir. O'quvchilarda Ogahiy shaxsi bilan bog'liq ma'lumotlar ma'lum bir ketma-ketlikda yig'ilib, metodist olim V.Qodirov aytganidek, "Ma'lumotlar birin-ketin berilar ekan, bir asar orqali shakllangan bilim, ko'nikma va malaka keying namunalarda mustahkamlanib boradi. Natijada ma'lumotlar yig'ilib, yaxlit bilimga, orttirilgan ko'nikmalar rivojlanib shakllangan malakaga; his qilingan tuyg'ular bora-bora idrokka aylanadi [4, 71].

Aksar holatlarda yuqori sinf o'quvchilarining mumtoz adabiyotni o'rganish jarayoni qiyinchilik tug'diradi. Bunda mumtoz adabiyot o'rganilayotgan asarlarning tili leksik, morfologik jihatdan hozirgi adabiy tilimizdan ma'lum darajada farqli bo'lishi, o'quvchi uchun qiyinchilik tug'diradi. Jumladan, 9-sinf "Adabiyot" darsligiga kiritigan Muhammadrizo Erniyozbek o'g'li Ogahiy ijodini o'rganishda ham an'anaviy usullar bilan bir qatorda, zamonaviy metodlardan foydalanish o'rinnidir. Bunda o'qituvchi ortiqcha kuch sarflamasdan, o'quvchiga qisqa vaqtida kunlik darsni o'zlashtirishda yuqori natijaga erishadi. Qo'llanilayotgan har bir pedagogik texnologiyada o'quvchining yosh jihatni e'tiborga olinishi muhim. 9-sinf o'quvchilari 15-16 yoshli o'smirlar ekanligini hisobga olgan holda, ularga mashg'ulotda o'rganilayotgan asarning badiiy-estetik qiymati bilan birga tarbiyaviy-ma'rifiy jihatiga ham e'tibor qaratish lozim. Badiiy matnning o'quvchi tomonidan idrok etilishi, o'ziga xos tarzda qabul qilinishi juda muhimdir. Ayniqsa mumtoz adabiyot bilan tanishishda o'quvchi asarning janriy xususiyatlari, mohiyatini anglab yetmasa, asarning badiiy-estetik mohiyat mag'zini chaqa olmaydi. Bu borada pedagogik texnologiyalar o'qituvchilar uchun "yordamchi" vazifasini bajaradi. Ogahiy ijodini o'rganishda "Insert" texnologiyasidan foydalansa bo'ladi. "Insert" texnologiyasi shartiga ko'ra, o'qituvchi o'quvchiga oldindan mavzuga oid ma'lumotlar bilan tanishib kelish topshirig'ini beradi. Darsning muhokama mavzusi "Ogahiy hayoti va ijodi" deb nomlanadi. Texnologiyaning afzalligi o'quvchini mustaqil ilmiy-ijodiy izlanishga chorlaydi. Shuningdek ularning darga tayyorgarlik darajasi ham kuzatiladi.

(V) – men bilgan ma'lumotlar;

(+) – yangi ma'lumotlar;

(-) – men bilmagan ma'lumotlar;

(?) – bilishim kerak bo'lgan ma'lumotlar

Jadval mustaqil tarzda to'ldirilsa, o'quvchilar qanday ma'lumotlarga ega, qaysi ma'lumotlarda ikkilanishlarni kuzatdi, qanday ma'lumotlarni bilmasliklari haqida o'qituvchi jadvalni kuzatish asnossida ahamiyat qaratadi. "Insert" texnologiyasining eng katta qulayligi ham shundadir.

"Insert" jadvali:¹

V	+	-	?

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, Ogahiy ijodini o'rgatish orqali o'quvchilarni teran fikrlashga, hayotga, go'zallikka bo'lgan muhabbatlarini oshirishga xizmat qiladi. Yoshlarni vatanparvarlikka, o'z yurtiga hamda yaqinlariga bo'lgan mehr oqibatni yanada kuchaytishga undaydi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Yo'ldoshev Q. va bosh. 9-sinf adabiyot darsligi. -T. 2014. -57 b.
2. Azizzoxjayeva N. pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Darslik. –T. 2006.
3. Til va ta'lim jurnali. 2018-yil. 8-son. 34-b.
4. Qodirov V. Mumtoz adabiyot: O'qitish muammolari va yechimlar. –T. O'zbekiston Milliy kutubxonasi, 2009.

1 Izoh. Jadvaldagagi bo'sh varaqlar dars jarayonida o'quvchilar tomonidan to'ldiriladi.

O'QUVCHILARNI KREATIV FIKRLASHGA O'RGATISH-DAVR TALABI

*Qo'ziboyeva Nilufar Maxammatkarimovna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
20-umumi o'rta ta'lim maktabi
O'quv tarbiyaviy ishlar bo'yicha direktor o'rinnbosari
Tel:+90 956 21 56*

Annotatsiya. Ushbu maqolada o'quvchilarni bu kunning dolzarb muammosi bo'lgan PISA, PERLS, TIMES—Xalqaro tadqiqotlar uchun asos vazifasini o'tovchi, shaxsiy fikrlarini ifodalashda xizmat qiluvchi kreativ fikrlashning muhimligi tahlilga olingan. O'quvchilarni kreativ fikrlashga o'rgatish, kreativlikning ahamiyati, o'quvchi shaxsining rivojlanishidagi o'rni haqida aytib o'tiladi.

Kalit so'zlar: Kreativ, kreativlik, qobiliyat, mantiqiylik, shaxs, PISA, PERLS, TIMES

Bugungi kunda o'quvchilarni mantiqiy fikrlashga o'rgatish muhim ekanligiga katta e'tibor qaratilinmoqda. O'z fikriga ega, dunyoqarashi keng mushohadali yoshlar mustaqil O'zbekistonning buyuk kelajagini barpo etadilar.

Kreativlik—noodatiy fikrlash mahorati. Shaxsda kreativlik sifatlarini rivojlantirish uchun, avvalo, mazkur tushunchaning mazmunini to'laqonli bilish kerak. Kreativlik inglizcha "Create" so'zidan olingen bo'lib, "yaratish" ma'nosini anglatadi. Kreativlik—insonning ijobiyligi qobiliyatları:

1. Yangilik yaratish
2. Muammolarni bartaraf etish
3. Samaradorlikni ta'minlash
4. Ijodkorlikni yuksaltirish
5. Mushohadani kengaytirish...
6. Uning tag zaminida quyidagilar yotadi:
7. Originallik
8. Amaliylik
9. Noodatiylik
10. Erkinlik
11. Ijodkorlik
12. Yaratuvchanlik
13. Bunyodkorlik

Qobiliyat—iste'dod, talent, biror ishga qobil yaroqli bo'lgan, biror ish qo'lidan keladigan, layoqat. Mantiqiylik—mantiq, mantiqiy asos; qonuniylik, asosiylilik

Shaxs—kimsa, kishi, zot, jamiyatdagi alohida bir kishi, odam. Inson shaxs sifatida tan olinishi kerak.

PISA, PERLS, TIMES—o'quvchilar bilimini Xalqaro mezonlar asosida baholash tizimi. Xalqaro tadqiqotlarda ishtirok etish uchun ular haqida ma'lumotlarga ega bo'lish muhim hisoblanadi. Bugungi kunda o'quvchilar bilimini boyitishda ular yo'l qo'ygan xatoliklarni aniqlashda Xalqaro baholash dasturlarining o'rni ahamiyatlidir. O'quvchining mantiqiy, kreativ fikrlashi testlarni to'g'ri ishlashda, aniq javobni topishda qo'l keladi. 15 yoshli o'quvchilarni bilimini baholashda barcha fanlardan olgan ma'lumotlari o'zaro uzviy bog'liqligi barcha sohada, birdamlik, hamjihatlik, zarur ekanligiga ishoradir. Kreativ fikrlovchi o'quvchi barcha fanlarni uzviy bog'liqligini his qiladi, mantiqiqiy fikrlaydi, eng muhimi, kerak nokerakni ajrata oladi. O'quvchilarni kreativ fikrlashga o'rgatishda fanlararo integratsiyaning o'rni katta.

O'quvchilarning har tomonlama yetuk bo'lib kamol topishida biz—pedagoglarning o'rni beqiyos. Bugungi kun o'qituvchisi har bir dars uchun kichik kashfiyyotlar yaratishi kerak. Chunki bolalarni 45 daqiqalik dars davomida diqqatini jalb etish murakkab jarayon. Turli xil interfaol usullardan foydalanib, dars o'tish, o'quvchilarning qobiliyatini rivojlantiradi, ularni kreativ fikrlashga undaydi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yhati:

1. A.Hojiyev, A.Nurmonov va boshqalar. "Hozirgi o'zbek tili faol so'zlarining izihli lug'ati". "Sharq", -T.:2001
2. J. Musayev. "O'quvchilarning mustaqil fikrlash salohiyatini rivojlantirish". "Sharq", -T.:2010

BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA TA'LIMIY O'YINLARDAN FOYDALANISH

*Uralova Gulsinoy Mamataliyevna,
Namangan viloyati, Pop tumani XTB ga qarashli
29- umumiy o'rta ta'lif maktabining
boslang'ich sinf o'qituvchisi
Tel: 945080768*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boslang'ich sinflarda ta'limi o'yinlardan foydalanish bolada erkin muloqotga kirishish, o'z fikrini erkin bayon etish hamda yangi bilimlarni, tasavvurni ishga solgan holda to'laligicha esda saqlab qolish imkonini berishi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: matematika, o'quvchi, bola, ta'limi o'yinlar, didaktik, dars

Davlatimiz tamonidan ta'lif sohasiga, o'quvchilarning intellektual salohiyati, mustaqil va ijodiy fikrlash qobiliyatları, tafakkurini rivojlantirish, egallagan bilimlarni amaliyotda qo'llay olishlari, amaliy ko'nikma va malakalarini hosil etishga katta e'tibor berilmoqda. Ushbu vazifalarni amalga oshirish uchun o'quv-tarbiya jarayonining barcha imkoniyatlari, pedagogik texnologiya va axborot texnologiyalari, didaktik vosita va usullaridan samarali foydalanish zarurati davlat ta'lif siyosatida muhim o'rinni tutadi. Barchamizga ma'lumki kichik muktab yoshidagi o'quvchilarning asosiy faoliyati o'yinlarga qaratilgan. Bola uchun 45 daqiqa o'rnidan qimirlamay darsni tinglab, o'qituvchi tomonidan berilayotgan barcha ma'lumotlarni o'zlashtirish juda murakkab. Bunday murakkab jarayonni bola ongiga qiyinchiliklarsiz singdirish uchun o'yin va ta'lif faoliyatlarini chambarchas bog'lash zarur. Ya'ni dars jarayonida ta'limi o'yinlarning yana bir jihat shuki, u bolada ikki miya yarim sharlarining bir vaqtning o'zida ishlashini ta'minlaydi. Miyadagi bunday faoliyatlardan berilgan axborotni bir vaqtning o'zida qabul qiladi, esda saqlaydi, uni qayta tahrirlab berilgan savolga tez va aniq javob berishni ta'minlaydi. Shularni inobatga olgan zamonaviy o'qituvchidan har bir darsni didaktik o'yinlar asosida tashkil etish talab etiladi. Shuning natijasida esa kun davomida bolada charchoq, toliqish kuzatilmaydi.

Matematika darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish o'quvchilar zehnini o'stirish, tez xisoblash ko'nikmalarini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Har bir didaktik o'yinni boshlashdan oldin, o'qituvchi o'quvchilarga o'yin qoidasi, mazmuni, yakuni nimadan iborat ekanini tushuntirishi kerak bo'ladi. Har bir didaktik o'yinda ko'pchilik bolalar yoki butun bir sinf o'quvchilari ishtirok etadi.

"Quvnoq vagonlar" o'yini. Bunda 11 dan 20 gacha bo'lgan sonlar sinf doskasiga ilingan bo'lib vagonlarda tartibsiz joylashtirilgan bo'ladi. O'quvchilar vagonlar ustidagi sonlarni o'zaro qoshadilar va har bir vagonni o'z o'rniga qo'yadilar. Vagonlar o'yini davom etadi. O'quvchilar navbatdagi vagonlarni ham o'z o'rniga qo'yadilar.

"Xato qilma" o'yini. Doskaga ikki o'quvchi chiqadi. Zinani ikki chetidan turib, misollarni yechadilar. Kim zinaning cho'qqisiga birinchi chiqsa u g'olib hisoblanadi. Shu singari misollar doskaga yozib qo'yiladi. Bu o'yinda hamma o'quvchilar qatnashadilar. O'quvchilar daftarlari misollarni faqat javobini yozadilar. Kim xatosiz bajargan bo'lsa, o'sha o'quvchilar qatnashadilar va rag'batlantiriladi, 1,2,3-o'rinni olgan o'quvchilar g'olib deb topiladi. O'qituvchi ishslash yo'llarini ko'rsatadi. O'quvchilar ovoz chiqarmay daftarga ishlaydilar, so'ng qo'l ko'taradilar.

"Sonning tarkibini toping". O'yin mazmuni: magnit doskasida 9 raqami ko'rsatiladi va u qanday sonlardan tuzilganligi so'raladi. O'quvchilar magnit doskasida ko'rsatadilar.

$$8+1=9 \quad 6+3=9$$

$$7+2=9 \quad 5+4=9$$

Bu o'yin orqali o'quvchilar soninig tarkibini aniqlashadi. Albatta, birinchi bo'lib yechgan o'quvchi g'olib hisoblanadi.

"Sanashni davom ettirish" o'yini. O'qituvchi misol tariqasida bir o'quvchi bilan bu o'yinni

o'tkazishi tufayli uning mazmuni bolalarga tushuntiriladi: o'qituvchi 1,2,3 deb sanay boshlaydi. o'quvchi esa 4,5,6,7 „, deb davom ettiradi. So'ng dars mavzusiga mos biror sonni aytadi va damba-dam bu o'quvchiga sanashni davom ettir deydi.

"Javobi 4 chiqishi kerak" o'yini. To'rt bola to'rt xil amal bo'yicha misol yechyapti. Ular bir shartga rioya etishlari-ya'ni, shunday sonlarni topishlari kerakki, ularni 2 ga bo'lganda, ko'paytirganda, qo'shganda va 2 ni ayirganda javobi bir xil, albatta 4 chiqsin.

$$X:2= \quad X+2= \quad X^*2= \quad X-2=$$

Bundan tashqari turli matematik topshiriqlar, qiziqarli masalalardan ham foydalanilsa bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, didaktikaga asoslangan holda biz o'quvchilarga bilim beramiz. Ta'lim jarayonida turli usullardan foydalanamiz. Dars turini to'g'ri va muvaffaqiyatli o'tish uslubini ham to'g'ri tanlasak dars yaxshi natija beradi. Har bir darsni ko'rgazmali va texnika vositalari bilan o'tkazish joizdir. Shundagina dars bilimga boy o'tadi. O'qituvchi izlanuvchan bo'lishi, darslarni rang-barang usulda o'tishi kerak. Dars qiziqarli o'tishi uchun faqat ko'rgazma qurollardan foydalanib qolmay, o'yin elementlaridan, dars davomida harakatli daqiqalardan ham foydalanish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abdurahmanova N., Jumaev M., O'rinoeboeva L. Boshlang'ich sinflar uchun matematikadan didaktik materiallar. -T.: «Istiqlol», 2004.
2. Yunusova Sh. Interfaol usullardan foydalanish. Boshlang'ich ta'lim. 2004.

BADIY ADABIYOTNING YOSHLAR MA'NAVİYATINI YUKSALTIRISHDAGI AHAMIYATI

*Abdullayeva Guliniso Jamoliddinovna
Surxondaryo viloyati Denov tumani
9-maktab ona tili va adabiyoti o'qituvchisi
+998 94 6202172*

Annotatsiya: Badiy adabiyotning yoshlari ma'naviyatiga ijobiy ta'sir etishi ko'zda tutilgan. Navoiy ijodidan namunalar keltirilgan. Hikmatli she'rlari, fard, qit'alarining izohlari berilgan. Yosh avlod tarbiyasida ustozlarning mas'uliyati zarurligi yoritilgan. Darslarda hikmatlardan foydalanish natijasi haqida tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: kitob, kitobxonlik madaniyati, ma'naviy ozuqa, ijodkorlik, ruhiy quvvat, yoshlari, yuksaltirish, himmat, hikmat

Bugungi kun talabi yoshlari ma'naviy dunyosini yuksaltirish hamda bu borada yurtimizda qator mazmunli ishlar olib borilganligi tahsinga sazavordir. Respublika Prezidenti Sh.Mirziyoyev tomonidan tasdiqlangan "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonun («Xalq so'zi» gazetasining 2016-yil 15-sentabridagi 182 (6617)-sonida e'lon qilingan), «Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ'ib qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar dasturi to'g'risida»gi 2017-yil 13-sentabrda e'lon qilingan qarori va yoshlarni tarbiyalash yo'lidagi beshta muhim tashabbus yoshlari ma'naviyatini rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga molik bo'ldi.

Kitobga ko'ngil qo'ygan, badiy adabiyotdan ozuqa olgan, ilmli, dunyoqarashi keng insonlar hayotda doimo ilg'or va boshqalar uchun yo'lboshchi bo'lganlar. Adabiyot fanining maktablarda o'qitilishidan maqsad o'quvchi yoshlarni ezbegulikka chorlash, yovuzlikka nisbatan nafrat tuyg'usini shakllantirishdan iborat. Bu degani o'quvchilarga insoniy fazilatlarni singdiruvchi, ma'naviyruhiy ozuqa beruvchi, ijodkorlikka, ixtiro qilishga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantiruvchi omil sifatida adabiyot fani hayot bilan hamnafas yashashga undovchi fandir. Albert Eynshteynnning quyidagi fikrlariga e'tiboringizni jalg qilmoqchiman: "Men aql egalari bo'lgan matematiklar oldida bosh egaman, lekin ko'ngil egalari bo'lgan adabiyotchilar oldida tiz cho'kaman".

Turli davrlarda turli elatlarda olimlar tomonidan kitob o'qishning foydali xususiyatlarini tadqiq etib kelishgan: jumladan, mutolaa asabni tinchlantiradi, miya faoliyatini yaxshilaydi, qalbni yumshatadi, tillarni o'rganishni osonlashtiradi, muomala madaniyatini shakllantiradi, so'z boyligini oshiradi, tinglash qobiliyatini shakllantiradi, ijodkorlik xususiyatlarini rivojlantiradi va h.k.z. Shunga qaramay tez sur'atlarda rivojlanayotgan texnika asrida vaqt tezlashib ketganligi, turli manbalarning: mobil aloqa, kompyuter, internet kabi yoshlari qiziqishini oshiruvchi texnikalar ko'pligi uchun kitobxonlik sezilarli darajada susayganligining guvohi bo'lyapmiz. Kitobxonlik madaniyatini oshirish dolzarb muommalardan biriga aylanganligi bois, biz ta'lim posbonlari zimmamizga yuklangan katta mas'uliyat bilan yoshlarga o'rnak bo'lishimiz, kelajak yoshlaring yo'lini yorituvchi nur bo'lib xizmat qilishimiz zarur.

Badiy adabiyotdan bahramand bo'lish, ayniqsa, Navoiy asarlarini o'rganish yosh avlod ma'naviyatining yuksaltirish uchun zamindir! Kitobxonlikka ko'ngil qo'ygan, badiy adabiyotdan ozuqa olgan, ilmli, dunyoqarashi keng insonlar hayotda doimo ilg'or va boshqalar uchun yo'lboshchi bo'lganlar. Badiy adabiyot o'quvchilarga insoniy fazilatlarni singdiruvchi, ma'naviyruhiy ozuqa beruvchi, ijodkorlikka, ixtiro qilishga bo'lgan qiziqishlarini rivojlantiruvchi omildir.

O'quvchilarning badiy adabiyot va mutolaaga qiziqtirish esa biz –adabiyot o'qituvchilarining vazifasidir!

Tuxm(urug') yerga tushub chechak bo'ldi,

Qurt jondan kechib ipak bo'ldi.

Lola tuxmicha g'ayrating yo'qmu?!

Pilla qurticha himmating yo'qmu?!

Navoiyning insonlarga motivatsiya berish ruhida yozilgan ushbu satrlarini o'qib juda ta'sirlandim. O'quvchilarimga har gal o'qib berganimda ulardagagi ruhiy quvvatlanishi mening ushbu maqolamni yozishimga sabab bo'ldi. Naqadar jonli hayotiy iqtibos: urug'ning yerga tushgani uning nihol bo'lishi uchun asos, pilla qurtining hayoti esa ipak bog'langan uyada nihoya

topadi. Bunda shoir yuksak badiiy tasvir bilan o'quvchiga murojaat qiladi: nozik lola o'simligi urug'idek g'ayratli bo'la olmaysanmi?! Pilla qurtidek himmat qila olmaysanmi?!

Dars va ma'naviyat majlislarida hikmatli baytlardan xalq maqollari va rivoyatlardan foydalanish o'quvchilarga ruhiyquvvat bo'lishi animdir. Shu o'rinda Navoiy ijodi namunalaridan misollar keltirmoqchiman.

Kimki bir ko'ngli buzuqning xotirin shod aylagay,

Oncha borkim, Ka'ba vayron bo'lsa obod aylagay.

Ya'ni kim ko'ngli o'ksik bir insonni xursand qilsa, yiqilgan Ka'bani qaytadan qurgan, ta'mirlagan kabi savobga noil, degan fikr ilgari surilmoqda.

Boshni fido ayla ato qoshig'a,

Jismni qil sadqa ano boshig'.

Tun-kuningga aylagali nur fosh,

Birisin oy angla, birisin quyosh.

Ota-onaga hurmat mavzusi Navoiy hikmatlarining asosiyalaridan biridir. Bunda shoir ota-ons uchun boshni, jismni fido etish lozimligini, ularni hayotimiz tun va kunida nur sochishini e'tirof etib oy va quyosh deb bilishimiz lozimligini uqtirmoqda.

Xulosa qilib aytganda, badiiy adabiyot yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish yo'lida beqiyos ahamiyat kasb etadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. Alisher Navoiy. Ibratli hikoyatlar va xislatli hikmatlar. Nashrga tayyorlovchilar A.Tilovov, I.Saydullayev.-T.“Sano-standart”2016.
2. Alisher Navoiy. Aforizmlar.Toshkent-1961
3. “Pedagogik mahorat” A.Xoliqov Toshkent 2011

SHE'RNI O'QISH METODIKASI ASOSIDA O'QUVCHLARDA IFODALI O'QISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH

*Ablakulova Gulchexra Uralovna
Sirdaryo viloyati Shirin shahar
2-umumta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+99899 9816284*

Annotatsiya. Mazkur maqlolada boshlang'ich sinf o'qish darslarida she'r o'qish orqali ifodali o'qish malakalarini rivojlantirishda she'r o'qish metodikasiga asoslanish yo'nalishlari ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: o'qish, she'r, ifodali o'qish, lirik she'r.

She'r ohang jihatidan ma'lum bir tartibga solingan, his-tuyg'u ifodasi sifatida vujudga kelgan hayajonli ritmik nutqdir. She'riy nutqni ohang jihatidan ma'lum bir tartibga solish vositalari ritm (bir-biriga monand kichik bo'laklarning izchil va bir me'yorda takrorlanib kelishi) va qofiya (misralarning oxirida keladigan ohangdosh so'zlar) hisoblanadi.

She'rni o'qiganda kichik yoshdag'i o'quvchilar tabiat va jamiyat voqeа-hodisalarining poetik tasviridan hayajonlanishlari muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinflarda she'r tarzida yozilgan hikoyalari, ertaklar, ya'ni she'riy asarlar va lirik she'rlar o'qitiladi.

She'riy hikoya, she'riy ertaklarda syujet, ya'ni voqealar tizimi va uning rivoji xarakterlidir. Lirik she'r "biror hayotiy voqeа-hodisa ta'sirida insonda tug'ilgan ruhiy kechinma, fikr va tuyg'ular orqali turmushni aks ettiradi". Lirik she'rning xususiyati "kishining his-tuyg'uga to'la hayajonli nutqini ta'sirliroq ifodalashda qo'l keladi".

She'rni o'qish darslarida asosiy ish turi ifodali o'qish hisoblanadi. O'quvchi she'rning asosiy mazmunini tushunsagina, uni ifodali o'qiy oladi.

She'riy hikoyani tahlil qilishda, asosan, hikoya, ertak, masalni tahlil qilishda qo'llangan ish turlaridan foydalanish mumkin.

Lirik she'rni o'qish va tahlil qilish o'qituvchidan katta mahorat talab qiladi. Holbuki, ko'p hollarda she'rga oddiy matn nuqtai nazaridan yondashiladi. Bunday holda she'riy san'at hissiyot bilan bog'liq ekanligi unutiladi, she'r ma'nosining satrlar, so'zlar zaminida yashirin berilishi anglab yetilmaydi. Buning oqibatida o'quvchilar she'rdagi obrazlilikning mag'zini chaqa olmaydilar. Vaholanki, har qanday asar zaminidagi yashirin ma'noni o'qish mehnattalab ishdir. Busiz hatto adabiy ta'limning maqsadi ham amalga oshmaydi. She'riy ohangni his qilmaslik, matn so'zlarini to'la tushunib yetmaslik she'r yodlashni zerikarli mashg'ulotga aylantiradi.

Boshlang'ich sinflarda ko'rgazmali ta'limning asosiy shakli she'rni ifodali o'qish hisoblanadi. Lirik she'rni ham o'quvchilar hayajon bilan yaxlit idrok etishlariga erishish muhim. Shuning uchun she'r birinchi marta o'qilganda, hech qanday tushuntirish berilmaydi. She'r o'quvchilarga qanday ta'sir qilganini hisobga olish, bilish zarur. O'qituvchi she'rni shunday ifodali o'qishi kerakki, bolalar uning asosiy mazmunini anglasinnlar, ularga jonli so'z kuchliroq ta'sir etsin. So'ng'ra she'rni mustaqil o'qish topshiriladi. O'qish oddiy bo'lishi kerak. O'qiyotganda tabiiy zavq-shavq, shodlik, xursandlik, qahr-g'azab hissini qichqiriq ovoz bilan soxta ifodalashga yo'l qo'ymaslik zarur. Bolalar she'rni o'qiganda, she'riy satrga rioya qilishlari kerak, bu jarayonda ularning she'r ritmini buzmasliklariga erishish kerak.

"Qish" (Tursunboy Adashboev) she'rining hajmi unchalik katta emas. Lekin u qishda hayvonlar hayotida ro'y beradigan o'zgarishlarni bilib olishga yaqindan yordam beradi. Bu she'rni o'qishdan oldin ham o'quvchilar bilan savol-javoblar o'tkaziladi. O'quvchilar barglari to'kilib, sovuqda qor bosib turgan daraxtlarni ko'rар ekan, shu holatni ifodalagan "qor ko'rpasiga o'rangan yalang'och daraxt" yoki "sovuvda mudrayotgan daraxt" kabi iboralarni topishga harakat qiladi, bu esa o'quvchilarning lug'at boyligining oshishiga xizmat qiladi.

She'r matni ham savollar asosida tahlil qilinadi. Ammo, she'r mazmunni haqida o'quvchilarga ko'p savol berish tavsiya etilmaydi. O'quvchilar she'rning asosiy mazmunini tushunganliklariga ishonch hosil qilishning o'zi kifoya. Shuni ham aytish kerakki, bolalar hayoti, ularning o'ziga xos fikrlari, his-tuyg'ulari, qiziqishlarini ifodalovchi, shuningdek, zamonamiz qahramonlari, o'zbek xalqi, Vatan himoyasi, xalqimizning qahramonona ishlari haqidagi she'rlar mazmunini to'liqroq tahlil qilish talab etiladi. Bunday she'rlarni o'qishga maxsus tayyorlaniladi: she'r mazmuniga asos bo'lgan tarixiy voqeа haqida qisqacha so'zlab beriladi yoki suhbat o'tkaziladi.

Boshlang‘ich sinflarda o‘rganiladigan ko‘pgina she’rlarni tahlil qilib, ifodali o‘qish mashq qilingach, ifodali yod aytib berish vazifasi topshiriladi. She’riy nutq yengil yodlab olinadi, bolada estetik his-tuyg‘u uyg‘otadi. Kichik yoshdagi o‘quvchilar saviyasiga mos bolalarbop ravshan til bilan yozilgan sodda ritmli jarangdor she’rlarni bolalar tez va oson yodlab oladilar.

Kichik yoshdagi o‘quvchilarga she’rni qanday yodlash kerakligi o‘rgatiladi. Buning uchun o‘qituvchi o‘quvchilar bilan she’rni teng satrli bir necha qismga bo‘ladi. O‘quvchilarga har bir satr oxirida pauza (to‘xtam) qilish, buning uchun satr oxirida tinish belgisi bo‘lishi shart emasligi, ritmik to‘xtamda ovozni nuqtadagi kabi pasaytirmaslik lozimligi, bu tugallanmagan fikrni davom ettirishga imkon berishi tushuntiriladi va bo‘lingan qismlar navbatli bilan yodlatiladi.

O‘quvchilarni badiiy adabiyotga bo‘lgan qiziqishini o‘stirishda avvalo bolada badiiy asar ustida ishslash orqali unig mohiyati mazmunini tushunishga o‘rgatish lozim. Buning uchun dastlab darslikdagi she’r, ertaklarning mazmunini anglashga o‘rgatib borish zarur. Ish tajribam asosida shuni aytish mumkinki, bolaga asarning mohiyatini anglatish muhim, chunki ba’zida bola yoddan bilgan she’rini ham mazmunan qayta hikoya qilib bera olmaydigan holatlar bo‘ladi. Shuning uchun bolaning tasavvuri darajasidagi asar tanlangani ma’quldir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qosimova K «Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi» T.: «O‘qituvchi» 2009 y.
2. Qo‘chqorov K. O‘quvchilarning nutq malakasini oshirishda yakkama-yakka ishslash. Maktabda o‘zbek tili va adabiyot o‘qitish masalalari. Ilmiy-metodik to‘plam. Toshkent, 2003

МАКТАВ АДАБИЙ ТА’ЛИМИДА ЛИРИК АСАРЛАРНИНГ О’РГАНИЛИШИ ВА О’ЗИГА ХОСИГИ

*Alayarova Hayotxon Bahromqulovna
Sirdaryo viloyati Xovos tumani
26- umumta’lim maktabi ona tili va
adabiyoti fani o’qituvchisi
Telefon: +99894 160 76 18*

Annotatsiya. Mazkur maqolada umumta’im maktablari adabiyot darsida lirik asarlarni o’rganish jarayoni, lirik janrning xususiyatlardan kelib chiqib o’rganish yo’llari va lirik asarlarni o’rganish jarayonidagi muammolar va ularni yechimlari xususida soz yuritiladi.

Kalit so’zlar: adabiyot, lirik asar, she’r, o’zbek adabiyoti.

Adabiy ta’limda lirik tur namunalariga salmoqli o’rin ajratilgan. O’quvchilarga singdiriladigan nazariy ma’lumotlarning katta qismi ham shu adabiy tur namunalarini bilan bog‘liq. Lekin umumiyligi o’rtalarda lirika namunalarini o’qitish silliq kechmayotgani, bu borada ko‘p muammolar borligi sohaga daxldor shaxslarga ma’lum haqiqat.

Maktab adabiyot dasturiga nazar tashlasak, o’rganishga tavsiya etilgan lirik asarlarni, avvalo, zamon va makon nuqtai nazaridan, ikkinchidan, she’riy tizimga mansubligi jihatidan tasniflash mumkin. Birinchi tasnifga ko‘ra lirik asarlar mumtoz adabiyot, yangi davr o’zbek adabiyoti hamda jahon adabiyoti namunadari tarzida nomoyon bo‘ladi. Ikkinci tasnifga ko‘ra esa aruz she’riyati, barmoqdagi she’rlar hamda sarbast namunalaridir. Adabiyot muallimi o’qitishda lirik turning o’ziga xos xususiyatlarni e’tiborga olishi va ular haqida tarbiyalanuvchilarga tushuncha berish bilan birga har bir she’rni o’rganishda davomli tarzda diqqat markazida tutmog‘i lozim. Lirik turning:

- a) vaznga solinishi;
- b) qofiyalanishi;
- s) unda ruhiy holat va kechinmalar qalamga olinishi;
- d) doimiy ravishda inversiyaga yo’l berilishi kabi xususiyatlari talqin va tahlilda asos bo‘lib xizmat qiladi.

Ta’kidlash joizki, maktab amaliyotida lirik asarlarni o’qitishda muallimlar tomonidan qator tipik xato va kamchiliklarga yo’l qo‘yilmoqda. Ular quyidagilar: 1) she’rlar faqat matni bilan tanishtirilib, deyarli tahlil qilinmayotganligi;

- 2) ayrim o’qituvchilar lirik asarlarni o’rganishda ularni yodlatish bilan kifoyalanib qolayotganligi;
- 3) o’quvchilarda lirik tur janrlari to‘g‘risida nazariy ma’lumotlar yuzaki o’rganilayotganligi;
- 4) ifodali o’qish malakasi shakllantirilmayotganligi.

Aslida bu nuqsonlar adabiyot muallimining ilmiy-nazariy va metodik tayyorgarligidagi kamchiliklar bilan izohlanadi. Lirik turni o’qitishda uning o’ziga xos bosqichlari bor, ular quyidagilar:

- a) she’r matni bilan tanishtirish (bunda o’qituvchining o’zi yoki o’quvchilardan biri she’rni ifodali o’qib eshittiradi);
- b) she’rda ifodalananayotgan fikr aniqlanadi (ya’ni shoir nima deyapti);
- s) she’rdagi aniqlangan fikr, ishtirot etayotgan obrazlardan kelib chiqib mavzusi belgilanadi;
- v) aniqlangan fikrni berishdagi shoirning mahorati tahlil qilinadi.

She’riy hikoya, she’riy ertaklarda syujet, ya’ni voqealar tizimi va uning rivoji xarakterlidir. Lirik she’r “biror hayotiy voqe-hodisa ta’sirida insonda tug‘ilgan ruhiy kechinma, fikr va tuyg‘ular orqali turmushni aks ettiradi”. Lirik she’rning xususiyati “kishining his-tuyg‘uga to‘la hayajonli nutqini ta’sirliroq ifodalashda qo‘l keladi”.

She’rni o’qish darslarida asosiy ish turi ifodali o’qish hisoblanadi. O’quvchi she’rning asosiy mazmunini tushunsagina, uni ifodali o’qiy oladi.

She’riy hikoyani tahlil qilishda, asosan, hikoya, ertak, masalni tahlil qilishda qo‘llangan ish turlaridan foydalanish mumkin.

Lirik she’rni o’qish va tahlil qilish o’qituvchidan katta mahorat talab qiladi. Holbuki, ko‘p

hollarda she'rga oddiy matn nuqtai nazaridan yondashiladi. Bunday holda she'riy san'at hissiyot bilan bog'liq ekanligi unutiladi, she'r ma'nosining satrlar, so'zlar zaminida yashirin berilishi anglab yetilmaydi. Buning oqibatida o'quvchilar she'rdagi obrazlilikning mag'zini chaqa olmaydilar. Vaholanki, har qanday asar zaminidagi yashirin ma'noni o'qish mehnattalab ishdir. Busiz hatto adabiy ta'limning maqsadi ham amalga oshmaydi.

Misol tariqasida sinflar kesimida bir-ikkitadan she'rni olish mumkin: 5-sinfdan Mirtemirning "Baliq ovi", 6-sinfdan Hamid Olimjonning "O'zbekiston", 7-sinfdan Hamzaning "Dardiga darmon istamas", 8-sinfdan Navoiyning "Kelmadi" g'azali, 9-sinfdan Abdulla Oripov she'rlaridan birini olish mumkin.

Xulosa shuki lirik asarlarni o'rganish jarayonida asar tahlilni amalga oshirish, ifodali o'qishga yo'naltirish muhim omillardan biridir.

Foydalilanilgan adabiyotlar

1. Niyozmetova R. Uzluksiz ta'lim tizimida o'zbek adabiyotini o'rganish metodikasi. – T.: Fan, 2007.
2. To'xliyev B. Adabiyot o'qitish metodikasi. – T.: Yangi asr avlod, 2006.

O'QUVCHILAR SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA O'QISH DARSLIKLARINING O'RNI

*Alibekova Yulduzxon Niyozaliyevna
Sirdaryo viloyati Boyovut tumani
21-umumta'lism maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+99891 100 0267*

Annotatsiya. Mazkur maqlada boshlang'ich sinf o'qish darsliklarining o'zaro uzviylik va izchillikni ta'minlagan holda yaratilganligi va ular asosida o'quvchilar savodxonligini oshirish va kompetensiyalarni shakllantirish imkoniyatlari ko'rsatilgan holda mavzu yoritilgan.

Kalit so'zlar: o'qish, darslik, savodxonlik, matn. Tarbiya.

"Ta'lism to'g'risida"gi Qonun, "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi"da boshlang'ich ta'lism oldiga qo'yilgan vazifa savodxonlikni oshirishdir. Boshlang'ich sinflarning o'qish darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko'ra ta'lism tizimida alohida o'rinn tutadi. Negaki uning zaminida savodxonlik va axloqiy-ta'limi tarbiya asoslari turadi. Shuning uchun ham boshqa fanlar ta'limi o'qish ta'lisisiz tasavvur qilib bo'lmaydi.

Istiqlol tufayli xalqimiz yangi tarixiy davrga qadam qo'ydi. Bu – albatta, ta'lism tizimiga, jumladan, boshlang'ich sinf o'qish darslarining maqsad va vazifalariga yangicha yondashishni taqozo etadi. Bunga bugungi kunda yaratilgan darsliklar javob bera olayaptimi? Avvalo darslikka berilgan ta'rifni ko'rib chiqayliuk. Darslik - DTS, o'quv dasturi, uslubiyati va didaktik talablar asosida belgilangan, milliy istiqlol g'oyasi singdirilgan, muayyan o'quv fanining mazmuni to'liq yoritilgan, tegishli fanning asoslari mukammal o'zlashtirishga qaratilgan hamda turdosh ta'lism yo'nalishlarida foydalanish imkoniyatlari hisobga olingan nashr. Demak, darsliklarimiz avvalo DTSlariga o'quv dasturi va o'qish fanining o'qitish metodikasiga mos tarzda yaratilishi, didaktik talablar-bu o'quvchining yosh va psixofiziologik xususiyatlari inobatga olingan holda darsliklarning illustratsiyasi, harflarning shirifti, berilayotgan matnning bola yoshini inobatga olganlik hajmi kabilarni o'z ichiga oladi.

Xalq ta'limi vazirligining «Yangi darsliklar avlodini yaratish to'g'risida»gi Qarori talablaridan kelib chiqib, boshlang'ich sinflar uchun yangi «O'qish kitobi» darsliklari nashr qilindi. Ushbu darsliklar oldiga bir qator talablar qo'yildi. Mazkur talablardan biri, unda berilgan kompetensiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan savol-topshiriqlar o'quvchini faol ishlashga, shuningdek, mustaqil va ijodiy fikr yuritishga o'rgatadigan shaklda tuzilmog'i zarur.

O'quvchi matnni to'g'ri, tez, tushunib o'qish, mazmunini o'zlashtirish bilan ilk bor o'qish darslarida yuzlashadi. O'qish darslari orqali o'quvchilarning davlat ta'lism standartlari (DTS) talablari bo'yicha o'zlashtirishlari ko'zda tutilgan o'quv-biluv ko'nikma-malakalari hamda bilimlarni egallashlariga yo'l ochiladi. Aynan o'qish ta'limida insonning, avvalo, o'zligini, qolaversa olamni anglashga bo'lgan intilishlariga turtki beriladi.

Shu maqsadda «O'qish kitobi» darsliklariga ona tabiat, atrofimizni o'rab turgan olam, Vatanimiz tarixi va bugungi qiyofasi, kattalar va bolalar hayoti, mehnatsevarlik, istiqlol va milliy-ma'naviy qadriyatlar, xalqlar do'stligi va tinchlik kabi turli mavzular bo'yicha atroficha tushunchalar berishga mo'ljallangan badiiy, axloqiy-ta'limi, ilmiy-ommabop asarlar kiritiladi.

O'qish darslari savod o'rgatish davrida o'quvchilarni bo'g'in, so'z va gaplar bilan tanishtirish va ularni o'qish, rasmlar asosida hikoya qilish tarzida uyuştilrilsa, o'qish texnikasi egallangandan so'ng o'qish muayyan mavzular bo'yicha tanlangan badiiy, ilmiy-ommabop matnlar yuzasidan olib boriladi.

Ijtimoiy-tarixiy mazmundagi mavzular Vatanimiz o'tmishi, xalqimiz hayoti, mardonavor kurashi, ulug' siymolar tomonidan amalga oshirilgan ishlar, tarixiy sanalar to'g'risida muayyan tasavvur beradi.

Tabiatga oid mavzular yordamida o'quvchilar tabiatdag'i o'zgarishlar, yil fasllarining almashinushi, hayvonot olamiga doir bilimlarni egallaydilar. Bunday mavzudagi asarlar o'quvchilarni kuzatuvchanlikka, tabiatni sevishga, unga nisbatan to'g'ri munosabatda bo'lishga o'rgatadi.

Umuman, «O'qish kitobi» darsliklaridagi barcha mavzular o'quvchilarga ta'lism-tarbiya berish bilan birga, ularning lug'atini boyitishga, og'zaki va yozma nutqini to'g'ri shakllantirish va nutq

madaniyatini o'stirishga ham qaratiladi.

Amaldagi «O'qish kitobi» darsliklarida materiallarning sinfdan sinfga o'tgan sari mavzu jihatidan ham, mazmun jihatidan ham kengaya borishi hisobga olingan. Masalan, 1-sinfda o'rgatiladigan «Ajdodlarimiz-faxrimiz», «Ilm-aql chirog'i», «Zumrad bahor», «Kumush qish» kabi bo'limlar 2-4-sinflarda ham davom ettirilgan. Bu esa o'quvchilarning oldingi bilimlari to'ldiradi va boyitadi.

Darsliklardagi har bir mavzu uchun tanlangan matnlarning janriy rang-barangligiga, poetik mukammalligiga, o'quvchilarning bilim darajasi va yosh xususiyatlariga mos kelishiga alohida e'tibor qaratiladi.

O'quvchilar darsliklar yordamida o'zlashtiriladigan bilim, ko'nikma va malakalarining kelajak hayotda zarur bo'lishini tushunib yetishishlariga erishish o'qituvchilar oldidagi muhim vazifalardandir.

Shuni unutmaslik kerakki, har bir ta'limiyan vazifani bajarishning aniq va ilmiy metodik usullari mavjud bo'lib, ular zamonaviy o'qitish usullari bilan boyitib borilmoqda. Bu vazifalar boshqalari bilan o'zaro bog'liq holda va sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari jarayonida hal qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'afforova T va b. 1-sinf o'qish darsligi T-2019-yil
2. G'afforova T va b. 2-sinf o'qish darsligi T-2018- yil
3. Umarova M va b. 3-sinf o'qish darsligi 2019- yil
4. Matchon S va b . 4-sinf o'qish darsligi T-2017-yil

URG‘U VA UNING AHAMIYATI

Axmedova Muborak Raxmonovna
Navoiy viloyati Uchquduq tumani
20-umumi o‘rta ta’lim maktabining
ona tili va adabiyot fani o‘qituvchisi
Telefon raqami: +998933152611

Annotatsiya: ushbu maqolada urg‘u va uning qo‘llanilishi, so‘zlarda ma’no farqlashdagi ahamiyati hamda dunyo tillarida ishlatalish uslubi haqida ma’lumot berilgan.

Kalit so‘zlar: lisoniy hodisa, urg‘u, J. Laver grammatik urg‘u, so‘z urg‘usi, V.A. Vasilyev, sintaktik-logik urg‘u, kuchsiz sintaktik urg‘u, amfatik urg‘u fraza urg‘usi, sintaktik urg‘u.

Tilda har qanday lisoniy hodisa o‘zining alohida funksiyasiga ega bo‘lib, bunday vazifani boshqa bir til hodisasi yordamida ifodalash mumkin emas. Urg‘u so‘zning hosil qiluvchi belgilaridan biridir. Har qanday so‘z bir bo‘g‘inli, ikki bo‘g‘inli yoki ko‘p bo‘g‘inli bo‘lishidan qat‘iy nazar, u, albatta, o‘zining urg‘usiga ega bo‘ladi. Urg‘uning xosil qilish funksiyasi so‘zlarni fonetik jihatdan shakllantiradi, ya‘ni hajm, zarb va tovushning asosiy toni yordamida urg‘uli va urg‘usiz bo‘g‘inlarni artikulyatsion vositalar yordamida tovush ketligida birlashtiradi. So‘zning aksentual-ritmik strukturasi bo‘g‘in strukturasi, fonemalarning bog‘lanishi asosida hosil bo‘ladigan so‘zning fonemik strukturasi va fonetik strukturasining tarkibiy elementi hisoblanadi. So‘z fonetik strukturasining bu uch komponenti aksentual ritmik struktura doirasida birlashadi, natijada semantik va lingvistik birlik sifatida qo‘llash mumkin bo‘lgan so‘z xosil bo‘ladi. J. Laverning fikricha leksik urg‘u kulminativ funksiyaga egadir: u so‘zning asosiy xossasi sifatida tinglovchiga so‘zlovchi tomonidan aytilgan jumladagi qancha alohida so‘z aytilganini mulohaza qilib ko‘rishga imkoniyat yaratadi. So‘z urg‘usi prosodik yoki supersegment birlik sifatida fonologik ya‘ni farqlovchi funksiyaga ega, ya‘ni urg‘uning o‘rni va darajasi so‘zlar va ularning grammatik shakllarini farqlay oladi. So‘z urg‘usining farqlovchi funksiyasi leksik va morfologik aspektlar bilan chambarchas bog‘liqidir. Agar urg‘uning o‘rni yoki darajasi grammatik shakllarni (so‘z turkumlari yoki morfemalar) bir-biridan farqlay olsa, u holda bunday urg‘u morfologik funksiyani bajaruvchi grammatik urg‘u deb ataladi. Grammatik urg‘uning ikki turi mavjud: 1) morfologik va 2) demarkativ (chegaralovchi). Urg‘uning o‘rni yordamida morfologik kategoriylar (so‘z turkumlari va morfemalar) bir-biridan farqlovchi morfologik urg‘u o‘zbek tilida olma (ot), ólma (bo‘lishsiz buyruq maylidagi fe’l).

O‘zbek tilining urg‘usi ham shunday. Ingliz tilida dinamik urg‘u yetakchidir. Ko‘pchilik xitoy-tibet tillarida yetakchi urg‘u vazifasini ton bajaradi, shuning uchun bu tillardagi urg‘uni musiqaviy deyishadi. Urg‘uning o‘rniga ko‘ra 1. **turg‘un urg‘uli tillar;** 2. **erkin urg‘uli tillar** farqlanadi. Turg‘un urg‘uli tillarda urg‘u doimo so‘zning ma’lum bo‘g‘iniga tushadi. Bu jihatdan turg‘un urg‘uga ega bo‘lgan tillami o‘rganish qulay, chunki urg‘u masalasida faqat bitta qoidani bilib olishning o‘zi kifoya. Turg‘un urg‘uli tillarga o‘zbek, fransuz, polyak, venger, chek, lotin tillari misoldir. O‘zbek va fransuz tillarida urg‘u doimo oxirgi bo‘g‘inga, polyak tilida oxiridan bitta oldingisiga va venger, chek, lotin tillarida urg‘u hamma vaqt so‘zning birinchi bo‘g‘iniga tushadi. Erkin urg‘uli tillarda urg‘u so‘zning qaysi bo‘g‘iniga tushishini oldindan bilish mumkin emas. Bunday tillarda urg‘u so‘zning har xil bo‘g‘inlariga tushishi mumkin. Rus, ingлиз, nemis tillari shular jumlasidandir. So‘z urg‘usi so‘zdagi bo‘g‘inlaming birini boshqalariga nisbatan ajratib ko‘rsatishni nazarda tutsa, fraza urg‘usi so‘z birikmalari yoki bir necha so‘zni boshqalaridan ajratib ko‘rsatishni nazarda tutadi.

Fraza (gap) urg‘usining quyidagi turlari bor:

1. Sintaktik urg‘u.
2. Sintaktik-logik (mantiq) urg‘u.
3. Kuchsiz sintaktik urg‘u.
4. Emfatik (his-hayajon) urg‘u.

Masalan: Biz Navoiy va Boburlar o‘lkasida yashaymiz. Fraza urg‘usi ohangning tarkibiy qismidir. Fraza urg‘usidan tashqari ohang tarkibiga nutqning ritmik-melodik tuzilishi ham kiradi. Nutq jarayonida urg‘u olgan va urg‘u olmagani bo‘g‘inlarning birin-ketin kelishi natijasida nutqning ritmi paydo bo‘ladi. Almashinib keluvchi urg‘uli va urg‘usiz bo‘g‘inlar bir vaqtning o‘zida nutqning ohangini ta’minlaydi, chunki urg‘uli ovoz tonini ko‘tarishni, urg‘u olmagani esa tonning pasayishini taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduazizov A.A. O'zbek tilinbing fonologiyasi va morfonologiyasi. 1992.
2. Mengliyev B.R. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Fonetika-fonologiya. Grafika.
2. Imlo. Leksikologiya-semasiologiya. Leksikografiya. I qism Qarshi. 2004.
3. Hamreva Y. Hozirgi o'zbek adabiy tilidan mashqlar t o'plami. I qism (Fonetika. Grafika. Imlo) 2005
4. E. Qilichev. Hozirgi o'zbek adabiy tili. Buxoro. 1999

**BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA TASVIRIY SAN’AT VA CHIZMACHILIK FANLARINI
O‘QITISHDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARНИNG ILMİY NAZARIY
ASOSLARI**

Azizov Bahrom Pardayevich

Surxondaryo viloyati Bandixon tumani

3- Umumiy o‘rta ta’lim maktabining

O‘quv ishlari bo‘yicha deriktor o‘rinbasari

Телефон:+99893- 796-75-74

normurodov.oibek@mail.ru

Abdukarimova Zamira Eshmamatovna

Surxondaryo viloyati Bandixon tumani

3- Umumiy o‘rta ta’lim maktabining

Oliy toifali Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi.

Xalq ta’limi a’lochisi.

Телефон:+99893- 796-75-74

normurodov.oibek@mail.ru

Toshpo‘latov Ro‘ziqul Muhammadiyevich

Surxondaryo viloyati Bandixon tumani

3- Umumiy o‘rta ta’lim maktabining

O‘zbekiston yoshlar ittifoqi boshlang‘ich toshkilot

yetakchisi Tasviriy san’at va chizmachilik fani o‘qituvchisi

Телефон:+99893- 796-75-74

normurodov.oibek@mail.ru

Annotatsiya: Maqolada Pedagogik texnologiya asosida o‘quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish imkoniyati tug‘iladi. Shu bilan bir qatorda mavzularni yoritilishi, o‘quvchilarning o‘tilayotgan mavzuni o‘zlashtirilishi va pedagogik saloxiyatini oshirishdagi ahamiyati yoritib beriladi.

Kalit so‘zlar: pedagogik, texnologiya, ilmiy, ta’lim, o‘qitish texnologiyasi, dars, ko‘nikma, ta’lim-tarbiya.

Ta’lim jarayoni nihoyatda murakkab jarayon bo‘lganligi uchun ta’lim samaradorligi pedagog va o‘quvchi faolliligiga, ta’lim vositalarining mavjudligiga, ta’lim jarayonining tashkiliy, ilmiy, metodik mukammalligiga bog‘liq.

O‘zbekistonda bozor munosabatlariiga asoslangan iqtisodiy tuzilmalar yaratilayotgan hozirgi kunda keng, chuqur bilimli va bilimlarni amalda qo‘llay oladigan shaxslarga talab kuchayib bormoqda. Bilimdon va tadbirkor, ijtimoiy faol shaxs jamiyat hayotida, mehnatda o‘zining o‘rnini topadi. Bunday faoliyk vujudga kelishi uchun bilimdon va harakatchan, milliy istiqlol g‘oyasiga sodiq bo‘lgan shaxsni shakllantirish kerak va avvalo har tomonlama rivojlangan, sog‘lom fikr yuritadigan, jahon yoshlari bilan har sohada raqobatbardosh, ma’naviy barkamol yoshlarni tarbiyalamoq zarur.

“Tasviriy san’at va chizmachilik” fanidan yaratilgan innovatsion pedagogik loyihalar qo‘llash qonun-qoidalariga tayangan holda ishlab chiqilgan. Chunki, axborot texnologiyalari rivojlangan bugungi kunda yoshlarni ushbu texnologiyalardan foydalanishni bilishi zamon talabiga aylanib bormoqda.

O‘quvchilarga bilim berishda zamonaviy ta’lim texnologiyalarining ahamiyati to‘g‘risida so‘z borganda O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020-yil 24 yanvardagi Oliy Majlisga Murojaatnomasida “Umumiy o‘rta ta’lim tizimini bugungi kun talablari asosida tashkil etish, farzandlarimiz har tomonlama kamol topishi uchun, barcha sharoitlarni yaratish lozim” degan so‘zlarini ta’kidlash o‘rinlidir. Bu masala Davlat dasturida ham asosiy yo‘nalishlardan biri sifatida e’tirof etilgan. Har bir loyihada keltirilgan ta’lim texnologiyalari o‘zida o‘quv mashg‘ulotini o‘tkazish shart-sharoiti to‘g‘risida axborot materiallarini, pedagogik maqsad, vazifa va ko‘zlangan natijalarni, o‘quv mashg‘ulotining rejasi, o‘qitishning usul va vositalarini mujassamlashtirishi shart. Loyihaning konseptual asoslari qismida dastlab ”Tasviriy san’at va chizmachilik” fani mazmuniga qo‘yiladigan malakaviy talablar, mazkur o‘quv fanining

tarkibiy tuzilishi, o‘qitishning usul va vositalarini tanlashda tayanilgan konseptual fikrlar, kommunikatsiyalar, axborotlar berilib, so‘ngra loyihalashtirilgan o‘qitish texnologiyalari taqdim qilinsa yaxshi bo‘lar edi. Hozirgi kunda jahon tajribasidan ko‘rinib turibdiki, ta’lim jarayoniga o‘qitishning yangi, zamonaviy usul va vositalari irib kelmoqda va ulardan samarali foydalanilmoqda. Jumladan, respublikamizdagi umumta’lim mакtablarida ham innovatsioan va zamonaviy pedagogik g‘oyalarni dars jarayonida qo‘llash va ularni yaratish bo‘yicha bir qator ishlar amalga oshirilmoqda: shunday ekan o‘qituvchi bilim olishning yagona manbayi bo‘lib qolishi kerak emas, balki o‘quvchilar mustaqil ishlash jarayonining tashkilotchisi, maslahatchisi, o‘quv jarayonining menejeri bo‘lishi lozim. Yangi pedagogig loyihalar va texnologiyalarni ishlab chiqish asosida aynan shu g‘oyalalar yotadi. Yuqoridagi loyihalar dars jarayonida qo‘llanilganda o‘qituvchi birinchidan vaqtadan yutadi, ikkinchidan darsning samaradorligi yanada ortadi. Chunki, mavzuni mohiyatini ochib beruvchi innovatsion loyihada ta’lim sifatini oshirishga qaratilgan vazifalar o‘quvchilar ko‘z o‘ngida misollar tariqasida o‘z yechimini topadi. Uchinchidan esa o‘quvchilarda fanga nisbatan qiziqish yanada ortadi. O‘quvchilarning o‘zida ham ana shunday loyihalar ustida ishslash turli grafik ishlarini yaratishga bo‘lgan intilishi kuchayadi.

Shuningdek, dars jarayonida o‘qituvchini mavzuni o‘quvchilarga yetkazib berishda qo‘yidagi yangi pedagogik texnologiyalardan foydalanishi darslarning samaradorligini oshiradi.

1. “Aqliy hujum”;
2. “Klaster”;
3. “Blis so‘rov”;
4. “Kim zukko?” musobaqasi;
5. “Fikrla va tarifla!”
6. Hozir javoblik bahsi;
7. Amaliy ish.

O‘qituvchi ta’lim berish jarayonida shuningdek, o‘quvchilar ijodiy ishlarini baholashga alohida e’tibor qaratishi, ularni ko‘proq rag‘batlantirishi lozim. Ana shundagina biz o‘z darslarimizni sifatli va samarali tashkil qilgan bo‘la olamiz. O‘quvchi yoshlarimizga esa ijodiy tasavvurlarini yanada ortishiga xizmat qilgan bo‘lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning 2020 yil 24 yanvardagi O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga Murojaatnomasi.
2. WWW ziyo.net tasviriy va amaliy san’at manbalari va ma’lumotlar.
3. R.A. Mavlonovali, M. Arabova, G. Salohitdinova “Pedagogik texnologiya” T. O‘zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi. “Fan” nashriyoti. 2008.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH DARSLARINING AHAMIYATI VA O'QITISH USULLARI

*Barnoyeva Munojat Baxtiyorovna
Navoiy viloyati Navoiy shahar
20-umumiy o'rta ta'lim maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 934310708
Aripova Zarifa Komilovna
Navoiy viloyati Navoiy shahar
20-umumiy o'rta ta'lim maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 973784330*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarning o'qish darslari o'z mohiyati, maqsad va vazifalariga ko'ra ta'lim tizimida alohida o'rin tutishi, uning zaminida savodxonlik va axloqiyta'limiy tarbiya asoslari turishi hamda boshqa fanlar ta'limini o'qish ta'limisiz tasavvur qilib bo'lmasligi va o'qish usullari haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: Izohli o'qish, ifodali o'qish, to'g'ri o'qish, ongli o'qish, tez va ravon o'qish.

Boshlang'ich ta'limni takomillashtirish hozirgi kunning dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Ma'lumki, boshlang'ich ta'lim fanlari orqali o'quvchilarning umuminsoniy va axloqiy ko'nikmalari, dastlabki savodxonlik malakalari shakllantiriladi. Ta'lim jarayoni bolaning mantiqiy tafakkur qila olish salohiyatini, aqliy rivojlanishini dunyo qarashini, o'z-o'zini anglash, jismoniy sog'lom bo'lishga, milliy urf-odatlarni o'zida singdirishga, mamlakatimiz boyliklarini ko'z qorachig'iday asrashga, tabiatga ongli munosabatda bo'lishga o'rgatadi. O'quvchi maktabga kelgan dastlabki kundan boshlaboq o'qishga havas qo'yishi savodli o'qishi, dastlabki amallarni to'g'ri bajarishga o'rgatishi kerak. O'qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega. O'qishni bilmagan odamning ko'zi ojiz kishidan farqi yo'q. O'qish faoliyati boshlang'ich sinflarda barcha fanlar tarkibida amalga oshiriladi., lekin o'qishga o'rgatish o'qish darslarining asosiy vazifasidir. Kichik yoshdagi o'quvchini o'qishga o'rgatishda ularning umumiyy rivojlanishini, psixologiyasini hisobga olish zarur. Ta'limga ilg'or pedagogik texnologiyalarni olib kirish va eng zamonaviy, takomillashgan o'qitish usullarini qo'llagan holda yuqori samaraga erishish bugungi kunning oldidagi dolzarb vazifalaridan biridir. O'quvchilarni qiziqarli topshiriqlar asosida o'qitish o'qishga o'zin tusini beradi. Bola o'ynab charchamaganidek, o'qib charchaganini sezmaydi. O'qish darslarining samaradorligi ko'p jihatdan ta'lim metodlarining to'g'ritanlanishiga bog'liq. Binobarin, fanning o'zi kabi o'qitish metodlari ham doimiy rivojlanishda bo'ladi. Masalan, eski maktablarda o'qish quruq yod olish metodiasosida o'rgatilgan bo'lsa, hozir izohli o'qish asosida olib boriladi. Yod olishmetodida matndagi so'zlarga izoh berishga, ma'nosini tushuntirishga, o'qilganniqaya hikoyalashga, umuman olganda, o'qishning ongli bolishiga mutlaqo e'tiborberilrnagan. Ularda ko'proq to'g'ri talaffuz, qiroat bilan o'qish, ifodali o'qishnazarda tutilgan. Hozir maktablarda o'qish izohli o'qish metodi asosida olib borilayotgan ekan, quyidagicha savol tug'iladi: izohli o'qish nima? Izohli o'qish deb o'ylashga, his qilishga, asarni to'liq idrok qilishga, o'qilganning mazmunini o'zlashtirishga olibkeladigano'qishga aytildi. Izohli o'qishasar mazmunini tushunishni, asardagi muhim fikrni, yozuvchi ilgari surayotgan g'oyani anglashni ta'minlaydi. Izohli o'qish quyidagi tamoyillarga to'liq amal qilingandagina muvaffaqiyatli bo'ladi: O'qishni hayol bilan bog'liq holda tashkil etish. O'qishning ongli va ta'sirchan bo'lishi uchun o'quvchilarning hayotiy• tajribalariga, taassurotlariga asoslanish. O'qishni ko'rgazmali tashkil qilish, tabiatga, tarixiy joylarga• ekskursiyalaruyushtirish, hayvonot olami va o'simliklar dunyosini kuzatish, rasmlar, jadvallar, predmetlar bilan taishtirish hamda matnni o'quvchining ifodali o'qishi tarzidaolib borish. Boshlang'ich sinf o'qish darslarida asosan she'rlar, masallar, ertaklar, hikoyalari, afsonalar, maqol va topishmoqlar, ilmiy-ommabop asarlar o'qib o'rganiladi. Tabiiyki, ularning har biri o'ziga xos shakl, uslubva mazmunda yaratiladi. Shuning uchun ham har bir janrga mansub asarlarni o'ziga xos usulda o'qib o'rganish taqozo qilinadi. Badiiy asarni izohli o'qishga yaqin bo'lgan metodlardan biri ijodiy o'qishdir. Ifodali o'qish. Boshlang'ich ta'lim tizimida mantiqiy o'qish (matnni to'g'ri, tushunib, lez (me'yorida) o'qish va adabiy o'qish

mukammal o'zlashtirilganidan so'ng ifodali o'qishga o'tiladi. U yod olingan she'riy asarlarni ifodali o'qishni ham o'z ichiga oladi. Ifodali o'qishning muvaffaqiyati o'quvchilarning asar mazmuni, g'oyaviy-badiiy xususiyatlari haqida muayyan tushunchaga ega bo'lishi bilan bog'liq. To'g'ri o'qish. Birinchi sinfda jiddiy ahamiyat berish talab qilinadi. Har bir so'z, bo'g'in va tovushni to'g'ri, eshitarli, talaffuz etilishiga erishish lozim. Ongli o'qish. O'quvchi har bir gap, gapdagi so'z, so'zdagi bo'ginlami o'qish jarayonida uning ma'nosini tushunib o'qishi kerak. Tez va ravon o'qish.. O'rtacha tezlikda o'qishga o'quvchi harf tovushlarni o'rganayotgan vaqtadan boshlab asos yaratiladi. Ravon o'qishda matndagi tinish belgilariga amal qilinishi lozim. Ifodali o'qishga o'rgatishning eng muhim usullaridan biri o'qituvchining namunalni ifodali o'qishidir. Buning uchun o'qituvchi o'qitishning pauza, urg'u, ohangi, sur'at kabi texnik-nazariy vositalari haqida yetarli bilim mahoratga ega bo'lishi, og'zaki nulq madaniyatini puxta egallashi lozim. Yuqoridagilardan xulosa qilib shuni aytish mumkinki, matn ustida ishlaganda ko'rsatib o'tilgan metodlardan foydalansilsa, o'quvchilarning mavzuni to'la va aniq bilishlariga erisha olamiz. Shundagina o'quvchilar o'qigan mavzularini mustaqil o'zlashtira olishiga, atrofmuhit, ahloqiyestetik, dunyoqarashlarining shakllanishiga chuqr mulohaza yuritishga, ijodkor kitobxon darajasiga ko'tarilishiga erisha olamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standari. T.:2005 2. 2-3 sınıf "O'qish" darsliklari T.: 2013.
- R.Ishmuhamedov va boshqalar. "Ta'liimda innovation texnologiyalar". T.: 2008 3. Internet saytlari: www.ZiyoNet.uz www.Google.uz.

TA'LIMDA O'QITISHNING ZAMONAVIY METODLARI.

*Barotov Fazliddin Ibragimovich
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
19-umumta'l'm maktabi ona tili va
adabiyot fani o'qituvchisi
Telefon raqami: +99891 4169249
Pochta manzili:gulishodieva@mail.ru*

Annotatsiya. Hozirgi vaqtida ta'l'm jarayonida o'qitishning zamonaviy metodlari keng qo'llanilmoqda. O'qitishning zamonaviy metodlarini qo'llash o'qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Ta'l'm metodlarini tanlashda har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq sanaladi.

Kalit so'zlar. "Klaster", "Ajurli arra", "Aqliy hujum", "Bahs-munozara", "Muammoli vaziyat", metod, orttirilgan bilim.

An'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda, unga turli-tuman ta'l'm oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan metodlar bilan boyitish ta'l'm oluvchilarning o'zlashtirish darajasining ko'tarilishiga olib keladi. Buning uchun dars jarayoni oqilona tashkil qilinishi, ta'l'm beruvchi tomonidan ta'l'm oluvchilarning qiziqishini orttirib, ularning ta'l'm jarayonida faolligi muttasil rag'batlantirilib turilishi, o'quv materialini kichik-kichik bo'laklarga bo'lib, ularning mazmunini ochishda "Klaster", "Ajurli arra", "Chiqish xaritasi", "Aqliy hujum", "Menyu", "Kichik guruhlarda ishlash", "Bahs-munozara", "Muammoli vaziyat" kabi metodlarni qo'llash va ta'l'm oluvchilarni amaliy mashqlarni mustaqil bajarishga undash talab etiladi.

Bu metodlarni interfaol yoki interaktiv metodlar deb ham atashadi. Interfaol metodlar deganda ta'l'm oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrashga undovchi, ta'l'm jarayonining markazida ta'l'm oluvchi bo'lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo'llanilganda ta'l'm beruvchi ta'l'm oluvchini faol ishtirot etishga chorlaydi. Ta'l'm oluvchi butun jarayon davomida ishtirot etadi. Ta'l'm oluvchi markazda bo'lgan yondoshuvning foydali jihatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

- ta'l'm samarasini yuqoriroq bo'lgan o'qish-o'rganish;
- ta'l'm oluvchining yuqori darajada rag'batlantirilishi;
- ilgari orttirilgan bilimning ham e'tiborga olinishi;
- o'qish shiddatini ta'l'm oluvchining ehtiyojiga muvofiqlashtirilishi;
- ta'l'm oluvchining tashabbuskorligi va mas'uliyatining qo'llab-quvvatlanishi;
- amalda bajarish orqali o'rganilishi;
- ikki taraflama fikr-mulohazalarga sharoit yaratilishi.

Shularni inobatga olgan holda e'tiboringizga quyidagi metodni tavsiya qilmoqchiman. Ushbu metod darsning mustahkamlash qismi va uya vazifa berilganda qo'llanilsa yuqori natijalarga erishish mumkin. Bu metoddan o'qituvchi vaziyatdan kelib chiqib o'zgartirish kiritishi ham mumkin.

Chiqish xaritasi

Siz, nimani bilib oldingiz?	
Sizga nima yokdi?	

Qaysi savollarga, Sizda javoblar etarli bo‘lmadi?	
Egallagan usul va mavzularni amaliyotda qanday ishlatasiz?	

Foydalaniman adabiyotlar

1. munavvarov A. K. Pedagogika. Toshkent -1996.
2. Pedagogika. O‘quv qo‘llanma. Toshkent - 1996.
3. Farberman B.L. Ilgor pedagogik texnologiyalar. Toshkent. Fan. 2000y.
4. Ishmuhamedov R., Yuldashev M. Ta’lim tarbiyada innovasion pedagogik texnologiyalar .Toshkent -2017

O'QITISHNING ZAMONAVIY AXBOROT TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

*Bobodo'stova Dilorom
Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tuman
8-umumi o'rta ta'lif maktabi o'qituvchisi
+99890-671-16-18*

Annotatsiya. Mazkur maqolada ta'lif jarayoni foydalanish mumkin bo'lgan elektron manbalar va ularning turlari hamda foydalanish samaralari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar. Elektron axborot ta'lif resurslari, elektron darslik, elektron o'quv qo'llanma, o'quv filmi, virtual laboratoriya, multimediali resurs, ovoz,grafika,animatsiya.

Mamlakatimiz ta'lif tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar zamirida yuksak bilimli va intelluktual rivojlangan avlodni tarbiyalashdek oliy maqsad yotadi.Shunday ekan pedagoglar jamoasi oldida turgan muhim vazifalardan biri ta'lifda joriy etilayotgan innovatsion pedagogik va axborot texnologiyalarini dars jarayonida samarali qo'llay olish tajribasiga ega bo'lishlidir.O'quv jarayonida o'qituvchi tomonidan berilayotgan material qisqa vaqt oralig'ida o'quvchiga tushunarli bo'lishi,shuningdek,o'quvchilar faoliyatini nazorat qilish,ular tomonidan egallangan bilim,ko'nikma va malakalar darajasini baholash kabi bir qator imkoniyatlarni axborot texnologiyalaridan foydalanish natijasida amalga oshirish mumkin.

Zamonaviy axborot texnologiyalarini ta'lifda joriy etish borasida amalga oshirilayotgan ishlar natijasida, hozirgi vaqtga kelib ta'lifda "**Elektron axborot ta'lif resurslari**" tushunchasi keng miqyosda ishlatilmoqda.

Elektron axborot ta'lif resurslari deganda aniq bir maqsadga yo'naltirilgan o'quv jarayonini ta'minlovchi dasturiy,axborot-texnik,o'quv-metodik tizimlar majmuidir deb ta'riflash mumkin.

Bugungi kunda elektron axborot ta'lif resurslarining quyidagi turlarini uchratishimiz mumkin:

- Elektron darslik;
- Elektron o'quv qo'llanma;
- O'quv filmi;
- Virtual laboratoriya;
- Multimediali resurs va hokazolar.

Elektron darslik amaldagi DTS,o'quv reja va dasturlar hamda tasdiqlangan(ma'qullangan) darslikka asoslangan xolda dasturchi, dizayner, uslubchi va darslik muallifidan iborat ijodiy guruh tomonidan yaratiladi.

An'anaviy darslikdan farqli ravishda elektron darslik o'z tarkibiga nafaqat matn, balki-rasm, chizma, grafik, formula, multimedia, animatsiya, videolavha, nazorat savollari va topshiriqlari, o'yin, test, boshqotirma kabi resurslari oladi.Elektron darslik ma'lum tuzilmaga ega bo'lib, unda kerakli ma'lumotni izlash, tez ochish, takrorlash kabi fuksiyalar mujassam bo'ladi.

Elektron darsliklardan bevosita o'quv jarayonida hamda darsdan tashqari mustaqill bilim olish uchun foydalanish mumkin.

Elektron o'quv qo'llanma – bu davlat ta'lif standartining mutaxassislik va yo'nalishlar bo'yicha fanlarning alohida bo'limlari tayyorlangan elektron nashrlar, namunaviy va ishchi rejalar, mashqlar va masalalar to'plamlari, xarita va sxemaar, tuzilma atlaslar, fanlar bo'yicha xrestomatiyalar, ma'lumotnomalar aks etgan elektron manbadir.

O'quv filmi – bu ishlab chiqarish jarayoni, tabiiy xodisa, tarixiy voqelik, adabiyotga oid saxnalar kabilarni namoyish etadigan qisqa muddatli videofilm.

Virtual laboratoriya (simulyasiya) – aniq va tabiiy fanlar bo'yicha tabiatda mayjud lekin amaliyotda ko'rsatish imkonini bo'lmagan yoki xavf-xatar tug'diradigan namoyish va laboratoriya ishlarini o'tkazish uchun mo'ljallangan.

Multimedia (ingl. multi – "ko'p,keng", media "muhit") resurslar ovoz,grafika,animatsiyalarini o'z ichiga olgan harakatlanish mayjud bo'lgan muayyan mavzuga doir bo'lgan resursdir.

Ushbu elektron axborot ta'lif resurslarini dars mashg'ulotlari foydalanishda esa bizga kompyuter texnikasi va boshqa texnik vositalar (videoproektor,kodoskop,interaktiv "elektron"doska,DVD-player),TV kerak bo'ladi.

Hozirda xalq ta'limi tizimida axborot-komunikatsiya texnologiyalarini joriy etish borasida

keng ko‘lamda ishlar olib borilmoqdaki,jumladan,umumta’lim muassasalarining zamonaviy kompyuter texnikasi va jihozlari bilan ta’milanmoqda.Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi va vazirligi huzurida Multimedia umumta’lim dasturlarini rivojlantirish markazi tashkil etilishi va markaz tomonidan zamonaviy multimedia umumta’lim dasturlari,elektron ta’lim resurslarini yaratish,takomillashtirish hamda ularni ta’lim jarayoniga joriy etish borasidagi amalga oshirilayotgan ishlardan yaqqol ko‘rishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, ta’lim jarayonida elektron axborot ta’lim resurslaridan unumli foydalanish natijasida ta’limning sifatli va samaradorligini oshishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Anita Rosen. E-Learning 2.0: Proven Practices and Emerging Technologies to Achieve Real Results
2. Sultonova G.A. Pedagogik mahorat. - T.: Nizomiy nomidagi TDPU 2005

TA'LIM TIZIMINI (BOSHLANG'ICH SINFDA) RIVOJLANTIRISH MASALALARI

Djurayeva Anora Kuzibayevna
Sirdaryo viloyat Guliston tumani
17-o'rta ta'lismaktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Tel: 91 101 59 13

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga ta'lismarbiya berishda va ularni tevarak-olamni to'liq anglashlarida kompyuter texnologiyalarining o'rni, bolalarni 1-sinfdan boshlab kompyuter savodxonligini oshirib borish davr talabi ekanligi haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: Aqliy faollik, kompyuter texnologiyalari, kompyuter savodxonlik, ta'limiylar, multimediya ilovalari.

Bolalar olami beg'ubor, hali gard qo'nemagan yuraklarga dastlab biz, o'qituvchilarning mehrimiz, so'ngra ta'lismarbiyamiz singadi.

O'qituvchi maqomiga munosib bo'lish pedagogdan katta mas'uliyat va mehnat talab etadi. Ayniqsa, maktabga ilk qadam qo'ygan kichkintoylarning qalbiga ziyo taratish naqadar mashaqqatli ekanligini shu kasb egalari yaxshi anglaydilar.

Bugungi kunda ta'lismazmunini takomillashtirish masalasiga jiddiy e'tibor qaratilmoqda. Aynan, aqliy tarbiyaga psixologik – pedagogik jihatdan yangicha yondoshuvlarni izlab topishning ahamiyati ortib bormoqda. Ta'lismarbiyalarida bolalar aqliy faolligini rivojlantirish ta'lismuning turli shakl va metodlaridan foydalanish bilan bevosita bog'liq. Chunki yosh avlodda kompyuter vositalaridan oqilona foydalanish, axborotni qabul qilish, olamni o'z axborotlari asosida idrok etish kabi ko'nikma va malakalarni shakllantirib borish zarur. Bu esa maktab ta'lumining ilk bosqichi hisoblangan boshlang'ich ta'limga sifat jihatidan yangicha talablarni yuklab, unda bolalarning kompyuter savodxonligini oshirishni taqozo etadi.

Boshlang'ich ta'lumning asosiy muammolaridan biri bolaning o'zin faoliyatidan keskin tarzda o'quv faoliyatiga o'tishidir. Yurtimizda umumiyo'rta ta'lismaktablarida ta'lism sifatini yaxshilash, uni zamonaviy pedagogik texnologiyalardan unumli foydalangan holda tashkil etishga hozirgi kunda katta e'tibor qaratilmoqda.

Boshlang'ich ta'linda ta'limiylar o'zinlar ta'lumning bir shaklidir. Shuning uchun kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda ta'limiylar o'zinlardan dars jarayonida keng foydalanish orqali bola hayotni, tevarak-atrofni o'rganadilar va unga tez moslashadilar. Masalan, "Koinotga sayohat", "Quvnoq mashqlar", "Bilimlar mamlakatiga sayohat", "Mening kun tartibim", "Ochil dasturxon", "Tovushlar va harflar sultanati" kabi ta'limiylar o'zinlar bolani tezda o'quv jarayoniga moslashishini osonlashtiradi.

Ayniqsa, Davlat Ta'lismarkazi tomonidan ishlab chiqarilgan 1-4-sinflar uchun mo'ljallangan multimediya ilovalarida keltirilgan ta'limiylar o'quvchilarning fikrlash va fikrlarini yuzaga chiqarish kabi qobiliyatlarini rivojlantirishda samarali rol o'yamoqda. Ammo darslik va o'quv dasturlarining tezlik bilan o'zgarishi va murakkablashib ketayotgani bu multimediya ilovalaridan o'z o'rnida foydalanishda bir qator muammolarni keltirib chiqarmoqda

Shu bilan bir qatorda kompyuter texnologiyalaridan foydalangan holda birinchi sinfdan boshlab kompyuter savodxonligidan dars berib boriladi. Boshlang'ich ta'linda kompyuterdan foydalanishning mazmun-mohiyatiga ko'ra 1-sinfdan boshlab o'quvchilarda kompyuter bilan tanishish, uning jamiyat va inson hayotidagi o'rni, o'quvchi uchun zarurligi, kompyuter qurilmasining texnik jihatlari va kompyuterdan foydalanish qoidalari kabilalar bilan tanishtirib boriladi. Bu jarayonni ham deyarli har bir dars davomida "Kompyuter olamiga sayohat" ta'limiylarini qo'llash orqali o'quvchilar ongiga chuqur singdirib borish mumkin. O'zin davomida o'quvchilarni rag'batlantirib borish ularni kompyuter savodxonligini egallahsha bo'lgan qiziqishlarini orttiradi.

Xulosa qilib aytganda, har bir o'qituvchi dars jarayonida kompyuter texnologiyalaridan foydalanib ish olib borsa Vatanimiz kelajagi bolgan yosh avlodga davr talabi asosida ta'lum va tarbiya berishda ulkan hissa qo'shgan bo'lar edi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Axborot asrida ta'lismarbiya. Toshkent.Akademnashr,2012.
2. "Boshlangich ta'lum" jurnallari.2018yil,1-2son,2019yil 5-son.
3. T.G'afforova. Boshlang'ich ta'linda zamonaviy pedagogik texnologiyalar.Toshkent. Tafakkur,2011.
4. [http:// www.ziyonet.uz](http://www.ziyonet.uz).

3-SINF ONA TILI DARSLARIDA "OT" SO'Z TURKUMINI O'RGANISHDA INTERFAOL METODLARNI QO'LLASH

Djurayeva Shaira Savutovna

Sirdaryo viloyati Sirdaryo tumani

32-umumta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi

+99890 106 05 05

Annotatsiya. Mazkur maqolada 3-sinfda ot so'z turkumini o'rganishda interfaol metodlarni qo'llash imkoniyatlari mavzular kesimida ko'rsatib berilgan.

Kalit so'zlar: 3-sinf, ot so'z turkumi, interfaol metodlar.

Interfaol metodlar bu — o'quvchi va o'qituvchi hamda o'quvchilararo o'zaro birgalikdagi harakatdir. «Interfaob ingliz tilidan kelib chiqqan bo'lib, «interact» so'zidan olingan. «Inter» bu - o'zaro, «act» -harakatdir. Interfaol metodlarda o'qitish o'quvchilardan yuqori faollikni, olingen ma'lumotlarni to'la anglashda ijodiy yondashuv talab etadi. Interfaol o'qitishning asosiy mezonlari bu - norasmiy munozaralarini o'tkazish, o'quv materiallarini erkin ifodalash, ma'ruzalar sonini kamaytirish, o'quvchilarni tashabbuskorlikka chorlash, jamoaviy izlanuvchanlik talab qiladigan guruhiy vazifalar va yozma ishlarni bajarishdir.

Interfaol usullaridagi darslar o'quvchini ijodiy fikrlashga, olingen axborotlarni faollikda hal etishga, fikrini erkin bayon qilishga, tashabbuskorlikka, guruhlarda masalalar yechimini topishga, hamkorlikda ish yuritishga, fikrni yozma ravishda bayon etishga chorlaydi. Quyida interfaol metodlardan namunalar keltiramiz.

AQLIY HUJUM YOKI AQLIY HAMLA- bu metod asosida chelangan vaqt ichida aqlning tezkor harakati orqali o'ziga xos muammo, vazifa xususida barcha ishtirochilarning imkon qadar ko'proq g'oyalarni yaratishi yotadi, ya'ni topshiriq barcha uchun yaka holda bajarish va fikrlar umumlashtirilib bittasi ustida to'xtaladi.

AQLIY HUJUM – Ona tili darslarida “Ot” mavzusini o'tishda, bosh harflar yoziladigan so'zlarga misol yozish topshirig'i beriladi. Har bir o'quvchi o'zi misollar yozadi, belgilangan vaqt (2-3 min) o'tgan sinf 4-6 ta (5-6 kishidan iborat) guruhchalarga birlashtirilib, yuqoridaq topshiriq yuzasidan guruh a'zolari fikrlarini mujassamlashtiradilar, qaysi guruhcha ko'p so'z topishi ta'kidlanadi, belgilangan vaqtadan so'ng guruhchalar o'z taqdimotlarini aytib o'tadilar, o'qituvchi xulosalaydi.

Aqliy hujum metodi asosida: o'qituvchi otga oid so'zlar aytish orqali misollar topadilar:

Koptok, paxta, gul, ayiq, fil, handalak, sabzi, stul, tarvuz, piyola.....

“T” chizma metodi mavzuning ikki qirrasini ochib beruvchi texnologiyalardan biridir

Bunda “T” shakli chizmada berilib mavzuning ikki yo'nalishi ochib berilishi so'raladi yoki mazmun berilib, asosiy tushunchalar topilishi so'raladi:

“T” cizma metodi asosida “Ot so'z turkumi” mavzusini quyidagicha qo'llash mumkin.

220-mashq.

Nima?	Kim?
Albom	matros
Daraxt	navbatchi
Fil	farzand
Gazeta	terimchi
Olxori	tomoshabin.

Kichik guruhda muhokama - ko'tarilgan muammolarni yechimini topish, va g'oyalarni baholash uchun 4 yoki 6 nafar kishi ishtirok etadi.

Masalan: kichik guruhlarda ishslash metodi asosida javob yozadilar.

1-g: Maktab xodimlari: Direktor, o'qituvchi, to'garak rahbarim yetakchi, oshpaz, farosh....

2-g: O'quv qurollari: ruchka, daftар, albom, qalam...

3-g: Mevali daraxtlar: olma. Behi, nok, shaftoli, ...

4-g: Mevasiz daraxtlar: tol, terak, sada, qayrag'och....

“3X2 (3X3, 3X2,5X2,4X3) texnologiyasi- har bir kichik guruhchaga umumiy mavzuga oid alohida topshiriq beriladi va 2 tadan javob yozish so'raladi. Varaqlar almashtirilib, boshqa guruh

topshiriqlariga javoblar topish vazifalari bajarilgach, umumiy xulosa chiqariladi.

Berilgan topshiriqlarga so‘zlar toping. 3*2 metodi asosida bajariladi, har bir guruhga ism, familiya, otasining ismiga oid so‘lar topish vazifasi beriladi:

Ism: Farzona, Shahnoza...	Familiya: Abdullayeva Usmonova...	Otasining ismi: Farhodovna .. .
--	--	---

Ta’lim tizimida boshlang‘ich sinf ona tili fanidan o‘quvchilarni ot so‘z turkumi ustida ishlashga o‘rgatishning samarali usullari: interfaol metodlar, ta’limiy o‘yinlar, turli boshqotirmalar, ko‘rgazmalilikka asoslangan topshiriqlar, testlar, dastlabki morfologik tahlil, integratsiyalashgan darslar tashkil etish maqsadga muofiqdir

Foydalilanigan adabiyotlar

1. U.Masharipova va b.q. Ona tili “3-sinf o‘qituvchilar uchun ilg‘or pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyotga joriy etish bo‘yicha metodik qo‘llanma T-2016.
2. S.Fuzailov va b.q “Ona tili” darsligi 3-sinf T-2019.

TA'LIMDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'RNI

*Do'smatova Dilfuza Kuzibayevna
Sirdaryo viloyati Guliston tumanidagi
20-umumiy o'rta ta'lim maktabi
II-toifali o'qituvchisi.
Телефон: +998(94)5880170, +998(90)2412921*

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarga bilim berishda zamonaviy pedagogic texnologiyalarning ahamiyati va o'rni, o'quv – tarbiya jarayonini tashkil etishdagi kirib kelayotgan yangiliklar haqidagi ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy pedagogik texnologiya , ta'lim-tarbiya jarayoni, pedagog va o'qituvchilar mahorati, pedagogic mahorat, zamonaviy didaktika, bilim, ko'nikma va malaka.

"Barchamiz yaxshi tushunamiz, ta'lim-tarbiya -- har qaysi davlat va jamiatning nafaqat bugungi, balki ertangi kunini ham hal qiladigan eng muhim va ustuvor masaladir . "

Sh. Mirziyoyev.

Hozirgi vaqtida O'zbekistonda jahon ta'lim maydoniga kirishga yo'naltirilgan yangi ta'lim tizimi qaror topib bormoqda. Bu jarayon bilan bir vaqtida pedagogik o'quv-tarbiya jarayonining nazariyasi va amaliyotida sezilarli o'zgarishlar sodir bo'lmoqda . Ta'limdagи yondoshuvlar tarkibi o'zgarmoqda va boshqacha munosabatlар, pedagogik mentalitetlar o'rnatilmoqda.

Pedagogik jarayonning muhim tarkibi bo'lib o'quvchi bilan pedagogning shaxsga yo'naltirilgan o'zaro munosabatlari hisoblanadi. Ijtimoiy bilimga teng bo'lgan pedagogik texnologiyalarning tashkil topishda fanning roli ortib bormoqda.

Ta'limda zamonaviy didaktika va ta'lim tarkiblarining samaradorligini oshirish, yangi g'oya va texnologiyalarning ilmiy ishlab chiqilishi va amaliy asoslanishi ishlatilmoqda. Bunda har xil pedagogik tizim bilan o'qitish texnologiyalari o'rtasida bog'liqlik, amaliyotda davlat ta'lim tizimining yangi shakllarining qo'llanilishi, hozirgi zamon sharoitida o'tmishning pedagogik tizimlarini qo'llash muhim hisoblanadi.

Texnologiya tushunchasi pedagogika fani , ishlab chiqarish sohalariga nisbatan ancha keng qo'llanilmoqda. Olimlarning ta'kidlashicha, "texnologiya" atamasi "bola shaxsiga ta'sir ko'rsatish san'ati" ga e'tibor qaratilib, har bir davrda o'ziga xos zamonaviylik kasb etib, yangilanib, takomillashib kelgan.

Pedagogik texnologiyalarning har turli ta'riflari mavjud bo'lib, har bir ta'rif ma'lum nuqtai nazardan yondoshishni ifodalaydi. Ayrim asosiy ta'riflar quydagilardir.

Texnologiya –biror ishda, mahoratda, san'atda qo'llaniladigan usullar, yollar yig'indisi.

Texnologiya –ishlov berish, ahvolni o'zgartirish san'ati, mahorati, qobiliyati, metodlar yig'indisi.

Pedagogik texnologiya –o'qituvchi mahoratiga bog'liq bo'lмаган holda pedagogik muvaffaqiyatni kafolatlay oladigan o'quvchi shaxsini shakllantirish jarayonining loyihasidir.

Pedagogik texnologiya—ta'limning rejalshtiriladigan natijalariga erishish jarayoni tafsiloti.

Pedagogik texnologiya –o'quv jarayonining o'quvchilar va o'qituvchi uchun so'zsiz qulay sharoitlarni ta'minlashni loyihalash, tashkil qilish va o'tkazish bo'yicha hamma detallari o'ylab chiqilgan birgalikdagi pedagogic faoliyat modeli.

Pedagogik texnologiya –so'zsiz rioya qilish eng yuqori natijani kafolatlaydigan ko'rsatmalar emas, balki qonuniyatlar bo'lib, ularning amaliy ahamiyatidan iborat.

Pedagogik texnologiyaga berilgan bunday ta'riflarni yana ko'plab davom ettirish mumkin. Shu bilan birga pedagogik texnologiyaga pedagog olimlar turlicha ta'riflar bergenlar.

Hozirgi ta'lim jarayonida turli samarali pedagogic texnologiyalardan foydalanib kelinmoqda. "Bumerang", "Veer", "Klaster", "Iqtisodchi-rahbar", "Tarozi", "Yelpig'ich", "Ven diagrammasi", " Skarabey" kabi texnologiyalar shular jumlasidandir.

Pedagogik texnologiya amaliyotda bajariladigan ma'lum pedagogik tizim loyihasi ekanligi ko'pchilikda katta qiziqish uyg'otadi. O'qituvchining pedagogik mahorati, muloqot madaniyati, nutqning to'g'riligi, aloqaviy mahoratning talablarga ta'siri, pedagogik nutq texnikasini egallaganlik darajasi o'z navbatida yangi aloqaviy texnologiyaga asoslangan holda amalgalashtiriladi.

oshiriladi. O‘qituvchining pedagogik texnologiyalardan o‘rinli va samarali foydalanishi ham uning yuqori pedagogik mahoratiga ega ekanligiga bog‘liq jarayondir. Pedagog muvaffaqiyatining siri nafaqat u qo‘llayotgan texnologiyalarda, balki pedagog-tarbiyachi sifatidagi mahoratida, bolalar qalbiga yo‘l topa olishida ko‘rinadi.

Yangi zamonaviy pedagogik texnologiyadan kutilgan maqsad nima, uning afzallikkleri , darsning samaradorligini oshirish tamoyillari nimadan iborat degan savolga quydagicha hosilalar asosida javob berish mumkin:

1. Yangi pedagogik texnologiya eng qulay va soda usul.
2. Mustaqil fikr lashni o‘rgatadi.
3. Ko‘p tarmoqli, sodda, oson.
4. Esda qolishi kuchli.
5. Bilim boyligini oshiradi.
6. Vaqt dan yutamiz.
7. Qiziqarli o‘tadi.
8. Dars samaradorligini oshiradi.
9. Dunyoqarashni oshiradi.
10. Tafakkurni rivojlantiradi.
11. O‘quvchining diqqat e’tiborini tortadi.
12. Har bir o‘quvchi bilan individual munosabat paydo bo‘ladi.
13. Xotirani kuchaytiradi.
14. Izlanishga chorlaydi.
15. O‘quvchilarni o‘z ustida ishslashga da’vat etadi.

Xulosa qilib aytganda, hozirgi kunda yangi zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, zamonaviy ta’limni tashkil etishga qo‘yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishning omillaridan biridir. Qisqa vaqt orasida muayyan bilimlarni o‘quvchilarga yetkazib berish, ularda ma’lum faoliyat yuzasidan amaliy ko‘nikma va malakalarini hosil qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko‘nikma va malakalar darajasini baholash o‘qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta’lim jarayoniga nisbatan yangicha yondoshuvni talab etadi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Sh. Mirziyoyev. “Niyati ulug‘ xalqning ishi ham ulug‘, hayoti yorug‘ va kelajagi farovon bo‘ladi” Toshkent: “O‘zbekiston” NMIU 2019 yil.
2. X.To‘rayev, K.Eshquvvatov, F.Boynazarov “Yangi pedagogic texnologiyaa asoslari” Toshkent 2007 yil.
3. N.X. Xo‘jayev, B.Y.Xodiayev “Yangi pedagogic texnologiyalar” “Fan” nashriyoti 2002 yil.
4. [www. ta'lim. uz](http://www.ta'lim.uz) internet sayti.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSALARINING O'RNI.

*Erdonayeva Baraka G'aniyevna
Qashqadaryo viloyati Dehqonobod tumani 85-maktabning
boslang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 90 6386840*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boslang'ich sinflarda matnli masalalar ustida ishlash usullari va matematika darslarida zamonaviy texnologiyalarni qo'llash jarayoni haqida tushuncha beradi.

Kalit so'zlar: matematika, matematik masalalar, konkret, arifmetik amallar

Matematikani o'qitish umumiy sistemasida masalalar yechish samarali mashq turlaridan biridir. Masalalar yechish bolalarda avvalo mukammal matematik tushunchalarni shakllantirish ularning programmada berilgan nazariy bilimlarni o'zlashtirishlarida favqulotda muhim ahamiyatga ega. Masalan, agar biz qo'shish haqida to'g'ri tushuncha shakllantirishni istasak, buning uchun bolalar yig'indini topishga doir yetarli miqdorda sodda masalalarни deyarli har gal to'plamlarni birlashtirish amalini, bajarib yechishlari zarur. Shunday qilib, masalalar konkret material bo'lib, ular yordamida bolalarda yangi bilim vujudga keladi va mavjud bilimlar tadbiq qilinishi jarayonida mustahkamlab boradi. Masalalar bilimlarni shakllantirishda konkret material bo'lgani holda nazariyani amaliyat bilan, o'qitishni turmush bilan bog'lab olib borish imkonini beradi. Masalalar yechish bolalarda kundalik hayotda har bir kishi uchun zarur bo'lgan amaliy uquvlarni vujudga keltiradi. Masalalar yechishga o'rgatishda quyidagi etaplarga rioxal qilish maqsadga muvofiqdir. 1-etap-masala mazmuni bilan tanishtirish; 2-etap-masala yechimini izlash; 3-etap-masalani yechish; 4-etap-masala yechimini tekshirish. Ajratilgan etaplarga bir-biri bilan uzviy bog'langan va bu bosqichning har bir etapida ish asosan o'qituvchining rahbarligida olib boriladi. Har bir etapda ishlash metodikasini batafsil ko'rib chiqamiz. 1. Masala mazmuni bilan tanishtirish Masala mazmuni bilan tanishtirish uni o'qib, masalada aks ettirilgan hayotiy vaziyatni ko'z oldiga keltirish demakdir. Masalani odatda bolalar o'qiydilar. Masalani o'qiganda, bolalar masalada aks ettirilgan hayotiy vaziyatni tasavvur qila olishlari lozim. Shu maqsadda bolalar masalani o'qib bo'lishganidaqn keyin masalada nima to'g'risida gap ketayotganini tasavvur qilib ko'rishlari va hikoya qilib berishlarini taklif qilish maqsadga muvofiq bo'ladi. 2. Masala yechimini izlash. Masala mazmuni bilan tanishgandan so'ng uning yechimini izlashga o'tish mumkin o'quvchilar masalaga kirgan kattaliklar, berilgan sonlar va izlanayotgan sonni ajratib ko'rsatishlari, berilgan sonlar va izlanayotgan son orasidagi bog'lanishni aniqlashlari va buning asosida tegishli arifmetik amalni tanlashlari kerak. 3. Masalaning yechilishi Masalaning yechilishi bu yechim plani tuzilayotganda tanlangan arifmetik amallarni bajarish demakdir. Bunda har bir amalni bajara turib nimani topayotganimizni tushuntirish shart. 4. Masalaning yechimini tekshirish Masalani yechimini tekshirish degan yechim to'g'ri yoki noto'g'riliгини aniqlash demakdir.

Boshlang'ich matematika darsida asosiy o'rinn egallagan masalalar juda muhim vazifani bajaradi. Ular o'quvchilarda mantiqiy fikrlesh, analiz va sintez qilish, umumlashtirish, qaralayotgan hodisalar orasidagi bog'lanishlarni ochib berish malakasini o'stiruvchi asosiy vosita bo'lib xizmat qiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini masalalar yechishga o'rgatishning ahamiyati ular ustida ish olib borish metodikasiga bog'liq. Bu o'z navbatida boshlang'ich sinf o'qituvchisidan puxta bilim, yuqori malaka va mahorat talab etadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini masalalar yechishga o'rgatish ularni matematik munosabatlari bilan tanishtirishda muhim asos vazifasini bajaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Bikbayeva N. U. "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi". Toshkent, "O'qituvchi", 1996 yil
2. Jumayev M. E., Tadjieva Z. G. "Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi" Toshkent, 2005 yil
3. Jumayev M.E., Tadjiyeva Z.G. "Boshlang'ich sinflarda matematikadan fakultativ darslarni tashkil etish metodikasi" Toshkent, "TDPU" 2005 yil

BOSHLANG'ICH SINFLARDA IFODALI O'QISH MALAKALARINI SHAKLLANTIRISH AHAMIYATI

*Goibnazarova Ulbo'sin Hazratqulovna
Sirdaryo viloyati Mirzaobod tumani
32-umumta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+998949184471*

Annotatsiya. Mazkur maqloda boshlang'ich sinf o'qish darslarida ifodali o'qish malakalarini shakllantirishda ifodali o'qish vazifalari va ifofali o'qish ko'nikmalarini hosil qilishda o'quvchining yosh va psixofiziologik qobiliyatları inobatga olingan holda yondashishi yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: o'qish, ifodali o'qish, adabiy talaffuz, kitob, o'qish malakasi.

O'qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega. O'qish orqali inson borliq, jamiyat haqida bilimga ega bo'ladi, o'qishni bilmagan odamning ko'zi ojiz kishidan farqi yo'q. Boshlang'ich sinfda o'qish faoliyati barcha fan darslarida amalga oshiriladi. Lekin o'qishga o'rgatishning yo'l-yo'riqlarini o'qish metodikasi ishlab chiqadi. O'qish metodikasining kichik yoshdag'i o'quvchilarning umumiyo rivojlanishi, psixologiyasi, xususiy metodika sohasidagi yutuqlar bog'liq fanlar yutug'i asosida shakllanib boradi.

Masalan, eski maktablarda o'qish quruq yod olish metodida o'rganilgan bo'lsa, hozirgi maktablarda o'qish izohli o'qish metodida olib boriladi. Yod olish metodida matndagi so'zlarga izoh berishga, mazmunini tushuntirishga, o'qilganni qayta hikoyalashga, umuman olganda, o'qishning ongli bo'lishiga mutlaqo e'tibor berilmagan. Ularda ko'proq to'g'ri talaffuzga, qiroat bilan o'qishga, ifodali o'qishga katta e'tibor berilgan.

Hozir maktablarda o'qish izohli o'qish metodida olib borilyapti. O'qish darslarida o'quvchilar tabiat, jamiyat, unda yashovchi kishilar hayoti, ularning o'tmishi, hozirgi yashash tarzi, mashhur kishilari haqida, vatanning tabiat: ob-havosi, boyliklari, hayvonot dunyosi va boshqalar haqidagi bilimlarni egalaydilar. Bilim olish jarayonida ularga nisbatan munosabat uyg'onadi. Bilim berish bilan o'quvchi shaxsi tarbiyalanib boradi.

V.A.Suxomlinskiy bu haqida shunday deydi: "Bolalar dunyoni va o'z-o'zini bila borish bilan birga katta avlodlar yaratgan moddiy va ma'naviy boyliklar uchun o'zining mas'ulligini oz-ozdan bila borishlari kerak... bolaga yaxshilik va yomonlikni to'g'ri ko'rish imkonini berish kerak. Yaxshilik unda quvonch, zavq, hayajon, ma'naviy go'zallikka erishish ishtiyoqini hosil qiladi; yomonlik qahr-g'azab, murosasizlik uyg'otadi, haqiqat vaadolat uchun kurashga chorlovchi ma'naviy kuchga to'ldiradi".

Sinfda o'qish darslari quyidagi vazifalarni bajaradi:

1. O'qish malakasini takomillashtirish. O'quvchilarda yaxshi o'qish sifatlari: to'g'ri, tez, ongli, ifodali o'qish malakalarini shakllantirish.
2. Bolalarda kitobga muhabbat uyg'otish, kitobdan foydalanishga, undan kerakli bilimni olishga, ya'ni kitob bilan ishlashni biladigan, chuqur fikrlovchi, sermulohaza kitobxonlarni etishtirish.
3. O'quvchilarni tevarak-atrof, borliq haqidagi bilimlarini kengaytirish, dunyoqarash elementlarini shakllantirish.
4. O'quvchilar axloqiy-estetik va mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash.
5. O'quvchilarni nutqini va tafakkurini o'stirish.
6. Adabiy tasavvur elementlarini shakllantirish.

Bu vazifalarni bajarishning aniq yo'li bo'lishi zarur.

Ifodali o'qish malakalarining sifatlari va ularni takomillashtirish yo'llari.

Ifodali o'qish malakalarining sifatlariga to'g'ri, tez, ongli va ifodali o'qish kiradi va ular o'qish darslarida o'zaro bog'liq holda takomillashtiriladi, bu to'rt o'qish sifati bir-biri bilan uzviy bog'liq. Ongli o'qish asosiy hisoblanadi, chunki o'quvchi o'zi o'qisa-yu, o'qiganini anglamasa, bunday o'qish talabga javob bermaydi, o'qiganini tushunmaslikka olib keladi. To'g'ri o'qish ongli o'qishga xizmat qiladi. Tez, to'g'ri, ongli o'qish ifodali o'qishning asosi hisoblanadi.

Ifodali o'qish sifatlarini egallash mifiktabda barcha fanlarni muvaffaqiyatli o'zlashtirishning sharti hisoblanadi.

Ifodali o'qishga qo'yilgan vazifalar:

1. O'qish malakasini takomillashtirish. O'quvshilarda yaxshi o'qishsizlik darajasi sifatlari:

to‘g‘ri, tez, ongli, ifodali o‘qish malakalarini shakllantirish.

2. Bolalarda kitobga muhabbat uyg‘otish, kitobdan foydalanishga, undan kerakli bilimni olishga o‘rgatish, ya’ni kitobni sevuvchi, kitob bilan ishlashni biladigan chuqur fikrlovshи, sermulohaza kitobxonlarni yetishtirish.

3. O‘quvchilarda atrof-muhit haqidagi bilimlarni kengaytirish va shuqurlashtirish, ilmiy dunyo-qarash elementlarini shakllantirish.

4. O‘quvchilarni axloqiy, estetik jihatdan va mehnatga muhabbat ruhida tarbiyalash.

5. O‘quvchilar nutqi (asosan, og‘zaki nutqi)ni va tafakkurini o‘stirish.

6. Adabiy tasavvur elementlarini shakllantirish.

Yaxshi o‘qishsizlik darajasi malakasini egallash mактабда o‘qитиладиган barsha fanlardan muvaffaqiyatli o‘qishning muhim sharti hisoblanadi. O‘qishsizlik darajasi faoliyatning asosiy turi bo‘lib, o‘quvchilarni g‘oyaviy-siyosiy, aqliy estetik va nutq jihatidan rivojlantirish ushun katta imkoniyat yaratadi. Bular o‘qishsizlik darajasi malakasini o‘stirish va takomillashtirish ustida muntazam va maqsadga muvofiq ishslash zarurligini ta’kidlaydi.

O‘qish darslarida asar ustida ishlashni shunday tashkil etish kerakki, asar mazmunini tahlil qilish yaxshi o‘qish malakalarini takomillashtirishga yo‘naltirilsin.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Qosimova K «Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi» T.: «O‘qituvchi» 2009

2. Zununov A “Badiiy asarni tahlil qilish” T.”O‘qituvchi” 1998.

3-SINFDA OT SO‘Z TURKUMINI O‘RGATISHDAGI UZVIYLIK

Isaxanova Aziza Nasritdinovna
Sirdaryo viloyati Sirdaryo tumani
32-umumta’lim maktabi boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
+99899 364 6956

Annotatsiya. Mazkur maqolada 3-sinfda ot so‘z turkumini o‘rganishdagi izchillik va uni o‘rgatishning nazariy va amaliy jihatlari, o‘rganish ketma-ketligi yoritilgan.

Kalit so‘zlar: 3-sinf, ot so‘z turkumi, birlik, ko‘plik.

Ot so‘z turkumiga mansub so‘zlarni farqlash, to‘g‘ri talaffuz qilish, to‘g‘ri yozish, lug‘at zaxirasini boyitishi, so‘zlarning lug‘aviy ma’nolarini bilish hamda nutqda to‘g‘ri va o‘z o‘rnida qo‘llay olishni o‘rganishi – mazkur mavzuning asosiy maqsadi bo‘lishi lozim.

Otlarning lug‘aviy ma’nolarini bilish ularda uyadoshlik paradigmatisasi (guruhash, turkumlash, qatorni davom ettirish) ustida ishlash «Umumiy o‘rta ta’lim davlat ta’lim standartlari» talablariga ko‘ra o‘quvchining kommunikativ savodxonligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Otlarda uyadoshlik hodisalarini o‘rganish o‘quvchi so‘z boyligini oshirishning asosiy shartidir. Chunonchi, shaxs, kasb-kor, o‘simplik, hayvon, idish – tovoq, taom, olam, parranda v.h. nomlarini guruhashlarga ajratib, uyadoshlarini topib yozish shular jumlasiga kiradi.

Berilgan daraxt va o‘simpliklar nomlari: chinor, terak, tol; olma, olcha, bodom, kashnich, shivit, rayxon; ra’no, nargiz, gunafsha kabilarni alohida guruhashlarga ajratish va bunday uyalarni davom ettirish kabi rivojlantiruvchi topshiriqlar o‘quvchilarining tabiat fanidan olgan bilmalarini mustahkamlaydi, atamalarni qayta esga olishga yangilarini izlab topishga, nutqda to‘g‘ri va o‘z o‘rnida qo‘llashga o‘rgatadi.

Ot so‘z turkumi haqida o‘rganilgan bilmalarini mustahkamlash, ularni uslubiyat bilan bog‘lab rivojlantirish uchun turli mavzulardagi ma’rifiy matnlardan foydalanish yaxshi samara beradi.

Boshlang‘ich sin ona tili darslarida ot so‘z turkuni ustida ishlash bolalarning yosh xususiyatlari asosida osondon qiyinga, soddadan murakkabga qarab o‘rgatiladi:

3-sinf dasturiga ko‘ra so‘z turkumlari haqida umumiy tushuncha. So‘zlarning nomlanishiga ko‘ra guruhash-turkumlarga bo‘linishi: ot , sifat, son, fe’l.

Ot. Otlarning shaxs va narsalarning nomini bildirishi va so‘roqlari: kim?, nima? Otlarning birlik va ko‘plik shaklida qo‘llanilishi. Ot yasovchi qo‘shimchalar:– chi,

- dosh,-kor,-zo‘r, loq, yasovchilaridan mosini qoshib shaxs otlari va o‘rin-joy nomlarini hosil qilish. –lar qo‘shimchasining aytilishi va yozilishi so‘zni tarkibiy qismlarga ajratib, asos va ot yasovchilarini belgilash mavzularini o‘zida qamraydi. Mavzular asosida imlo qoidalarni o‘rgatish ham muhim o‘rin tutadi ”Ko‘plikda otlarning imlosi” mavzusini o‘tishda otlarda birlik va ko‘plik qo‘shimchalarini olish imkoniyatlari mashqlar asosida bajariladi.

Masalan: o‘quvchi kitob o‘qidi. O‘quvchilar kutubxonaga bordilar. Ularda amaliy ko‘nikmalar hosil qilingacha qoidalalar bilan tanishtiriladi:

Otlar birlik shaklida (o‘quvchi, bulbul) va ko‘plik shaklida (o‘quvchilar, bulbullar) qo‘llaniladi.

Birlikdagi otlar kim? nima? so‘roqlariga, ko‘plikdagi otlar kimlar? nimalar? so‘roqlariga javob bo‘ladi.

-lar qo‘shimchasi birlikdagi otdan ko‘plikdagi otni hosil qiladi.

Imlo qoidalarni to‘la singdirishda turli o‘yin va mashqlardan unumli foydalanish kerak. Masalan: ”So‘z voleyboli” o‘yini asosida otlarda ko‘plik qo‘shimchasin qo‘llashga o‘rgatish imkoniyatini kengaytirish mumkin.

Sinf doira shaklini hosil qilib turib oladi. O‘qituvchi markazda turib otlarga oid so‘zlarni birlikda aytib koptokni o‘quvchilaridan biriga otadi, koptok olgan bola aytilgan so‘zni ko‘plik shaklida aytishi lozim: lola –lolalar, ayiqlar, suv- suvlar.

Imlo qoidalarni tushuntirishda talaffuz va yozuvdagi o‘zaro farqli tomonlarni ham tushuntirib o‘tish lozim va uning asosida imlo qoidalarni o‘zlashtirishga yo‘naltiriladi. Bunda quyidagi qoidani yodda tutishga yo‘naltirish lozim:

Ot tarkibida kelgan –lar qo‘shimchasi so‘zlashuvda ba’zan –la tarzida aytildi lekin doimolar yoziladi.

Ko‘plikdagi otlar imlosini o‘rgatishda she’riy topishmoqlar ham o‘ziga xos o‘rin tutadi.

O‘zi bo‘lar birlikda

-larni qo‘sksak bo‘lar.....(ko‘plikda)

Dars jarayonida qoidalarni o‘rgatishda o‘yin va topishmoqlardan unumli foydalanish lozim.

Ta’limning samarali usullaridan foydalanish asosida dars samaradorligiga erishish omillaridan dars harayonida pedagogik mahorat asosida o‘quvchilar yosh va individual xususiyatlarini inobatga olgan holda to‘g‘ri tanlay olish malakasiga ega bo‘lish muhimdir.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. U.Masharipova va b.q. Ona tili “3-sinf o‘qituvchilari uchun ilg‘or pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyatga joriy etish bo‘yicha metodik qo‘llanma T-2016.

2. S.Fuzailov va b.q “Ona tili” darsligi 3-sinf T-2019.

DEVELOPING SPEAKING SKILLS AT 10-11 GRADES THROUGH COMMUNICATIVE ACTIVITIES

*Ishmukhamedova Ozoda Alisherovna,
Teacher, Uzbek State World Languages University
ozoda.alisherova@mail.ru*

Abstract: this article deals with the issues on developing speaking skills at 10-11 grades through communicative activities. As the teachers' of modern schools we should work on our learners' problem and help them to overcome that barrier which stands on their future success and we ought to encourage this process with different kinds of meaningful activities.

Key words: speaking; speech activity; educational institutions; pupil; communication; motivation;

Practical use of English in forthcoming professional activity is the main purpose of teaching English in non-linguistic faculties. The lack of motivation is one of the main difficulties in speaking in such classes. Moreover, pupils are also too shy to speak with the friends. Good oral communication is essential to every aspect of life and work. Many surveys have identified it as one of the skills most highly valued by employers.

Pupils with good communication skills:

- can relate well to colleagues and customers
- are able to get information they need from organizations and individuals
- can explain things clearly and contribute to meetings and discussions
- are more successful in their careers
- have more positive and productive relationships with others.

That's why, their interest, teaching material and techniques also determine the success or failure of skill development.

According to their future profession, pupils should participate in scientific conferences and they should read and understand the professional text, they should get information in FL about their specialty. In professional oriented process:

- The first of all, there should be integration between FL and subjects of specialty;
- Secondly, before FL teacher stays such task by integrating subjects teacher should form in the student professional knowledge, skills and professional habits;

Teaching speaking and its strategies in the situations of professionally-oriented communication as well as improvement of monologue and dialogue communication skills are investigated in the doctoral theses by E.N. Pshenichnova¹ P.A. Sidorenko, O.V. Chuksina and others. Research conducted by means of 'interdisciplinary' approach is always of great interest.

For example, implementation of an integrated approach to teaching reading and speaking based on the text types for specific purposes can be observed in the papers by N.V. Gagarina, Hampden-Turner, Hulstiyn and others. . Role playing is still of great interest for educators. Various issues applying business role plays in teaching professionally-oriented foreign language communication are studied by Shaturnaya.²

According to ideas of some foreign language psychologists speaking is not either a communication process or utterance but it is a means of statement or expression of the idea.

In this age of progress the teacher has to come down from his sit at the front of the room to interact with the individuals in the class. Today, the new generation does not want to follow orders and just do as they are told. They will obviously want to participate in the process life and social change in a constructive way. So, we teachers should guess our learners needs and design our lessons, tasks according to their needs. So, what they want from us? They want to:

- Think independently
- Be creative

¹ Pshenichnova, E.N. Teaching foreign students to Russian professionally-oriented business communication. PhD thesis (Education), Moscow. 2007

² Shaturnaya, E.A. Methods of teaching foreign language professional discourse by means of training-speech situations and roleplaying. PhD thesis (Education), Tambov. 2009

- Follow their inspiration and interest
- Learn what they want to know
- Learn how to find information
- Learn to do own research
- Learn to report their findings
- Learn to present their ideas to others
- Learn to communicate conclusions and so on.

Nowadays, pupils play more interactive role unlike the usual uncommunicative role from traditional approach. Teachers play a role as a facilitator in learner-centered activities such as "*problem-solving, discussion, role-plays and debates*", etc. to provide opportunities for all pupils to participate actively. In that case, we should use tasks based on activities that encourage independent development.

As our pupils are future specialists in various fields and want to be good communicator following activities can develop our learners' speaking skills.

- Student Debate
- Asking the Friends for Advice.
- Problem-Solving

In conclusion, I would like to add three final points. One is that, far from becoming a silent partner, the teacher should always create communication with their learners listening, and it is of the utmost importance that the pupils have a role model to follow to help them speak and pronounce words, phrases and sentences in English. The first place to start learning a language is to hear it spoken, preferably in an up-close context by a proficient speaker.

References:

1. Pshenichnova, E.N. Teaching foreign students to Russian professionally-oriented business communication. PhD thesis (Education), Moscow. 2007
2. Shaturnaya, E.A. Methods of teaching foreign language professional discourse by means of training-speech situations and roleplaying. PhD thesis (Education), Tambov. 2009
3. Dobrovich M.A. Communication: Science and art. M. 1977
4. Zimnaya I.A. The effectiveness of the lecturer's speech. M., 2005

DEVELOPING SPEAKING SKILLS THROUGH COMMUNICATIVE ACTIVITIES

*Ishmukhamedova Ozoda Alisherovna,
Teacher, Uzbek State World Languages University
ozoda.alisherova@mail.ru*

Abstract: The article deals with the issues based on developing speaking skills at 10-11 grades through communicative activities. As we know, the main task of contemporary education is the preparation of a competent specialist who is able to effectively solve the set practice-oriented tasks. Building a successful career today is not possible without knowledge of a foreign language. The main goal of learning a foreign language is the formation and improvement of foreign language communicative competence, the development of students' ability to communicate in a foreign language at an intercultural level.

Key words: foreign language, technique, teaching technologies, communication, learning process.

The activity of students in the learning process remains one of the main principles of didactics. The activity of student activity is the result of purposeful directed pedagogical effects and the creation of a pedagogical environment. One of the teaching technologies that provide students' activity is a pedagogical business game. Interest in gaming activities is provided through competing elements that meet the needs of students, such as self-expression and realization.

Pedagogical play is defined by a clearly defined purpose of teaching and its associated pedagogical outcome. These results are motivated and will have training activities. Pedagogical games are defined by the way they play: by subjects; the plot; business, imitation, dramatized games. All pedagogical games used in the system of higher, secondary special and professional education are essentially business games. Because they are usually developed within a particular discipline: there are roles and plots, and different situations are imitated. That is, the business games used in the system of higher and secondary vocational education cover all the components of the pedagogical games [4].

Pedagogical games in the system of higher, secondary special and vocational education are aimed at mastering and reinforcing new teaching material, solving complex problems that develop students' creative abilities and forming common skills, allowing students to understand and learn from different situations. Different forms of business games are used in the learning process: imitation, action, role-playing, theater and drama.

It combines the form of restoring the subject and social context of the future professional activity of the specialist, modeling such a system of relationships that determines the integrity of the activity.

With the help of certain tools (language, speech, graphs, tables, documents), a professional game is created to resemble a real situation in a business game. At the same time, in the business game, only common situations will be restored in a short time.

The business game creates a predictable aspect of future professional activity (conditional practice), a social aspect of students interacting with representatives of other roles. Thus, in a business game, collective learning is carried out in a holistic form of a holistic form of activity - production, professional activity conditions.

In a business game, a student performs a similar professional activity that combines learning and professional elements. The acquisition of knowledge and skills takes place in the context of professional work, not abstract. In contextual learning, knowledge provides the student's movement in the real game, not in vain for the future. At the same time, the learner will acquire professional skills as well as special skills - communication and management with people, team decision-making skills, leadership and obedience. In other words, business game nurtures personal qualities and accelerates the process of socialization. But as this "serious" professional activity is carried out in the form of play, the learner is mentally and emotionally liberated, displaying his creative initiative.

During the game the following will be mastered:

- standards of professional behavior;
- norms of social behavior - relationships in the production community.

At the same time, each participant in the game is active, interacts with his / her partners, compares his / her views with those of his / her teammates, and, as a result, learns about their relationships with the team. The role-playing game got its name due to the fact that each of its participants has to play the role of a certain character.

Of course, a role-playing project, as a rule, is a mass event in terms of the number of students. This is a rather time-consuming process for both the teacher and students. But, as they say, "the game is worth the candle". Students and I receive a powerful charge of energy, we feel a significant increase in our emotional tone in communicating in a foreign language, as well as a desire to learn, create, create.

We learned the features and ways of developing students' speaking skills, the types and functions of role-playing games, the effectiveness of its use for teaching dialogic speech. A set of research methods was used to solve the problems posed: a theoretical analysis of pedagogical, psychological, and linguistic literature on this problem; observation; generalization of pedagogical and personal experience. The practical significance of the study is determined by the fact that the assembled and analyzed set of exercises for the development of dialogical speech skills using role play can be used by teachers for more successful assimilation and consolidation of material, as well as practical use in colloquial speech.

References:

1. Galskova N.D. Modern methods of teaching foreign languages. - M.: ARKTI, 2003.
2. Kitaygorodskaya G.A. Intensive foreign language teaching methods. M. 1982.
3. Solovova E.N. Methods of teaching foreign languages. M.: Education, 2007

GEOGEBRA DINAMIK MATEMATIK DASTURIDAN FOYDALANISH

*Jumayeva Hilola Jo'raboyevna
Samarqand viloyati Oqdaryo tumani 2-maktab
Matematika fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqola matematika darslarida raqamli qurilmalardan foydalanishga bag'ishlangan. Dinamik geometriyadan foydalangan holda hajmli figuralarning kesimlarini qurish uchun masalalarni yechish misollari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: modellashtirish, masalalarni yechish, dinamik geometriya, interaktiv rasmlar

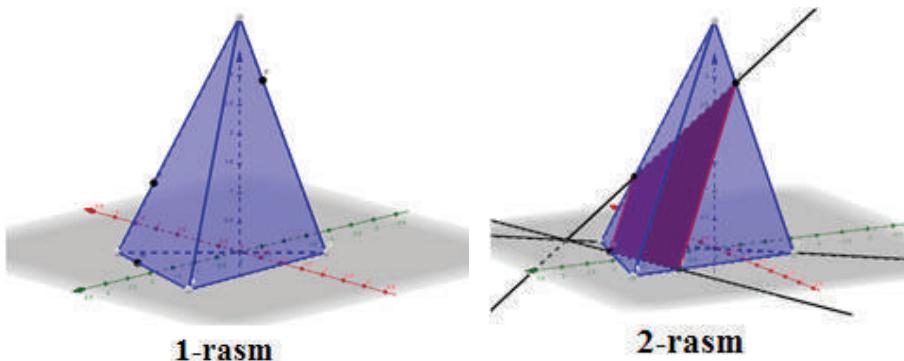
Matematik bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirishga yordam beradigan o'quv faoliyatining eng muhim turlaridan biri bu muammolarni hal qilishdir. Maktab amaliyotini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ko'plab o'quvchilar geometrik masalalarni, xususan, 11-sinfda o'rganilgan stereometriya bo'limi bilan bog'liq muammolarni hal qilishda qiynaladilar.

Buning sababi shundaki, ilgari ular faqat tekislikdagi figuralar bilan shug'ullangan bo'lsa, endi ular kosmosdagi raqamlarni aks ettirishi kerak. Daftardagi va dars taxtasidagi chizmalar ham uch o'lchovga ega bo'lgan barcha xususiyatlari va shakllarni to'liq aks ettirmaydi. Masalan, kesishgan to'g'ri chiziqlar dars taxtasida kesishgan yoki parallel, teng bo'laklar turli uzunliklar bo'laklari shaklida, to'g'ri burchak esa o'tkir yoki o'tmas bo'lib ko'rinishi mumkin. Ba'zan talaba shunchaki to'g'ri chizilgan rasmni bajara olmaydi, chunki u fazoviy fikrlashga ega emas va u yoki bu jismning fazoviy kesimini tasavvur qila olmasligi mumkin, hattoki daftar varag'i tekisligida qanday ko'rinishini tushunmaydi.

Bunday holda, geometrik shakllarning maketlari va modellari yordam berishi mumkin, bu sizga shaklni har tomondan ko'rib chiqishga va uning xususiyatlarini namoyish etishga imkon beradi. Biroq, bunday modellarda siz nuqta qo'yolmaysiz, chiziqlar chizolmaysiz va undan ham murakkabrog'i kesimlarini qura olmaysiz. Shuning uchun stereometrik masalalarni yechishda ular har doim ham samarali emas.

Kompyuterlarning paydo bo'lishi bilan bizda alternativ - o'qituvchiga fazoviy tushunchalarni namoyish etish va stereometrik masalalarni yechish imkonini beradigan kompyuter texnologiyalari yordamga keldi. Bunday texnologiyalar vakillaridan biri bu GeoGebra dinamik kompyuter dasturi. Ushbu dasturiy ta'minot qattiq geometriyadagi muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan barcha vositalarga ega. U nafaqat kosmosda jismlarni qurish, ularni aylantirish, nafaqat to'liq uch o'lchovli ko'rinishini tasavvur qilish, balki nuqtalar orasidagi masofani to-pishga, burchaklarning kattaligini hisoblashga imkon beradi. Eng muhimi shundaki, ushbu dasturdagi fazoviy jismlarning konstruktsiyasidan muammoli bayonotni to'g'ri talqin qilish uchun ko'rgazmali yordamchi vosita sifatida, shuningdek topshiriqning to'g'riligini tekshirish vositasi sifatida samarali foydalanish mumkin. GeoGebra dasturining qo'llanilishini tasavvurlarni masalalar misolida namoyish etamiz.

Piramidaning kesimini qurish

Piramidan qurish uchun "3D grafika" rejimida "Piramida" funktsiyasini tanlash va kerakli nuqtalar sonini va bir nuqtani - piramidaning yuqori qismini belgilash kifoya (1-rasm).

Piramidaning qismini MNP tekisligi bilan quraylik.

M nuqta - MNP tekisligining ABC piramida asosining tekisligi bilan kesishish nuqtasi. NP va

miloddan avvalgi segmentlarini davom ettiring. Ularning kesishish nuqtasi - E nuqta MNP va ABC tekisliklarining yana bir kesishish nuqtasi bo‘ladi. Shunday qilib, biz ushbu tekisliklar kesib o‘tadigan ME chizig‘ini olamiz. Hosil bo‘lgan ME chizig‘i o‘zgaruvchan piramida asosining yon tomonini F ning bir nuqtasida kesadi, “ko‘pburchak” funksiysi yordamida ketma-ket M, N, P, F nuqtalarini ulab, kerakli qismni olamiz (2-rasm).

GeoGebra sodda va ishlatish uchun intuitiv. Uni minimal kompyuter qobiliyatiga ega odamlar osongina o‘zlashtirishi mumkin, bu ham uning katta afzalligi. Shuningdek, mакtab ta’limida geometriya darsi jarayonlariga ushbu dasturni qo‘llash orqali o‘quvchilarning bilim olishga bo‘lgan motivatsiyasini ham oshirishga erishish mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Alias, M. Mekansal vizuallashtirish qobiliyati va qurilish qurilishi muammolarini hal qilish. Surrey universiteti, Gildford, Buyuk Britaniya. Google Scholar, 2000.
2. Rincon, L. Geogebra dasturidan foydalangan holda dinamik va interaktiv dasturlarni loyihalash. Kin universiteti. 2009.
3. Zakariya, E. Matematikani o‘qitish va o‘rganish tendentsiyalari . Kuala-Lumpur. 2007.

O'ZBEKISTONDA DAVLAT MUSTAQILLIGINING QO'LGA KIRITILISHI VA UNING TARIXIY AHAMIYATI.

Kadirova Dilnoza Baxtiyorovna

Termiz shahar 23-maktabgacha ta'lif tashkiloti tarbiyachisi

Telefon:+998912394344

normurodov.oibek@mail.ru

Xo'jaqulova Sohiba Shomurodovna

Termiz shahar 23-maktabgacha ta'lif tashkiloti tarbiyachisi

Telefon:+998937967574

normurodov.oibek@mail.ru

Kadirova Guzal Baxtiyorovna

Termiz shahar 15-maktabgacha ta'lif tashkiloti tarbiyachisi

Telefon:+998937967574

normurodov.oibek@mail.ru

Annotatsiya: Ushbu maqolada. Mustaqillik yillari yangi mustaqil O'zbekistonning milliy davlatchiligi poydevorini yaratish sohasida puxta va izchil ish yuritilgan davr bo'ldi deb yoritib berilgan.

Kalit so'zlari: Mustaqillik kuni, davlati-halqimizning, tarixiy, ma'naviy qadriyatlarini tiklash, milliy bayram.

1991 yil 31 avgustda O'zbekiston Respublikasi Oliy Soveti XII chaqiriq navbatdan tashqari VI sessiyasi davlat mustaqilligi va mustaqil suveren O'zbekiston Respublikasi davlati tashkil topganligini e'lon qildi. Unda O'zbekiston Respublikasi davlat mustaqilligi to'g'risida Oliy Kengash Bayonoti va Respublika davlat mustaqilligi assoslari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi qonuni qabul qilindi hamda 1 sentyabr – Mustaqillik kuni milliy bayram deb belgilandi. Bu asosiy hujjatlar O'zbekiston oldida turgan maqsad va vazifalarni ko'rsatib berdi.

1991-yil 1-sentabr xalqimizning ma'naviy hayotida beqiyos o'rinn egallagan har yili eng ulug', eng aziz bayram sifatida katta shodu hurramlik bilan nishonlanadigan qutlug' ayyomga aylandi. Prezident Islom Karimov "Mustaqil o'zbek davlati-halqimizning tarixiy yutug'i idir. Xalqi yuz yillar mobaynida ozodlikni orzu qilgan O'zbekiston chinakam mustaqillikni qo'lga kiritib, gullab yashnadi va farovonlikka erishishi taraqqiy etgan demokratik davlatlar qatori xalqaro hamjamiyatda munosib o'rinni egallash – biz ko'zlayotgan oliy maqsaddir" deydi.

Yurtboshimizni tashabbusi bilan tilimiz, dinimiz, milliy g'ururimiz, Navro'z, Ramazon hayiti, Qurbon hayiti, kabi milliy bayramlarimiz qayta tiklandi. Yurtdoshlarimiz haj va umra safarlariga erkin borib keladigan bo'ldi. Davlat ramzları qabul qilindi. Ilgari nomi ham, asarlari ham bizdan sir tutilgan buyuk ajdodlarimiz yana o'zimizga qaytdi. Toshkentdagı Temuriylar tarixi davlat muzeyi, Hazrati Imom, Samarqanddagi Imom Buxoriy, Urganchdagi Jaloliddin Manguberdi, Termizdagi Alpomish yodgorlik majmualari kabi ko'plab maskanlar mustaqillik sharofati bilan barpo etildi, qaytadan obod qilindi. Mustaqillikka erishgach milliyligimiz, ma'naviyatimiz, qadriyatlarimiz, madaniyatimiz qayta tiklandi.

O'zbekiston mustaqillik tomon yo'l tutar ekan birinchi kunlardan boshlab, uning tepasida Islom Abdug'aniyevich Karimov turardi. Asrlarga teng shu qisqa vaqtida erishilgan yutuqlar: mamlakatlarda o'rnatilgan ijtimoiy — siyosiy, iqtisodiy barqarorlik tarixiy, diniy, qadriyatlarimizning tiklanishi jamiyatda o'rnatilgan osoishitalikni, mustaqil O'zbekiston Respublikasining xalqaro jamiyatda tutgan o'mining ortib borishini butun xalqimiz, jahoning yirik davlat arboblari Islom Karimov nomi bilan bog'laydi.

O'zbekistonning yaqin o'tmishda va XX asrninng so'nggi o'n yilda o'tgan yillari mustahkamlashning strategik to'plangan kitoblari xorijiy mamlakatlarda chop etilgan. I.A.Karimovning O'zbekiston XXI asr bo'sahasida, O'zbekiston XXI asrga intilmoqda asarlarida bayon etib beriladi.

Mustaqillik yillari yangi mustaqil O'zbekistonning milliy davlatchiligi poydevorini yaratish sohasida puxta va izchil ish yuritilgan davr bo'ldi. Faqat mustaqilikni qo'lga kiritgandan so'nggina xalqaro munosabatlarning teng huquqli subyektiga aylangan mustaqil O'zbekiston yangi davlatni qurishga va rivojlantirishga kirishdi.

1996 yili Venada (Avstriya) XX asr xalqlar dohiylari nomida bosib chiqarilgan kitoblarining bir jildi O'zbekiston Prezidentiga bag'ishlang'an. Kitob mualliflaridan biri, Garvard Universitetining professori Donald S.Karlaysh ... Islom Karimov kommunizmdan keyingi O'rta Osiyo mintaqasidagi eng buyuk davlat arbobidir, deb tan beradi.

Davlatni boshqarishning prezidentlik shakli joriy qilishini mamlakat boshqaruvin tizimini isloh qilishning boshlanishi bo'ldi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti davlat hokimiyatining boshlig'i bo'lib, bir vaqtning o'zida Vazirlar Mahkamasining Raisi vazifasini ham bajaradi. Prezident fuqarolar yordanligi va huquqlarini himoya qilish, Konstitutsiya va O'zbekiston qonunlariga rioya qilinishini kafolatlaydi. Vazirlar Mahkamasini ijro etuvchi hokimiyat organi bo'lib, u ijtimoiy, iqtisodiy va ma'naviy sohalardagi vazifalarining bajarilishni, qonunlar, Oliy Majlis qarorlari, mamlakat Prezidenti farmonlarining ijro etilishini ta'minlaydi. Sobiq Sovetlar davridagi hokimiyat organlaridan hozirgi ijro etuvchi hokimiyat organlari tizimi tubdan farq qilib, bu tizim jamiyat hayotida muvofiqlashtiruvchilik vazifasini bajaradi.

O'tgan 29 yil ichida O'zbekiston tanib bo'lmas darajada o'zgardi. Mamlakatimiz Prezidenti Shavkat Mirziyoyev "Xalqimizning ulug'vor qudrati jo'sh urgan hozirgi zamonda O'zbekistonda yangi bir uyg'onish – Uchinchi Renessans davriga poydevor yaratilmoqda, desak, ayni haqiqat bo'ladi. Chunki bugungi O'zbekiston – kechagi O'zbekiston emas. Bugungi xalqimiz ham kechagi xalq emas" deb ta'kidlaydi. Yurtimizda kun sayin bunyodkorlik ishlari jadallahashmoqda: diyormizda qad ko'targan muhtasham binolar, dilni yayratadigan istirohat bog'lari, ko'zni quvnatadigan ko'priklar bunyod etilmoqda.

Foydalilanlgan adabitotlar:

1. Karimov I.A. Biz kelajagimizni o'z qo'limiz bilan quramiz / I.A.Karimov. – Toshkent: O'zbekiston, 1999.
2. O'zbekiston respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2020 yil 31 avgust kunitagi O'zbekiston Respublikasi mustaqilligining 29 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagি nutqi.

O'SMIRLAR VA OILADAGI NIZOLARNING KELIB CHIQUVCHI SABABLARI

*Kenjaeva Gulshoda Numonovna
Angren shahar 13-umumiy
o'rta ta'lim maktab psixologi
Tel: 99897 879 83 03*

Anatatsiya: Ushbu maqola o'smirlar va ota-onalar o'rtasidagi nizolarini sabablarni bilish orqali ular o'rtasidagi nizolarni bartaraf e'tishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: oila, farzand, giperoteksiya, emotsional radiya, ziddiyatli tarbiya

Inson bolasi dunyoga kelar ekan, u mustaqil harakatlanish, yurish, o'qish, yozishdan boshlab tabiat bilan jamiyatning barcha qonunlari bilan yuzma-yuz kelganda nima qilish o'rgatiladi, yoki bunga maxsus o'qitiladi. Shu bilan birga umrimizning yarmidan ko'pini qamrab oladigan, hayotda to'laqonli insoniybaxtni in'om etadigan yoki aksincha har tamonlama ta'minlanganligimizga qaramasdan bizning baxtimizni yarim taqiladigan oilaviy hayotdir.

Ota-onalar va o'smirlar o'rtasidagi kelishmovchiliklarga quyidagilar zamin bo'lib xizmat etadi.

1. Dunyoqarashlar o'rtasida mavjud farqni hisobga olinmasligi.
2. Yoshlarning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etish, do'stlar tanlashdagi mustaqiliga, hisiyot sohasidagi mustaqilligi, modaga, kasb tanlashdagi mustaqiligi, umr yo'ldoshi tanlashda mustaqillik uchun ota-onalar bilan ba'zan kurash olib bormaslikning xush kelmasligi.
3. Ota-onalar ichkilikka ruju qo'yishi yoki or-nomusini yig'ishtirib qo'yib, buzuqchilik qilishi.
4. Ba'zi bolalarni mehnat qilishga o'rgatilmaganligi va buning oqibatida yengil-yelpi hayot kechirishga o'rganib qolish
5. Ayrim farzandlarning farzandlik burchini unutib qo'yish va hakozo.

O'smirlik davrida asosiy psixologik o'zgarishlar bo'lib, o'smir o'zini asta-sekin katta odam deb his qila boshlaydi, lekin ko'p odat va xususiyatlari bolalarcha bo'lib qoladi. Bu hissiyot kattalik hissi debataladi va o'smirlikdagi asosiy psixologik yangilikdir. Bu his o'smirda o'ziga, atrof muhitga, odamlarga nisbatan yangi hissiy pozisiyani yuzaga keltiradi. U bolalar xulqatvorini kattalar xulqi va qadriyatlariga qayta orientasya qila boshlaydi. O'smir o'z huquqlari doirasini kengaytiradi, ota-onalarni esa cheklashni xohlaydi. O'smirlearning o'z-o'zini anglashi sifat jihatidan o'zgaradi. O'zi haqida uylash, o'zini boshqalar bilan taqqoslasho'smirning xususiyatidir. O'smir o'z kamchiligi ustida uylaydi, o'zidan qoniqmaslik hissi paydo bo'ladi.

Ota-onalar va o'smirlar orasidagi ziddiyatlarning sababi - kattalarda ularga nisbatan bolalarcha munosabatning saqlanib qolishidir. O'smirning mustaqillik darajasi haqidagi tasavvurlar ota-onalar va o'smirlarda turlicha. Ota-onalar bu yoshda o'smirlarga yanada yaqinroq munosabatda bo'lishga o'rganishlari lozim. Shu sababli o'smirning tengqurlari bilan munosabati yangi spesifik funksiyani bajara boshlaydi, ya'ni bu munosabatlarda o'smir amalda kattalar axloq normalarini o'zlashtira boshlaydi. O'smirlar uchun tengdoshlari bilan ijtimoiy muloqot etakchi faoliyat bo'lib qoladi.

Giperproteksiya - ota-onalar tamonidan bolaning barcha istak, tilak va ehtiyojlarini ko'rko'rona, tanqid va mulohazalarsiz qondirishga intilish. Bolasi uchu "jonini-jaborga beruvchilar" oqida o'zlar bilmagan holda bolalariga yamonlik qilayotganlarini sezmaydilar, natijada bola kelajakda ishga toqati yo'q, ko'pchilikning ichida o'zini tuta olmaydigan, hayotning pastbalandliklarida o'zini nochor his etadigan, tanti, erka bo'lib qoladi.

Ziddiyatli tarbiya- bunda oila a'zolarining har biri bolaga turlicha tarbiya uslublarini qo'laydi, maslan, ota o'ta qattiq qo'l, ona esa o'ta mehribon bo'lishadi bunday beqaror tarbiya bolada salbiy xarakter hususiyatlari, masalan, qaysarlik, vaziyatni noto'g'ri baholash kabilari shakilanadi.

Xulosa qilib shuni aytish joizki, farzandlar o'smirlik davriga kelib ota-onasi o'rtasida nizoli vaziyatlar yuzaga keladi. Ota-onalar farzandi bilan ayniqsao'smirlik davrida yanada yaqiroq bo'lib, do'stona munosabatlarni o'rnatmog'i lozim boladi. Zero harbir oilaning muqaddas vazifasi qobiliyatli farzandlarni o'stirish, ularni jismoniy, intellektual va ma'naviy tamondan yetuk qilib, otaonasiga, vataniga sadoqatli insonlar qilib yarbiyalashdan iborat.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Vasila Karimova. "Oila psixologiyasi" Toshkent-2007. B.169
2. Oila, jamiyat, qînun - T.: "O'ZBEKİSTON" - O'QITUVCHI, 2007 - 112 b.

TOPISHMOQLAR ASOSIDA AXLOQIY TARBIYA BERISH IMKONIYATLARI

*Kurbanova Musharraf Mamadjanovna
Sirdaryo viloyati Shirin shahar
2-umumta'lim maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+99899 4429656*

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda topishmoqlar asosida axloqiy tarbiya berish imkoniyatlari, bolalarni har bir topishmoq mohiyatini anglagan holda axloqiy jihatini rivojlantirish yo'nalishlari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: topishmoq, axloqiy tarbiya, axloq.

Axloq, xulq va atvor so'zлari arabcha so'з bo'lib, ular o'zbek tilida ham o'з ma'nosida ishlataladi. Axloq nima o'zi? Axloq – ijtimoiy ong formasi bo'lib, ijtimoiy hayotning hamma sohalarida insonning xulq-atvorini yo'lga solib turadigan printsiplar, talablar, normalar va qoidalar majmuidan iborat. Axloqda jamiyatda tarkib topgan «yaxshilik», «sharaf», «vijdon», «adolat» singari tushunchalarda mustahkamlangan odamlar xulq atvori, normalari aks etadi. Bu axloqiy tushunchalarning hammasi ham baholanuvchi xarakterga ega.

Axloqiy tarbiya – bu o'quvchilarda jamiyatga, Ona-yurtiga, mehnatga, boshqalarga va o'з-o'ziga nisbatan axloqiy munosabatlarni shakllantirish jarayonidir.

Axloq - ijtimoiy ong shakllaridan biri bo'lib, insonlarning jamiyatga, boshqalarga va o'з-o'ziga bo'lgan munosabatlarini tartibga solib turuvchi xulq-odob me'yordi, qonun-qoidalari majmuasidir. Ana shu hulq-odob qonun-qoidalarni o'quvchilar ongi, hayoti, turmush tarziga singdirish uchun ko'rsatilayotgan ta'sir axloqiy tarbiya deyiladi.

Topishmoq xalq og'zaki ijodining eng qadimgi va boy janrlaridan biri hisoblanadi. Topishmoq o'zining mazmuni, kompozitsion tuzilishi e'tibori bilan xilma-xildir. Topishmoqda aniq bir narsa — hayvon, qush, o'simlik, ish quroli yoki tabiat va tabiat hodisasi haqida so'з boradi. Unda o'ylab topilishi lozim bo'lgan narsa yoki hodisa o'zidan uzoq, ikkinchi narsaga taqqoslanadi. Mana shu bir narsaning biror belgisi badiiy obrazlar orqali ifodalanishi topishmoqda narsaning asosiy yashirinish zamini hisoblanadi. Uning ichidagi yashiringan narsaning nomi, javobi esa topishmoqning ma'nosidir. Topishmoqlar odatda, xalqning urf-odatlari, ruhiyati hamda axloqiy-estetik qarashlarini o'zida aks ettiradi. Topishmoqlar bola taqdirida muhim o'rinn tutgan, bolaning intellektual o'sishida faol ishtirok etadigan, xalq pedagogikasining qo'shiqlari, ertaklar singari, o'з xususiyatlari bilan ulardan farq qiladigan poetik, aqliy mashg'ulotlaridan biridir.

Topishmoqda narsaning bir necha xil belgilari yashirin, sirli holda beriladi. Har bir topishmoqning zamirida topilishi lozim bo'lgan bir ma'no kim?, nima? so'roqlarida yashirinib yotadi.

O'zbek xalqi tarixida qadim zamonlardan beri topishmoq bor, bundan 900 yillar ilgari yozilgan Mahmud Qoshg'ariyning «Devonu lug'otit turk» asarida ham topishmoqlarning mahalliy qabilalar orasida aytilib yurishi tilga olinadi. Devonda topishmoq «tabzug» deb atalgan. O'zbek xalqining topishmoqlari shu xalqning qadimiy madaniyati, tili, tarixi va etnografiyasini, kishilarning o'sha davrdagi didi, duyoqarashlarini o'zida aks ettiradi.

Har bir bola topishmoqdagi jumboqni bilishga, savol zamirida nima yotganligiga, va uni topishga qiziqadi.

Topishmoqlar bolani fikrlashga, dunyoqarashini kengaytirishga, tafakkurini rivojlantirishga, kuzatuvchanlik hissini oshirishga, nafosat tuyg'usini o'stirishga har bir narsani rangi, shakli, hajmini eslab qolishiga yordam beradi. Umuman olganda topishmoqlarda xalq donishmandligi aks etadi.

Quyida topishmoqlar namunalari asosida axloqiy tarbiya berish imkoniyatlarini ko'rib chiqamiz:

Parraksiz ham osmonda
Parvoz etaman.
Bilib topsang ipimni
Oyga yetaman

Beli bog‘liq pichoqdir
Bir-birini quchoqlar.

Qizdirsang ishlar
Kiyim tekislar

O‘zim silliq tayoqman
Keksalarga kerakman.

Ongimizga nur sochar,
Sirlar eshigin ochar.

Olsam o‘ng qo‘lga
Tushadi yo‘lga

Bu topishmoqlar asosida qadriyatlarni qadrlash, bilimli bo‘lishga intilish, keksalarni ardoqlash kabi axloqiy tarbiya elementlarini singdirishimiz mumkin.

Foydalaniman adabiyotlar

1. K.Qosimova «Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi » T., O‘. 2009.
2. Z.Xusainova «O‘zbek topishmoqlari» «Fan» 1996.
3. M. Umarova va b. 3-sinf o‘qish darsligi T-2019.

**SAVOD O'RGATISH DARSLARI (O'QISH VA YOZISHGA O'RGATISH)
JARAYONIDA INTEGRATSIYA**

*Kurbanova Muxabbat Raimovna
Sirdaryo viloyati Mirzaobod tumani
18- umumta'lismaktabi ona tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Telefon: +99891 621 0482*

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf savod o'rgatish jarayonida integratsiyalash darslar tashkil etish samarasi, ularni tashkil etishda o'qituvchi mahoratini o'rniغا to'xtalib o'tilgan

Kalit so'zlar: integratsiya, savod, o'qish, yozuv

Integratsiya, integratsiyalash jarayonlari zamонавиј maktabga kirib kelib, faqat uning mazmunini emas, balki kichik makgab o'quvchilarini bugungi ta'liming tashkiliy shakl va uslublariga ham faol kirib boryapti.

O'qituvchi bilim olish jarayonini shunday tashkil etishi kerakki, unda o'quvchilar ko'prok mustaqil izlanishlari, o'z harakat va faoliyatlarining oqibatlarini oldindan bilishga o'rganishlari, bahs-munozaralarda ishtirok etishlari, tabiiy va ijtimoiy muhitni obodonlashtirishning amaliy ko'nikmalarini egallashlari kerak. Shuning uchun o'qish vaqtining yarmini o'quvchilar tabiat va ijtimoiy muhitda o'tkazishlari, amaliy ijodiy va tekshirish ishlari olib borishlari kerak. Bu vazifani ta'luming turli shakllari bajarish mumkin: kuzatishlar, tajriba va sinovlar o'tkazish, san'at asarlarini qayta tiklash, modellashtirish, ijtimoiy muhitdagi o'z harakat va faoliyatlarini natijasini ko'ra bilish, kitob bilan ishlash.

Har bir dars mazmuni belgilanayotganda fan ichidagi va fanlararo aloqalar hisobga olinadi. Darsning mazmunini belgilangach o'qituvchi qanday tasavvur va tushunchalar unda o'z rivojini topishini, o'quvchi qanday bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishini aniqlaydi. Darsning maqsadi va mazmuniga mos ravishda o'qituvchi ta'lim metodlarini tanlaydi. Darsda o'qituvchi va o'quvchining faoliyatları bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lganligi sababli, bu faoliyatlarining aniq bosqichlarini belgilab olish kerak. Butun dars davomida sinfning faol ishlashi uchun, usul va vositalarning to'g'ri almashinuvini aniqlab olish kerak.

Boshlang'ich o'qish vayozishga o'rgatish tilshunoslik, pedagogika, adabiyotshunoslik va metodika sohasida erishilgan yutuqlarga asoslangan, takomillashgan hozirgi zamon analitik-sintetik tovush metodi vositasida amalga oshiriladi hamda o'quvchilar nutqini rivojlantirishi nazarda tutadi. Darsda o'quvchilar gapni so'zlarga, so'zni bo'g'inlarga, bo'g'inni tovushlarga ajratadilar, so'zdagi tovushlarni tartibi bilan aytishni o'rganadilar, tovushlarni o'zaro bog'lash yuzasidan mashq qiladilar. Bolalar tovushlarni yozuvda harf bilan ifodalashga, bo'g'in va so'z tuzishda, ularni o'qishga o'rganadilar. Gap va bog'lanishli matnni ongli, to'g'ri bo'g'inlab ravon o'qish, so'ngra o'qish malakasini egallaydilar.

O'quvchilarni o'qish yozishga o'rgatish baravar olib boriladi. Yozuvda tovushlarni harflar bilan belgilashga, harflar va bo'g'inlardan so'z tuzishda yozma va bosma matnlardagi harf va so'zlarni to'g'ri yozishga, talaffuzi bilan yozilishida farq qilmaydigan so'zlarni va qisqa gaplarni eshitib yozishga, gapning birinchi so'zini, kishilarning ismini, ayrim hayvonlarga atab qo'yilgan nomlarni bosh harf bilan yozishni bilib oladilar.

Savod o'rgatish davrida o'quvchilarni o'qish va yozishga o'rgatishning muvaffaqiyatlari bo'lishi uchun ularning fonematik qobiliyatini o'stirishga so'z va bo'g'inlardagi ayrim tovushlarni farqlash va ajratishga, tovushlarning tartibini anglashga; bolalarning nutq a'zolarini rivojlantirishga; so'z, bo'g'in, tovushlarni aniq, me'yorida talaffuz etishlariga ahamiyat beriladi.

Savod o'rgatish darslarida o'quvchilarning boshqalar nutqini diqqat bilan tinglash va nima haqda gapirilayotganini tushunib olish ko'nikmalarini o'stiriladi. Bolalar sinf o'quvchilari oldida gapirishga, o'qituvchining savollariga javob berishga, topshiriqlarni mustaqil bajarishga, bilmaganlari va o'zlarini qiziqqan narsalar to'g'risida so'rab bilib olishga, o'qiganlarini qayta hikoyalashga, o'zlarini kuzatgan, ko'rgan diafilm va kinofilm hamda kitoblar, rasmlar haqida hikoya qilib berishga o'rganadilar.

Hozirgi kunda ona tili o'qitish metodikasiga bir qancha yangiliklar kiritilmoqda. Shulardan biri darslarda yangi pedagogik texnologiyalardan, interfaol usullardan foydalanish. Har bir o'tilayotgan mavzularni noan'anaviy tarzda tashqil etish. Ayniqsa boshlang'ich sinflarda

bolalar o‘yinqaroq bo‘lishadi, ularni diqqatini bir joyga to‘plash uchun har hil yangi ysullardan foydalanilsa o‘rganilayotgan yangi materiallar o‘quvchi tomonidan tezroq o‘zlashtiriladi. Buning uchun o‘qituvchi ijodkor bo‘lishi kerak. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga o‘qish va yozish jarayoni murakkab hisoblanadi. Shuning uchun bu jarayon o‘qituvchidan katta mahoratlari talab qiladi. O‘qituvchi o‘qish va yozish jarayonigina e’tibor bermasdan balki o‘quvchining har tomonlama psixofiziologik nuqtai-nazardan qisobga olish mumkin. Katta yoshdagi tajribali kitobxon bu murakkab jarayonni sezmaydi, chunki unda o‘qish va yozish avtomatlashgan bo‘ladi. Ammo o‘qish va yozishga endigina o‘rganilayotgan bola barcha elementar harakatlarni yaxlit bir harakatga aylantira olmaydi, bola uchun har bir element mustaqil harakat ba’zan juda qiyin irodani aqlnigina emas balki jismoniy harakatni ham talab qiladi. O‘qish va yozish bir necha harakat elementlaridan tuzilganini ko‘z oldiga keltirmasdan bolaga savod o‘rgatib bo‘lmaydi.

Intergratsiya bir fan bo‘yicha bilimlarni ikkinchisiga ko‘chirish va faoliyatining almashinishi emas balki zamonaviy fanlar integratsiyasi yo‘nalishlarini aks ettiruvchi yangi dedaktiv ekvivalent (mos bo‘lgan, o‘xshash, teng keladigan narsa) larni yaratish jarayonidir.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Mavlonova.R.A. Boshlang‘ichta’limning integratsiyalashgan pedagogikasi T-2005
2. Qosimova K «Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi» T--2009
3. Yusupov.M. «Boshlanqich ona tili ta’limining o‘ziga xos xususiyatlari» Ilmiy-metodik qo‘llanma N.1994.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MKAKTABLARIDA BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI INTELLEKTUAL RIVOJLANTIRISH MASALALARI

*Obidova Mavzuna Ismoiljon qizi ,
Abdullayeva Nigoraxon Sobirovna
Andijon vilayati Shahrixon tumani
9-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchilari.
(obidovamavzuna91@umail.uz) , nigoraabdullahayeva@umail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumta'lism muktablarida boshlang'ich sinf o'quvchilarini har tomonlama intellektual rivojlanirishning muhim masalalari, "intellekt" va "tafakkur" tushunchalarining uyg'un va mushtarakligi haqida ma'lumotlaryoritilgan. Boshlang'ich sinf dasturlaridagi "O'qish", "Odobnoma", "Ona tili", "Matematika" fanlarining o'quvchilarida shaxs kamoloti elementlarini tarbiyalashdagi ahamiyati bayon etilgan.

Kalit so 'zlar: tafakkur, ijtimoiy-psixologik, intellektual, falsafa, iqtidor.

Intellektual qobiliyat ijodiy faoliyat natijasida yaratiladi. Hozirgi zamon sharoitida "intellekt" ning yetmishdan ortiq turli ta'riflari ma'lum bo'lib, ularning tahlili bunday xulosa qilishga imkon beradi: u ancha keng tushuncha bo'lib, bugungi kunda uning bir ma'noli talqini yo'q. "Intellekt" va "tafakkur" tushunchalarini yaqinlashtiradigan bir qator ta'riflar mavjud.

Falsafadan ensiklopedik lug'at intellektni hissiyot, iroda, tasawur kabi qobiliyatlardan farqli o'laroq, tafakkur qobiliyati sifatida talqin qiladi. "Intellekt", "tafakkur", "sinergetik tafakkur stili", "o'quv", "intellektual o'quv", "o'quv-intellektual o'quv" tushunchalarining mazmunini aniqlashtirish, shuningdek, boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'quv intellektual o'quvlari kriteriyalari va ko'rsatkichlarini ishlab chiqishga bag'ishlanadi.

Intellektual - aql zakovat egasiga xos bo'lgan aqliy ma'naviy qobiliyat, salohiyat. Rivojlanirish-o'quvchi yoki talabaning ta'lism vositasida bir sifat bosqichidan ikkinchisiga o'tishini ta'minlovchi jarayon. Ammo shu narsa ham ma'lumki, tafakkur - bu faoliyat bo'lib, u intellekt deb olinadi. Shuning uchun intellektni, eng awalo, tafakkurlashda yuqori tashkil etilgan qobiliyat sifatida muhokama qilinishi zarur. O'quvchilarning tafakkurini rivojlanirish uzlusiz ta'lism tizimi oldidagi shaxs tarbiyasi bilan bog'liq muammolarni hal qilishning zarur shartlaridan biridir. Inson o'z xatti-harakatlari, faoliyati davomida qay darajada mustaqil fikrli bo'lsa, shu qadar tushunchasi keng, aql-idroki yuksak hisoblanadi. Fikr nutq orqali ifoda etilishi nazarda tutilsa, ona tili ta'limi oldida nechog'li mas'uliyatli vazifani hal qilish masalasi turganini anglash qiyin emas. Kichik muktab yoshida bu tushuncha va hamma mantiqiy jarayonlarni birdaniga egallanishi mumkin emas, lekin o'quvchilar ularga 2-sinfdayoq duch keladilar. Biroq o'qitishni shunday tashkil etish kerakki, bunda o'quvchilar jarayonlarni asta-sekin egallasinlar va bunda ularning tafakkuri hisobga olinsin.

Boshlang'ich sinf o'quvchining tafakkuri o'ziga xosdir: bu esa unda turli tafakkur shakllariga oid qobiliyatlar hali rivojlanmaganligi bilan ifodalanadi. Tabiiyki, bu o'qitishda ma'lum qiyinchiliklar yaratadi. Kichik yoshli bolalar tilga olingan mantiqiy tafakkur jarayonini egallaydilar. Bu ona tili, matematika kabi matkab o'quv fanlarini o'rganishda ravshan ko'rinish turadi. Boshlang'ich sinflarda iqtidorli o'quvchilarni aniqlash va ularning shaxs kamolotini o'rganish muhim ahamiyatga ega bo'lgan omillardan biridir. Quyidagi omillar boshlang'ich sinf o'quvchilarida iqtidorlik kamolotini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Boshlang'ich ta'lism faoliyatini tahlil etish ularda o'qitilayotgan bir qator ijtimoiy-gumanitar fanlar, jumladan, "O'qish", "Odobnoma", "Ona tili", "Matematika" kabi fanlar boshlang'ich sinf o'quvchilarida shaxs kamoloti elementlarini taibiyalashda katta imkoniyatlarga egaligini ko'rsatadi.

Aqliy rivojlanish nazariyasi mualliflari intellektual o'quvlari shakllanishining quyidagi bosqichlarini ajratishadi:

- o'quvlarni qo'llash tajribasini aniqlash bilan tavsiflanuvchi bosqich;
- tashxislash bosqichi, bunda o'quvlarning shakllanganlik darajalari aniqlandi;
- motivatsiya bosqichi;
- uslubdan foydalanish algoritmini anglash bosqichi;
- bevosita qo'llash hamda boshqa predmetlar bilan taqqoslash bosqichi.

Muktab o'quvchilarini tafakkur sa'y-harakatlariga o'rgatishda ikkita faoliyatli o'qitish

nazariyasi keng qo'llanishga ega bo'ldi: birinchi maktab vakillari intellektual operatsiyalarni shakllantirish va rivojlantirish nazariyasini ishlab chiqishdi. Bu nazariyaning bosh g'oyasi quyidagicha: bilimlami o'zlashtirish o'quvchilar tomonidan faqat ma'lum sa'y-harakatlar tizimi bajarilishi natijasida sodirbo'ladi. Harakat o'zi ustida bajarilayotgan predmet bilan funksional bog'langan, o'z ichiga mazkur predmetni o'zgartirish maqsadini va bunday o'zgartirish vositasini oladi. Bularning hammasi birqalikda shakllantirilayotgan harakatning ijro qismini tashkil etadi. Boshlang'ich ta'lim jarayonini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish uchun ta'limga yangicha yondashuv, innovatsionta'lim texnologiyalari ko'proq ta'lim oluvchilar faolligiga asoslanishi, ulaida mustaqil o'rghanish ehtiyoji va ko'nikmalarini shakllantirishga yo'nalgan bo'lishi lozim. O'qituvchi bilim uzatuvchi roldan ta'lim oluvchilarning faol o'rghanish jarayonini tashkil qiluvchi, ularning o'qish motivatsiyalarini va faoliyatini boshqaruvchi, ulardagi mavjud bilish, erkin fikrlash, ijod qilish, yangilik yaratish ehtiyojlarini psixologik va pedagogik jihatdan oqilona qo'llab-quwatlab, rivojlantiruvchi roliga o'tishi zarur. Innovatsion jarayonning har bir bosqichida bu jarayon qatnashchilari quyidagi ucta yo'nalishda ish olib borishlari zarur: moddiy-texnik; tashkiliy; ijtimoiy-psixologik. Har qanday yangilik kiritilishi, shu jumladan, pedagogik texnologiya joriy qilinishi va zaruriy samara berishi pedagogik jamoa a'zolarining yangilikni qanday qabul qilishi, unga bo'lган munosabatiga bog'liq bo'ladi.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati:

1. Yagudayev B. Ya. Ajoyib sonlarolamida.- Toshkent: «O'qituvchi», 1979.
2. Yunusova D.I. Matematikani o'qitishning zamonaviy texnologiyalari, (darslik) T.: 2007
3. Umumta'lim maktablarining 1-4-sinflari uchun mo'ljallangan darslik.

THE SECOND HERO IN LITERATURE AND ITS ARTISTIC FUNCTION

Madrahimova Rano
Navoi State Mining Institute
rano_madrahimova@mail.ru
+998 90 3234105

Annotation: This article discusses image of a business woman striving for career growth is popular.

Keywords: hero, literature, function

Women take an active part in politics, achieve success in professional activities, and gain victories in the scientific field. And once, in the 19th century, everything was different. The image of a housewife who was supposed to raise children, take care of her husband, not think about the financial well-being of the family, was entrenched in the minds of society.

During this period, young writers began to actively work. Among the novels of morals she wrote is one that she wrote between October and August, that is, immediately after the completion of the novel. The first version of the novel was called First Impressions. The reason for the change in the title was, apparently, the fact that the novel was published. The new title is taken from the novel.

The aesthetic dictionary gives the following definition: "a specific for art form of reflection of reality and expression of the artist's thoughts and feelings, which is born in his imagination, is embodied in the work he creates in one or another material form (sound, gestural, verbal).

"In each type of art, the artistic image has a special structure, due, on the one hand, to the peculiarities of the spiritual content expressed in it, and on the other, by the nature of the material in which the content is embodied. Thus, in architecture, the image is static, in literature, dynamic, in painting pictorial, in music - intonational.

Speaking about literature as a special kind of art, we understand that in this sphere the artistic image appears to us as "something, in itself, within itself possessing some substantial value", since language becomes both a means and an object of art.

Artistic speech is "not just a form, but also a certain content that has become the form of an image." Thus, one content, expressed in sound form (word), serves as the form of another content (image). In general, we can say that the image is a meaningful form.

I would like to note that one should distinguish between the concepts of "verbal image" and "artistic image".

A verbal image can be used in other types of literature, then its meaning can be defined as a form of visual representation of reality (for example, a mountain range, a branch of a river). The artistic image differs in that it is a way of concretely sensual reproduction of reality from the standpoint of a certain aesthetic ideal (for example, cold horror, burning shame).

Let us consider in more detail the concept of the artistic image of a hero in literature.

Bibliography

1. Albetkova R.I. Russian literature. - M: Bustard, 2001 S.
2. Meshcheryakova M. Literature in tables and schemes. - M: Iris - press, 2000 S.
3. Blauberg IV Brief Dictionary of Philosophy. - M: Publishing house of political literature, 1979.

ОЛИЙ ТАЪЛИМДА БЎЛАЖАК ЛОГОПЕДЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ ИЖТИМОИЙ-ПЕДАГОГИК МУАММО СИФАТИДА

Махмудова Мадинахон Собирхоновна
Қўқон давлат педагогика институти
Дефектология кафедраси ўқитувчиси
+998903046869

Аннотация: Мазкур мақолада талабанинг мустақил иши педагогика олий ўкув юртларида мутахассислар тайёрлашни жараёнида муҳим ўрин эгаллаши, мустақил ишнинг тӯғри ташкилланиши бўлажак логопедларда ижод малакаларини шакллантириб, билим олиш фаоллигини ошириб, ёш мутахассисларда учрашиши муқаррар бўлган ҳаётий ва касбий масалаларни мақсадга мувофиқ ҳал этиш учун зарур мустақиллик ва фикрлаш тизимини ривожлантиришга хизмат қилишининг мазмуни акс эттирилган.

Калит сўзлар: мустақил иш, бўлажак логопед, касбий компетенция, интерфаоллик, ижод малакалари

Талабанинг мустақил иши педагогика олий ўкув юртларида мутахассислар тайёрлашни қайта кўриш жараёнида муҳим ўрин эгаллайди.

Бўлажак логопедларда касбий компетенцияларни ривожлантиришда мустақил таълимга оид ўкув жараёнини тайёрлашда лойиха технологиясини қўллаш ҳам ўз ижобий таъсирини беради. Талабаларнинг таълим олишга бўлган мотивациясини рағбатлантириш, ўрганилаётган соҳага оид ўкув материаллари бўйича касбий билимларни ўзлаштириш кўрсаткичини ошириш, танқидий фикрлаш, фаоллигини ошириш, шахсий, гурух шаклидаги мустақил ишларни ташкил этиш, бевосита ва билвосита интерфаоллик, рефлексия учун метакогнитив тажриба ҳамда қобилиятни шакллантириш, ҳар қандай таълим йўналиши доирасида мавзуий йўналтирилган таълим ўзгарувчанлигини таъминлаш, назарий ва амалий тавсифдаги фанлараро вазифаларни ҳал этиш; рецептив, продуктив фаолиятни ривожлантириш, мустақил таълим жараёнида ижобий муносабатни шакллантириш, ўкув материалларини ўзлаштириш стратегиясининг умумий кўникма ва малакаларини эгаллаш имконини беради.

Педагогик адабиётларда мустақил иш, мустақил таълим каби тушунчалар алоҳида мазмун ва амалий йўналган контекстларда берилган. Аксарият олий таълимга оид изланишларда талабаларнинг мустақил ишлари фаоллаштиришга йўналтирилганлигидадир.

Ушбу турдаги ўкув фаолиятини ташкил этиш бир қатор жиддий педагогик муаммолар билан боғлиқ бўлади. Мустақил ишларни ўзлаштириш малакалари бўйича, талабаларнинг аниқ вақт бюджети ва ундан унумли фойдаланишни аниқлаш бўйича, олий мактабнинг бутун ўкув жараёнида талабаларнинг таълим-тарбия ва илмий ишларини оптимал уйғунлаштириш йўлларини аниқлаш бўйича аниқ методикаларнинг мавжуд эмаслиги. Кўпинча, Олий таълим муассасалари ўкув жараёнида мустақил ишнинг ўкув фани ва мутахассислиги ихтисослигига кўра дифференциация характеристи бўлмайди. Бундан ташқари, алоҳида ўрганиладиган интизом, айниқса илмий фаол (муҳим) муаммолар билан бирга келганда, мақсадга қаратилган амалий вазифа ҳар доим ҳам кузатиб борилмайди. Талабанинг ижодий мустақил фаолиятини ташкил этишда ўқитишнинг фаол методларини кўллай оладиган, унга мутахасис танлаб олишда ёрдам бера оладиган ўқитувчи тайёргарлигига кам эътибор берилмоқда. Талабаларнинг ижодий мустақил ишларини ташкил этишдаги замонавий таълим муассасалари, муаммолари шу билан якун топмайди.

Мустақил ишнинг яна бир муҳим аспекти, ижод малакаларини, билим олиш фаоллигини ва ёш мутахассислар албатта учрашиши муқаррар бўлган ҳаётий ва касбий масалаларни тӯғри ҳал этиш учун зарур мустақиллик ва фикрлаш тизимини ривожлантиришдир.

Шуни таъкидлаш керакки, узоқ вақт давомида мустақил иш муаммоси фақат мактабда ўқитиш жараёнида қўлланилиши ҳал қилинар эди. Бу муаммонинг олий таълим муассасаларидаги ўкув жараёнига нисбатан қўлланилиши анча кеч ҳал этилмоқда.

Шу билан бир қаторда, мустақил иш жараёнида талабалар дуч келадиган бир қатор қийинчиликлар мавжуд. Улардан баъзилари қуйидагилар: мустақил равишда ишлай ол-

маслик, назарий билимларни амалиёт билан боғлашни билмаслик. Бу эса мустақил ишни ташкил этиш муаммоси анчагина чукур эканлигини билдиради. Ушбу ҳолатни ўзгартириш мақсадида, мустақил ишнинг мазмунни ва мақсадини бойитиш зарур, бу билан талабаларнинг мотивациясини ўзгартиришга эришилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармони. – Т.: Адолат, 2017. 112 б.
2. Селевко, Г. К. Компетентности и их классификация [Текст] // Г. К. Селевко // журнал Народное образование. 2004. № 4. – С. 138-144.
3. Психолого-педагогические проблемы общения в профессиональной подготовке учителя: Межвузовский сборник научных трудов. – Горький: ГГПИ им. Горького, 1989. – С. 86.
4. Турғунов С.Т., Дониёров Б.Х, Умаралиева М.А., Шодмонова Ш.С. ва бошқ. Ўқитувчиларнинг касбий маҳорат ва компетентлилигини ривожлантириш. – Т.: Санстандарт. 2012. 172 б.

TA'LIM PSIXOLOGIYASI - O'QITUVCHI VA O'QUVCHI MUNOSABATI

Maynusova Zilola Baratjonovna
Angren shahar 12-umumiy o'rta ta'lif psixolog
Tel: +99899 889 33 18

Anatatsiya: Ta'lif jarayoniga bilim olish uchun faqat pedagog mahorati emas, balki o'quvchining qobiliyati uning psixologik xolati, ularning oilaviy muhiti va o'qituvchi va o'quvchi o'rtafidagi munosabatga ham bog'liq.

Tayanch iboralar: Ta'lif, o'rganish, bilishni boshqarish. motivlar, bilim, ko'nikma, tushuncha, ijodiy tafakkur.

Ta'lif psixologiyasi - pedagogik psixologiyaning eng muxim qismlaridan biridir. Ta'lif - juda keng ma'noga ega bo'lib, u bilim, ko'nikma va malakalarni o'zlashtirish, o'rganish, o'rgatish jarayonidir.

Ta'lif ikki tomonlama jarayon;

1-dan, o'quvchi tomonidan bajariladigan, boshqariladigan,

2-dan, o'quvchi tomonidan bajariladigan jarayondir.

Demak, ta'lif jarayoni o'rganish va o'rgatish, o'rganib olish va uni hayotga tadbirk etish xususiyati bilan izohlanadi.

O'rganish- bu o'quvchilarning o'qituvchi tamonidan berilgan bilimlarni, qabul qilishlari jarayoni, o'zlarida bilish qobiliyatlarini, fikrlash operatsiyalari va xarakatlarni tarkib toptirish jarayonidir. Bu passiv mushohada jarayoni emas, balki o'qituvchi tomonidan o'quvchilarga beriladigan bilim va malakalarni faol ravishda qayta ishlash jarayonidir.

Ta'limning muvaffaqiyati o'quv materiallarning mazmunigagina, ta'lif usullarigagina emas, balki u ko'p jixatdan o'quvchining qanday o'qiyotganligini bilishga, ya'ni o'quvchining yosh xususiyatlariiga, aqliy taraqqiyoti va faolligiga muvofiq malakalarni o'zlashtirish jarayonining psixologik asoslarini bilishga ham bog'liqdir.

Ta'lifni ijodiy o'zlashtirish, o'rganish, bilim egallash 3 omilga:

1. Nimani o'qitishga;

2. Kim o'qitadi va qanday o'qitishga;

3. Kimni o'qitishga bog'liq.

1- holda: o'qitish xarakteri o'zlashtirilayotgan materiallarga, uning mazmuniga va qanday tizimda yetkazib berilayotganligiga bog'liq.

2- holda: a) o'qituvchining uslubiy mahoratiga;

b) ish tajribasiga;

g) uning bilimiga bog'liq;

3- holda: a) kimni, qanday o'quvchini o'qitishga;

b) psixik rivojlanishining individual tavsiynomasiga;

v) qiziqish va havaslariga bog'liqdir.

O'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish, ta'lif jarayonini boshqarish - pedagogik psixologiyaning hal qilinishi lozim bo'lgan masalalardan biridir.

Ko'pchilik psixologlar ta'lif jarayonini, ya'ni o'quvchilarning bilish faoliyatini boshqarish qiyin deb ta'kidlaydilar. Chunki o'qituvchi ta'lif jarayonida o'quvchilaring bilimlarni o'zlashtirish jarayonini va aqliy rivojlanishning borishini hamma vaqt nazorat qila olmaydi. Bu hozirgi ta'lif jarayonida jiddiy kamchilik.

Jahon psixologlarining fikricha, bilimlarning boshqarishning mumkin bo'lgan yo'li o'zlashtirish jarayonini berilgan topshiriqning o'zlashtirish jarayoni sifatida maxsus tashkil etishdir.

Pedagogik psixologiya o'quv holatlaring asosiy shakllarini o'yin, taqlid qilish, mehnat, takrorlash va yod olish, sinab ko'rish va hatolarni aniqlash, mashqlanish va o'quv vazifalarini hal qilish, mustaqil fikrlash, shuningdek xissiy aloqa qilish, narsalarni qo'l bilan harakatga keltirish rolli o'yinlar, o'quv professional faoliyat kabilalar bilan belgilaydi. Ta'limning asosi - o'qituvchining o'quvchilarga yetkazadigan mo'l-ko'l axborotini esda olib qolish emas, balki bu axborotni olish jarayonida o'quvchilarning o'zлari aktiv ishtirot etishi, ularning mustaqil fikr yuritishini, mustaqil bilim olish qobiliyatini, ma'lumotni oshirish qobiliyatini asta-sekin shakllantirib borishdan iborat bo'lmogi lozim.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Kazakov V. G "Psixologiya. M 1989 270-282 b
2. Kruteskiy V.A Ta'lif psixologiyasi. T-1976

TA'LIM JARAYONINING MOHIYATI TUZILISHI VA UNING VAZIFALARI

*Musayeva Hayotxon To'xtasinova
Sirdaryo viloyati Shirin shahar
1- umumta'lismaktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annatotsiya: Ta'lism jarayonining mohiyatining o'ziga xos shakllari va usullarini o'rghanish.

Kalit so'zlar: Talim metodlari, Hikoya qilish, Suhbat metodi, Mashq qildirish metodi, Darslik va kitob bilan ishslash

Hozirgi kunda ta'lism jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan – kunga kuchayib boromoqda, bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anvaiy ta'linda o'quvchi – talabalarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlarini qidirib topishlariga, musatqil o'rGANIB, tahlil qilishlariga, xatto xulosalarni ham o'zlarini keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsni rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funktsiyasini bajaradi. Ta'lism jarayonida o'quvchi – talaba asosiy figuraga aylanadi.

Interfaol usullarni qo'llash natijasida o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, xulosalar chiqarish, o'z fikrini bayon qilish, uni asoslangan holda himoya qila bilish, sog'lom muloqot, munozara, babs olib borish ko'nikmalari shakllanib, rivojlanib boradi.

Bugungi davr talabi ta'lism sifatini ko'tarish, yangilash va yangiliklarni kiritishdan iboratdir. Bu borada davlatimiz tomonidan bir qancha loyiha va ishlar amalga oshirilmoqda. X a l q ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiysi va uni amalga oshirish uchun yo'il xaritasi tasdiqlandi. Mazkur konsepsiya ta'lism tizimini rivojlantirishning quyidagi yo'nalihsilarini belgilab berdi:

O'zbekiston Respublikasining 2030-yilga kelib PISA Xalqaro miqyosda o'quvchilarni baholash dasturi reytingi bo'yicha jahonning birinchi 30 ta ilg'or mamlakati qatoriga kirishiga erishish;

Talim jarayonida metodlarning pedagogik mohiyati

Talim jarayonining muvaffaqiyati uning shakligagina emas, balki qo'llanilayotgan metodlar samaradorligiga ham bog'liqdir. Talim nazariyasida o'qitish (talim) metodlari markaziy o'rinn egallaydi.

«Metod» yunoncha metodos so'z bo'lib, «yo'l», tadiq qilish kabi manolarni anglatadi. Talim metodi talim jarayonida o'quvchilarning aniq maqsadga erishishiga qaratilgan birgalikdagi faoliyatlaridir.

Talim metodlari o'qitishning o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishish usullarini hamda o'quv materialini nazariy va amaliy yo'naltirish yo'llarini anglatadi. O'qitish metodlari talim jarayonida o'quvchi va o'quvchi faoliyatining qanday bo'lishi, o'qitish jarayonini qanday tashkil etish va olib borish kerakligini hamda shu jarayonda o'quvchilar qanday ish harakatlarini bajarishlari kerakligini belgilab beradi. Talim metodi o'quvchi bilan o'quvchilarning o'qish vazifalarini bajarishga qaratilgan nazariy va amaliy bilish faoliyati yo'lidir.

Hikoya qilish o'quvchini tomonidan yangi o'tilayotgan mavzuga oid narsa, hodisa va voqealarning yaxlit yoki qismalarga bo'lib, obruzli tasvirlash yo'li bilan ixcham, qisqa va izchil bayon qilinishidir (bayon qilish 1-4-sinflarda 10-12-daqiqa, 5-7-sinflarda 15-20-daqiqa, 8-9-sinflarda 30-40 daqiqa bo'lishi mumkin). Hikoya qilish ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishda keng qo'llaniladi.

Hikoya qilish davomida o'quvchilar passiv tinglovchi bo'lib, qolmasliklariga, aksincha, ular faollikni oshirish, diqqatni mavzuga safarbar qilish, hodisa va voqealar ustida fikr yuritish, fikr almashish maqsadida savollar berib borish, ko'rgazmali qurollardan foydalanishga etibor berish lozim.

Suhbat metodi ko'pincha savol-javob metodi deb ham yuritiladi. Chunki bu metoda dars o'tilsa, u asosan savol-javob yo'sinida olib boriladi.

O'qitish jarayonida o'rGANILAYOTGAN mavzu yuzasidan kirish, asosiy va yakunlovchi suhbatlar ham qo'llaniladi, shuningdek, o'quvchilar tomonidan yangi o'tilgan mavzu qanchalik tus-

hunganlarini tekshirish maqsadida ham suhbat o'tkaziladi. Suhbat metodi bilan ish ko'rganda, mashg'ulotlarni tashkil qilish va uni olib borishda o'qituvchi quyidagilarga amal qilishi kerak:

1. O'qituvchining suhbat uchun tayyorlab kelgan savollari sinf o'kuvchilarining hammasiga taalluqli bo'lib, so'roq o'rta ga tashlanishi kerak.

2. O'quvchilardan biri javob berish uchun chaqiriladi.

3. Sinfning barcha o'quvchilari javob berayotgan o'kuvchini qunt Bilan tinglashi, uning javobini to'ldirishi, tuzatish, oydinlashtirishga yordam berishini taminlash lozim.

Darslik va kitob bilan ishslash materialni og'zaki bayon qilish metodining asosiy turi bo'lib, maktab amaliyotida muhim o'rinni tutadi. O'quv adabiyotlari bilan ishslash murakkab psixologik jarayonni o'z ichiga oladi. U talim jarayonida o'qituvchi tomonidan bayon qilingan bilimlarni, o'quv materiallarni kitob matnidan ko'rib, ongli idrok qilish faoliyatini rivojlantirishni ham nazarda tutadi. Darslik va kitob bilan ishslash ikki yo'nalishda olib boriladi.

Mashq qildirish metodi, asosan o'zlashtirilgan ilmiy bilimlarni mustahkamlash va uni amalda qo'llay olish, tegishli ko'nikma va malakalarga ega bo'lishni taminlashga xizmat qiladi. Odatda, mashq qildirish deganda ilmiy bilim va malum bir ish – harakatni o'zlashtirish yoki takomillashtirish maqsadida rejali ravishda tashkil etilgan takrorlash tushuniladi.

Foydalanimanligi adabiyotlar:

1. Xoliquov A. «Pedagogik mahorat» – Toshkent.: Iqtisod – moliya, 2010 – yil, 350 b.
2. Abdullayeva B.S va b. Boshlang'ich sinf o'quvcnilariga geometrik

YEVROPANING ENG FAOL VULQONINI

*Nuraliyeva Dildora Tursunbayevna
Andijon viloyati Jalaquduq tumani 31-maktabning
geografiya fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Yevropadagi eng faol bo'lgan, shuningdek sayyoohlarni o'ziga jalg qiluvchi vulqoni – Etna haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: Etna, Italiya, vulqon

Etna – Yevropaning eng baland va faol vulqoni va yerdagi ikkinchi eng faol vulqon. Tinimsiz faoliyatiga qaramay, bu har yili bi necha million sayyohni o'ziga jalg qiladigan "xushmuomila" vulqonlar qatoriga kiradi. Dunyo bo'y lab o'quvchilar u yerga virtual ekskursiyaga chiqishadi, koordinatalardan foydalanib Etna atrofini o'rganadilar va so'nggi otilishlar orasidagi o'xshashlik va farqlari haqidagi statistik ma'lumotlarni o'rganadilar. O'rta Yer dengizi bo'y lab - g'arbdan sharqqa qarab - ikkita yirik tektonik plitalar, shimolda Evroosiyo plitalari va janubda Afrika plitalari o'rtasidagi chegara. Plitalar chegarasi sharqqa bo'linib, kichikroq Anadolu plitasini o'rab turgan ikkitaga bo'linadi. Plitalar chegarasi, shuningdek, Sitsiliya bo'y lab o'tadi va u yerda eski yer qobig'ining bloklari orqali ham o'tadi, buning natijasida turli tektonik yoriqlar paydo bo'ldi, ayniqsa sharqiy Sitsiliyada buni yaqqol ko'rish mumkin. Shimolda Evroosiyo plitasi va janubda Afrika plitasi bo'y lab joylashgan plastinka chegarasi va janubi-g'arbdan shimoli-sharqqa o'tadigan Komizo-Messina yorig'i orasidagi magistral taxminan 600 000 yil davomida qayta-qayta ko'tarilib, yuqori qismida mezozoy va kaynozoy cho'kmalariga kirib borgan holda, astasekin vulqon konusi qurilgan.

Rivojlanish jarayonida portlash markazi shimoli-g'arbiy tomonga o'tdi. Asikastello qoyasidagi yostiq lavalari va Tsiklops orollari Asitrezzadan shimolga taxminan 2 km uzoqlikda - dengizda paydo bo'lishni boshlagan. Bugungi kunda vulqon 3323 metrgacha ko'tarilgan. Yuqoriga qarab chiqadigan lavalar tizimi to'rtta turli xil cho'qqilar kraterlarida tugaydi, ular magmani ozmi ko'pmi muntazam ravishda hosil qiladi. 40 yoshli janubi-sharqiy krater hozirda eng faol hisoblanadi. Ammo portlashlar nafaqat cho'qqi mintaqasida, balki magma hamda vulqon yonbag'ridan chiqib ketishi mumkin. Bunday yonbosh otilishlar, magma vulkanik inshootda ishlaydigan yoriqlar ko'tarilayotganda yo'lni ochganda sodir bo'ladi, shunda u yonboshlarga qisman chiqib ketishi mumkin. Eng ajoyib qanot portlashlaridan biri 1669 yilda, 11 martdan 11 iyulgacha sodir bo'lgan, dengiz sathidan 850 m balandlikda yoriq paydo bo'lgan. Osha paytda bir necha oy davomida doimiy ravishda magma qazib olindi, u Kataniya shahrining bir qismini ham yo'q qildi va O'rta dengizga oqib tushdi. Qayta-qayta o'qish mumkin bo'lgan narsalardan farqli o'laroq, VEI 3 (Vulkanik portlash ko'rsatkichi) bilan bu ulkan portlashda hech kim halok bo'lmadi. Ko'p sonli tektonik yoriqlar bilan ajralib turadigan vulqon tabiatan beqaror bo'lib, rivojlanish jarayonida nafaqat sharqiy yonbag'irda Valle del Bovening katta qulash zonasida, balki O'rta er dengizi yo'nalishidagi sharqiy qanot ham shakllangan.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati:

1. V.I. Vlodavets. Yerning vulqonlari. –M.: Nauka, 1973.
2. B.S. Karyev. Tabiatdagi ofatlar: vulqonlar. 2016.
3. S. A. Fedotov. Vulkanizm va seysmiklik, ilm-fan, jamiyat, voqealar va hayot. – Petropavlovsk-Kamchatskiy, 2005.

JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARINI JORIY ETISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI

*Omonov Davron Alisherovich
TerDU Jismoniy madaniyat fakulteti
2- kurs Magistiranti. Termiz shahar
4- umumiy o'rta ta'lif mabtabining
Ma'naviy – marifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinnbosari.
Телефон: +99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada. Ta'lif shakllarini optimallashtirish maqsadida texnik vositalar, inson salohiyati, hamda ularning o'zaro ta'sirini inobatga olib, o'qitish va bilim o'zlashtirishning barcha jarayonlarini anglash, yaratish va qo'llashning tizimli yoritib berilgan.

Kalit so'zlari: pedagogik, texnologiya, ilmiy, ta'lim, o'qitish texnologiyasi, dars, ko'nikma, iqtisodiy,

Ta'lilda ilg'or pedagogik texnologiyalarni qo'llash uchun texnologiya tushunchasining mazmunini chuqur anglash kerak. Texnologiya - yunoncha so'z bo'lib, «tehne»-mahorat, san'at, «logos»- tushuncha, ta'lifot ma'nolarini anglatadi. Texnologiya tushunchasi - tayyor mahsulot olish uchun ishlab chiqarish jarayonlarida qo'llaniladigan usul va metodlar majmui, shunday usul va metodlarni ishlab chiquvchi va takomillashtiruvchi fan sifatida ta'riflanadi.

O'zbekistonda bozor munosabatlariiga asoslangan iqtisodiy tuzilmalar yaratilayotgan hozirgi kunda keng, chuqur bilimli va bilimlarni amalda qo'llay oladigan shaxslarga talab kuchayib bormoqda. Bilimdon va tadbirdor, ijtimoiy faol shaxs jamiyat hayotida, mehnatda o'zining o'rnnini topadi. Unda Uzluksiz ta'lif ijodkor, ijtimoiy faol, ma'naviy boy shaxs shakllanishi va yuqori malakali raqobatbardosh kadrlar ildam tayyorlanishi uchun zarur shart-sharoitlar yaratiladi - deb ko'rsatilgan.

Darhaqiqat, ilg'or pedagogik texnologiyalar ta'lif jarayonini unumidorligini oshiradi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi. Pedagogik texnologiyaga asoslangan ta'lif jarayonida o'qituvchi faoliyati va o'quvchi faoliyati doirasi aniq belgilanadi, ta'lifni tashkil etishning aniq texnologiyasi ko'rsatiladi. Ishlab chiqarish jarayonlarining tarkibiy qismi bo'lgan amallar - materiallarni qazib olish, tashish, tartibga solish, saqlash va boshqalar ham texnologiya deyiladi. Texnologiyaga ishlab chiqarish jarayonlarini tasvirlash, ularni bajarish bo'yicha qo'llanmalar, texnik qoidalar va talablar, grafiklar ham kiradi. Demak, texnologiya - bu ishlab chiqarishning ma'lum bir tarmog'ida, ishlab chiqarish jarayonlarining majmui, shuningdek, ishlab chiqarish usullarining ilmiy tavsiflanishi demakdir. Pedagogika fani va amaliyotida qo'llanilayotgan pedagogik texnologiya atamasi inglizcha an educational technology so'zidan olingan bo'lib, aynan tarjimasi ta'lif texnologiyasi degan ma'noni bildiradi. Texnologiya tushunchasi - tayyor mahsulot olish uchun ishlab chiqarish jarayonlarida qo'llaniladigan usul va metodlar majmui; shunday usul va metodlarni ishlab chiquvchi va takomillashtiruvchi fan sifatida ta'riflanadi. Pedagogika fani va amaliyotida qo'llanilayotgan pedagogik texnologiya atamasi inglizcha an educational technology so'zidan olingan bo'lib, aynan tarjimasi ta'lif texnologiyasi degan ma'noni bildiradi.

Pedagogik texnologiya-bu ta'lif shakllarini optimallashtirish maqsadida texnik vositalar, inson salohiyati, hamda ularning o'zaro ta'sirini inobatga olib, o'qitish va bilim o'zlashtirishning barcha jarayonlarini anglash, yaratish va qo'llashning tizimli metodidir. Bu ta'rifni YUNESKO tashkiloti maqullagan. Keyingi yillarda pedagogik texnologiya har xil mualliflar turli xil ta'rif bermoqdalar. Bu ta'riflar har bir muallifning pedagogik texnologiyaga turlicha yondashuvidan darak beradi. Ulardan ba'zilari: V.P.Bespalko: «har qanday faoliyat yoki texnologiya, yoki san'at bo'lishi mumkin. San'at ichki sezgi (intuitsiya)ga, texnologiya esa fanga asoslanadi. Hammasi san'atdan boshlanadi va texnologiya bilan tugaydi va yana qaytadan boshlanadi» - degan edi. M.Ochilov Pedagogik texnologiya – tizimli, texnologik yondashuvarlar asosida ta'lif shakllarini qulaylashtirish, natijasini kafolatlash va obyektiv baholash uchun inson salohiyati hamda texnik

vositalarning o‘zaro ta’sirini inobatga olib, ta’lim maqsadlarini oydinlashtirib, o‘qitish va bilim o‘zlashtirish jarayonlarida qo‘llaniladigan usul va metodlar majmuidir, degan ta’rifni beradi. Keltirilgan ta’riflarni ilmiy-falsafiy nuqtai nazaridan tahlil qiladigan bo‘lsak, uzoq horijda berilgan ta’riflar bilan MDH mamlakatlari olimlari bergan ta’riflari bir-biriga yaqin kelsa-da, farqi ham anchaligini ko‘ramiz. Jumladan, YUNESKO ta’riflarda tizimli yondashuv tamoyillariga alohida urg‘u berilgan. Ta’lim texnologiyasi mavjud tajribalarning ilg‘or, o‘quvchilar uchun qulay shakllarini saqlagan va ijodiy rivojlantirgan holda o‘quvchilardagi bilim va qobiliyatlarni ivojlantrish uchun juda qulay yo‘llar bilan ta’lim funksiyasini amalga oshirishdagi mahorat, qobiliyat va san’at tushuniladi. Pedagogik adabiyotlarni o‘rganish va tahlil etish pedagogik texnologiyaning muhim xususiyatlari, belgilaridan biri hisoblanadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati.

1. O‘zbekiston Respublikasining Ta’lim to‘g‘risidagi Qonuni. (1997 yil 29 avgustda qabul qilingan).
2. O‘zbekistan Respublikasi qonuni «Jismoniy tarbiya va sport to‘g‘risidagi» 27.06.2000 (yan-gi taxriri). – T., 2000. 21 b.

STEM HAMDA STEAM TA'LIM YO'NALISHLARI

*Qamarova Bahora Saloxiddinovna
Samarqand viloyati Oqdaryo tumani 2-maktabning
matematika fani oqituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada dunyo ta'lismida nisbatan yosh yo'naliish bo'lmish STEAM to'g'risida bat afsil ma'lumotlar keltirilgan hamda uning ustuvor jihatlari haqida fikrlar bildirilgan.

Kalit so'zlar: STEM, STEAM, PISA,

Maktabda ilm-fanni ishlab chiqarish bilan birlashtirish, ularning amaliy yo'naliishi bo'yicha ishlash zarurligi PISA testlari sinovlarida yuqori natijalar korsatgan Finlyandiya ta'lismida ko'rish mumkin. Ushbu davlatning o'rta ta'lismida erishgan yutuqlariga STEM yo'naliishida o'qitish deb bemalol aytu olamiz. Ta'lismida modernizatsiya qilish, iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish, jamiyatni axborotlashtirish va ilmiy-texnik taraqqiyotning rivojlanishi ta'lismida jarayonini tashkil etishning sifat jihatidan yangi yondashuvlarini belgilab beradi. STEM ta'limi rolining kuchayishi yosh o'quvchilarning tabiatshunoslik va matematik fanlarini o'rganishga bo'lgan motivatsiyasi ortishi va shu bilan birga sanoat sohasining turli sohalarda vazifalarni belgilash va bajarish vakolatiga ega bo'lgan ishchilarga bo'lgan talabining yuqoriligi bilan bog'liq.

STEM - o'quvchilarni to'rtta aniq fan -Tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik va matematikada fanlararo va amaliy yondoshishda o'qitish g'oyasiga asoslangan o'quv dasturi. STEM to'rtta fanni alohida va alohida mavzular sifatida o'rgatish o'rniiga, ularni real dasturlar asosida birlashgan ta'lismi paradigmaiga uyg'unlashtiradi.

STEMni an'anaviy fan va matematik ta'limga ajratib turadigan narsa bu aralashgan o'quv muhiti va o'quvchilarga ilmiy uslubni kundalik hayotda qanday qo'llash mumkinligini ko'rsatib beradi. U o'quvchilarni hisoblash tafakkuriga o'rgatadi va muammolarini hal qilishning real hayotiy dasturlariga e'tibor beradi. STEM ta'limi o'quvchilar juda yoshlidan boshlanadi:

Boshlang'ich maktab - STEM ta'limi boshlang'ich darajadagi STEM kurslariga, shuningdek, STEM sohalari va kasblaridan xabardor bo'lishga qaratilgan. Ushbu boshlang'ich qadam standartlarga asoslangan tuzilgan so'rovlarga asoslangan va butun dunyoda STEM mavzularini bir-biriga bog'lab turadigan haqiqiy dunyo muammolarini o'rganishni ta'minlaydi. Maqsad o'quvchilarning kurslarni davom ettirish istagi bilan emas, balki ularga qiziqishlarini oshirishdir. Shuningdek, maktabda va maktabdan tashqari STEM ta'lim olish imkoniyatlarini ko'paytirishga alohida e'tibor qaratilgan.

Ko'pgina mamlakatlarda STEAM ta'lismi – istiqbolli innovatsion ta'lim texnologiyalari va usullarini joriy etish bilan bog'liq bo'lgan fanning yangi yo'naliishi. Bu yerda A-art, ya'ni san'at ham yuqorida fanlar bilan integratsiya qilingan holda o'qitiladi. STEM va STEAM o'rtasidagi asosiy farq STEM aniq ilmiy tushunchalarga qaratilgan. STEAM bir xil tushunchalarni o'rganadi, ammo buni ijodiy jarayonda qo'llaniladigan so'rov va muammoli ta'lim usullari yordamida amalga oshiradi. Bir so'z bilan STEM va STEAM ijodiy fikrlashni qo'llab quvvatlovchi va hayotiy zarurati yuqori bo'lgan kasblarga bevosita tadbiqlar orqali o'qitiladigan ta'lismi hisoblanadi.

Aniq fanlar sohasida ta'lismi sifatini yomonlashuvi, o'quvchilarning motivatsiyasi, o'qituvchilar soni va sifatining yomonlashuvi bilan bog'liq muammolar global hisoblanadi. Shuning uchun STEAM ta'limi yuqori texnologiyali ishlab chiqarish rivojlanayotgan mamlakatlarda ustuvor ahamiyat kasb etmoqda.

Ko'pgina mamlakatlarda STEAM ta'limi quyidagi sabablarga ko'ra ustuvor hisoblanadi:

- Yaqin kelajakda dunyoda IT mutaxassislar, dasturchilar, muhandislar, yuqori texnologiyali ishlab chiqarish bo'yicha mutaxassislar va boshqa kadrlarlarning yetishmovchiligi ehtimoli borligi;

- Uzoq kelajakda endi tasavvur qilish qiyin bo'lgan kasblar paydo bo'ladi, ularning barchasi aniq va tabiiy fanlar bilan tutashgan joyda texnologiya va yuqori texnologiyali ishlab chiqarish bilan bog'liq bo'ladi;

- Kelajak mutaxassislar matematika, tabiatshunoslik, texnika va texnologiyalarning turli xil

ta'lim yo'nalishlaridan har tomonlama tayyorgarlik va bilimlar o'quvchi qiladi.

Matematika darslarida aqliy yukning oshishi o'quvchilarining o'rganilayotgan materialga bo'lgan qiziqishini susayishiga olib keladi. Bizga hayotiy vaziyatlarda paydo bo'ladigan, chinakam qiziqish va ularni hal qilishga bo'lgan istakni uyg'otadigan vazifalar kerak. Siz STEAM texnologiyalaridan foydalangan holda o'quvchilarining matematikaga bo'lgan qiziqishini qo'llab-quvvatlashingiz mumkin. Matematika va fizika, tarix, adabiyot, biologiya, informatika va boshqalar o'rtaida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlikni o'rnatadigan muammolar aosisini tashkil etadi. Matematika darslarida hal qilinayotgan muammoni yaxlit idrok etish, bilim, ko'nikma va malakalarni yechish, uzatish va ulardan foydalanish usullarini tanlash, bir o'quv usulidan ikkinchisiga o'tish, turli fanlardan (fizika, kimyo, informatika va h/k) faktlarni olish va qo'llashni shakllantirish muhimdir.

Ijodiy loyihalarni bajarish matematikani o'rganish motivatsiya darajasini oshiradi, o'quvchilarga asosiy matematik tushunchalarni shakllantirishda yordam beradi, o'quvchilarga o'zlarining ijodiy qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishga, matematik ko'nikmalar va qobiliyatlarni rivojlantirishga imkon beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Vaskes, J., Sneyder, C., & Kiruvchi, M. (2013). STEM dars zarur narsalar, sinflar 3 - 8: integratsiya fan, technologiya, muhandislik va matematika.
2. Sanders, M. STEM, STEM ta'limi, STEMmania. 2009

DUNYO MAMLAKATLARIDA BOSHLANG'ICH TA'LIM QANDAY TASHKIL ETILADI

*Qo‘rchiyeva Xolidaxon Hosilbekovna,
Qodirova Saodatxon Abdupattoyevna
Shahrixon tumani 27-umumi o‘rta ta’lim maktabi
bosholang‘ich sinf o‘qituvchilarini*

Annotatsiya: Mazkur maqolada turli xil davlatlarning bosholang‘ich ta’lim tizimi haqida malumotlar keltirilgan.

Kalit so‘zlar: Ta’lim, bosholang‘ich ta’lim, PIRLS, PISA

Mamlakatimizda bosholang‘ich sinflarga bolalarni 7 yoshdan qabul qilinadi. Ularni maktabga qabul qilishdan oldin mart-aprel oylari orasida hamda avgust oyida jami ikki marotaba haftalik o‘qishlar tashkil etish va shuning barobarida testlar olish orqali 6 yoshli maktabda ta’lim olishga tayyor bolalar ham saralanadi. Kelgusi yildan boshlab, davlatimiz xalqaro PIRLS va PISA tadqiqotlarining ishtirokchisiga aylanadi va bu bosholang‘ich sinf o‘qituvchilarini oldiga katta mas’uliyat yuklaydi. Bunda 4-sinf o‘quvchilarining PIRLS imtihonlariga tayyorlash hamda muvaffaqiyatlari ishtirokini ta’minalash uchun ushbu yo‘nalishda katta natijalarga erishayotgan davlatlarning xalqaro ish-tajribalari haqida ma’lumotlarga ega bo‘lishimiz lozim. Biz ushbu maqolada bir qancha mana shunday davlatlarning bosholang‘ich ta’lim tizimi haqida hikoya qilamiz.

Yaponiyada bolalar 6 yoshida maktabga borishadi. Bosholang‘ich sinflarda (1-6 sinflar) ularga yapon va ingliz tili, matematika, jismoniy tarbiya, musiqa, tabiatshunoslik, odob-axloq qoidalari, rasm chizish va texnologiyalar o‘rgatiladi. Turli xil o‘qituvchilar turli fanlardan dars berishadi.

Shuningdek, bolalarga yapon san’ati: xattotlikda siyohdan to‘g‘ri foydalanish va an’anaviy milliy she’riyatning janri bo‘lgan xaykuni tushunishga o‘rgatiladi.

Darslar ertalab soat 8: 30 da boshlanadi va 45 daqiqa davom etadi. Quyi sinflarda odatda kuniga 4 ta dars o‘tkaziladi. Bolalarga baho qo‘yilmaydi.

Yapon bosholang‘ich ta’limining asosiy printsipi kokoro, ya’ni “yurak printsipi” dir. Uning so‘zlariga ko‘ra, bosholang‘ich maktab bolaga nafaqat bilim va ko‘nikmalarni berishi, balki xarakterni shakllantirishi kerak.

Kokoro - bu odamlarga va hayvonlarga hurmat, odamlarga saxiylik, go‘zallikni ko‘rish va his qilish qobiliyati, har doim o‘zini tuta bilish qobiliyati, tabiatni muhofaza qilish va jamiyatga foyda keltirish istagi. Kokoro printsipi barcha fanlarga birlashtirilgan.

Shuningdek, uning doirasida yapon maktab o‘quvchilarini har kuni sinfda, yo‘lakda, futbol maydonchasida yoki o‘zlarini ishlayotgan sport zalida mustaqil ravishda tozalanishi shart. Turli to‘garaklarga tashrif buyurish ham majburiydir: rasm chizish, shaxmat, pufetnik va boshqalar.

Hindistondagi bolalar 3-4 yoshida bosholang‘ich maktabga boradilar va 6-7 yoshgacha o‘qiydilar. Bu erda bolalar bog‘chalari yo‘q, ammo maktabgacha va bosholang‘ich ta’lim birlashtirilgan. Ular haftada 6 kun o‘qishadi. Odatda kichik o‘quvchilar uchun kuniga davomiyligi 35 daqiqadan iborat 4-6 ta dars bo‘ladi. Bosholang‘ich maktabda hind, ingliz tili, matematika, o‘qish va tabiat (kimyo, fizika, biologiya) o‘qitiladi. Baho qo‘yilmaydi, lekin o‘qituvchi o‘z izohlari va tavsiyalarini ishchi daftarlariga qizil qalam bilan yozadi.

Hind sinflarining o‘ziga xos xususiyati - o‘quvchilarning ko‘pligi. 60-70 bolali sinf odatda keng tarqalgan. Hindistonda asosiy mavzulardan tashqari, notiqlik, shaxmat va charades musobaqalari juda mashhur. Ular ixtiyoriy, ammo ko‘plab bolalar qatnashadilar.

Italiyada bolalar birinchi sinfga 5 yoshdan qabul qilinadi, lekin ko‘pincha ota-onalar farzandlarini maktabga 6 yoshida yuborishadi. Bosholang‘ich maktab 1-5 sinflardir. Bu davrda bolalar italyan va ingliz tillarini o‘rganish, o‘qish, yozish, matematika, tabiatshunoslik, geografiya, ijtimoiy fanlar, rasm chizish, musiqa va jismoniy tarbiya. Ota-onalarning iltimosiga binoan - din.

Maktab psixologgi doimo bolalar bilan ishlaydi, ularning tavsiyalari o‘qituvchilar tomonidan bolalarga individual yondoshishda hisobga olinadi.

O‘qituvchilarning o‘zi ham animatorlarning mahoratiga ega bo‘lishi kerak. Ular kun bo‘yi bolalar bilan o‘ynaydilar, muzeylarga va ekskursiyalarga boradilar. Darslar ertalab soat 8: 30da boshlanadi va uzunligi bir soatdan ikki soatgacha o‘zgarishi mumkin. Odatda kuniga 4 ta dars mavjud.

Uzoq va zerikarli ko‘rinmaslik uchun, ular bolalar ko‘proq harakatlanadigan va har doim jim o‘tirmaydigan tarzda rejalashtirilgan.

O‘qituvchi baholarning o‘rniga bolalarni og‘zaki ravishda beradi yoki daftarga qisqa izoh yozadi. Masalan, “Juda yaxshi” yoki “Ofarin”.

Polshada boshlang‘ich ta’lim 6 yil davom etadi. U ikki yillik uch bosqichga bo‘lingan. Maktabgacha ta’lim 7-9 yoki 6-8 yoshdagи bolalar uchun mo‘ljallangan.

Barcha darslar bu yerda yaxlit o‘quv shaklida - fanlarga bo‘linmasdan o‘tkaziladi. Bu chet tili, musiqa va jismoniy tarbiya ba’zan fan o‘qituvchilari tomonidan o‘qitiladi.

Polsha mакtabining birinchi yillari bolani muloqot qilishni o‘rganishga, do‘splashishga, hamard bo‘lishga, boshqalarga yordam berishga va qiyinchiliklar va muammolardan qo‘rmaslikka qaratilgan. Bolalar jamoalarda juda ko‘p ishlaydi, nafaqt o‘qituvchidan, balki bir-biridan ham o‘rganadi. Agar o‘qituvchi o‘quvchilar charchaganini ko‘rsa, u dars paytida tanaffus qilishi va hatto ularni sayrga chiqarishi mumkin.

Bolalar kengaytirilgan maktabda bepul o‘qishlari mumkin, bu yerda ular qo‘shimcha ravishda o‘qituvchi bilan ishlaydi yoki uning nazorati ostida uy vazifalarini bajaradi. 4-sinf gacha o‘quvchilar faqat tavsiflovchi baholarni olishadi. O‘qituvchi ota-onalar uchun bolaning nimani yaxshi bilishini va qanday lahzalar unga qiyinchilik tug‘dirishini batafsил yozishi mumkin.

Finlyandiyada odatda bolalar maktabga 7 yoshida boradilar va ularning boshlang‘ich ta’limi 1-6 sinfgacha davom etadi. 1-sinfdan boshlab bolalar fin tili, o‘qish, matematika, tabiiy tarix, musiqa, san’at, mehnat, jismoniy tarbiya fanlarini o‘rganishni boshlaydilar. 3-sinfdan boshlab ularga ingliz tili, 4-sinfdan boshqa chet tili tanlanadi. Shu bilan birga, obyektlarga aniq bo‘linish mavjud emas. Matematika, ona tili va musiqa darslarini bitta darsga osongina kiritish mumkin. O‘qituvchi bolalarga nimani o‘rgatishi kerakligi haqida rejasi bor. Ammo u buni qanday amalga oshiradi va u qanday qilib intizomlarni aralashadiradi - o‘zi hal qiladi.

Finlyandiyada odatiy sinflar mavjud emas. U yerda stollar umuman bo‘lmasligi mumkin bo‘lgan xonalarda, faqat gilam va yumshoq yostiplarda o‘qiydilar. Stollar mavjud bo‘lgan sinflardan ular bolalarning harakatlanishi va bir-biriga qarama-qarshi bo‘lib guruhlarda ishlashi uchun foydalanishlari mumkin.

Darslarning davomiyligi 45 minutni tashkil qiladi, ammo ba’zi bir integral darslar 75 daqiqani tashkil qilishi mumkin. Dastur shunday rejalashtirilganki, ertalab soat 9 da boshlanadigan mashg‘ulotlar kuniga 4 soatdan oshmasligi kerak.

Finlyandiya o‘quvchilari 6-sinfdan boshlab baho olishni boshlaydilar va undan oldin ularga o‘zlarini baholash ko‘nikmalari o‘rgatiladi. Ya’ni, o‘quvchi o‘z mahoratini va qobiliyatini oshirish uchun nima qilish kerakligini bilishi kerak.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Dedova V.N. Boshlang‘ich sinflarda o‘qitishning faol usullaridan foydalanish. 2016 yil
2. Ivanova N. Ko‘p madaniyatli dunyoda. Rossiyada oliy ma’lumot. 2003. № 1.
3. Motkova Y.Y. Boshlang‘ich maktab o‘quvchilarining ta’lim darajasini oshirish usullarining xususiyatlari // Boshlang‘ich ta’lim. 2014. № 5

O'ZBEK TILI DARSLARIDA TALAFFUZ USTIDA ISHLASH.

*Rasulova Hamida Mirzaahmedovna
Toshkent shahri 17-maktab1-toifali o'zbek tili o'qituvchisi
Tel: +998 90 9998928*

Annotatsiya: Ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan maktablarda o'zbek tili darslarida nutqiy (rasmiy) va og'zaki savodxonlikni o'quvchilarga to'liq tushuntirishda samarali usullardan foydalanish uchun tavsiyalar berilgan. O'quvchilarning harflar va tovushlarni adashtirib foydalanishdagi muammoli vaziyatlar paydo bo'lishini oldini olish masalalari tushuntirilgan.

Kalit so'zlar: fonetika, grammatika, metodik tavsiyalar, tovush va talaffuz, lingvistik kompetensiya .

Mamlakatimizda ta'lim sohasida bir qancha o'zgarishlar yuz bermoqda. O'zbek tili darslarida o'quvchilarda nutqiy malakalarni ehtiyoj darajasida shakllantira olish zarur. Ta'lim o'zbek tilidan boshqa tillarda olib boriladigan ta'lim muassasalari uchun O'zbek tili fanini o'qitilishidan ko'zlangan maqsad: o'quvchilarning kundalik va kasbga oid sohalarda faoliyat olib borishi uchun o'zbek tili fani bo'yicha o'zlashtirgan bilimlarini muloqot jarayonida qo'llash malakasini rivojlantiruvchi nutqiy kompetensiyalarni shakllantirish; o'quvchilarning o'zbek tilida og'zaki va yozma savodxonligini rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetensiyalarni shakllantirish; o'quvchilarning o'zlashtirgan bilimlari asosida o'zini o'zi mustaqil rivojlantirish, egallangan bilim, ko'nikma va malakasini turli vaziyatlarda qo'llay olishga qaratilgan tayanch kompetensiyalarni shakllantirishdan iboratdir.

Demak, ta'lim boshqa tillarda olib boriladigan maktablarda o'zbek tilining o'qitilishini takomillashtirish zarur. Darslarni o'tish davomida ta'lim boshqa tillarda o'qitiladigan maktablarda ayrim tovushlarning talaffuzini yozishlari va aytishlarida o'quvchilarimizda qiyinchiliklar tug'diradi. Kuzatishlarimizdan ma'lumki, i-e, u-o', h-x tovushlari ishtirok etgan so'zlarni o'quvchilarimizning yozishi va aytishida xatoliklar uchraydi. O'zbek tili amaliy darslardan iborat, nazariy qoidalar ham amalda qo'llanishiga qarab o'rgatilishi zarur. Ya'ni o'quvchiga matabda faqat grammatika qoidalarini yodlatish mumkin emas. Bu katta natija bermaydi. Dars davomida nutqiy va lingvistik kompetensiyalar hamda tayanch kompetensiyalarni o'rgatib, darsni hayot bilan bog'lab, AKT dan unumli foydalanib, qiziqarli o'yinlar uyuştirib o'quvchida reflekslar hosil qilish kerak. Masalan, talaffuzi qiyin so'zlar doimiy dars jarayonida uchraydi va tabiiyki, o'zga tilda so'zlovchilar uchun bu murakkabliklar va noqulayliklar keltirib chiqaradi. O'zbek tili 2-sinfdan boshlab o'qitilishi hamda sinfda o'zbek millatiga mansub o'quvchilarning ham borligini nazarda tutsak, 11-sinfga qadar o'quvchi albatta o'zbek tilini mukammal bilishi, nutqiy savodxonlikka ega bo'lishi shart. Buning uchun darslarda nazorat va o'quvchini ishlashga o'qib xotirada saqlashga o'rgatishimiz zarur. Quyidagi zamонави yondoshuvlar asosida o'qitishni tavsiya qilmoqchiman:

- STEAM – Science, Technology, Engineering, Art, Mathematics. Fan, texnologiya, injineriya, san'at, matematika;
- PBL – Problem Based Learning- Muammoga asoslanib o'rganish
- PBL - Project Based Learning- loyiha bo'yicha o'rganish.

STEAM yondoshuvi asosida fanga doir hamda tayanch kompetensiyalar rivojlanadi va fan san'at darajasida o'rganish asosini tashkil qiladi. Masalan h va x, u va o', i va e tovushlari ishtirok etgan turli sohaga oid atamalarni o'rganish; Turli taom nomlari; turli fan atamalari; dunyoviy muammolar xususida suhbat uyuştirish. Yoki har bir dars mashqlarida mavjud bo'lgan matnni davomini yaratish kabi topshiriqlar berish mumkin. Bunda o'qituvchi kichik guruhlari bilan ishlashi nazarda tutiladi. Har bir guruh topshiriqlari har xil bo'ladi va umumiy xulosalarda barcha o'quvchilar munosabatlarini bildirish imkoniga ega bo'lishadi. Bu topshiriq uchun o'qituvchi 10 daqiqa ajratadi. Bu vaqt mobaynida darsni nazariy berilgan ma'lumotlarni mustahkamlashi ham mumkin. Biz yuqorida bermoqchi bo'lgan topshiriqlarni xohlagancha almashtirishi mavzuga oid masalalarda o'tkazishi mumkin. Masalan, quyidagicha natijaga erishish mumkin:

h va x undoshli so‘zlar lug‘ati	Mavzu: kitobxonlik madaniyati.	U va o‘ undoshli so‘zlar lug‘ati	Mavzu: Kitob o‘qish foydaları
1-guruh: H hisoblashadi X psixolog yaxshilaydi Xos	Birgalikda kitob o‘qish ota-onalar va bolalarning o‘zaro munosabatlarini yaxshilaydi. Psixologlar birgalikda kitob o‘qish jarayonida ota-onalar va bolalar o‘rtasida o‘ziga xos munosabat o‘rnatalidi deb hisoblashadi. Ularning aytishlaricha, bunday munosabat birgalikda televizor ko‘rganda aslo paydo bo‘lmaydi.	2-guruh: U Xush Ular O‘ Ko‘p o‘qiydigan o‘zlashtirishadi o‘qishni ko‘radigan o‘zlashtirishadi.	Ko‘p kitob o‘qiydigan bolalar darslarni yaxshi o‘zlashtirishadi. Tadqiqotlarda aniqlanishicha, kitob o‘qishni xush ko‘radigan bolalar maktabda ham yaxshi o‘qishadi. Ular grammatikani ham, matematikani ham yaxshi o‘zlashtirishadi.

Ushbu mashg‘ulotni teskari holda amalga oshirish ham mumkin: PBL- muommoli ta’lim asosida. So‘zlar lug‘at shaklida beriladi. Bunda matn shu asosda tayyorlanadi. Masalan: “Bahor” mavzusida matn yarating.

Anhor, bahor, bahavo, benihoya, giyoh, nahor, nihol, obihayot...

Daraxt, xabar, maxsus, namxush, sarxush, paxta, olxo‘ri, xayr-baraka, xayol...

Xulosa qilib aytganda, o‘quvchilarning nutq madaniyatini shakllantirishda o‘quvchilarning og‘zaki nutqini jozibali, ta‘sirchan ifodalay olishi uchun imkoniyatlar yaratib berish zarur. Darsni sana’t darajasida tashkil etishni mahoratlari o‘qituvchilarimiz uddalashadi. O‘quvchilarga tovushlarning talaffuzini to‘g‘ri foydalanishga, imlo qoidalarini yaxshi o‘zlashtirishga yordam berish bizning vazifamizdir.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. H.Omonov. M. Xattabov. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.-T..2016
2. Bobokalonov R, Na’matova G. Ona tili o‘qitishning yangi texnalogiyasi haqida. –T..1998.
3. Mamatova G, Boqiyeva X, Masharipova U. Ona tili o‘qitish metodikasi

ONA TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH.

*Ro‘ziqulova Shahnoza Bekmurotovna
Navoiy viloyati Navbahor tumani
19-maktabning ona tili fani o‘qituvchisi
Telefon raqami: 942251584*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ona tili fani bo‘yicha o‘quv mashg‘ulotlarida interaktiv usullardan foydalanish, dars samaradorligining qay darajada oshishi muammoligi ko‘rsatilgan. Shuningdek, muallif o‘quvchining diqqatini jamlashda, topqirlik, ijodkorlik qobiliyatlarini rivojlantirishda noan‘anaviy metodlardan foydalanish haqida tavsiyalar berib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: noan‘anaviy metodlar, pedagogik texnologiya, interaktiv metod, qobiliyat, uslub, topqirlik, ijodkorlik.

Mustaqil fikrlashga o‘rgatuvchi, ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi usullarni qo‘llab, o‘quvchilarga chuqur bilim berish boshlang‘ich ta’limning asosiy vazifasidir. Mazkur vazifani amalga oshirish uchun yangi pedagogik texnologiyalarini ta’lim jarayoniga olib kirildi. Yangi pedagogik texnologiyalar boshlang‘ich sinf o‘quvchisining aqlan rivojlanishi va kamol topishida muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik texnologiyalarini bugungi kunda eng ommaviylashgan turlaridan biri bu interaktiv metodlardir. Interaktiv metodlar o‘quvchi va o‘qituvchining birgalikdagi faoliyati bo‘lib, o‘quvchilarni ijodiy fikrlashga, zarur xulosalarga kelishga, tahlil qilish va olingan bilimlarni amaliyotga qo‘llashga o‘rgatadi. O‘qituvchining asosiy vazifasi esa, o‘quvchilarga aniq yo‘nalish berish, to‘g‘ri xulosalarni aytishdan iborat. Interaktiv metodlar yana shunisi bilan ahamiyatlikni, o‘qituvchi o‘quvchining fikrini hech qachon keskin rad etmaydi, faqatgina to‘g‘ri xulosani aytadi, natijada o‘quvchi o‘z xatosini tushunib, fikrlashdan to‘xtamaydi va ular o‘rtasidagi doimiy faollik ta’milanadi. “Kungaboqar” metodi. Kungaboqar rasmi o‘rtasida unlilar, uning atrofida esa, undosh harflar yozilgan bo‘ladi. O‘quvchilar undosh va bitta unli harflarni qo‘sib, bir necha so‘zlar tuzishadi. O‘yin davomida o‘rtadagi unlilarni almashtirish ham mumkin. O‘quvchilar mustaqil ravishda daftarlariiga tuzgan so‘zlarini yozadilar. Bu jarayonda hamma o‘quvchilar baravar ishtirok etishadi. O‘qituvchi esa mashg‘ulot davomida eng faol qatnashganlarni rag‘batlantirib, baholab boradi. Ushbu usuldan yozuv darslarida ham, alifbe darslarida ham foydalanishimiz mumkin. O‘quvchi qancha ko‘p harf o‘rgansa shu harflarni qo‘sib so‘z yasay oladi. Birinchi va ikkinchi kungaboqarda berilgan harflardan shunday so‘zlar yasashimiz mumkin.. “Sinkveyn” metodi. Sinkveyn so‘zining ma’nosi “beshlik” bo‘lib, “Qofiyalanmagan besh qatorlik she’r” degan ma’noni anglatadi. O‘quvchilar “Sinkveyn” metodidan foydalanib, qofiyalanmagan besh qatordan iborat she’r yozadilar. Bunga ko‘ra birinchi qator bitta so‘zdan iborat bo‘lishi va bu ot so‘z turkumiga oid so‘z bo‘lishi, ikkinchi qator ikkita so‘zdan iborat bo‘lishi va bu sifat so‘z turkumiga oid so‘zlar bo‘lishi, to‘rtinchchi qatorda to‘liq bir maqol keltirilishi va beshinchi qatorda birinchi qatordagi so‘zga sinonim bo‘lgan bir so‘z qo‘yilishi mumkin.. O‘qituvchi o‘quvchining fikrini tinglaydi va shu bilan birga, o‘quvchilarni ham birbirlarining so‘zlariga e’tibor bilan qarashga o‘rgatadi. E’tiroz yoki qo‘sishimchalar ham “hurmatli”, “sizlarning fikringizga qo‘shilgan holda”, “bizning ham ayrim fikrlarimiz bor edi” kabi so‘zlar orqali bildiriladi. Bu tarzda tashkil etilgan darsda o‘quvchi hech qanday tazyiqsiz erkin fikrlay boshlaydi va o‘z fikrlarini ochiq bayon etadi, boshqalarni ham hurmat qilishga o‘rganadi. Boshlang‘ich ta’limda ona tili o‘quvchilarda mantiqiy fikrlash, lug‘at boyligini oshirish, og‘zaki va yozma nutqini rivojlanishir (ya’ni to‘g‘ri o‘qish va yozish)ga, fonetika, leksika, so‘z yasalishi va gramatikaga oid bilimlarni o‘rganish uchun zamin yaratishga xizmat qilishi lozim. Darslarda interaktiv usullar qo‘llashni shunday tashkil etish kerakki, bunda sinfdagi barcha o‘quvchilar faollashishi zarur, ya’ni dars o‘tish jarayonida o‘quv materiallarining ma’lum bir qismi o‘quvchilar tomonidan mustaqil o‘rganiladi. Qisqacha qilib aytganda, maktabda ona tili fanini o‘qitishning ijtimoiy ahamiyati shundaki, bu fanni chuqur o‘zlashtirgan o‘quvchining nutqi rivojlanib, milliy madaniyati yuksaladi. Qalbida vatanparvarlik hissi jo‘sh uradi. Bu yo‘lda esa o‘quvchilarga faqat ilm o‘rgatish emas, balki ularning til malakasini oshirish ham dolzarb vazifadir.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Yu. K. Babanskiy. Hozirgi zamon umumiylarida o‘qitish metodlari. - T.: „O‘qituvchi”, 1990.
2. A. Rafiyev. Lotin yozuviga asoslangan o‘zbek alifbosi va imlosi. — T.: 2003.
3. A. G‘ulomov. Ona tili o‘qitish prinsiplari va metodlari. - T.: „O‘qituvchi”, 1992.

BOSHLANG'ICH SINF "ONA TILI" DARSALARIDA O'QITISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI

*Saliyeva Dilfuza Adukarimovna,
Namangan viloyati, Kosonsoy tumani,
52 -sonli DIUMning Boshlangich sinf o'qituvchisi.
Tel: 94 9022257*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda o'qitishning zamonaviy texnologiyalardan foydalanish hamda kompetentsiyaviy yondashuv asosida ona tili darslarini tashkil etishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish, interfaol usullarni qo'llash, inttellectual ta'limiylididaktik o'yinlardan foydalanish darsdan ko'zlangan maqsadga erishishda muhim ahamiyatga ega ekanligi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: zamonaviy, interfaol, usullar, ta'lim, boshlang'ich, tafakkur, sinf

Zamonaviy ta'limga eng muhim unsurlari qadimdan shakllanib kelgan. Zamonaviy o'qituvchi dars jarayonida «aktyor» emas, aksincha «rejissyor» bo'lishi kerakligini anglashi lozim. Buning uchun esa u bir necha yangicha ta'limga usullarini yaxshi bilishi kerak. Shu yerda Prezidentimiz Shavkat Mirziyoev "Mustaqil o'ylay oladigan tafakkur yuritib to'g'ri ma'qul va maqbul ish tuta oladigan vatanparvar shaxslarni shakillantirish va tarbiyalash kerak deb ta'kidlaydi hurmatli yurtboshimiz o'z nutqlarida.¹ Darhaqiqat yoshlarni zamonaviy fan-texnikaning, umuman, ilmfanning yutuqlaridan bahramand qilmasdan turib, ularga yuqori malakali ixtisos egalari bo'lib yetishishiga zamin yarataolmaymiz.

«Ona tili» darslarida o'quvchilarni mustaqil va ijodiy fikrlashga yo'naltirish lozim. Shuning uchun o'quv dasturi va u asosida yaratiladigan darsliklarda grammatik qoidalarni yodlatishdan voz kechish, ijodiy tafakkur tarzini shakllantirish, dars va mashg'ulotlarni o'quvchilarning nutqiy malakasini yuzaga keltirishga qaratish maqsad qilib olindi. Umumiyo'rta ta'limga muassasalarida ona tili fanini o'qitishning maqsadi – o'quvchilarda og'zaki va yozma nutq ko'nikmasini, ijodiy fikrlash malakasini, kitobxonlik va nutq madaniyatini rivojlantirishdan iborat. Ona tili fanini o'qitishning asosiy vazifasi: o'quvchi shaxsini fikrlashga, o'zgalar fikrini anglashga, o'z fikrini og'zaki hamda yozma shaklda savodli bayon qila olishga qaratilgan nutqiy kompetentsiyani rivojlantirish; o'quvchilarda grammatikaga oid bilimlarni (fonetika, leksikologiya, so'zning tarkibi, so'z yasalishi, morfologiya, sintaksis, yozuv va imlo, tinish belgilari, nutq uslublari, stilistikaga oid tushunchalarni) shakllantirish va rivojlantirish hamda ona tilining keng imkoniyatlaridan unumli foydalangan holda o'qigan, ko'rgan, eshitganlarini nutqiy to'g'ri va ravon bayon eta olish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan lingvistik kompetentsiyalarni shakllantirishdan iborat. Ona tili fanining o'quv dasturi o'quvchilarda kompetentsiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan Davlat ta'limga standarti talablaridan kelib chiqib tuzilgan. O'quv dasturida o'quvchilarda fanga doir nutqiy va lingvistik kompetentsiyalarni hamda tayanch kompetentsiyalarning elementlarini shakllantirish ko'zda tutilgan. Shuningdek, 1-4-sinflarda Ona tili fani chuqur o'rganiladigan ixtisoslashtirilgan davlat umumta'limga muassasalarida ta'limga jarayonini takomillashtirish, ta'limga sifati va samaradorligini oshirish, o'quvchilardagi qobiliyat va iste'dodni yanada kamol toptirish uchun ixtisoslikka yo'naltirilgan o'quv dasturi kompetentsiyalarni shakllantirishga yo'naltirilgan o'quv dasturiga moslashtirildi.

Ta'limga jarayonida qo'llaniladigan vositalar ta'limga samaradorligini ta'minlashga xizmat qiladi. Ta'limga jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanishning samaradorligini baholash ham muhim ahamiyatga ega.. Bular: "Aqliy Hujum", "Yalpi fikriy Hujum", "Qarorlar shajarasasi", "Zig-zag", "6x6x6", "Qora quti", "Bilaman. Bilishni xoxlayman. Bilib oldim", "Klaster", "Shlyapa", va xokozolar. Ta'limga jarayoniga bu metodlarni qo'llash: o'quvchining muayyan nazariy bilimlar puxta o'zlashtirishga; vaqtning tejalishiga; har bir o'quvchining faollikka undalishiga; o'quvchining erkin va mustaqil fikrlash layoqatini shakllanishiga; - o'quvchida o'zgalarning fikrini tinglay olish ko'nikmasining hosil bo'lishiga; o'quvchining o'z fikrini himoya qila olishiga; o'quvchida bildirilgan fikrlarni umumlashtira olish ko'nikmasini shakllanishiga olib keladi; o'quvchining qiziqishi (mativi) ortishiga; o'quvchining izlanuvchanlikka ijodkorlikka

¹ Xalq so'zi gazetasi-T.: 14.01.2017 y

chorlashiga; Shunday qilib ta'lim jarayoniga interfaol usullarni qo'llashda o'qituvchi ta'lim jarayonining boshqaruvchisi vazifasida bo'lib, bunda boshqaruv maqsadi ta'limning ob'ekti va sub'ekti sifatida o'quvchiga yo'naltiriladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari yosh bo'lgani uchun ularga sodda tilda tushunarli holda bilim berish va darslarda o'yin elementlaridan foydalanish lozim. Bola hayotining asosiy qismi o'yin bilan o'tadi. O'yinlar faqat didaktik vosita bo'lmay, bola hayotining asosiy shaklidir. Shuning uchun biz o'yinning nozik tomonlarini egallamay turib, o'yin faoliyatini boshqarishini o'rganmay turib oldimizda turgan mas'uliyatlari vositalarni hal qila olmaymiz. "Baxtli tasodif", "Zakovot" va boshqa shu kabi intellektual o'yinlar o'quvchilarni aqlini charxlaydi va ularda aqliy rivojlanish xosil bo'ladi. Ta'lim jarayonida uyushtiriladigan didaktik o'yinlar ham o'quvchilar tafakkurini rivojlantirish vositasi sanaladi. Didaktik o'yinlarga dam olish yoki vaqt o'tkazish vositasi deb qaramay, unga ta'lim beruvchi faoliyat deb qarash lozimdir. Boshlang'ich ta'lim o'qituvchisi o'quvchilarni intellektual salohiyatini o'stirishda turli didaktik o'yinlar bilan o'quvchilarni darsga qiziqtira olish kerak. Bularga: «O'zim tekshiraman»; «Hikoya»; «Topag'on»; «Noto'g'ri jumla»; «Bo'lishi mumkin emas»; «Harflarni top»; «O'qib ko'r-chi»; «Davom ettir»; «Safar» kabi o'yinlarni darslarda qo'llash darsda ko'zlangan maqsadaga erishishda yahshi natijalarni beradi.

Xulosa qilib aytganda, o'quv materialining mavzuga va darsning maqsadiga mos bo'lishi uning maqsadga yo'naltirilishini ta'minlaydi. Darsda foydalilanidigan barcha o'quv materiallari darsning maqsadiga juda mos bo'lishi zarur. Darsda bolalar nutqini o'stirish darsning mazmunida va qo'llannilgan vazifalar turlarida o'z aksini topadi. Ijodiy izlanish muhiti yaratilgan darslardagina zarur axloqiy sifatlar tarbiyalanadi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Xalq so'zi gazetasi-T.: 14.01.2017 y.
2. Qosimova K., Matjonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariev Sh. Ona tili o'qitish metodikasi. –T.: Noshir, 2009.

PROBLEM SOLVING TASKS AND THEIR EFFICACY IN ESP CLASSES

Saydazimova Iroda Alisherovna

Senior Teacher, Inha University in Tashkent

e-mail: iroda.saydazimova@gmail.com

Abstract: the article deals with the issues based on the efficacy of problem solving tasks in teaching process, as well as in enhancing ESP students' productive skills.

Key words: ESP, programs, tasks, Problem-Based Learning, educational material, speech activity.

In modern education, there have been clear trends towards strengthening the humanitarian component, to improving on this basis the training of future specialists who know the basics of professional communication. Future specialists, along with the requirements for professional qualifications, should have such personal qualities as the ability to communicate. This allows us to highlight communicative competence as one of the key in vocational education.

ESP teachers play an important role in vocational education. They are often asked to develop ESP programs and curricula, organize special English courses for students, etc. As with any form of study, there are a large number of methods and approaches used depending on the objectives of the courses and the resources available. Based on the philosophy of ESP, they can be divided into three main groups as follows: Problem-Based Learning (PBL), Autonomous Education (AL), and Information and Communication Technology (ICT) Learning. It is worth noting that they are all student-centered methodologies.

By selecting certain teaching materials in a foreign language for the course content, teachers or course developers express their ideas, views on teaching a foreign language and teaching methods. The setting of the goal of the lesson to a greater extent affects the choice of educational material. If the teacher in the lesson sets the goal of strengthening communication skills, he/she includes in the lesson various exercises that simulate the practice of communication in the language: business games; thematic dialogues; drawing up instructions; reports; presentations and discussions.

Problem-based learning is a system of teaching methods in which students gain knowledge not by memorizing them ready-made, but as a result of mental work to solve problems and problematic tasks based on the content of the material being studied. We use problem learning both at the stage of introducing educational material, and at the stage of its consolidation in the process of speech practice at different stages of training [1].

The problem situation is a cognitive difficulty, to overcome which students must acquire new knowledge or make intellectual efforts. This is an intellectual difficulty of a student, which impedes him in the immediate solution of a cognitive or practical task, requiring the search for new knowledge or new methods of action that can remove the difficulty that has arisen [3]. Problem situations can be:

- objective (the situation is set by the teacher)
- subjective (psychological state of intellectual difficulty in solving the problem).

Four interrelated functions of the problem situation can be distinguished:

- a) stimulating;
- b) educational;
- c) organizing;
- d) controlling.

Our experiences indicate that the problem situation stimulates speech activity, increase its volume and variety of utterance forms, and also contribute to the strength of the formed speech skills and abilities.

Pedagogical requirements for creating problem situations

In solving teaching and developing tasks of problem-based learning, the central link is the problematic situation. The success of the educational process depends on how well it is created. Therefore always

- create problem situations on real life material, historical, described in literature, and modern, but in no case do they become an arbitrary construction of the mind.

- direct problem situations to stimulate thinking, which is not an end in itself.
- construct a problem situation in such a way that its content corresponds to the theoretical knowledge of students.
- always build a problematic situation on familiar educational material that has not been previously analyzed.
- problematic situations are necessarily based on the students' specific practical experience.
- formulate questions in such a way that they really are problematic and exclude any attempt to get rid of the learned material and require independent thinking.
- when compiling problem-questions, follow the rule: all questions must require either an explanation of certain phenomena from the point of view ("why?", "What explains?").

While discussing theoretical and practical problems, we usually use the discussion method to exchange experience between students, to clarify and coordinate the positions of all participants in the discussion, to develop a unified approach to the analysis of a certain phenomenon [2].

Thus, problem-based teaching supplements the traditional illustrative and explanatory teaching of students. At the same time, it contributes to the destruction of old stereotypes of passive learning, forcing students to think, to seek, together with the teacher, answers to complex life questions.

In conclusion, it should be noted that problematic learning stimulates the personal activity of students, and this ensures an active attitude towards knowledge, systematic and persistent students, and, of course, a positive result in training and education.

References:

1. babansky Yu.K. Problem-based learning as a means of increasing the effectiveness of schoolchildren's learning. - Rostov-on-Don, 1970.
2. Brushlinsky A.V. Psychology of thinking and problem learning. - M., 1983.
3. Korotaeva E.V. Pedagogical technologies: Questions of theory and practice of implementation. - Yekaterinburg: UrGPU, 2005.

TEACHING PRODUCTIVE SKILLS TO ESP STUDENTS IN HIGHER EDUCATION THROUGH PROBLEM SOLVING TASKS

Saydazimova Iroda Alisherovna

Senior Teacher, Inha University in Tashkent

e-mail: iroda.saydazimova@gmail.com

Abstract: In this article determined the efficiency of problem solving tasks in developing students' productive skills in teaching process. Problem solving tasks are the modern level of development of didactics and advanced teaching practice. It arose as a result of the achievements of best practice and the theory of instruction and upbringing in combination with the traditional type of instruction and is an effective means of the general and intellectual development of students.

Keywords: teaching process, problem solving, knowledge, student, student's personality.

The effectiveness of the technology of problematic education is that it contributes to the development of cognitive, communicative, practical, creative activity of students, the formation of an environmentally literate personality of the pupil, readiness to use the acquired knowledge, skills in real life to solve various environmental problems that saturate our life all in more and more.

Productive language skills, speaking and writing, are important because they are the observable evidence of language acquisition. The more the speaker or the writer produces appropriate and coherent language the more we have proof of the progress in the learner's language system.

Teaching productive skills is also important because written and spoken communications are basic life skills. In real life, people generally may need to inform, convince or share ideas. They are also sometimes required to take notes, fill in forms, and write emails, letters, reports or stories.

Teaching productive skills through problem solving tasks involve the following steps:

1. Provide a model of the target genre we want our students to produce.
2. Work on the model; focus on the meaning and form. The teacher should guide the learners to analyze the text so that they can discover by themselves its linguistic and formal features.
3. After isolating the different linguistic and formal features of the model text, the learners have to work on accuracy activities. The objective at this stage is to practice the form and use of the language that will help them produce accurate messages in terms of pronunciation, spelling, verb tense, sentence structure, and text layout, etc...
4. After we feel that the learners can use the target language satisfactorily, they are introduced to a similar task where they have to personalize the language and produce effective messages.
5. Some planning or preparation is needed before production.
 - o In the case of the writing skill, the learners have to go through a specific process that involves them to collect ideas, plan, write the first draft, revise it, and edit it.
 - o In the case of the speaking skill, the learners have to structure their discourse, individually, in pairs, or groups before actual production.

Teaching through problem solving tasks creates an atmosphere of easy communication, where my role as a teacher is changing. This can be especially clearly observed in the work on the project using active forms of training. The relationship between me and students, based on cooperation, mutual assistance, is taught to live in society. We take an active part in project activities as an assistant, adviser, source of information, sharing a common responsibility for the result.

Problematic teaching is of practical importance in the formation of personality, as students discuss problems related to history and geography, literature and music, ecology and biology. Integrated lessons contribute to the creation of a holistic perception of the world: prepare students for cultural, professional and personal communication, develop imagination, imagination and thinking, stimulate interest, support high motivation for learning, and introduce them to the cultural heritage and spiritual values of their people and other peoples of the world.

The practical significance of the experience is as follows:

- experimentally verified the effectiveness of the methods, forms and elements of the technology

of problem-search training in the formation of the level of environmental culture of students of environmental-biological associations;

- a study of the characteristics of a personal attitude to nature among students revealed to teachers effective ways of enhancing environmental education, based on a certain level of environmental awareness, attitudes and behavior of a particular contingent of pupils;

- materials and research results can be used in the educational process of any institution of additional education of environmental and biological orientation.

Problem-based learning teaches students to gain knowledge on their own. We live in an information society and the main capital is the ability to obtain information, which is the most valuable and important product of the future market economy. In other words, problem-based learning clearly reflects a change in the essence of education "From education for life to education through life"

The methodology of problem teaching differs from the traditional one in that it puts the student in a position where he is forced to think actively and intensively, mobilizing his intellectual potential to solve the problem and form a theoretical conclusion.

Thus, teaching productive skills through problem solving tasks provides opportunities for students to participate creatively in the process of mastering new knowledge, the formation of cognitive interests and creative thinking, a high degree of learning and motivation of students.

References:

1. Konyshova, A. Century. English. Modern teaching methods / A. V. Konyshova. - Minsk: TetraSystems, 2007. 352 p.
2. Leontiev, A. A. General methodology of teaching foreign languages: anthology / A. A. Leontiev. - M.: Russian language, 1991. 338 p.

ONA TILI DARSLARIDA "T" CHIZMA METODINI QO'LASH TASNIFI

*Shamsiyeva Saodat Sunatovna
Sirdaryo viloyati Yangiyer shahar
1-umumta'lismaktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
+99899 345 51 45*

Annotatsiya. Mazkur maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslarida "T" chizma metodini qo'llash imkoniyatlariga to'xtalgan holda har bir sinf kesimida metodni qo'llash yo'nalishi bo'yicha namunalar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: ona tili, "T" chizma, ikki yoqlama kundalik.

"T" chizma metodi mavzuning ikki qirrasini olib beruvchi texnologiyalardan biridir.

Bunda "T" shakli chizmada berilib mavzuning ikki yo'nalishi olib berilishi so'raladi yoki mazmun berilib, asosiy tushunchalar topilishi so'raladi. Bu metod chizmasi T harfi ko'rinishida bo'lib, "Ikki yoqlama kundalik" deb ham ataladi. Chizmaning 2 tomonida o'qituvchi topshirig'i bilan umuman bir-biriga qarama-qarshi yo'nalishda bo'lgan ma'lumotlar yoziladi.

Bu texnologiya asosida o'quvchilarni mavzu haqidagi tushunchalarni qay tarzda o'zlashtirfanliklarini aniqlash imkoniyatiga ega bo'lamiz.

Bu metoddan boshlang'ich ta'larning har qanday fanida ham foydalanish mumkin. Bunda o'qituvchining ijodkorligidan kelib chiqib, har qanday yopishqoq, rangli qog'ozlar yordamida yopishtirish topshirig'ini ham berish mumkin.

Ona tili darslarida "T" chizma metodidan quyidagicha foylanib kelaman.

1-sinfda "Unli va undosh tovushlar" mavzusida

Unli tovush	Undosh tovush
o	d
a	t
u	r
i	q
e	s
o'	p.....

"Kishilarning ismi va familiasini bosh harf bilan yozilishi " mavzusida ham "T" chizma metodi asosida tushunchalar kengroq sharhlanadi:

Ism	Familiya
Kamol	Abdullayev
Abdulla	Oripov
Dilshod	Boboyev
Dilfuza	G'afurova

2-sinf "Bog'in" mavzusini o'tishda quyidagicha topshiriq beriladi:

Ikki bo'g'inli so'zlar va uch bo'g'inli so'zlarni "T" chizma asosida topishmoqlarni topish va bo'g'iniga qarab, yozish .

1. Bolalar ta'limg-tarbiya oladigan o'quv yurti. (Maktab.)
2. Maktabda o'qiydigan bola. (O'quvchi.)
3. G'o'za ekilgan dala. (Paxtazor.)
4. Paxta yetishtiruvchi dehqon. (Paxtakor.)
5. Gullar ko'p ekilgan joy. (Gulzor.)
6. Bog'ni parvarish qiladigan odam. (Bog'bon.)

2-BO`G`INLI SO`ZLAR	3-BO`G`INLI SO`ZLAR
MAK-TAB	PAX-TA-KOR
GUL-ZOR	O`-QUY-CHI
BOG`-BON	PAX-TA-ZOR

3-sinfda “Bosh bo‘laklar” mavzusida ega va kesimga oid so‘zlar topish asosida “T”chizma” metodi qo‘l keladi:

Ega	Kesim
Bola	o`qidi
Parta	turadi
Bobo	o`tiradi
O`qituvchi	o`qitadi
Gul	o`sadi
Olma....	pishadi

3-sinf “Birlik va ko‘plikdagi otlarning qo‘llanishi” mavzusida ham quyidagicha qo‘llaniladi:

221-masha	
• Birlikdagi otlar	Ko‘plikdagl otlar
• O`quvchi	o`quvchilar
• Bulbul	bulbullar
• Qaldirg`och	qaldirg`ochlar
• Kitob	kitoblar

4-sinfda kelishiklarni o‘tishda ham solishtirish asosida ham ”T” chizma ” metodidan foydalaniladi:

TUSHUM KELISHIGI	QARATQICH KELISHIGI
O`quvchini	o`quvchining
olmani	olmaning
daftarni	daftarning
O`qituvchini	o`qituvchining
lolani	lolaning
kitobni	kitobning

Ona tili darslarida ”T” chizma” metodini qo‘llash asosida o‘quvchilarning psixofiziologik, yosh va individual xususiyatlari inobatga olinishi lozim. Bunga ko‘ra metod to‘la tushuntirilishi, namunalar ko‘rsatilishi, mavzuga mos bo‘lishi lozim

Foydalilanigan adabiyotlar

- “Boshlang‘ich ta’lim fanlarini o‘qitish metodikasi” moduli bo‘yicha o‘quv-metodik majmua T-2017
- Sayidahmedov N. «Yangi pedagogik texnologiyalar». T. «Moliya» 2003 yil.

BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINING MATEMATIKADAN O'QUV
MATERIALLARINI O'ZLASHTIRISH DARAJASINI O'RGANISH

Sultonova Manzura Tolmasovna
Buxoro viloyati Olot tumani
7-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
998 93 961 02 78

Annotatsiya: maqolada boshlang'ich sinflar uchun matematikadan taqdim qilinadigan didaktik materiallarni murakkabligi bo'yicha tabaqlashtirib, ularni muayyan tizim asosida taqdim qilinishi o'quvchilarning bilim, ko'nikma, malaka egallashlarida muhim ahamiyat kasb etishi haqida fikr yuritilgan.

Tayanch tushunchalar: matematik bilim, o'qitish metodlari, o'quvchi, rivojlantiruvchi o'qitish, pedagogik maqsad, metodik yordam, o'quv materiali, yangi avlod darsliklari.

Boshlang'ich sinflar uchun matematikadan taqdim qilinadigan didaktik materiallarni murakkabligi bo'yicha tabaqlashtirib, ularni muayyan tizim asosida taqdim qilinishi o'quvchilarning bilim, ko'nikma, malakalarni egallashlarida muhim ahamiyat kasb etadi.

Amaliyotda o'qituvchilarning ko'pincha biror topshiriqning variantlardan biri boshqalaridan soddarоq yoki murakkabroq deb aytish, bundan tashqari, didaktik materiallar qanchalik san'atkorona tuzilgan bo'lmasin, ularning mazmuni va tuzilishida nechog'lik chuqur g'oyalar amalga oshirilmasin, ular baribir barcha metodik vazifalarni juda tez hal etishga qodir emas. Bugungi kunda respublikadagi har bir o'quv dargohi o'zining ta'limgizini mukammallashtirishga harakat qilmoqda. Yangi avlod darsliklarining yaratilishi, turli yo'nalishlardagi nazoratlar, ta'limgiz jarayonida faol o'qitish metodlaridan foydalanish va boshqa shu kabi tashkiliy ishlар amalga oshirilmoqda. Shuni alohida ta'kidlash joizki, har qanday ish uslubi joriy etilganda ham, o'quvchi shaxsi, uning bilimga intilishi, mustaqil mushohada qilishi, ijodiy fikrlash imkoniyatlari asosiy muammo bo'lib qolaveradi. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda ijodiy qobiliyat rivojlantiruvchi o'qitish asosida ham shakllantirilishini tajriba ko'rsatmoqda.

Innovatika muammolariga murojaat etish va ularni muhim zamонавиyl ilmiy fikrlash yo'nalishlariga qo'shish jamiyatda ijodiy faoliyat dinamikasining o'sishiga turki bo'ladi. Kichik maktab yoshidagi bolalar jamoasida matematik bilimlarni o'zlashtirishni aniqlash va tahlil qilish metodik jihatdan to'g'ri yo'naltirilganda jamiyatning komil insonga xos bo'lgan fazilatlarni tarkib toptirishda ijobiy samaralarga erishish mumkin. Ma'lumki, boshlang'ich sinflarda standart va nostandard masalalar tushunchalaridan foydalaniлади. Boshlang'ich sinflarda standart masalalar deyilganda bevosita yangi materialni o'zlashtirish uchun yechiladigan tipik masalalar tushuniladi. Shu sababli, —standart masala atamasi biror masalaga nisbatan, bunday tipdagи masalalar yangi mavzuni o'rganishda yechilgan-yechilmaganligini bog'liq ravishda qo'llanishi mumkin. Yangi to'plangan bilimlarni rivojlantirishni talab etadigan yangi turdagи masala nostandard masala deb ataladi. Masalan, 3-sinfda o'quvchilarga taqdim qilinadigan quyidagi masala o'quvchilarni nafaqat operativ o'ylashga, balki ularni mantiqiy mushohada yuritishga ham undaydi: —Yosh kuch jurnalining narxi 835 so'm. Jurnalning bir yilda chiqadigan sonlari qancha so'm turadi? Mazkur topshiriq standartlaridan farq qiladi. Uni standart ko'rinishga keltirish uchun o'quvchilar ma'lum tipdagи masalani yechishlari zarur. Qo'shishga doir misollarni ko'paytirish amali bo'lgan misollar bilan almashtiring: $2+2+2+2+3$; $2+3+3+2$. Ushbu masala uchun ko'paytirish amalidan foydalaniладиган topshiriq yozing: —Xalq so'zi gazetasi 100 so'm yoki 125 so'm turadi. Agar haftaning dushanba kunidan tashqari gazetaning narxi 150 so'm bo'lsa, bu gazetaning bir haftada bahosi qancha turadi? Bu topshiriqlar ham ilgaridan ma'lum bo'lgan masalalarni yechish yo'li bilan standart masalalarga keltiriladi: o'quvchilar ikkitadan ortiq qo'shiluvchilarga ega bo'lgan yig'indilarga ko'p marta duch kelganlar va qo'shiluvchilarnig guruplashni biladilar. Masalan, boshlang'ich sinfda taqdim qilinadigan tipik masalalarga murojaat etaylik: Quyidagilarni ko'paytirish amali bo'lgan misollarga aylantiring? 1) $a+a+a+a$; 2) $a+b+b+a$.

O'quvchilar qo'shiluvchilari o'zgaruvchilar orqali ifodalangan yig'indilarni tanishadilar. Demak, bilim o'zlashtirilishining mazkur darjasini uchun topshiriqlar keltirishni davom ettirish mumkin edi. Lekin to'rt topshiriq bir-biridan murakkabligi bo'yicha farq qiladi. Eng yuqori o'zlashtirish darjasini uchun top-shiriqlar tushunish darjasini kabi nostandard bo'lishi lozim. Biroq

ularni bajarish uchun ilgari olingan bilimlardan foydalanish yetarli emas. Ulardan ba’zi natijalarni mustaqil hosil qilish lozim. Bunday topshiriqlarni tuzish uchun quyidagilarga asoslanamiz.: standart masala sonlar bilan ifodalangan qo’shiluvchilardan iborat chekli yig’indidir. Bunday masalani standart ko‘rinishda yo qo’shiluvchilarni o‘quvchilarga noodatiy shaklda ifodalash hisobiga yoki qo’shiluvchilar sonini noodatiy berish bilan, standart ifodani nostandart matnli masala yordamida berish bilan almashtirish mumkin.

Matematik ta’lim jarayonini optimallashtirish va mazmunini boyitishda pedagogik imkoniyatlardan to’laqonli foydalanishni yanada kuchaytirish uchun quyidagilarni amalga oshirish lozim:

-doimiy ravishda yangi tajribalarni o’rganish, umumlashtirish va ularni hayotga keng tatbiq etish; -to’plangan ilmiy bilimlardan, pedagogik tajribalardan oqilona foydalanish; -umumiylarida matematikaga oid bilimlarni oshirish uchun maxsus to’garaklar tashkil etishga alohida ahamiyat berish; -o’sib kelayotgan yosh avlodga erkin fikr bildirish, mantiqiy mushohada qilish ko‘nikmalarini singdirish ta’lim-tarbiyaning samarali amalga oshishi garovidir.

Maktabda o‘qitiladigan har bir fanning, shu jumladan matematikaning o‘ziga xos pedagogik ahamiyati va imkoniyatlari bor. Ana shu imkoniyatlardan o‘z o‘rnida to‘g‘ri foydalanish o‘qituvchining bilim, tajriba, mahorati va ijodkorona izlanishiga bog‘liq.

Adabiyotlar:

1. Karimov I.A. Barkamol avlod – O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. – T: Sharq, 1997.
2. Jumayev M. E., Jumayev E. E., Adilxanova N. A. Matematika o‘qitish metodikasi. T.: Ilm Ziya, 2003.
3. Jumayev M.E., Z.G. Tadjiyeva. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. T: Fan va texnologiya, 2005.

BOSHLANG'ICH SINF DARSALARIDA MULTIMEDIYA VOSITALARIDAN FOYDALANISH USULLARI

*Teshabayeva Firuza Pardavayevna
Angren shahar 24-umumiy o'rta ta'lif maktabining
boslang'ich sinf o'qituvchisi
Tel: +99893 393 44 02*

Annotatsiya: Maqolada boslang'ich sinfda ta'lif va tarbiya samaradorligiga, ta'lif jarayonida multimediali dan foydalanish to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan. Boslang'ich ta'lif tizimida yangi pedagogik texnologiyalar, shu jumladan multimediali darslar haqida qisqacha yoritilgan

Kalit so'zlar: mashq, orfogramma, grammatika, axborot, frontal, individual.

Boslang'ich ta'lifda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari o'quvchilarni qiziqarli olamga olib kirishda o'qituvchining imkoniyatlarini kengaytiradi, bunda o'quvchilar axborotlarni mustaqil ravishda izlab topadilar, oladilar, tahlil qiladilar va boshqalarga yetkazadilar. Bolalarni axborot bilan ishslashga, o'qishga o'rgatish zamонавиy boslang'ich sinflarning muhim vazifasi hisoblanadi. Boslang'ich sinflar ta'lif jarayonida AKTdan foydalanish faqat asosiy yo'naliishlari shakllanadi.

Boslang'ich sinflarda axborot - kommunikatsion texnologiyalaridan foydalanish va ular yordamida o'quvchilarni har tomonlama bilimini oshirish, jamiyat uchun yetuk insonlar qilib tarbiyalash boslang'ich ta'lifning asosiy maqladlaridan biri hisoblanadi. O'quvchilarning sinfdan tashqari ishlarini tashkil etishda AKTdan keng foydalanish birinchi navbatda, bu turli hisobotlarni tayyorlash, sinfdan tashqari tadbirlarni o'tkazish va shu kabilardan iborat bo'ladi.

Boslang'ich sinflar matematika darslarida "O'yinli masalalar" dasturlarini tayyorlab, foydalanish mumkin.

Boslang'ich sinfda o'rganiladigan ko'plab mavzular bo'yicha turli materiallar berilgan. Turli murakkablik darajasidagi turli xildagi topshiriqlar har bir o'quvchining idrok etish va ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Masalalarni yechishda kompyuterli animatsion slaydlardan foydalanish darsning qiziqarliligini oshiradi. Ularning ustunlik tomonlari istagan paytda masalaning boshiga qaytish mumkin, uning alohida qismlarida to'xtalish, o'quvchilar bilan suhbatlashish, ularning fikrlarini tinglash mumkinligidan iborat. Boslang'ich sinflarda harakatlanishga animatsiyali masalalar bilan slayd filmlarni qo'llash mumkin. Shunday slaydlarni yaratish uchun Internetdan olingan animatsion kartinkalardan foydalanish mumkin.

Davlatimiz tomonidan 1-sinfda o'qish darsida foydalanish uchun elektron o'quv qo'llanmalar tayyorlanib tarqatildi. Unda so'zni tovushli-harfli tahlil qilish, so'zning bo'g'inlari tuzilishi, ba'zi orfogrammalar o'rganilishi turli qiziqarli ko'rgazmali va ovozli material berish mumkin. Yorqin rasmlar, g'aroyib, qiziqarli topshiriqlar kichik yoshdagagi o'quvchilarda ona tiliga qiziqishni oshirishga yordam beradi, o'yin sha klida o'quv materiali bilan tanishish imkonini beradi, o'zini nazorat qilish va o'quv refleksiyasi uchun keng imkoniyatlar taqdim etadi. Ushbu qo'llanma bo'yicha ta'lif jarayonini differensiatsiyalashga turli darajadagi m urakkablikdagi topshiriqlarni tanlab olish yordamida erishiladi. Savodxonlikka o'qitish bo'yicha tematik rejalashtirishni ishlab chiqishda rejalashtirishga tegishli elektron mavzular va bo'limlarni kiritish mumkin. Dars rejasini ishlab chiqishda frontal, individual va guruhli ishslash uchun kompyuterni qo'llash maqsadga muvofiq bo'lgan dars bosqichlarini ishlab chiqish lozim.

Boslang'ich sinflar o'quvchilari uchun turli didaktik materiallar to'plamidan foydalanib, ko'rgazmalimashq, nazorat-mashqlari va test sinovlari modullari kiritilgan aralash kompyuter dasturlarini tayyorlash mumkin. Unga fanga oid qoidalarni joriy o'rganish va umumlashtirilgan takrorlash uchun uchta variantlarda berilgan grammatika-orfografik mavzular bo'yicha boy va turli-tuman materiallardan foydalanish yaxshi samara beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Boslang'ich ta'lif sifatini oshirishda zamонавиy pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'llash Toshkent 2014
2. Bozorov E.B., Musurmonova O.A. O'qituvchi ijodkorligi davr talabi. - T.:O'qituvchi.1991

BOSHLANG'ICH SINFLARDA HUSNIXAT DARSLARI ASOSIDA CHIROYLI YOZUV KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISH USULLARI.

*To'pchiboyeva Gulsora Xakimbekovna
Andijon viloyati Xo'jaobod tumani 6-umumiy o'rta
ta'lif muktabi boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqami: 934410283*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarning husnixat darslarini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarda foydalanish, uning zaminida savodxonlik va axloqiyta'lifiy tarbiya asoslari turishi hamda boshqa fanlar ta'limiini yozuv ta'lismisiz tasavvur qilib bo'lmasligi haqida ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: nutq, tovush, husnixat, tasavvur, og'zaki nutq, yozma nutq.

Inson o'z fikrini boshqa kishilarga og'zaki va yozma shaklda yetkazishi mumkin. Nutqning bu shaklining o'xshash va farqlash tomonlari mavjud bo'lib ular o'z o'rniда afzallikkarga ega. Og'zaki nutq tovush chiqarib aytildi va eshitilish uchun mo'ljallanadi. U kishilarning nutq jarayoni vaqtidagi aloqa vositasi bo'lib xizmat qiladi. Yozma nutq esa tosh, yog'och, teri, metall, qog'oz kabilarga ko'rish asosida idrok qilinadigan doimiy belgilar orqali yozib qo'yiladi. Yozuv kishilarning o'zaro fikr almashishi va bilimlarni egallashning quadratli vositasi hisoblanadi. Yozma nutq avlodlarni bir-biriga bog'laydi, uzoq saqlanadi. Yozuv tufayli kishi fikri, insoniyat qo'liga kiritgan bilimlar avloddan-avlodga yetib boradi, abadiy yashaydi. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni husnixatga o'rgatish extiyoji yuqoridagi talablar asosida yuzaga keladi. Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarni husnixat bilan yozishga o'rgatish metodikasi ularda aniq, chiroyli va tez yozish imkonini hosil qilishi lozim. Bu kabi vazifalarni amalgalash oshirish uchun dastur mazmunini va uning talablarini o'qitish usullarini yozuviga o'rgatishning gigiyenik shartlarini, o'quvchilarning yozuvidagi individual kamchiliklarini tahlil qilish sabablarini aniqlash va tuzatish usullarini ishlab chiqish zarur. Demak yozuv kishi hayotida pedagogik va ijtimoiy ahamiyatga ega. Yuqoridagi talab asosida yozishga o'rganishi boshlang'ich sinflardan boshlanadi. 1-4-sinf o'quvchilarini chiroyli yozishga o'rgatish uchun o'qtuvchining o'zi husnixat bilan yozishi, shu bilan birga o'quvchilarni chiroyli yozishga o'rgata olishi kerak. Husnixat va uni o'rgatish fani amaliy fan bo'lib u chiroyli yozishga o'rgatish bilan bir qatorda o'qitish tarbiyalash, vazifalarini bajaradi. Hozirgi kunda maktablarimiz oldida turgan muhim vazifalardan biri o'quvchilarning savodxonligini oshirishdir. O'quvchilarning savodxonligini oshirishda toza va chiroyli yozuvning roli katta. Ulug' rus pedagogi K. D. Ushinskiy husnixat darslariga alohida e'tibor berib, dastlabki orfografik malakalar husnixat darslarida tiklanadi', - degan edi. Husnixatga o'rgatish fani ham boshqa fanlar qatori o'zining tarixiy manbalariga ega bo'lgani holda o'sib, rivojlanib bormoqda. Quyida biz boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilishi zarur bo'lgan eng asosiy yozuv usullari haqida fikr yuritamiz. Bu metyod va usullar quyidagilardir: Husnixatga o'rgatish fani ham boshqa fanlar qatori o'zining tarixiy manbalariga ega bo'lgani holda o'sib, rivojlanib bormoqda. Quyida biz boshlang'ich sinf o'qituvchilari bilishi zarur bo'lgan eng asosiy yozuv usullari haqida fikr yuritamiz. Bu metod va usullar quyidagilardir: Genetik usul. Genetikusul to'g'ri yozishga o'rgatishning asosiy uslubi hisoblanadi. Boshlang'ich muktabning dasturida ko'rsatilishicha alifbeni o'rganish vaqtida bolalar alifbeda harflar qanday joylashgan bo'lsa shu tartibda yozilishida oson yoki qiyinligidan qat'iy nazar ketma ket o'rganiladi. Namunaga qarab yozish usuli. Husnixatga o'rgatish usullaridan biri harflarning shaklini namuna qilib ko'rsatish va yozdirishdir. Har bir harfning namunasi doskada barcha o'quvchilarning diqqatini jalb qilgan holda yoki ayrim o'quvchilarga daftarda

Alohibo-alohida ko'rsatiladi. O'quvchining vazifasi doskada eslab qolgan shakllarini o'z daftarlariga to'g'ri aks ettirishdir. Nusxaga qarab ko'chirish usuli. Bu usul qadimiy usul bo'lib hozirgi kunda hamqimmatini yo'qotmagan holda qo'llanilib kelinmoqda.

Bu usulda o'quvchilar harflarni "Husnixat" kitobi yoki "Yozuv daftari" dagi namunalarga qarab ko'chirib yozadilar. Tasavvur orqali yozish usuli. Bolalarga tasavvur orqali havoda harflar shaklini ezdirish ham qo'llaniladi. O'qituvchi doskaga ezib ko'rsat-gan harf yoki uning bog'lanishlarini o'quvchilarga ruchkani havoda harakatlantirib ko'rsatadi va bu orqali o'quvchida harf haqida tasavvur hosil qilinadi. So'ng o'quvchi daftarga yozishga kirishadi. Bunday mashq

usuli o‘quvchining qiziqishini oshiradi. Ritmik (sanoq ohang) usuli. Bu usul o‘qituvchi sanog‘i ostida harf va uning elementlarini yozish demakdir. Bu usuldan savod o‘rgatish davrida foydalanish mumkin.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. G‘ulomov M. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini husnixatga o‘rgatish” Toshkent
- 2.“O‘qituvchi” 1970 14. G‘ulomov M. “Husnixat metodikasi” Toshkent.
- 3.“O‘qituvchi” 1976 15. G‘ulomov M. “Chiroyli yozuv malakasini shakllantirish” Toshkent
- “O‘qituvchi” 1976

THE DEVELOPMENT OF ESP STUDENTS' ABILITIES AND SKILLS THROUGH ALTERNATIVE ASSESSMENT

*Turgunova Shakhnoza,
Teacher at Inha University in Tashkent
sh.turgunova@inha.uz*

Abstract: the article deals with the issues based on the development of esp students' abilities and skills through alternative assessment. The main task of assessment is to determine the level of students' knowledge of foreign language material at each stage of the formation of his speech skills. Monitoring knowledge and skills of students is a necessary component of the educational process. The teacher needs to have an idea of how students have progressed in the implementation of the program, how they learned the language material, how they mastered the skills of oral speech, reading and writing.

Key words: assessment, learning difficulties, tests, learner, writing, instructions, accuracy, grammar, task achievement.

Education process is the process which teacher and learner work together under the aim of taking knowledge and developing the skills. "Assessment" is a very broad term that can cover formal exams and tests, both external and internal, which are structured and built into the fabric of the academic year, as well as more informal types of assessment that teachers undertake as a part of their day-to-day practice. The term "control" is often replaced by "assessment". In pedagogical and methodological science there is no established approach to the definition of the concepts of "control", "verification", "assessment", and other related ones. Often they are mixed, interchanged, used in the same or in different meanings. The concept of assessment means identifying, measuring and evaluating the knowledge and skills of students.

Assessment is a part of the lesson during which the teacher evaluates how students have mastered the material and use it in reception and production of texts in the oral and written forms. In educational practice, assessment is an ongoing process that encompasses a wide range of methodological techniques. Whenever a student responds to a question, offers a comment, or tries out a new word or structure, the teacher subconsciously makes an appraisal of the student's performance. Written work—from a jotted-down phrase to a formal essay—is performance that ultimately is 'judged' by teacher, and possibly other students. Reading and listening activities usually require some sort of productive performance that the teacher observes and then implicitly appraises, however peripheral that appraisal may be. A good teacher never ceases to assess students, whether those assessments are incidental or intended. Today, most of the teachers, along with traditional forms of assessment (tests, credits, exams, etc.) are using alternative types of assessment (formative assessment), trying to systematize and streamline them. Over the past few years, a significant number of works have been published in domestic and foreign scientific and methodological journals devoted to the description, classification and analysis of the practical application of alternative forms of assessment at different stages of teaching foreign languages.

Researchers consider different aspects of alternative assessment, features of its application, advantages and disadvantages in comparison with traditional forms of assessment, present the results of their own experimental work with alternative assessment in its various forms. Alternative assessment (formative assessment) is an ongoing process that combines teaching, learning and assessment itself. Typically, this form of assessment is used in the early and middle stages of education. Its main task is to contribute to the optimal individual growth and development of the student, to provide reflection during these processes. That is, the problem of assessment acquires a new meaning in the case of training future teachers of a foreign language. a student must master a foreign language (in our case, English) not only as a means of communication (English as a Foreign Language), but also as a means of professional activity (English for Specific Purposes - teaching).

Principles of evaluation. Testing and evaluation of knowledge must meet certain didactic requirements. Inspection and control must be systematic and continuous. Failure to comply with this requirement will lead to poor student attitudes toward learning and a negative impact on knowledge quality.

The knowledge, skills and abilities of the learner are reviewed and assessed from the standpoint of implementation of the state curriculum.

There are different forms of testing the knowledge, skills and abilities of the trainees. Sometimes the teacher uses the same methods for the longest time to check the knowledge.

The following five basic principles are the foundation of the alternative evaluation system:

- * motivation for learning objectives;
- * authenticity;
- * fairness;
- * reliability;
- * convenience.

The main principle of effective assessment is the adherence to learning objectives. The quality of assessment is directly related to the learning objectives.

Thus, while designing any evaluation system, the evaluation tasks are required to be within the context of the given learning content. When designing an assessment, you should always consider the following two principles:

1. Authenticity. Assessment assignments or tests that are intended only for learning outcomes are valid. It should focus on the outcomes in the field of knowledge and skills that need to be evaluated.

2. The learner should be provided with valid and reliable information on the progress made. It is necessary to use methods that allow the learner to measure the acquired knowledge, skills and abilities as well as personal qualities.

References:

1. Afanasyeva M.P., Keyman I.S., Sevruk A.I. (1999) Quality management in an educational institution // Standards and monitoring in education. No. 1. P. 35-38.
2. Borovkova T. I., Morev I. A. (2007) Monitoring the development of the education system. Part 1. Theoretical aspects: Textbook. - Vladivostok: Publishing House of the Far Eastern University. - 150 p.

ALTERNATIVE ASSESSMENT AS A MEANS OF IMPROVING EFFICIENCY OF STUDENTS' ABILITIES AND SKILLS

*Turgunova Shakhnoza,
Teacher at Inha University in Tashkent
sh.turgunova@inha.uz*

Abstract: The article is devoted to the problem of organizing the educational process using various types of alternative assessment student performance. This type of assessment allows you to organize interaction between a group of students and a teacher in the framework of conditions that are closest to the situation of real teacher-student communication and contribute to the formation of skills and skills required for effective implementation of future professional teaching activities.

Keywords: alternative assessment, educational situation, role-playing game, professional pedagogical activity

Everyone knows that learners are inquisitive researchers of the world around them. This feature is inherent in nature. At the time, I. Sechenov wrote about the innate and "extremely precious" property of the child's neuropsychological organization - an unaccountable desire to understand the surrounding life. And we need to teach the child to doubt, to doubt the truth of knowledge as such, in the means of obtaining it. Without this, there can be no developmental learning. The system of developing learning significantly facilitates students ' path to knowledge.

The current changes in universities participation in process, the transition to two-level system of professional training result in the need to upgrade not only the curriculum and content of work programs, but also the introduction of qualitatively new approaches to higher education. New areas of humanitarian knowledge and new ways of teaching are used in the University teaching practice.

Recognition as the main value of a free and educated person raises the question of the quality of education as an integral part of student's entry into the unified educational world community. Here, the problem of creating a modern reliable assessment system that meets international standards comes to the fore.

However, in the modern paradigm of scientific knowledge, the anthropocentric approach to speech communication focuses on understanding the relationship between language and thinking, which makes the starting point of the educational process of the student. In the case of learning foreign languages, the student will certainly become an active participant in the analysis of this process.

For the direction "Pedagogical education", linguistic training is considered as the basis for future professional activity, since the main goal of training is to develop the ability to perceive and generate foreign language speech in accordance with the conditions of speech communication. But, on the other hand, in the process of working on both language disciplines and professional cycle disciplines, it is necessary to create educational situations that are as close as possible to the real process of the teacher's activity in order to teach students effective techniques and methods of teaching a foreign language. And here the pedagogical component of training a future foreign language teacher comes to the fore. At the same time, such a discipline as "Methods of teaching and upbringing" allows, in accordance with the content of the program of practical classes, to try to integrate the knowledge, skills and abilities gained by students during the study of language subjects (practice of oral and written English, practical grammar, practical phonetics) with the study of effective ways, methods and techniques of teaching a foreign language. Thus, in the course of conducting practical classes in this discipline, students get the opportunity to act as a teacher; to play educational situations similar to the situations of interaction between teachers and students in the process of learning in an English lesson in a secondary school.

And in this situation, it is necessary to identify the most effective techniques and methods for evaluating students' performance. Over the past few years, foreign scientific and methodological journals have published a significant number of papers devoted to the description, classification and analysis of the practical application of alternative forms of assessment at different stages of foreign language teaching. Researchers consider different aspects of alternative assessment,

its application features, advantages and disadvantages in comparison with traditional forms of assessment, and present the results of their own experimental work with alternative assessment in its various forms. Alternative assessment is a continuous process that combines teaching, learning, and evaluation itself. This form of assessment is usually used at the initial and secondary stages of training. Its main task is to promote optimal individual growth and development of the student, to provide reflection during these processes. In other words, the problem of assessment acquires a new meaning in the case of training future teachers of a foreign language, since the student must master a foreign language (in our case, English) not only as a means of communication, but also as a means of professional activity.

The assessment must clearly correspond to the teaching programs and not depend on external conditions (time and place, the person of the examiner, the conditions of the procedure). Currently, it is necessary to improve the requirements-to allocate the basic (mandatory) and advanced level of training of students, which are the basis of differentiated education. The student, depending on their abilities and diligence, can reach a basic or advanced level.

Thus, as a promising direction for further work on the use of alternative assessment methods, we consider the organization of students 'educational activities within the framework of studying the now-language discipline" practice of oral and written speech in English" based on such forms of work, which could activate the practical application of the studied material with the refraction of the pedagogical component as an integral part of future professional activity and the implementation of various forms and methods of alternative assessment in their totality and variations on this basis.

References:

1. Galskova N.D., Gez N.I. Theory of teaching foreign languages: Linguodidactics and methodology. - M .:m Publishing Center "Academy", 2005. - 336 p.
2. Matienko A.V. Alternative control in teaching a foreign language as a means of improving quality language education. 2009.

BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIKA DARSALARIDA ZAMONAVIY
METODLARDAN FOYDALANISH.

*Umarova Gulchehra Sobirovna
Navoiy viloyati Navoiy shahar 20-umumiy o‘rta
ta’lim maktabi boshlang‘ich sind o‘qituvchisi
Telefon raqami: 933110353*

Annotatsiya: Ushbu maqola matematika bolalarda tafakkur, diqqat, xotira, ijodiy tafakkur etish va kuzatuvchanlikni rivojlantirishga xizmat qilishi, shuningdek, matematika o‘quvchining mantiqiy fikrlash malakalarini oshirishi, uning o‘z fikrini aniq, to‘g‘ri va tushunarli bayon etishi uchun zamin hozirlashi haqida tushuncha beradi.

Kalit so‘zlar: Matematika, innovatsion texnologiyalar, zamonaviy metodlar, charxpalak, klaster, mantiqiy fikrlash.

Boshlang‘ich maktabda matematika ta’limi ta’limi o‘quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatlarini shakllantirish va rivojlantirishga, o‘z fikrlarini mustaqil bayon qila olish, egallagan bilimlarini ijtimoiy faoliyatlariga qo‘llash hamda ta’limning ikkinchi bosqichida o‘qishni davom ettirish uchun matematik tayyorgarlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Matematika bolalarda tafakkur, diqqat, xotira, ijodiy tafakkur etish va kuzatuvchanlikni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shuningdek, matematika o‘quvchining mantiqiy fikrlash malakalarini oshirishi, uning o‘z fikrini aniq, to‘g‘ri va tushunarli bayon etishi uchun zamin hozirlaydi. O‘qituvchining vazifasi – bolaga matematikani o‘qitishda bu imkoniyatlardan samarali foydalana olishdir. Darsda o‘quvchilar faolligini oshiruvchi vositalardan biri – interfaol metodlardir. Ulardan ilgari ham foydalanib kelingan. Qachonki bu metodlar samarali natija bera oladi? - dars va mavzuning maqsadlari to‘g‘ri aniq tanlanganda; - mavzuga mos metodlarni tanlay olinsa; - bir metod butun dars davomini qamrab olmasdan, balki kichik daqiqalarni qamrab olsa; - tanlangan metod o‘quvchilarga yangi bir axborotlarni yetkazib bersa; O‘qituvchi metodlarni yuqoridagi talablar asosida qo‘llay olsa, o‘quvchilarning dars materiallarini o‘zlashtirish darjasи ancha yuqori bo‘ladi. Matematika darslarida ”Klaster” va ”Charxpalak” metodlarining qo‘llanilishini tavsiya etaman: ”Klaster” metodi - fikrlarning tarmoqlanishi. Bu metod o‘quvchilarni biron-bir mavzuni chuqur o‘rganishlariga yordam berib, o‘quvchilarni mavzuga taalluqli tushuncha yoki aniq fikrni erkin va ochiq ravishda ketma-ketlik bilan uzviy bog‘langan holda tarmoqlashga o‘rgatadi. Bu metod biror mavzuni chuqur o‘rganishdan avval o‘quvchilarning fikrlash faoliyatini jadallashtirish hamda kengaytirish uchun xizmat qilishi mumkin. Shuningdek, o‘tilgan mavzuni mustahkamlash, yaxshi o‘zlashtirish, umumlashtirish hamda o‘quvchilarni shu mavzu bo‘yicha tasavvurlarini chizma shaklida ifodalashga undaydi. ”Charxpalak” interfaol metodi O‘quvchilar guruhlarga bo‘linib, ularga topshiriqlar yozilgan varqa tarqatiladi. Ushbu metod orqali o‘quvchilarni o‘tilgan mavzularni yodga olish, mantiqan fikrlab, berilgan savollarga mustaqil ravishda to‘g‘ri javob berish va o‘zini-o‘zi baholashga o‘rgatadi hamda qisqa vaqt ichida o‘qituvchi tomonidan barcha o‘quvchilarni egallagan bilimlarini baholashga qaratiladi. Ushbu metodni qo‘llash jarayonida o‘quvchilar o‘z fikrlarini mustaqil bayon etishga, guruh bo‘lib ishashga, boshqalar fikrini hurmat qilishga o‘rganadilar. ”Charxpalak” interfaol usulida matematika darslarini qiziqarli tashkil etishimiz mumkin. O‘quvchilar jadval asosidagi so‘zlar, shakllarni tegishlisini belgilaydilar. Boshlang‘ich sind matematika darslarida interfaol metodlardan foydalanish darsning samarali bo‘lishiga, o‘quvchilarning aqliy qobiliyatlarini o‘stirishga va mustaqil fikrlashga keng yo‘l ochib beradi.

Foydalanimanligi adabiyotlar:

1. Uzviylashtirilgan o‘quv dasturi. T.: 2010 yil.
2. J.G. Yo‘ldoshev,S.A.Usmonov. ”Pedagogik texnologiya asoslari” Toshkent. ”O‘qituvchi” 2004
3. N.N. Azizzoxo‘jaeva ”Pedagogik tehnologiya va Pedagogik mahorat” Toshkent. ”AvtoNashr” 2006y.

MAKTABGA PSIXOLOGI QANDAY BO'LISHI KERAK

*Uralova Fatima Abdumannabovna
Angren shahar 41-sonli umumiy o'rta ta'limgakani
maktabi psixologi
Tel; +99894 631 89 21*

Anatatsiya: Umumiy o'rta ta'limgakani marta mukammal bo'lishi kerak. Har hil kasblar, ularga mos har xil psixologlar mavjud. Maktabda o'zlarini psixolog deb hisoblaydigan insonlar bilan uchrashganingizda, har-xil insonlarni ko'rishingiz mumkin. Sizning ko'z oldingizda kam gap hech bilan qo'shilmaydigan, uncha o'ziga tortmaydigan inson ko'rinishi mumkin. Shu bilan birga, hamma bilan chiqishib ketadigan, xushchaqchaq, sergap, chiroyli inson ko'rinishi ham mumkin. Natijada siz har-xil taassurot olasiz. Kutilmagan va eng yoqimli taasurotlar olishingiz mumkin.

Kalit so'z: Nazariy, eksperimental, amaliy, tajriba, tadqiqot.

Nazariy psixologiyadan amaliy psixologiyagacha bir qadam, lekin uni amalga oshirish juda qiyin.

Haqiqatdan ham, maktabga psixolog qanday bo'lishi kerak? Har hil kasblar, ularga mos har xil psixologlar mavjud. Maktabda o'zlarini psixolog deb hisoblaydigan insonlar bilan uchrashganingizda, har-xil insonlarni ko'rishingiz mumkin. Sizning ko'z oldingizda kam gap hech bilan qo'shilmaydigan, uncha o'ziga tortmaydigan inson ko'rinishi mumkin. Shu bilan birga, hamma bilan chiqishib ketadigan, xushchaqchaq, sergap, chiroyli inson ko'rinishi ham mumkin. Natijada siz har-xil taassurot olasiz. Kutilmagan va eng yoqimli taasurotlar olishingiz mumkin.

Psixologiya - muallif kasbi bo'lib, unda insonning individualligi, ichki ruhiy dunyosini translyasiya qilish qobiliyatini namoyon bo'ladi.

Asosiy muammo bo'lmish maktabga qanday psixologiya kerak degan savolga to'xtalamiz. Maktab psixologi maktabga ko'proq foyda keltirishi va murakkab matab vaziyatlari, hayotiy vaziyatlarda o'qituvchilar, o'quvchilar va ota-onalarga yordam bera olishi uchun qanday kasbiy pozitsiyani egallashi kerak?

Psixolog o'qituvchilar va o'quvchilar bilan shaxsiy aloqa o'rnatmaydi. Natijada o'quvchilar va o'qituvchilar eksperimental tadqiqotlarda ishtiroy etishdan qocha boshlaydilar, chunki ular bularning bari o'quvchilarga yoki matab ma'muriyatiga kerakligini tushunadilar. Biz unga faqat eksperiment o'tkazish uchun kerakmiz», - deya boshlaydilar. Oxirida psixolog bu maktabdan ketadi, eksperiment o'tkazishga qulayroq boshqa maktabni izlaydi: uning faoliyati kengayib boradi, maktablar bo'yicha qiyosiy tahlil qilish uchun imkoniyatlar kengayadi.

Maktabga pedagogik professional sohaga xizmat qiladigan amaliy psixologiya yo'nalishi hisoblanmish, amaliy pedagogik psixologiya kerak. Psixologiya tavsiyalari, yordami, qo'llab-quvatlashi bilan o'qituvchilar va o'quvchilarning maktab hayotiga to'liq kirib borishi kerak. Sinflarning bo'linishi, dars jadvalini tuzish, o'quvchilarga individual yondashuv, ta'limgakani, o'quvchi va o'qituvchilarning shaxsiy muloqati, bolalarning qobiliyatlarini baholash, korreksion ishlari, maktabdagagi nizolar va ularni boshqarish ota-onalar bilan suhabat va boshqa ko'pgina savollarni psixolog hal qilishi lozim. Bulardan tashqari, o'qituvchi mehnatining juda og'irligi va o'quvchilarda ma'lum his tuyg'ularning mavjudligi sababli maktabda psixopraktikaning u yoki bu texnikasi – o'qituvchilar va o'quvchilarning ish qobiliyatini oshirishi uchun, reaksiya (charchoq va qo'rinch holatlarini yo'qotish) mashqlarini qo'llash darkor.

Maktab psixologi - bu o'qituvchilar bilan kirisha oladigan pedagogik jamoa tomonidan tan olingan, ota-onalar va o'quvchilar orasida kasbiy obro'ga ega bo'lgan psixolog amaliyotchidir. Unga maktab hayoti yaqin va tushunarli, u ko'pgina psixologik-pedagogik jamoalar bilan shug'ullanishga psixodiagnostik va psixokorreksion ish metodlarini egallashga tayyor. Boshqacha so'zlar bilan aytganda, maktab psixologi bu har tomonlama yetuk, bilimli, universal inson.

Agar psixolog nazariyotchi - psixologlarning seminarlariga doimo qatnashib, turli xil psixologik assotsiatsiyalarga a'zo bo'lsa, bularning bari uning mutaxassis sifatida o'sishiga, maktab hayotidagi odatiy faktlarga yangicha qarashning shakllanishiga olib keladi. Maktab psixologi nashr qilingan ishlarni o'qib, eksperimental tadqiqot natijalari bilan qiziqib tanishishi mumkin. Maktab amaliyotiga yaqin faktlarni bilish dunyo qarashni kengaytiradi, maktabdagisi ishlarni va o'z muvaffaqiyatlarini to'g'ri baholash imkoniyatini beradi.

Shunday qilib, psixolog maktabga kerak. Turli psixologiya sohalaridan maktabda amaliy psixolog va psixopraktika ko'proq kerak. Nazariy va eksperimental psixolog maktabga emas, maktab psixologiga mutaxassis sifatida o'sishi uchun kerak.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Raxmatullayev. M.A. Maktabda psixologik xizmatni tashkil etish. T.- 2001.
2. Abdurasulov R. Psixologning kundalik kitobi. Jizzax - 2005

XOTIN-QIZLAR SPORTI TARIXI VA RIVOJLANISHI

*Xolmirzayeva Sarvinoz Nurillayevna
Qashqadaryo viloyati Yakkabog' tumani
51- maktab jismoniy tarbiya o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ayollarning sportdagi ishtiroki va ommaviyligi keskin o'sishi, Olimpiya o'yinlarida paydo bo'lishi haqida ilmiy fikrlar keltirilgan. Har bir sport turlarida ayollar va ayollar jamoalari musobaqlarda ishtirok etib kelishi, ayollar va erkaklarning teng-huquqlikdagi kurashi misollar yordamida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Qadimgi Olimpiya o'yinlari, ayollar sporti, xalqaro konfrensiya.

Ayollar sporti tarixiy davrlardan beri kamsitilib, ayollar, qiz bolalarning jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanishlariga qarshi bo'lib kelingan. Zamon o'zgarishi va qizlar, ayollarning sportga bo'lgan intilishlari va qiziqishlari ortib borgani sayin mакtab va gimnaziyalarda ayollar, qizlar uchun mos sport o'yinlari kashf qilingan. Qator olimlarning Bell Richard, Woolum Janet, Arnd Kruger, Leigh Marylarning izlanishlari natijasida ayollar sportiga bo'lgan teng huquqiylik va ilmiy izlanishlar qilish kerakligini ko'rsatdi. Bugungi kunda ayollar sportining rivojlanib barqaroqlashib kelayotganligini tarixiy yondashuv asosida ko'rib chiqishni namoyon qilmoqda. Ayollar sporti dunyo bo'y lab asrlar davomida sportning barcha turlaridan ham havaskor va hamda professional sport turlarida mavjud bo'lgan. XX asrda, ayniqsa so'nggi chorak asrda, ayollarning sportidagi ishtiroki va ommaviyligi keskin o'sdi, bu gender tengligini ta'kidlaydigan zamonaviy jamiyatlardagi o'zgarishlarni aks ettiradi. Garchi ishtirok etish darajasi va ishslash darajasi mamlakat va sport turlaridan farq qilsa ham, bugungi kunda butun dunyoda ayollar sporti qabul qilinadi. Biroq, ayollarning sportdagi ishtiroki o'sishiga qaramay, ayollar va erkaklar o'rtasidagi ishtirok etish darajasi katta tafovut saqlanib qolmoqda. Ushbu tafovutlar dunyo miqiyosida keng tarqalgan va sportdagi tenglikka halal berishda davom etmoqda. Ko'pgina muassasalar va dasturlar hanuzgacha konservativ bo'lib qolmoqda va sportda gender tengligiga hissa qo'shmaydilar. Tarixga nazar soladigan bo'lsak, qadimgi Rimda ayollar sport bilan shug'ullanishgan. Qadimgi Olimpiya o'yinlari oldidan, Xer ma'budasiga bag'ishlangan Gera o'yinlari, Olimpiya shahridagi xuddi shu stadionda musobaqa bo'lib o'tilgan. Afsonaga ko'ra, Gereya Olimpiadasiga asos solgan qirolning rafiqasi Gippodamiya tomonidan tashkil etilgan. E. Norman Gardinerga izlanishlariga ko'ra: Festivalda turlu yoshdagi qizlar uchun musobaqlar bo'lib o'tdi. Ularning yugurishi 500 fut yoki erkaklarning stadionidan oltidan bir qismidan kam bo'lgan. G'oliblar zaytun tojlari va Gera uchun qurban qilingan sigirning ulushini olishgan. Shuningdek, ular o'zlarining haykallarini Geraumda o'rnatish huquqiga ega bo'lganlar. Garchi turmush qurgan ayollar Olimpiya o'yinlaridan cheklatilgan bo'lsa ham, tomoshabinlar sifatida ishtirok etishgan. Klassik davrdan keyin ayollarning erkaklar sport musobaqlarida ishtirok etishlari mumkin edi. Spartadagi ayollar erkaklar singari spartalik askarlarning fazilatlarini namoyish etib, xuddi shu sport musobaqlarini bajarishni boshladilar. Aflatun hatto ayollarni yugurish va qilich bilan kurashishni targ'ib qilib, sportda ayollarni qo'llab-quvvatlagan. E'tiborli tomoni shundaki, qadimgi Yunonistonda ayol kishining jismoniy xususiyatlarining madaniy turlari nafaqat sport bilan, balki ular Amazonlar deb nomlanuvchi jangavor guruhlarning rasmlarida ham mavjud bo'lgan. Zamonaviy Olimpiada o'yinlarida 1900-yildan boshlab ayollar musobaqlari o'tkazildi, lekin ayollar dastlab erkaklarga qaraganda ancha kam tadbirdorda qatnashdilar. Ayollar birinchi marta 1900-yilda Parijdagi Olimpiya o'yinlarida paydo bo'lishdi. O'sha yili 22 ayol tennis, yelkanlar, kroket, ot sporti va golf bo'yicha musobaqlar o'tkazdi. 1914-yil Parijda bo'lib o'tgan XOQ Kongressida ayollar medallari rasmiy medallar jadvalidagi erkaklarnikiga teng bo'lgan. Bu xalqaro sport federatsiyalarida ayollarning ishtiroki to'g'risida qarorlar qabul qildi. Ayollarning jismoniy kuchi va bardoshliligi haqida tashvishlanish ayollarning jismoniy kuchliroq sport turlarida ishtirok etishining pasayishiga olib keldi, ba'zi hollarda erkaklar sportining jismoniy talablari kamligi sabab bo'ldi. Shunday qilib, ayollar o'rtasida basketbol o'yini ham rivojlandi. Xotin-qizlar sportining o'sishini ko'rish uchun bugungi kundagi ishtirokdagi farq ko'rib chiqildi. 1971-1972-yillarda o'rta maktablarda yengil atletikada 294, 015 nafar ayol ishtirok etgan bo'lsa, 2007-2008 yillarda uch milliondan ortiq qizlar ishtirok etgan, ya'ni o'rta maktablarning yengil atletikasida ayollarning ishtiroki 940 foizga o'sgan. 2012-yildagi London Olimpiadasida ayollar

sportining barcha turlarida o‘zaro kuch sinashgan birinchi o‘yin bo‘lgan. Hozirgi kunda ayollar sporti keng rivojlanib bormoqda. Har bir sport turlarida ayollar va ayollar jamoalari musobaqalarda ishtirok etib kelmoqda. Qadim zamonalarda ayollar sport bilan shug‘ullanishlari taqiqlangan va rivojlanishi uchun qo‘llab quvvatlanmaganligi uchun sekin-astalik bilan yaxshi natijalarga erishdi. Ayollar sporti bilan shug‘ullanishlari uchun keng imkoniyatlar va keng huquqlar berildi.

Bugungi kunga kelib dunyoning barcha mamalakatlarda shu jumladan O‘zbekistonda ayollar sportining rivojlanishi uchun keng imkoniyatlar yaratib berildi, ularning sport bilan shug‘ullanishlari uchun shart sharoitlar yaratib berildi, ularning sport bilan shug‘ullanishlari uchun shart-sharoitlar yaratib berilmoqda. O‘zbekistonlik qizlar va ayollar sportning barcha turlari bo‘yicha yuqori natijalarga erishib kelmoqdalar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Examination of Gender Equity and Female Participation in Sport, The Sport journal 2016-02-26. Retrieved 2017-02-08
2. Akramov. A. K. O‘zbekistonda jismoniy madaniyat va sport tarixi o‘quv qo‘llanma. T. O‘zDTI 1997 yil
3. Abdullaev M. Sport mahoratini oshirish (yengil atletika) -Toshkent Cho‘lpon nashriyoti 2019 yil

TARIX DARSLARINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL ETISHNING ILMIY NAZARIYI ASOSLARI

*Xurramova Sitora Faxriddin qizi
Termiz shahar 1-umumiy o'rta ta'lim mактабнинг
tarix fani o'qituvchisi
Телефон: +99893-796-75-74
normurodov.oibek@mail.ru*

Annotatsiya: Ushbu maqolada. Ta'lismizidagi innovatsiyalar, ularni amaliyatga kiritish, innovatsion jarayonlarni boshqarishni tahlil qilish orqali innovatsion faoliyat tushunchasini ta'riflash imkoniyati paydo bo'ldi. Pedagogik texnologiya asosida o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish imkoniyati tug'iladi.

Kalit so'zlar: zamonaviy pedagogik pedagogik, texnologiya, ilmiy, ta'lism, o'qitish texnologiyasi, innovatsion, yuqori malakali mutaxassislarni, ta'lism-tarbiya.

Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interfaol uslublardan foydalaniladi. Kadrlar tayyorlash milliy dasturini amalga oshirishda yosh avlodga chuqur bilim beradigan, fikrlash doirasi keng, kasbiy ko'nikmalarga ega bo'lgan, huquqiy demokratik jamiyat a'zolarini ozod va erkin yashashga, mustaqil fikr yuritishga o'rgata oladigan yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash asosiy vazifa qilib belgilangan. «Ilgari biror bir mamlakatning taraqqiyoti va kuchqudratini ifodalash va baholash uchun uning mavjud bo'lgan tabiy boyliklari va iqtisodiy salohiyati haqida so'z yuritilar edi. Olib borilgan ilmiy izlanishlar natijasida o'tgan asrning 80-yillari ikkinchi yarmida pedagogik faoliyat bu — ijodiy jarayon va pedagogik innovatsiyalar birlashmasi, degan yangi ilmiy yo'nalish tarkib topdi. Bu esa o'qituvchining innovatsion pedagogik faoliyatining shakllanishi va rivojlanish jarayonini tahlil qilish imkonini berdi.

Mamlakatimizda pedagogik innovatsiyani rivojlantirish muammolari ustida pedagog olimlardan N.Azizxo'jayeva, B.Farberman, U.Nishonaliyev, N.Sayidaxmedov, M.Ochilovlar ilmiy izlanishlar olib bormokdalar. I.Shumpater va N.Kondratevlar «Innovatsiya» tushunchasining ilk va ulkan nazariyachilari hisoblansalar, K.Angelovskiy, V.A Slastenin va V.I.Slobadchikovlar o'z ilmiy tadqiqotlarida innovatsion faoliyat pedagogik faoliyatning alohida shakli ekanligini isbotlashga harakat qildilar hamda bu borada muayyan natijalarga erishgan olimlar, deb tan olinadilar. Jumladan, V.I.Slobadchikov shunday yozadi: «Avvalo, innovatsion faoliyatni ilmiy ijodiyot sohasidagi faoliyatga o'xshatib bo'lmaydi, chunki bunday o'xshatish «Innovatsion faoliyat» termini ma'nosini sayozlashtirib yuboradi. Chunki har qanday ilmiy-texnikaviy faoliyat o'z tabiatiga ko'ra innovatsion hisoblanadi. Shuning uchun innovatsion faoliyatni ma'lum bir ijtimoiy amaliyot maydonida ko'rib chiqish zarur. Ta'limga tahlil qilish imkonini berdi. Yana muhimroq sabab esa ta'lismi bilim va amaliy pedagogik faoliyat o'rtasidagi uzilishdir. O'qituvchi innovatsion faoliyatning subyekti va tashkilotchisi sifatida yangilikni yaratish, qo'llash hamda ommalashtirishda ishtiroy etadi. U fandagi bilim, an'analardagi o'zgarishlar mazmunini va mohiyatini tahlil eta bilishi kerak. Innovatsion faoliyat tushunchasi innovatsiya, innovatsion jarayon kabi tushunchalar bilan chambarchas bog'liq.

Shu sababli bu tushunchalar mazmunini izohlamasdan turib, innovatsion faoliyat mazmunini anglash mumkin emas. Innovatsiya - amaliyot va nazariyaning muhim qismi bo'lib, ijtimoiymadaniy obyekt sifatlarini yaxshilashga yo'naltirilgan ijtimoiy subyektlarning harakat tizimidir. Bu g'oya nazariyasi mohiyatining yaratilishiga nisbatan turli yondashuvlar va fikrlar mavjud bo'lib, uning mohiyati borasida fanda yagona fikr mavjud emas. Innovatsiyalar dolzarb, muhim ahamiyatga ega bo'lib, bir tizimda shakllangan yangicha yondashuvlar. Ular tashabbuslar va yangiliklar asosida tug'ilib, ta'lim mazmunini rivojlantirish uchun istiqbolli bo'ladi, shuningdek, umuman ta'lim tizimi rivojiga ijobji ta'sir ko'rsatadi.

Innovatsion jarayon deb- innovatsion o'zgarishlarga tayyogarlik ko'rish va uni amalga oshirish jarayoniga aytildi. Ta'lismizidagi innovatsion o'zgarishlar, ta'lismizidagi har qanday

yangilikning kiritilishi bevosita o‘qituvchi faoliyatini yangilash va o‘zgartirish orqali amalga oshirilishi ham atroficha o‘rganilgan. Ta’lim tizimidagi innovatsiyalar, ularni amaliyotga kiritish, innovatsion jarayonlarni boshqarishni tahlil qilish orqali innovatsion faoliyat tushunchasini ta’riflash imkoniyati paydo bo‘ldi. Innovatsion faoliyat - pedagogik jamoani harakatga keltiruvchi, olg‘a boshlovchi, taraqqiy ettiruvchi kuchdir. Innovatsion faoliyat — bu yangi ijtimoiy talablar bilan an’anaviy me’yorlarning mos kelmasligi, yohud amaliyotning yangi shakllanayotgan me’yorining mavjud me’yor bilan to‘qnashuvi natijasida vujudga kelgan majmuali muammolarni yechishga qaratilgan faoliyatdir», - deb ta’kidlaydi V.I.Slobadchikov. O‘qituvchi innovatsion faoliyatining markaziy masalasi o‘quv jarayonini samarali tashkil etishdan iborat.

Xulosa qilib aytish mumkinki, o‘qituvchi innovatsiya faoliyatga tayyor bo‘lib, darsga eng so‘ngi yangiliklarni olib kirib, o‘quvchiga qiziqarli va uni ehtiyojiga mos ravishda tashkil etsagina, sifat va samaradorlikni kafolatlashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Ishmuhamedov R. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta’lim samaradorligini oshirish yo‘llari. - T., Nizomiy nomidagi TDPU, 2009.
2. Ochilov M. «Yangi pedagogik texnologiyalar» /Qo‘llanma. -Qarshi: Nasaf, 2000.
3. Fuzailova G.S, Rahmatullayeva O.R Tarix fanini kasbiy sohalarga yo‘naltirib o‘qitish metodikasi. Uslubiy qo‘llanma. – T., TDPU, 2012. - 140 b.

BOSHLANG‘ICH SINF DARSLARIDA MULTIMEDIYA VOSTALARIDAN FOYDALANISHNING TA’LIM SAMADORLIGINI OSHIRISHDAGI RO’LI

*Yunusova Xurshida Erkinovna
Angren shahar 16- umumiy o‘rta ta’lim maktabi
Boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Tel: +99893 544 76 42*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’lim tizimini rivojlantirish, innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanish, zamonaviy texnologiya vositalari orqali ta’lim oluvchilarga ta’lim berishda qo‘llanilayotgan usul va vositalar haqida tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, innovatsion texnologiya, zamonaviy ta’lim, ta’lim oluvchi, innovatsion usul, multimedia vositalari, videodars loyihasi.

Ta’lim yangi bosqichga ko‘tarilmoqda, o‘quvchilar fikr darajasi kengaymoqda, axborot olish ossonlash moqda, bunday o‘sish jarayonida o‘qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanmaslik darsning samaradorligini pasaytirib yuboradi.

Boshlang‘ich ta’lim tizimini rivojlantirishdagi asosiy tamoyillardan biri ta’lim tuzilishini va mazmunini isloh qilishdir. Buning uchun yuqori malakali, raqobatbardosh mutaxassislar tayyorlash, ta’lim bo‘yicha kadrlarning faoliyatini uyg‘unlashtirish, ta’lim innovatsiyalari, ilg‘or pedagogik texnologiyalarni lim jarayoniga joriy etish asosiy vazifamizdir. Boshlang‘ich ta’limda dastlab o‘qituvchi faoliyatini o‘zgartirmay turib, ta’limda bir qadam ham oldinga siljib bo‘lmaydi. Shuning uchun boshlang‘ich ta’limni rivojlantirishda bo‘lajak mutaxassislar faoliyati va yangilikka intilish motivatsiyasini, bilim, ko‘nikma va malakala rini shakllantirib, belgilangan maqsadga yo‘naltirishimiz lozim.

Boshlang‘ich ta’limda innovatsion jarayonlarni amalgalash oshirish, bu tizimga yangiliklar kiritish, o‘quv jarayonlarining tuzilishini yangilash, avvaldan mavjud bo‘lgan holatdan o‘zgargan, farq qiluvchi ta’limni takomillashtirishda innovatsion texnologiyalarni qo‘llash, yaxshi natija beradigan mexanizmlarni ish lab chiqish va ulardan foydalanish kerak. Tajribadan o‘tgan, ketma-ketlikda qo‘llanadigan innovatsion texnologiyalar kafolatlangan natijani beradi. Bunday innovatsiyalar o‘qitishning muayyan vazifalarini hal qilish uchun tayyor texnologik xarita vositasini bajaradi. Boshlang‘ich ta’limni rivojlantirish, zaruriy darajada-gi natijani olish uchun ta’lim tizimini takomillashtirish, bajarayotgan funksiyasini ijobjiy tomonga yo‘naltirish, zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalanish kerak.

Boshlang‘ich ta’limda innovatsion texnologiyalardan foydalanilganda o‘qituvchining mahorati va ta’lim oluvchining mustaqil ishslash ko‘nikmasi shakllanib boradi. Innovatsion texnologiyalardan boshlang‘ich ta’limda eng ko‘p qo‘llanilayotganlari multimedia va videodarslar hisoblanadi. Ta’lim tizimida multimedia texnologiyalaridan foydalanish ta’lim oluvchilarda shaxsiy individual xususiyatlari, o‘quv jarayonl arida faolligi, har bir mavzuga ijodiy yondashuvi va axborot bilan ishslash kompetensiyalarining rivojlanishiga olib keladi.

Ta’lim jarayonida multimedia vositalarini ishlatish haqida ma’lumotga ega bo‘lmagan o‘qituvchi ta’li m sifatining pasayishiga sababchi bo‘lib qoladi.

Bugungi kunda mamlakatimizda yangidan tashkil qilingan ta’lim tizimida innovatsion texnologiyalar, multimedia vositalari va videodars loyihalari ishlab chiqilgan bo‘lib, xalqaro tajribalar imkoniyatlardan to‘liq foydalanilmoqda. Boshlang‘ich ta’limda multimedia texnologiyalari, videodarslar o‘quv-tarbiyaviy jarayonning samaradorligini oshiradi. Zamonaviy ta’lim o‘qituvchi va o‘quvchi-ning fanlarga bo‘lgan qiziqishini ortishiga, o‘qitishning smaradorligini oshishiga, hajmi katta bo‘lgan o‘quv materiallarini o‘rganishga ketadigan vaqtini ancha qisqartirilishiga xizmat qiladi. Innovatsion texnologiyalar o‘quv jarayonida ta’lim oluvchiningdars mashg‘ulotlari davomida o‘z fikrini ayta olishiga, munozara va muho kamalarda ishtirok etishiga, bilimini mustahkamlashga, o‘z ijodkorligiga va tajribasiga suyana olishiga, axborot vositalari haqida boshlan g‘ich tushunchaga ega bo‘lishiga, belgilangan fanlardan kerakli tushunchalarni ajrata olishiga, vazifa qilib beriladigan test, boshqotirmalar, savollarga to‘g‘ri javobni izlash ko‘nikmalarining shakllanishiga o‘zining yetarlicha ta’sirini ko‘rsatadi. Umumiy o‘rta ta’lim tizimida har bir o‘qituvchi shaxsiy kompyuteriga ega bo‘lishi kerak. Chunki shaxsiy kompyuterga ega pedagog undan har bir darsda foydalanadi. Bunday texnik vosita-larning mavju

dligi o‘quv jarayonida multimedia vositalaridan keng foydalanish imkoniyatini beradi. Nazariy tomondan o‘r ganilgan bilimlarni amaliyotda bajarish-ga olib keladi.

Videodars loyihasida o‘qituvchi mahorati alohida ahamiyatga ega. Bunday darslar ta’lim oluvchilarning individualligini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, ularning shaxsiy intellektual va amaliy sohalarini qamrab oladi. Videodarsni o‘quvchi o‘z uyidan turib ham o‘rganishi mumkin. Bugungi kunda “Online maktab” loyihasi asosida tashkil qilinayotgan televizion videodarslar buning yorqin misolidir. Videodarslar o‘quvchini o‘z-o‘zini boshqarishga, o‘z-o‘zini anglashga, individual harakat qilishga chorlaydi. Maktab o‘quvchilari uchun televideniya orqali berilayotgan videodarslarni tayyorlash va uni tasvirga olish bo‘yicha soha xodimlaridan iborat tashkiliyijodiy guruh ish faoliyatini amalga oshirmoqda. Videodarslarning afzallik tomoni shundaki, o‘quvchilar ta’til paytida ham mustaqil tarzda bilim olishlari mumkin. O‘qituvchilar ota-onalar bilan hamkorlikda telefon yoki internet texnologiyalaridan foydalangan holda o‘quvchilarga bilim olishlari uchun tavsiyalar berib borishadi.

Xulosa qilib aytganda, innovatsion texnologiya bu ilmiy izlanishlar, ishlanmalar yaratish, tajriba-sinov ishlari olib boorish fan-texnika yutuqlaridan foydalangan holda o‘quvchilarga yangi bilim berishdan iboratdir. Ta’lim oluvchilarни bilimli, intellektual salohiyatli qilib tarbiyalash va axborot bilan ishlash kompetensiyalarini shakllantirish uchun bugun biz pedagoglar doimo oldinga qarab intilishimiz, boshlang‘ich ta’limni rivojlantirish yo‘lida yaratilayotgan innovatsion texnologiyalardan samarali foydalanishimiz va har tomonlama o‘z kasbimizga sadoqat bilan xizmat qilishimiz kerak.

Foydalilanigan adabiyotlar ro‘yxati

1. Mamarajabov M. Kompyuter grafikasi va Web dizayn. Darslik, T: 2013.
- 2."Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar". Tal’at G‘afforova. «Tafakkur»nashriyoti Toshkent-2011.

АЛХИМИЯ ҲӘМ ОНЫҢ ӨЗИНЕ ТӘН ӨЗГЕШЕЛИКЛЕРИ

Абдисаттарова Эльмира Абдижамиловна
Нөкис мәмлекеттік педагогикалық институты докторанты
Телефон: +998907141444
abdisattarova76@bk.ru

Аннотация. Усы маңалада химияның пайда болыў тарийхында араб алхимия дәүири, белгили араб алхимиклери Жабир ибн Хайян ҳәм ар-Розийдың мийнетлеринде алған химиялық затлары, химиялық тәжирийбелери, усы дәўирдеги дәслепки пайда болған металлар ҳаққында мағлыўматлар көлтирилген.

Таяныш сөзлер: Жабир, Ар-Розий, алхимия, затлар, минерал, металл, сынап, күкірт, мыс, алтын, гүмис, сирке кислотасы, трансмутация.

Әмелиятта керекли қәсийетлерге ийе болған материалларды (затларды) алыў машқаласы, бәлким, эволюциялық көзқарастан бираз узақ ўақыт даўамында тек әтирап - орталықтағана бейимлесип қалмастан, бәлким әтирап - орталықты өзине бейимлестирген адам менен бир ўақытта жүзеге келеди. Тәбиятты инсан тәрепинен өзлестириүндеги материя менен ҳәр қылыш химиялық операциялар айрықша роль ойнайды. Бирақ, өнермәншшилик химиясының пайда болыўы, бириңи нәүбетте металлургияның пайда болыўы ҳәм раўажланыўы менен байланыслы болыўы керек. Әйдемги дүнья тарийхында мыс, бронза, темир әсирлери ажыралып турады, бунда мыс, бронза ҳәм темир әсбап-қурагаллар ислеп шығарыў ушын тийкарғы материал болған. [1.9]

Инсан итибар берген бириңи металлар - алтын ҳәм мыс болыўы керек, себеби жалтырап, дөнегутын қызығыш мыс ҳәм сарғыш алтынға итибар бермеслик мүмкін емес еди. Инсан металлардың ийилишенин билгенинен кейин, тез арада тәбийй (сап) металлардан ҳәр түрли әшекөйлер жасай баслады. [2.2]. Қәдимги дәўирлерден химия әпиўайы металларды алтын ҳәм гүмиске яки олардың құймаларына айландырыў искусствасы деп аталған.

Сондай қылыш, металлды алтынға айналдырып, оны аўырыудан күтқара алатуғын сыйқырлы философия тасын излеўдин дәслепки белгилери пайда болды. Алхимиклердин жасалма кинавары (сынап сулфидин) алыўына байланыслы қандай үлкен үмит еткенин елеслетиүге болады, олар шарайтына қарай ҳәр түрли реңлерде (20 дан артық рең) - ақшыл қызылдан көкке шекем болды. Гүмис пенен алтын араласпалары бар металлық жылтырақтыры бар қара сур минерал PbS галенитин жағыў бойынша жүргизилген тәжирийбелер металлардың трансмутациясы тууралы пикирлерди көлтирип шығарды:

галенит → қорғасын → гүмис → алтын

Алхимиклер егер барлық (сол ўақыттағы белгили) металлар сынапта ерийтуғын болса, онда ол барлық металлардың дәслепки материалы ретинде хызмет етеди деп исендерди. [3.17] Араб халифаттық пайтахтларында раўажланған пәнлер арасында химия пәни де бар еди. VIII-IX әсирлерде араб химиклери тек Искандериялықтардан алдыңғы адамлардың билимлерин өзине тән тәризде ислеп шықты. «Химия» юон-латынша атының орнына араблар өзлери - «алхимия» деп атайды. Алхимияда тийкарғы орын металларға, оларды таярлаў ҳәм тазалаўға, металл құймаларға ҳәм металлардың трансмутациясына тийисли болды.

Белгили араб алхимиклериниң бири Жабир ибн Хайян (721-815) болып ол Европада «Гебер» аты менен атақты болған. Ол ҳәр қылыш теологик, сиясий ҳәм тәбийй билимлердин энциклопедиясы болған «70-китап»тың авторы болып табылады. Китап жетпіс баптан ибарат болып, оның соңғы бапларында металлар, минераллар, дузлар ҳәм басқада затлар туұрысында мағлыўматлар бар. Жабир ибн Хайяның баслы шығармалары медицинаға, математикаға ҳәм алхимияға бағышланған. [4.17] Жабирдың көлеп шығармалары түснікли тилде жазылған. Жабир нашатырь спиртін сыпатладап берdi ҳәм қорғасынлы белиланы таярлаў усылын көрсетti. Ол сол дәўирде белгили болған кислоталардан ең күшлisi - сирке кислотасын алыў усылын жаратқан. Ол нитрат кислотаның күшсiz еритпесин алыўға еристи. Жабир металлардың трансмутация мүмкіншиликтерин үйренди, оның бул изленислери алхимиклердин келешектеги избасарларына күшли тәсир

көрсетти. Жабир сынапты өзине тән металл, деп есаплады, себеби сынап сүйық ҳалда болғанлығы себепли, қурамында араласпалар муғдары кем болады. Күкиртте тап сондай өзине тән қәсийетлерге ийе: ол түтеп жаныўға қәбилетли (сондай ақ, ол алтын сыйақлы сары реңли). Жабир қалған жети металлардың барлығы жер қатламында сынап ҳәм күкирт араласпасынан пайда болады деп есаплар еди. Бираз қатты болған металл - алтынның пайда болыўы ҳәммесинен де қыйын деди. Соның ушын алтынды алыша алтынның "жетилисиүйн" тезлетьетуғын затты табыў керек еди. Қәдимги әпсаналарда бул зат құрғак порошок екенлиги айттылған. Греклер оны *xerion* яғни "кургак" деп атаған, ал араблар оны *al-iksir* деп өзгерттириүндеги кейинирем көрсетилген. Европада бул әжайып зат философия тасы деген атты алды (1800 жылға дейин барлық "алымлар"ды "философ" деп атаған). Эликсир басқа әжайып қәсийетлерге де ийе болыўы керек еди. Мысалы барлық кеселликлерден емлеў керек еди ҳәм ең тийкарғысы мәңги, өлмес өмирди бериүи керек еди. Нәтийжеде, кейинги жүз жылларда алхимиклер еки паралель болған жолдан барды: биреўлери – алтынды изледи, басқалары – мәңги өмирди бериўши өмир эликсириң излер еди. [2. 2] Химиялық затларды тазалауда Жабир кристалланыў ҳәм фильтрлеў усылларын қолланған болып, ол күкирт, нитрат кислота ҳәм патша арағын таярлауды сүүретлеп берген (онда алтынның ерийи мумкинлиги көрсетилген). Ол гүмис нитрат, сынапты хлор, аммиак ҳәм ақ мышьяк (мышьяк кислота) алыша ислеп шықты. [5.263]

Медицина ҳәм алхимиялық тәжирийбелер менен шуғылланған және бир араб химиғи ар-Разийдың дөретиўшилиги кейинги дәйирге тийисли болып оны Европада Разес деп атаған. Ол Персияда, сондай-ақ, ҳәзирги Өзбекистан ҳәм Тәжикстан Республикалары территориясында жайласқан қалаларда түрли түрдеги билимлерди алған ҳәм атап айтқанда философия, метафизика, поэзия, магия ҳәм алхимияны үйренген. Ҳәттеки жаслығында ол металларды тазалаў ҳәм «эликсир» ди қызырыў бойынша тәжирийбелер менен шуғылдана баслаған. Ар-Разий түрли темаларда, тийкарынан медицина ҳәм химия темаларында көплеп шығармаларға ийе. Оның алхимияға арналған мийнетлери арасында ең белгилери «Сырлар китабы» ҳәм «Сыр сырлары китабы» (яки «Сырлардың сырлары»). Ар-Разий гипсті таярлаў усылы ҳәм сынған сүйеклерди дүзетиў ушын гипс күйиў усылын сыйпатлаған. Сурьма металын үйренген ҳәм сыйпатлаған. [2.5] Ар-Разий металларды трансмутация қылыша мүмкін деп есаплаған ҳәм химияның мақсети металлардың «тийкарын» алыша арқалы әмелге асырылатуғын «эликсир» дән пайдаланған ҳалда металларды трансмутация қылыша болып табылады деген. Буннан тысқары, алхимия «әпиўайы» таслардан (кварц ҳәм шишадан) қымбатбақа тасларды алыша менен шуғылланыўы керек. Жабирден кейин ар-Разий сынап ҳәм күкиртти металларды пайда етиўши тийкарғы элементлер деп есаплаған, бирақ ол оларға «дуз» ды үшинши қурамынан қосқан. Кейиншелик металлардың химиялық қурамы ҳаққындағы пикир Европа алхимиялық әдебияттарында кең тарқалған. Ар-Разий жазыўларында ҳәр түрли затлар ҳаққында айтады. Буннан тысқары, ар-Разий ҳәр түрли химиялық аппараттар, қурылмаларды ҳәм химиялық операцияларды сүүретлейди. «Сырлар китабы» нда ол барлық алхимиялық материалларды үш бөлімге ажыратады: 1) затты таныў, 2) приборларды билиў ҳәм 3) операцияларды билиў. IX – X әсирлердин химиясы ҳәм химиялық техникасын баҳалаўға болған үлкен қызығыўшылық Ар-Разийдың «Сырлар сырлары китабы» деген мийнетинде жазылды, оның ең ески қолжазбасы Ташкентте табылған. Онда металларды түрли реңлерде бояў усыллары, «сынапты беккемлеў», «алтынды еки есе көбейтиў» операциясы, «эликсирлер», металларды ҳәм басқа затларды кальцинация қылыша (күйдіриў), еритиў операциясы, возгонка, жумсартыў ислери, сондай ақ, ҳәр түрли минерал, өсимлик, ҳайуанат затлары ҳәм оларды қайта ислеў ҳаққында мағлыўматлар береди.

Ар-Разий шығармаларында келтирилген әсбап ҳәм үскенелер дизиминен оның лабораториясы жақсы үскенеленгенлиги көринип тұрыпты. Онда тийкарынан колбалар, табақлар, кристализация ушын шийше ыдыслар, гүзе-ыдыслар, кастрюллөр, қыздырғышлар, майлы лампалар, ысытқышлар ҳәм печьлер, балқытыў печьлер, кескишлер, шпательлер, шелеклер, қайшылар, балғалар, қысқышлар, құм ҳәм суў баянлары, таўар ҳәм жүннен таярланған фильтрлер, алембиклер, шаршарлар, металл, шаш ҳәм жипектен таярланған елеклер ҳәм т.б. затлар. Ар-Разий ҳәр түрли химиялық операцияларды, соның ишинде металларды балқытыў, фильтрлеў, дистиллеў, сублимация, амальгамаластырыў, еритиў,

қойыўластырыў ҳәм басқаларды сүүретлеп берген.[6.59] Тез арада ар-Разийдың мийнетлери латын тилине аўдарма қылышады ҳәм әсиресе Батыс Европа химиклери тәрепинен ҳүрметке ийе болады. Алхимия дәүири узақ даўам еткен химия тарийхындағы дәүир болып, алхимияны «химияның анасы» деп тәриплейди. Ұсы алхимиклердин затлардың тәбиятына, қәсийетлерине болған қызығыўшылығы, мейли ол байлық топлау мақсетинде болсада хәзирги химия илиминин қәлиплесиүине ҳәм раўажланыўына тийкар салған.

Пайдаланылған әдебиятлар:

1. Левченков С.И. Краткий очерк истории химии. ([@levchenkov@rambler.ru\).](mailto:@levchenkov@rambler.ru)
2. Азимов. А. История химии., [royallib.ru.doc](http://royallib.ru/doc)
3. Соловьев Ю.И. История химии: Развитие химии с древнейших времен до конца XIX в. М. Просвещение. 1983.
4. Фигуровский Н.А. История химии. М. Просвещение, 1979.
5. Волков В.А., Вонский Е.В., Кузнецова Г.И. Выдающиеся химики мира. М.: Высшая школа, 1991
6. Фигуровский Н.А. «Очерк общей истории химии. От древнейших времен до начала XIX в.». 1969.

ЎҚУВЧИЛАРГА ТАЪЛИМ БЕРИШДА, ТАЪЛИМ ПСИХОЛОГИЯСИННИГ АҲАМИЯТИ

*Кушматова Матлуба Шукуржоновна
Ангрен шаҳар 38-сонли умумий ўрта таълим
мактаби психологи.
Tel: 99893 600 48 55*

Аннататсия: Ушбу мақолада бола шахсини ривожлантирувчи, уни мустакил фикрлашга ўргатувчи, илмий тушунча ва изланишларга лаёкатли қилувчи таълим, таълим усуллари яъни ўқувчининг ёш хусусиятларига қараб таълим турлари мавжудлиги хақида сўз юритилган

Таянч иборалар: Таълим, ўрганиш, билишни бошқариш, мотивлар, билим, кўникма, тушунча, ижодий тафаккур.

Таълим психологияси - педагогик психологиянинг энг муҳим қисмларидан биридир.

Таълим - жуда кенг маънога эга бўлиб, у билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштириш, ўрганиш, ўргатиш жараёнидир. Бу таъриф хозирги замон таълими учун етарли эмас. Чунки хозир мустакиллик даврида таълим ўзининг мазмуни билан ўқувчиларга билим, кўникма ва малакалар бериш билан бирга, ўқувчиларни хозирги замон рўхида миллий кадрлар, жаҳон маданияти ва маорифининг илгор ғояларидан окилона фойдаланиб тарбия берувчи, бола шахсини ривожлантирувчи, мустакил фикрлашга ўргатувчи, илмий тушунча ва изланишларга лаёкатли қилувчи таълим хамдир.

Урганиш- бу ўқувчиларнинг ўқитувчи томонидан берилган билимларни, қабул қилишлари жараёни, узларида билиш қобилиятларини, фикрлаш операциялари ва харакатларни тарқиб топтириш жараёнидир. Бу пассив мушохада жараёни эмас, балки ўқитувчи томонидан ўқувчиларга бериладиган билим ва малакаларни фаол равишда қайта ишлаш жараёнидир. Таълимнинг муваффакияти ўкув материалларнинг мазмунигагина, таълим усулларигагина эмас, балки у кўп жихатдан ўқувчининг қандай ўқиётганлигини билишга, яъни ўқувчининг ёш хусусиятларига, ақлий тараккиёти ва фаоллигига мувофик малакаларни ўзлаштириш жараёнининг психологик асосларини билишга хам боғлиқдир.

Агар ўқувчидаги ўзлаштиришнинг ана шу компонентларини(таркибий қисмларини) хисобга олиб таълим берилса, хар бир компонентда таълимни ўзлаштириш жараёнига эътибор берилса, ўқувчи уни муваффакиятли ўзлаштиради.

Ўқувчиларнинг билиш фаолиятини бошқариш, таълим жараёнини бошқариш - педагогик психологиянинг хал қилиниши лозим бўлган масалалардан биридир.

Купчилик психологлар таълим жараёнини, яъни ўқувчиларнинг билиш фаолиятини бошқариш қийин деб таъкидлайдилар. Лекин уни бутунлай бошқариб бўлмайдиган жараён дейиш нотўғридир. Чунки бу аниқ мақсад кўзлаб таълим бериш ғоясига зиддир. Чунки биз бошқариладиган таълим деб шундай таълимни айтамизки, бунда хар бир боланинг харакатлари назорат килиниши, ўқитувчи таълимнинг хар бир боскичида ўқувчиларни билимларни ўзлаштириши ёки муайян кўникма ва малакаларни хосил қилиш хақида узлуксиз аҳборот олиб ва янги материалларни хамда утилган материалларни ўзлаштирилганлиги характерига қараб такдим килиниши лозим. Ўқитувчи таълим жараёнидаги ўқувчиларнинг билимларни ўзлаштириш жараёнини ва ақлий ривожланишнинг боришини хамма вақт хам назорат қила олмайди. Бу хозирги таълим жараёнининг жиддий камчилигидир.

Жаҳон психологларининг фикрича, билимларнинг бошқаришнинг мумкин булган йўли - ўзлаштириш жараёнини берилган топширикнинг ўзлаштириш жараёни сифатида маҳсус ташкил этишдир.

Педагогик психология ўкув холатларининг асосий шаклларини уйин, таклид қилиш, меҳнат, такрорлаш ва ёд олиш, синааб қуриш ва хатоларни аниглаш, машкланиш ва ўкув вазифаларини хал қилиш, мустакил фикрлаш, шунингдек хиссий алоқа қилиш, нарсаларни қўл билан харакатга келтириш ролли ўйинлар, ўкув профессионал фаолият кабилар билан белгилайди. Буларнинг хаммаси таълимни муваффакиятли ўзлаштиришга, ўрганиш фаолиятини енгиллаштиришга, янги билимлар хақида чўқур тасаввурлар қолдиришга, уларни хотирада узок вақт сақлаб туриш ва керак вақтда эсга туширишга ёрдам бериш асосий

омиллардан хисобланади.

Ўйин болаларнинг ижодий фаолияти бўлиб, атроф хаётдаги воқеликни айнан ўзидагидек эмас, балки уни ўзича акс эттириш, баъзи нарсаларни ўзлаштириш, ўзига ўйлаб чикариш жараёнидир. Болалар ўйинларда хаёл қиласи, ижод қилиш элементлари кўринади, фикр юритади, уларни ўз нутқида баён этиш орқали ривожланади.

Ўқиш фаолияти жараёнида ўқиши, ўрганиш мотиви ўзгаради ва таркиб топади. Ўқиши фаолияти дастлабки йилларда ўқувчи уйда уни уришмасликлари учун, яхши баҳо олиш максадида ўқиши мумкин. Ўрта мактаб йилларида ўқув предметларига дифференциал қизиқиши пайдо бўлади ва шу асосда фан муаммоларига қизиқиши юзага келади ва на-тижада ўсмирларда билимга бўлган қизиқишини қондиришга каратилган билимларни эгаллаш мотивлари пайдо булади.

Таълим турлари мактабгача таълим, умумий ва ўрта таълим, ўрта маҳсус таълим, олий таълим, олий ўқув юртларидан кейинги таълим, малака ошириш, мактабдан ташқари таълим, оиласдаги таълим тизими билан изохланади. Ўқувчилар билими хаёт тажрибалари билан боғланган бўлиши лозим. Фан асосларини хаёт билан, мустақил ривожланиш амалиёти билан мустахкам боғлаб ўрганиш, уни ишлаб чиқиш меҳнати билан қўшиб олиб бориш талаб этилади. Шундагина ўқувчилар билимларини ошиши ва бойиши учун, ўқувчи шахснинг таркиб топиши учун катта имкониятлар вужудга келади. Ўқув амаллари ва ўргатувчи амаллар ўқувчини назарий олган билимларини амалга татбик қилишда, бевосита ишлаб чиқариш (завод, фабрика, қурилиш ва хоказо) билан боғлик булишда катта ахамият касб этади ва болани келгуси хаётга, фаолиятга, касбга тайёрлайди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Э.Гозиев «Психология» Т., 1994 й.
2. Э.Гозиев «Олий мактаб психологияси» Т.. 1997 й.
3. А.В Петровский таҳририда. Ёш психологияси ва педагогик психология. Москва 1979й.

МАТЕМАТИКА ФАНИДАН СИНФДАН ТАШҚАРИ МАШҒУЛОТЛАРНИ ТАШКИЛ ҚИЛИШ

*Курбанова Райхоной Шоназар қизи
Ҳазорасп тумани 24-мактаб ўқитувчиси*

*Телефон: +998(99)4582501
rayhonqurbanova@gmail.com*

*Цой Наталия Борисовна
Урганч шаҳри 10- мактаб ўқитувчиси
Телефон: +998(94)2328588*

Анотация: Мақолада математика фанидан синфдан ташқари машғулотларни ташкил қилиш орқали ўқувчиларнинг қандай ютуқларга эришиши мумкинлиги кўрсатиб берилиган.

Калит сўзлар: Машғулот, масала, тадбир, қобилият, математик, ижод, фикр, муҳокама, фаол, билим.

Юртимизда тинчлик ва барқарорлик, изчил иқтисодий-ижтимоий ривожланишни таъминлаш, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш каби йўналишлар давлатимизнинг адолатли ва инсонпарвар сиёсатида доимий устувор бўлиб келмоқда. Айниқса, жамиятнинг маънавий юксалиши ва шахс маънавий камолотига жуда катта эътибор қаратилмоқда.

Ёш авлоднинг маънавий ва ақлан ривожланиши эса ўқитувчига боғлиқ. Ўқитувчининг муваффақияти ўқувчининг бор имкониятларидан фойдаланиб, иқтидорини юзага чиқариш. Бу эса факат ўқитувчининг илмий ва методик билимдонлигига боғлиқбўлмасдан, ўқувчининг билимни ўзлаштиришдаги активлиги ва ижодий фикрлашига хам боғлиқ. Ўқитувчи ўз ўқувчисининг ижодкорлигини, фикрлаш фаолиятини ривожлантира олиши муҳимдир. Ўқитиш жараёнини фаоллаштиришга қай тарзда ёндашиш керак ва қандай қилиб кўзланган мақсадга эришиш мумкин?

Ўқувчиларга математика фанини мукаммал ўргатиш, уларнинг бу фанга бўлган қизиқишлиарини янада орттиришда дарсдан ташқари ўтказиладиган машғулотлар муҳим аҳамиятга эга бўлиб, бундай машғулотлар орқали ўқувчиларнинг бу фанга бўлган қизиқишлиари ва билимлари мустаҳкамланиб боради. Ўқувчилар билан олиб бориладиган синфдан ташқари машғулотлар қизиқарли бўлиши учун ўқувчилар ижодкорлигидан фойдаланиш яхши самара беради. Синфдан ташқари машғулотлар (математик кечалар, қизиқарли савол-жавоблар, математик ўйинлар, ...) орқали ўқувчиларнинг бир неча қобилиятларини юзага чиқаришимиз мумкин қўйидагиларга эришамиз:

1. Математика фанибўйича ўтказиладигантадбирларнинг сифативасамара дорлиги ошади.
2. Мактабдаматематикадан паст ўзлаштирувчи ва ўрта баҳоларда ўқийдиган ўқувчиларнинг бу фанга бўлган қизиқишилари ортади. Табиийки бундай натижа ўқувчиларда турли тадбирларда хам катнашиш истагини пайдо қиласди.
3. Ўқувчиларнинг фикрлаш қобилиятлари, ижодий қобилиятлари ривожланади, ўқувчиларнинг ўзлари қизиқарли математик шеърлар, топишмоқлар, масалалар ижод қила бошлайдилар, турли хил крассвордлар тузадилар.
4. Ўқувчиларнинг ижодкорлиги, фаоллигини ўстириш катта тарбиявий аҳамиятга эга, бунда уларнинг илмий дунёкарашлари шаклланиб боради, жамоа бўлиб баҳс мунозаралар ўтказиб, ўзларининг фикрларини муҳокама қиласди.
5. Ўқувчилар билан ўтказиладиган турли хил викторина баҳс - мунозара, кечаларда уларнинг қизиқишлиари ва ижодкорлигини орттириш эса келгусидаги ўқув фаолиятига катта ёрдам беради.

Синфдан ташқари машғулотларда математика фанидан қўлда ясалган кўргазмалар, математик мақоллар ва шеърлар, турли математик жумбоқ ва топишмоқлар тайёлаб келиши хам ўқувчининг фанга бўлган қизиқишини ошириш билан бирга, фикрлаш қобилиятини орттиришда, уларнинг математик билимларини кенгайтиришда муҳим аҳамиятга эгадир. Айниқса, ҳар қандай ўқувчи қизиқадиган қўйидагича масалалар билан ўқувчиларни жалб қилиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Масала. Тўртта 2 ва арифметик амаллар ёрдамида 1 рақамини ҳосил қиласди.

Бундай масала ўқувчидан фикрлашни талаб қиласди ва дарҳол рақамлар орасига ариф-

метик амалларни кўйиб сонли ифодани ҳисоблай бошлайди. Масалани ечиш учун дастлаб ўқитувчи ўқувчи фикрини тўғри йўналтира олиш керак. 1 ни ҳосил қилиш учун 1 ни 1 га кўпайтириш, сонни ўзига бўлиш ёки 1 га 0 ни қўшиш керак. Шуларга асослансанак, тўртта 2 дан :

иккита 1 ни; иккита бир хил сонни; битта 1 ни ва битта 0 ни ҳосил қилишимиз керак бўлади.

Ечиш:

$$2:2 \cdot (2:2) = 1$$

$$(2+2) : (2+2) = 1$$

$$2:2 + 2-2 = 1$$

Худди шундай усуллар билан 1 ни ҳосил қилишимиз мумкин.

Ўқувчиларга ўқитувчи ҳар қандай масалани ечишда ўзи билган, ўрганганди билимлари-га таянган ҳолда фикрлашни ва масала шартида берилган маълумотларни ҳар томонлама таҳлил қилишни ўргатиши керак.

Агар ўқувчилар масалалар ечишда, саволларга жавоб беришда хатоликларга йўл кўйсалар бундан асло қўрқмаслик керак. Хатолардан ҳам яхши натижаларга эришишда фойдаланиш мумкин. Ўқувчи масалани ишлаш жараёнида, мулоҳаза юритганда қаерда адашди ва уни қандай тўғрилаш кераклиги ўргатилади. Ўқувчиларга масала ечимини тезроқ топиш мумкин бўлган ва тушиниш учун қулайрок бошқа усуллардан фойдаланиб, бир хил натижага келиш мумкинлигини кўрсатиш лозим. Шундагина ўқувчини ҳаётнинг ҳар бир муаммоли вазиятларидан ўзининг теран фикри ва ақлли ёндашуви орқали ечим топиб чиқа оладиган қилиб тарбиялаган бўламиз.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Ўқув қўлланма. Т. 2006.
2. Д. Юнусова. Бўлажак математика ўқитувчисини инновацион фаолиятга тайёрлашна-зарияси ва амалиёти. Т. 2009.

ЎСПИРИНЛАР ДУНЁҚАРАШИГА САЛБИЙ ТАЬСИР ЭТАДИГАН
АХБОРОТЛАРНИНГ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК МЕХАНИЗМЛАРИ ВА
ОҚИБАТЛАРИ

Ж.Облоқулов
Самарқанд давлат
университети ўқитувчиси.
Телефон:+998979101436
oblokulov.79@mail.ru

Аннотация: Мазкур мақола ўспиринлар дунёқарашига салбий таъсир этадиган ахборотларнинг ижтимоий-психологик механизмлари, оқибатлари, йўналганлиги ва моҳияти масалалари хусусида мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: ахборот, глобаллашув, интернет, ўспирин, тўлқин, ҳимоя механизми, ҳаётӣ стратегия, ижтимоийлашув, ўзини-ўзи англаш.

Инсониятнинг кўп минг йиллик тажрибаси шундан далолат берадики, дунёдаги зўравон ва тажовузкор кучлар, кўпинча турли ниқоблар, жозибали шиор ва ғоялар пардаси остида ўз манфаатлари йўлида бошқа давлатларга ғоявий, сиёсий, иқтисодий ва маънавий босим ўтказишга интилаётганликлари сир эмас. Бундай кучларнинг ихтиёрида жуда катта моддий, молиявий ресурслар ва имкониятлар мавжуд бўлиб, уларнинг пухта ўйланган, узок ва давомли ёвуз мақсадларига “астойдил” хизмат қилиб келмоқда. Айниқса, ғоявий психологоик уруш кўринишидаги таъсирлар орқали, ёшлар онгига ва маънавиятига йўналган таҳдидларнинг интернет ва бошқа ахборот воситалари ёрдамида ёшлар ҳаётига кириб, уларнинг тарбиясига салбий таъсир этаётганлиги, уларнинг мақсад - интилишларида, йўналганлигига, дунёқарашида, тафаккури ва шуурида салбий ўзгаришлар кузатилаётганлиги ота – оналар, ўқитувчилар ва кенг жамоатчиликни жиддий ташвишлантироқда.

Мустақил Ўзбекистоннинг ҳозирги тараққиёт босқичида ёшларни маънавий етук ва ҳар томонлама баркамол қилиб тарбиялашда ёвуз ниятли ахборот тажовузларидан ҳимоя қилиш ва улардан доимо огоҳ бўлиш ҳозирги куннинг долзарб муаммоларидан бирига айланди. Малакатимиз ҳаётида юз бераётган ижтимоий, иқтисодий, сиёсий ва маънавий соҳалардаги туб ўзгаришлар кўп жиҳатдан ёшларни ҳар томонлама баркамол шахс бўлиб шаклланиши учун зарур барча шарт-шароитларни яратишга йўналган давлат сиёсатидаги устувор вазифалар сифатида қаралмоқда. 2017 йил 20 апрелдаги ПҚ-2909-сонли “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора тадбирлари тўғрисида”ги Қарорида “Олий таълимнинг маънавий-ахлоқий мазмунини ошириш, талаба-ёшларга мустақиллик ғояларига, юксак маънавият ва инсонийликнинг миллий анъаналарига содиқлик руҳини чукур сингдириш, уларда ёт ғоя ва мафкураларга нисбатан иммунитет ва танқидий тафаккурни мустаҳкамлаш бўйича кенг кўламли маърифий ва тарбиявий ишларни олиб боориш зарур” лиги алоҳида таъкидлаб ўтилгани фикримиз далилидир.

Ижтимоий – гуманитар фан соҳаларининг вакиллари билан бир қаторда психолог олимлар ҳам ер юзида мавжуд бўлган ана шундай ёвуз кучларнинг таъсирида шаклланиши мумкин бўлган муаммоларнинг олдини олиш, уларни бартараф этиш учун зарур бўлган миллий – маданий ва тарбиявий – психологик механизмларни яратишни устувор вазифалар сифатида қарайдилар. Бундай зарурият эса психология соҳасида илмий билиш усуларидан самарали фойдаланган ҳолда ўспиринлар психодиагностикаси ва психокоррекцияси борасида муҳим тадқиқотлар олиб бориш лозимлигини кўрсатади.

Ахборот тушунчаси бугунги кунда глобал моҳият касб этиб, у инсон тафаккурига турли йўналишларда таъсир ўтказувчи, яхлит инсоният ҳаётини, унинг тақдирини, у ёки бу томонга буриб юборувчи, гоҳ салбий, гоҳ ижобий таъсир этувчи қудратли воситага айланди. Аслини олганда, мазкур атама инсон дунёқарашини ифодалайдиган барча билимлар соҳасида қадимдан мавжуд. Ҳозирги вақтда компьютерлаштирилган дунё, ялпи ахборотлаштирилган глобал тизимнинг вужудга келиши миллатлар, халқлар ва бутун инсоният тақдирини бир-бирига боғлаб қўйди. Ахборот олиш, уни қайта ишлаш, сақлаш ва тарқатиш технологиясининг тасаввур қилиб бўлмайдиган даражадаги тараққиёти бутун инсоният учун жиддий ташвишлар туғдирмоқда.

Ушбу огоҳлик ижтимоий – гуманитар фан соҳалари вакиллари билан бир қаторда психолого олимларни ҳам ер юзида мавжуд бўлган ана шундай ёвуз кучларнинг таъсиридан ёшларимизни онги-шуурида шаклланиши мумкин бўлган муаммоларнинг олдини олиш, уларни бартараф этиш учун зарур бўлган ижтимоий – маданий ва тарбиявий – психологик механизмларни яратишга йўналган устувор вазифаларни амалга оширишни белгилаб кўймоқда. Бу ўз-ўзидан ахборот глобаллашуви жараёнида ўспириналар дунёкарашидаги салбий ўзгаришларни замонавий психодиагностик усуллар билан ўрганиб, психокоррекцион ҳамда психопрофилактик воситалар ёрдамида олдини олиш ва тузатиш билан боғлиқ кенг миқиёсли тарбиявий тизимни яратишни тақозо этади.

Ўспириналар дунёкарашида салбий ўзгаришлар юзага келишининг муҳим омиллари ўрганилганда, улар онги ва дунёкарашини белгилайдиган билимлари, уларда қарор топган интеллектуал тараққиёт даражалари ҳар доим ҳам тўғри илмий-методологик йўналишга мос келавермаслиги аниқланди.

Ўзбек миллий-маданий муҳитида шаклланаётган ўспирин ёшлар, уларнинг ота-оналари, ижтимоий фан соҳа ўқитувчиларида ўспириналарда ёт ғоялар таъсирига берилувчанликнинг асосий сабабларини аниқлаш мақсадида тадқиқот ишлари олиб борилди. Ўтказилган анкета сўров натижаларига кўра, унинг етарлича тарбияланмаганлиги, унда тарбиявий бўшлиқнинг мавжудлиги, унинг тақдири учун ота-оналарнинг эътиборсизлиги (тарбияда лоқайдлик, бепарволик, назоратнинг йўқлиги), ўспиринга иқтисодий етишмовчиликнинг таъсири, ўспирин ёт ғояларининг психологик таъсир кучига (манупуляцияга) алданиб, ҳаётда ўз ўрнини топишга уриниши унинг ёт ғоялар таъсирига берилувчанлигининг энг таъсиричан манбаи деб ҳисоблайдилар.

Ўспириналарда ёт ғояларга берилувчанликнинг юзага келишида унинг маънавиятининг бўшлиги натижасида ёт ғояларга ишониш, мазкур шахс иродасининг бўшлиги, тобеликнинг мавжудлиги (иродавий сифатлар яхши шаклланмаганлиги) ҳолатлари ҳам муҳим ўрин тутишини алоҳида қайд этадилар. Мазкур тадқиқот ўспирин ёшларнинг ёт ғоялар таъсирига берилувчанлигининг муҳим омилларини аниқлашга йўналган бўлиб, ушбу йўналишда олиб борилиши зарур бўлган тарбиявий-психологик дастурлар ва шарт-шароитларни яратиш истиқболларини белгилашга ёрдам беради.

Бироқ тадқиқотимиз давомида аниқланган ўспириналарнинг шахс сифатлари, хусусиятлари, тарбияланганлик даражалари, йўналганлиги ва дунёкараши ҳамда уларнинг шаклланишига таъсир этган миллий-маданий ва тарбиявий шарт-шароитлар билан боғлиқ кўрсаткичларни мамлакатимизнинг ҳозирги тараққиёт босқичи учун ёшларни ҳар томонлама баркамол тарбиялашда, хусусан, реслондентларнинг камол топиши, касб-кор эгаллаши, халқига, ватанига муносабифарзанд сифатида шаклланиб, шиддат билан ўзгариб бораётган жамият тараққиётида ўрин топиб, уйғун фаолият кўрсатишлари учун тўла тўқис жавоб беради, деб баҳолаб бўлмайди.

Ана шу нуктаи назардан ҳозирги давр ўқитувчилари (педагоглар) ёшларни ҳар томонлама баркамол қилиб тарбиялаш учун фалсафий-илмий дунёкарашга эга бўлиши, ахборот глобаллашуви жараёнида психологик хавфсизликни таъминлаш мақсадида замонавий таҳдидларнинг кўринишлари, манбалари, мақсади, хусусиятлари ва йўналганлиги моҳиятини чуқур англаши, шунингдек, миллий-маданий қадриятлар ва тарбиявий-психологик соҳадаги билимлари, малака ва маҳоратлари билан юксак қиёфада намоён бўлишларини тақозо этади.

Бунинг учун, биринчи галда ўспириннинг ўқиши (юқори синфлар) ва касб эгаллаши жараёнида педагог билан ҳамкорлигининг энг муҳим жиҳатлари-ўзаро эмоционал яқинликни таъминловчи психологик тасаввур ва кутилмаларнинг мос келиши, мумомала маданияти ва меъёrlари, шахсларо муносабатдаги мавқенини билиш, шахснинг киришимлилиги, шахсларо муносабатлар жараёнидаги шахсий позициялари (барқарор йўналганлиги), етакчи мотив, эътиқод ва дунёкараш, шахснинг барқарор сифат ва хусусиятлари таҳлил этилди.

Иккинчи галдаги вазифа, тадқиқотимиз таҳлилларига асосланиб, юқоридаги натижаларни умумлаштирган ҳолда ўқиш ва касб эгаллаш фаолиятида ўқитувчи билан ўспирин ҳамкорлигининг асосий босқичлари яъни кўриниш босқичлари ва уларнинг характерли жиҳатлари хусусида тўхталиб ўтишдан иборат. Тадқиқотимиз натижалари ҳамда шахсларо муносабатнинг белгиловчи коммуникатив оралиқ даражаларидан шу нарса маълум бўлдики, ҳамкорликдаги фаолият бир неча поғонали (босқичли) бўлиб, ёш даври хусуси-

ятларига, шахснинг барқарор сифат ва хислатларига, камолоти ва хулқ-атвор шаклларига, ҳиссий яқинлик даражаси ҳамда жамоада қарор топган психологик мухитга узвий боғлиқ ҳолда ривожланиши кузатилди. Ана шундай қонуниятларни эътиборга олиб, биз улар билан ҳамкорликка асосланган ўкув-тарбиявий жараённи қуидаги босқичларга ажратиш мақсадга мувофиқдир.

Хулоса қилиб шуни айтишимиз мумкинки, биз ўзимизнинг ахборот фазомизни турли хил ички ва ташқи маънавий – мафқуравий таҳдидлардан асраримиз учун ёшларимиз онги ва маънавиятида миллий-мафқуравий иммунитетни шаклланишига шароит яратишимиз ва уларда миллий – маънавий қадриятларга садоқат руҳини тарбиялашимиз, билим доираси ва илмий дунёқарашини кенгайтишимиз зарур бўлади. Бу маънавий тарбияга хос устувор вазифалар бўлиб, бу вазифаларни изчил ва оғишмай амалга ошириш билан-гина маънавий таҳдидларга муносиб жавоб бера олиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни. М.:Мысль, 1991. С. 125-156.
2. Ф.Мўминов, Ш.Баротов ва бошқалар. Очик ахборот тизимларида ахборот-психологик хавфсизлик. Тошкент. 2019
3. Белл. Д. Грядущее постиндустриальное общество: опыт социального прогнозирования. М.,1999.С.2
4. Болотова А.К. Разветие самосознания личности: временной аспект. Вопросы психологии, №2, 2006, ст. 116-125.
5. Ениколопов С.Н. Мкртычян А.А. Психологические последствия терроризма. Вопросы психологии, №3, 2008, ст. 71-80.
6. Информационно-психологическая и психогранная война. Хрестоматия под.ред. Е. А. Тараса Минск “Харвест” 2003. -432с.

СУИЦИДАЛ ХУЛҚ ВА УНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ БҮЙИЧА ПСИХОЛОГИК ТАВСИЯЛАР

*Сатторова Гулрух Абдумаликовна
Ангрен шаҳар 22-сонли умумий ўрта таълим
мактаби психологи
Тел: +99894 216 94 35*

Анататция: Хозирги кунда ёшлар ўртасида сусит (ўз жонига қасд қилиш) учраб туриди. Ушбу мақолада шундай аломат белгилари бор ўқувчилар билан психолог қандай иш олиб бориш кераклиги, шаҳснинг бу қарорга келиш сабаблари ва омиллари ҳақида сўз юритилган.

Калит сўз: Психологик инқироз, метод, психологик ёрдам, воқелик.

Ўз жонига қасд қилишга олиб келадиган сабаблар психологик характерга эга. Шу туфайли унинг олдини олиш борасидаги ишлар, авваламбор, психологик саломатликни мустаҳкамлашга бориб тақалади.

Психологик инқироз ҳолатидаги инсонга яқинлари ва катталар томонидан ўз вақтида кўрсатилган психологик ёрдам унинг ижобий ҳолатга тушиш имкониятини 90 фоиз оширади, воқеликка муносабатини ижобийлаштириб, оптимизм (некбинлик), ҳаётбахш омиллар устунлигини беради.

Агарда ўспиринда ўз жонига қасд қилишга мойиллик сезсангиз қуйидаги маслаҳатлар вазиятни ўзгартиришга ёрдам беради.

Уни дикқат билан тингланг. Калбимиз азият чекаётганда ҳар биримизга бизни эшитишга тайёр одам керак. Барча имкониятингизни ишга солиб, сўзлар ортида яшириниб ётган муаммони аниқлашга уриниб кўринг.

Ўзини кераксиз, ортиқча ҳис этаётган одам учун бирор унга далда бўлиши ва тушунишга ҳаракат қилиши уни сақлаб қолишида катта руҳлантирувчи куч бўла олади. Айнан, далда бериш орқали ёлгизланиб қолган қалбига йўл топа оласиз.

Боланинг ҳиссияти ва ниятнинг жиддийлигига баҳо беринг. Агарда унда ўзига суиқасд қилиш борасида аниқ режа бўлса, огоҳ бўлинг - вазият сиз ўйлагандан анча жиддийроқ.

Эмоционал тушқунлик ҳолати қанчалик чуқурлигини аниқланг. Ўспирин ўз жонига қасд қилиш ниятисиз ҳам жиддий қийинчиликларни бошидан кечираётган бўлиши мумкин.

Барча шикоят ва нолишларини дикқат билан тингланг. Айтилганларнинг бирор бир деталини назарингиздан четда қолдирманг. У ўзининг ҳисларига эрк бермаслиги ва муаммолари борлигини сизга ошкор этмаслиги билан бирга ўта тушқунлик ҳолатида бўлиши мумкин.

Эҳтиёткор равишда ўз жонига қасд қилишни ўйламаётганлиги ҳақида сўраб билинг. Тажрибалар шуни кўрсатадики, бу тарздаги саволлар зиён етказмайди. Аксарият ҳолларда ўспирин ўз муаммоларини очиқ-оидин айта олганидан хурсанд бўлади.

Бундан ташқари, боланинг ўзини ҳис қилиш ҳолатлари ҳақида сўраб туриш, келажак ҳақидаги фикрларини билиш ва келгуси режаларини тузиши кераклиги ҳақида эслатиб туриш керак. Болага кўтаринки кайфият ва унинг ўзига бўлган ишончини орттириш ва у албатта, олдига қўйган максадларига эриша олишини сингдириб бориш лозим.

Боланинг «доим норозилиги», «пала-партишлиги»ни юзига солмаслик керак, яхшиси, унга унинг феъл-авторидаги устунлик ва ички кучли томонларини кўрсатиш керак.

Суицидга олиб келувчи эмоционал муаммолар камдан кам тўлиқ ҳал бўлади, ҳаттоқи, ёмони ортда қолгандек туюлса ҳам. Шунинг учун тўлиқ конфиденциалликни ваъда қилиш керакмас.

Ёрдам кўрсатиши бу бутунлай сукут саклашни англатмайди. Шунингдек, ўз жонига қасд қилиш эҳтимоли ҳақидаги сигнал берган одам ёрдам сўрайди. Шубҳасиз, суицидал одам то ҳаётга мослашмагунча вазият яхшиланмайди.

Фойдаланилган адабиётлар.

1. Умаров Б.М. Болалар ва ўсмирлар суицидининг ёш ва ижтимоий-психологик хусусиятлари: Психол. фан. номз. ... дис. – Тошкент, 1992.
2. Сулейманова Т.Г. Ўсмирлик даврига хоссуицидал хулқнинг психологик коррекцияси хусусиятлари: Психол. – Тошкент, 2011.

БОШЛАНГИЧ СИНФ ЎҚУВЧИЛАРИГА ОНА ТИЛИ ДАРСИНИ ЗАМОНАВИЙ ПЕДАГОГИК ТЕХГОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИБ ЎТИШ МЕТОДИКАСИ

Холмирзаева Матлуба Nurillayevna
Қашқадарё вилояти Яккабог тумани
51-мактаб бошлангич синф ўқитувчиси
+998 94 2998730

Аннотация: Ушбу мақолада бошлангич синфда она тили фанидан таълим самарадорлигини оширишда инновацион технологиянинг ўрни ва ушбу дарсларда инновацион технологияларни қўллаш ўқувчиларни ижодий фикрлашга, олинган ахборотларни фаолликда ҳал этишга, фикрни ёркин баён этишга, ташаббускорликка, ҳамкорликда иш юритишига, фикрни ёзма равишда баён этишга чорлаши ҳақида фикр юритилган

Калит сўзлар: дунёқараш, тил, ижтимоий, ривожланиш, тил бўлнимлари, боғланиш, жамият, тафаккур, алокা

Она тилини ўрганиш жараёнида дунёқараш асосларини шакллантириш масаласини ҳал қилишда мактабда ўзбек тилини ўргатишга асос бўладиган материал алоҳида қимматга эга. Материалнинг ҳақиқий томони унинг ғоявий йўналишида ва бадиий ифодалилиги ўқувчиларнинг фикрлаш фаолиятларига ҳис – туйғуларига таъсир этади. Атроф – муҳит ҳақидаги билимларни кенгайтиради, тилга ва уни яратган халққа қизиқишини тарбиялайди, уларнинг шахсий сифатларини белгилайди. Демак, тилни ўрганиш жараёнида кичик ёшдаги ўқувчиларда дунёқараш асосларини шакллантиришга қўйидаги омиллар ўқитувчиларнинг методологик позицияси, ўқувчилар ўзлаштирадиган тил ҳақидаги билимлар тизими, ўқувчилар ўрганиб оладиган билим усули, тилни ўрганишга асос бўладиган материалнинг билим беришдаги ғоявий-сиёсий ва бадиий қиммати ҳал қилувчи таъсир кўрсатади. Бошлангич синфларда синтаксис юзасидан бериладиган билимлар: 1) амалий ўрганиладиган; 2) назарий ўрганиладиган турларга бўлинади. Синтаксис билимларни амалий ўрганиш савод ўргатиш давридаёт бошланади ва тўртинчи синфда ҳам давом эттирилади. Бошлангич синфда «Боғловсиз», «Гап», «Даррак гап», «Сўроқ гап», «Буйруқ гап», «Хис-ҳаяжон гап», «Содда гап», «Қўшма гап», «Гап бўлаклари», «Гапнинг уюшиқ бўлаклари», «Ундалма» мавзулари назарий ўрганилади. Бу мавзулар юзасидаи турли машқлар бажарилади. Бошлангич синфларда она тили дарсларининг муҳим вазифаларидан бири фикрни ифодалашда гапдан онгли фойдаланиш қўнікмасини шакллантириш ҳисобланади. Шундай қилиб, ўқувчиларда гап бўлаклари ҳақидаги тасаввурни ўстириш гапни ўзлаштиришда етакчи ҳисобланади. Бошлангич синфларда ўқувчилар ҳар хил машқларни ишлаш орқали тире ва икки нуқтанинг ишлатилиши билан амалий танишадилар. Савод ўргатиш давридаёт ўқитувчи ўқувчилар эътиборини вергул, тире, икки нуқтанинг ишлатилишига қаратади, матнни ўқиганда бу тиниш белгиларига риоя қилишни ўргатади. Масалан, олма, олча, нок – мева. Китоб - билим булоғи, ўқувчининг ўртоғи. Она тили дарсларида сўзларни гурухлаш машқларини бажарганда, ўқитувчи I синф ўқувчиларини тире ва икки нуқтанинг қўйилиши билан амалий таништиради. Ўқитувчи аниқ мисоллар билан санаб кўрсатилган сўзлардан олдин икки нуқта тире қўйилишини ҳар бир сўзнинг вергул билан ажратилишини кўрсатади. Бунда ўқувчилар тиниш белгининг номини айтадилар, ўқитувчи эслатмаса ҳам, улардан аста-секин фойдалана бошлайдилар. Матнни ёзишдан олдин пунктуацион хатонинг ҳам олди олинади. Шундай қилиб, ўқитувчи ўқувчиларда пунктуацион зийракликни ўстириб боради. Дастурга кўра бу синфда ўқувчилар қўшма гап билан ҳам таништирилади, элементар ўргатилади. Бунинг учун содда гап билан қўшма гап такқосланади ва болалар қўшма гапнинг айrim хусусиятлари, хусусан, бундай гапларда икки қисм мавжудлиги билан танишадилар:

1) қўшма гап икки мустақил қисм (содда гап) дан тузилади: Иш иштаҳа очар, дангаса ишдан қочар. (мақол) Тонг ҳали ёришмаган, лекин юлдузлар анча сийраклашган эди. (Ойбек);

2) Қўшма гапда ҳар бир қисм иккинчисига эргашади (тobelанади): Ҳамма аҳил бўлиб ишлади, шунинг учун иш тез битди. Ўқувчилар қўшма гап таркибидаги ҳар бир гапнинг эга ва кесимини топадилар ҳамда қўшма гапдан тузилишига ишонч ҳосил қиласидилар.

Ўқувчиларга қўшма гапни ўргатиш билан боғлиқ ҳолда, аммо, лекин, бироқ боғловчилари ёрдамида тузилган қўшма гапларда, шунинг учун боғловчиси ёрдамида боғловчисиз қўшма гапларда (атамалар берилмайди) вергулнинг ишлатилиши тушунтирилади. Ўқувчиларга пунктуацион қоидаларни тўла сингдириш, уларни тиниш белгиларини ўз ўрнида онгли ишлатишга ўргатиш мақсадида синтактик, пунктуацион таҳлил, тиниш белгилари тушириб берилган матннинг тегишли тиниш белгиларини қўйиш, таъкидий эслатиш диктанти, баён ва иншода тиниш белгиларининг ишлатилишини изоҳлаш каби машқлардан фойдаланилади. Она тили дарсларини ўқиши дарслари билан боғлаш синтаксис ва пунктуация элементлари устида ишлашнинг муҳим шартларидан бири ҳисобланади. Ўқувчилар бу дарсларда синтаксис соҳадаги билимларига асосланган ҳолда ифодали ўқиши, сўзни аниқ ишлатиш, ўз фикрларини грамматик тўғри шакллантиришга ўрганадилар.

Хулоса қилиб айтганда, бошланғич синф ўқувчиларининг гап ҳақидаги элементар билимлари оғзаки ва ёзма нутқда гапдан онгли фойдаланишни таъминлайди.

Адабиётлар рўйхати:

1. К.Қосимова. Бошланғич синфларда она тили ўқитиш методикаси. Тошкент: Ўқитувчи. 1995.
2. М.Юсупов. Ўқиши ва ёзув дарслари самарадорлигини ошириш. Тошкент: Ўқитувчи. 2002.
3. «Бошланғич таълим», «Тил ва адабиёт таълими» журналлари.

**BO'LAJAK INGLIZ TILI O'QITUVCHISINING KASBIY-GNOSTIK
KOMPETENSIYASI MASALASINING ZAMONAVIY KO'RINISHI VA MOHIYATI**

Hamdamov Erkin Ergashevich

Guliston davlat universiteti katta o'qituvchisi

Telefon: +998 (99) 441 40 75

hamdamov1975@list.ru

Annotatsiya: Maqolada hozirgi kunda pedagogika sohasida dolzarb masalalardan biri bo'lgan kompetensiya haqida ma'lumotlar berilgan. Bo'lajak ingliz tili oqituvchisining kasbiy va gnostik kompetensiyasi borasidagi fikrlar tahlil qilingan va takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Kasbiy-pedagogik kompetentsiya, kasbiy va gnostik kompetensiya, pedagogik funktsiyalar, kasbiy va gnostik funktsiya, operatsion-tarkibiy funktsiyalar

Ingliz tili o'qituvchisining kasbiy-pedagogik kompetentsiyasining tarkibiy qismlarini aniqlash muammosiga bag'ishlangan ilmiy ishlarning o'tkazilgan nazariy tahlili asosida biz hozirgi paytda kasbiy va gnostik kompetensiyaning ahamiyati to'g'risida yakdil fikr mavjud emas degan xulosaga keldik. Shu bois mazkur tezis orqali "kasbiy-gnostik kompetensiya" tushunchasining mohiyatini chuqurroq tahlil qilish maqsadga muvofiq deb xisobladik.

Kasbiy va gnostik kompetensiyaning har bir shaxsning rivojlanishi uchun muhit sifatida o'rni juda katta. Shaxsni tarbiyalash shaxsning ko'p madaniyatli jamiyat bilan o'zaro ta'siri jarayonida shakllanadi. Shaxsning lingvistik madaniyat bilan aloqasi qanchalik xilma-xil va kengroq bo'lsa, uning individual ta'lif olish istiqbollari ham shunchalik boy bo'ladi. Ushbu aloqalarni tashkil qilishda uzoq vaqt davomida asosiy rol ingliz tili o'qituvchisiga tegishli edi. Ingliz tilini o'qitishning asosiy maqsadi aniq faoliyat bilan tanishishdir - ingliz tilidan foydalangan holda ma'lumotlarni uzatish va qabul qilish, ya'ni aloqa jarayonida qatnashish. Ingliz tili darsi ingliz tili o'qituvchisi faoliyati davomida hisobga olish kerak bo'lgan o'ziga xos xususiyatga ega.

Kasbiy-gnostik kompetensiya tuzilmasini ko'rib chiqishga bag'ishlangan bir qator ishlarni tahlil qilib, ingliz tili o'qituvchisining professional-gnostik kompetensiyasining tarkibiga anqlik kiritish zarur deb hisoblaymiz. Biz ingliz tili o'qituvchisining kasbiy-gnostik malakasini shakllantirish va takomillashtirish uning barcha tarkibiy qismlarining birligida sodir bo'ladi deb o'yaymiz.

Shunday qilib, turli xil kasbiy vaziyatlarda nazariy bilimlarni amaliy ishlarda muvaffaqiyatli qo'llay oladigan, turli xil nutq muammolarini hal qilish uchun zarur bo'lgan kasbiy fazilatlarga ega bo'lgan nutqning o'zaro ta'sirini amalga oshirish uchun turli xil professional vaziyatlarda nazariy bilimlarni amaliy ravishda ishlatishga qodir bo'lgan ingliz tili o'qituvchisi shaxsini rivojlanirish juda zarur, bu bizning fikrimizcha, lingvistik, nutqiylar, diskursiv, ijtimoiy-madaniy va kompensatsion kompetensiyalarini, ma'lum bir mintaqaviy va sotsiolingvistik bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishni nazarda tutadigan ko'p faktorli integral yaxlitlik sifatida kasbiy va gnostik kompetensiyani maqsadga muvofiq shakllantirish deganidir.

Ingliz tili o'qituvchisining kasbiy va gnostik kompetentsiyasini amalga oshirish kasbiy-pedagogik faoliyat funktsiyalarida namoyon bo'ladi. Uslubiy adabiyotlarda ingliz tili o'qituvchisining kasbiy faoliyatiga xos bo'lgan quyidagi funktsiyalar ajratiladi: rivojlanayotgan, tarbiya beradigan, kommunikativ, gnostik, konstruktiv, tashkiliy, safarbarlik, yo'naltiruvchi. Biz nomlagan ingliz tili o'qituvchisining kasbiy kompetentsiyasining tarkibiy qismlari ushbu funktsiyalarning bajarilishiga ta'sir qiladi. Biz sanab o'tgan funktsiyalarni ikki guruhgaga bo'lish mumkin: maqsadni belgilaydigan funktsiyalar va operatsion-tarkibiy funktsiyalar. Tanlangan pedagogik funktsiyalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish tegishli umumiyy pedagogik-uslubiy kompetensiya tizimiga ega bo'lishni va zaruriy bilim hajmini talab qiladi. Tadqiqotda biz asosan operatsion-tarkibiy funktsiyalarga, xususan, kasbiy va gnostik funktsiyalarga e'tibor qaratamiz.

Kasbiy va gnostik funktsiya. Ushbu funktsiyani muvaffaqiyatli amalga oshirish ingliz tilini o'qitishning yakuniy maqsadlarini chuqur anglashga, nutq faoliyatining har xil turlarini o'zlashtirishning o'ziga xos xususiyatlarini bilishga, ma'lum bir o'quv predmeti mazmunining o'ziga xos xususiyatlari va tuzilishini va uni o'qitish usullarini o'rganishga, assimilyatsiya obyektlarining muhim xususiyatlarini ta'kidlab, shuningdek, gnostik qobiliyatlarini bilishga asoslanadi. Gnostik ko'nikmalardir oshqa barcha tarkibiy-operatsion funktsiyalarini ijodiy

ravishda amalga oshirishga imkon beradi.

Professional-gnostik funktsiyani bajarish uchun o'qituvchi biz ularni mezon sifatida ishlataladigan quyidagi ko'nikmalarga ega bo'ladi:

- o'quvchilarining shaxsiyati, jamoaning xususiyatlarini, ularning til o'rganishga bo'lgan tayyorgarlik darajasi va ta'lim va tarbiya natijalariga ijobiylar yoki salbiy ta'sir ko'rsatadigan sharoitlarni, qiziqishlari va mavzuga bo'lgan munosabatlarini aniqlash nuqtai nazaridan o'rganish;
- chet tilida muloqotni tashkil etish maqsadida ma'lum bir jamoada o'quvchilardagi shaxslararo munosabatlarining o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash;
- o'quv materiallarini, o'quv qo'llanmalarini, o'quv darsliklarini muayyan sinfda ulardan foydalanish nuqtai nazaridan uslubiy tahlil qilish va tanqidiy baholash;
- darsni mazmuni, tuzilishi, o'qitish usullari va o'quvchilar faoliyatini nuqtai nazaridan tahlil qilish;
- pedagogik jarayonlar va hodisalarni kuzatish, kuzatilayotgan hodisalarning sabab-oqibat munosabatlarini belgilash;
- o'z faoliyatini va boshqa o'qituvchilarining o'qitish faoliyatini tahlil qilish;
- o'qituvchini qiziqtirgan masalalarni o'rganish va ishlash texnikasi va shakllarini takomillashtirish maqsadida oddiy uslubiy tadqiqotni rejalashtirish va o'tkazish;
- o'rganilayotgan masala bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tanlash va ulardan tanqidiy foydalanish;
- bajarilgan tadqiqot natijalarini referat, ma'ruza, xabar, maqola shaklida taqdim etish;
- tadqiqot natijalaridan amaliy ishlarida foydalanish.

Biz kasbiy-gnostik kompetensiyani professional tadqiqot faoliyatini deb ta'riflaymiz va ushbu kontsepsiyanini biz aniqlagan kasbiy-pedagogik funktsiyalarni amalga oshirish asosida talabalarga ingliz tilini o'rgatishga qaratilgan ingliz tilidan foydalangan holda tadqiqot faoliyatini olib borish qobiliyati sifatida izohlaymiz.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati:

1. Азизходжаева Н.Н. Формирование профессиональных компетенций будущих специалистов. Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. Вып. 12. Ч.1. - СПб, 2014.
2. Гайничева И.А. Развитие коммуникативной компетентности студента в процессе педагогической практики в вузе // Высшее образование сегодня. – 2014. - №12. – С. 19-22.
3. Махкамова Г.Т. Формирование межкультурной компетенции студентов филологического вуза (английский язык): дис. ... докт. пед. наук. – Т., 2011. – 335 с.
4. Юзликаев Ф.Р. Интенсификация процесса дидактической подготовки будущего учителя в педагогическом институте: Монография. – Ташкент: Фан, 2008. – 203 с.

ТЕХНОЛОГИЯ ДАРСЛАРИДА КРЕАТИВ СИФАТЛАРНИ ШАКЛЛАНТИРИШ СТРАТЕГИЯЛАРИ

Якубов Хушнуд Каландарович
Урганч давлат университети доценти
Телефон: +998(93) 593 96 01
yxushnud@mail.ru

Аннотация: Мақолада олиб борилган таҳлил асосида умумтаълим мактаблари технология дарс машғулотларида ўқувчиларнинг креатив сифатларни шакллантиришнинг стратегик йўналишлари кўрсатиб берилган.

Калит сўзлар: Технология дарслари, креатив сифатлар, дарс жараёни, фикрлаш фаолияти, иқтидорли ўқувчилар, ижодий қобилияtlар, креатив қобилияtlар.

Давлатимиз раҳбари Ш.Мирзиёев ўзининг “Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак” асарида таълим ва илм-фан, давлатнинг ёшларга доир сиёсатини амалга ошириш, таълимнинг янги, замонавий усусларини, жумладан, умумтаълим мактаблари, лицей ва касб-хунар коллажлари, шунингдек, олий ўқув юртларидағи ўқитиш сифати билан боғлиқ, замонавий ўқув режа ва услубларини жорий этиш талаб даражасида эмаслиги, болалар ва ёшларга маҳсус фанларни чукур ўргатиш вазифалари ҳали сифатли ва тўлиқ ҳолда ечилимаганлиги кўрсатиб ўтилган [1].

Патти Драпеau [2] нуқтаи назарига кўра креатив фикрлаш, энг аввало, муайян масала юзасидан ҳар томонлама фикрлаш саналади. Ҳар томонлама фикрлаш ўқувчилардан ўқув топшириғи, масаласи ва вазифаларини бажаришда кўплаб ғояларга таянишни талаб этади.

«Технология» таълим соҳасининг асосий мақсади ўқувчиларни мустақил меҳнат фаолиятига тайёрлаш ҳисобланади. Маълумки, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги “Умумий ўрта ва ўрта маҳсус, касб-хунар таълимининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида”даги 187-сонли қарори [3] асосида Технология ўқув фани дастурига бир қатор ўзгаришлар киритилди. Ушбу қарорда технология ўқитувчилари ўқувчиларни меҳнат объектларини дизайн, декоратив ва амалий санъат талаблари бўйича ясаш, ва ижодий масалаларни ечишда ўқувчилар мустақиллигини ривожлантириш бўйича билимлар беришлари талаб қилинади. Технология машғулотларида 5 синф ўқувчиларининг фикрлаш фаолияти даражасини аниқлаш бўйича ўтказилган тестлар шуни кўрсатдики, ўқувчилар топшириқларни асосан репродуктив даражада бажаарар эканлар. Фақат 20% ўқувчилар аналитик кўникмаларга эга бўлиб, топшириқларни мустақил бажаришга қодирлар, бошқача айтганда ижодий режимда ишлай оладилар, 10% ўқувчилар эса паст даражада фикрлайдилар. Ушбу маълумотлар ўқувчиларнинг фикрлаш кўникма ва малакаларини ривожлантиришга етарли эътибор берилмаётганлигини кўрсатади.

Технология таълимида ўқувчилар таълим ва тарбияси учун асосий шакл бўлган дарс жараёни биринчи босқич ҳисобланади. Дарс мақсадидан келиб чиқсан ҳолда улар ўқув назарий, ўқув амалий ва ўқув тадқиқот турида бўлиши мумкин. Келтирилган масалаларни ечиш учун шакл, метод ва воситалар танлаш ўқитувчиларга қийинчилик туғдиради.

Фикрлаш фаолияти ўқув билиш фаоллигининг ядроси ҳисобланади. Ўқувчилар фикрлашини ривожлантириш ва мукаммаллаштириш психологик педагогик амалиётдаги муҳим муаммолардан ҳисобланади. Унинг ечимининг асосий йўли бутун ўқув жараёнини рационал ташкил қилишdir..

Иқтидорли ўқувчиларни аниқлаш ва улар билан ишлаш қўйидагиларни ўз ичига олиши мумкин:- иқтидорли ўқувчиларни аниқлаш;- ижодий қобилияtlарни дарсларда ривожлантириш;- ижодий қобилияtlарни дарсдан ташқари фаолиятда ривожлантириш (олимпиадалар, конкурслар, илмий тадқиқот ва тўғарак ишлари);- иқтидорли ўқувчилар ҳар томонлама ривожланиши учун шароитлар яратиш

Технология дарсларида креатив сифатларни шакллантириш стратегиялари сифатида юқорида келтирилган таҳлил асосида қўйидагиларни келтириш мумкин:

- Технология дарсларида ўқувчиларни моддий ва маданий объектларни ўрганиш, яратиш, ўзgartiriш, бошқа мақсадларда ишлатишга йўналтирилган биргалиқдаги тизимли

ижодий фаолиятга жалб қилиш

- Кўшимча дастурлар доирасида ўқувчиларнинг креатив сифатлари ривожланишини таъминловчи, аста секин мураккаблашиб борувчи ижодий методларни тизимли қўллаш - креатив қобилиятларни оралиқ ва якуний ташҳислаш.

Шундай қилиб, технология дарсларида мактаб ўқувчиларида креатив сифатларни шакллантириш – психологик педагогик амалиётдаги муҳим муаммо хисобланади. Та-клиф қилинаётган тизим ўқувчиларга турли ахборот манбалари билан ишлашни, ижодий, тадқиқот ва рефератив ишлар таркибини ўрганишни, аниқланган маълумотларни таҳлил қилишни ва ўз иши мақсад ва вазифаларини қўйишни, уни амалга оширишни. рецензиялашни ва ҳимоя қилишни ўргатади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ш.М. Мирзиёев Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. – Т. : “Ўзбекистон”, 2017.-1026
2. Drapeau Patti. Sparking student creativity (practical ways to promote innovative thinking and problem soving). – Alexandria – Virginia, USA: ASCD, 2014. – p. 4.
3. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2017 йил 6 апрелдаги “Умумий ўрта ва ўрта маҳсус, касб-хунар таълим мининг давлат таълим стандартларини тасдиқлаш тўғрисида”ги 187-сонли Қарори. Ўзбекистон Республикаси қонун хужжатлари тўплами, 2017 й., 14-сон, 230-модда.

MAKTABDA KIMYO FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY INNOVATSION METODLARIDAN FOYDALANISH

*Isomova Muqaddas Najimovna, o'qituvchi
Toshkent viloyati Piskent tumani
9-umumiy o'rta ta'lif maktabi
isomova@umail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabda kimyo fanini o'qitishda zamonaviy innovatsion metodlaridan foydalanish yoritilgan.

Kalit so'zlar: kimyo, innovatsiya, o'quv jarayoni.

Ma'lumki, hozirgi kunda ta'lif sohasida ro'y berayotgan o'zgarishlar har bir o'qituvchidan o'z ishiga ijodiy yondashishni talab qilmoqda. Ta'lif amaliyotini noan'anaviy tarzda tashkillashtirish kutilgan natijalarni bermoqda. Dars jarayonining sermazmun va qiziqarli kechishidan o'qituvchining roli beqiyos. Lekin o'quvchining faoliyatini ham nazardan qochirib bo'lmaydi. Chunki o'quvchining faol ishtiroti o'qituvchini yana-da izlanishga, o'z ustida ishlashga da'vat etadi va eng muhimmi, mehnatidan qoniqish hissini paydo qiladi. Xususan fanni o'qitishda noan'anaviy dars usullarini qo'llash ko'zlangan natijaga erishishda yaxshi smara beradi. Quyida ularning ba'zilarini ko'rib chiqamiz.

Masalan, „Jumlani tugallang“ usulida uchta guruhga ham 10 tadan jumlalar yozilgan varaqalar tarqatiladi. Har bir jumladan bittadan so'z tushib qolgan bo'ladi. Uch daqiqa mobaynida ana shu tushib qolgan so'zni topib, yozadilar. Eng ko'p to'g'ri javoblarni yozgan guruh g'olib sanaladi. Masalan:

1.... ta aminokislota tirik organizlar tarkibiga kiruvchi oqsillar tarkibida bo'ladi (20).

2.... tibbiyotda serjahlik, tushkunlikni davolash uchun ishlatiladi (Glitsin).

3... ni 1825-yil Faradey kashf qilgan (benzol).

4... reaktsiyasi 1855-yili yaratilgan bo'lib, alkanlarning monogalogenli hosilalariga aktiv metall tasir ettirib alkan olish reaktsiyasidir(Vyurts).

5...qand lavlagisi sharbatini tozalash uchun ishlatiladi(ohak suti).

6. ... formulali moddaning nomi fenoldir(C_6N_5ON).

7. Barcha organik birikmalarda uglerod ... valentli bo'ladi (to'rt).

8. ... tarkibida ham amino, ham karboksil guruhi bo'lgan moddalardir(aminokislota).

9. ... ni sistematik nomlashda alkanlarning nomi oxiriga -ol qo'shiladi qO'shiladi (spirtlar).

10. ...dan yangi ko'kat hidi keladi (formaldegiddan).

“Blits-so'rov” metodida o'quvchilarga tezkor savollar beriladi. Ushbu savollarning barchasi aniq javob talab etadigan savollardir.

1.O'yuvchi kislota (Chumoli kislota).

2. Ham kislota ham aldegid bo'lgan moddani aniqlang(Chumoli kislota).

3. Butan kislotaning yana bir nomi(Moy kislota).

4.Sintetik tolalar olishda ishlatiladigan karbon kislota hoslasi?(Dimetilformamid).

5.Aspirin olishda ishlatiladigan karbon kislota? (Sirka kislota).

6. Karbon kislotalar lakkusni qanday rangga o'zgartiradi? (Qizil).

7. Kislotalarning kuchini kamaytiruvchi omil nima? (Birikkan radikallar soni).

8. Nima uchun karbon kislotalarning qaynash harorati yuqori? (Vodorod).

9. Sirka kislotani qaysi moddadan olgan maql - metandanmi yoki butandanmi? (Butandan.

Metandan olish qimmat, u ko'p bosqichli).

10.Karbon kislotalar qanday erituvchilarda eriydi? (Spirt va efirda).

Interfaol metodlar va ta'limiyl o'yinlardan, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish o'quvchilarni mustaqil fikrleshga, ijodiy izlanish va mantiqiy fikrlesh doiralarini kengaytirish bilan birga ularni darslarda o'rganganlarini hayot bilan bog'lashga, qiziqishlarini oshirishga yordam beradi. O'qituvchilarning bunday zamonaviy talablar asosida yaratilgan sharoitlardan samarali foydalanib, darslarni ilg'or pedagogik hamda axborot kommunikatsiya texnologiyalari asosida tashkil etilishi ta'lif-tarbiya jarayonini sifatini kafolatlaydi. Shuningdek, dars mobaynida o'quvchilarni bir-biri bilan hamkorlik qilishini hosil qiladi, ularda do'stona munosabat bilan bir-birini bog'laydi.

Adabiyotlar:

1. Ishmuhammedov R., Abduqodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovatsion texnologiyalar. – Toshkent: Iste'dod, 2008.

2. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. T.: O'qituvchi, 2004.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA TARIX FANINI O'QITISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

*Maxmudova Muqaddamxon Hamzayena,
o'qituvchi Farg'ona viloyati O'zbekiston tumani
33-umumiy o'rta ta'lism maktabi
mahmudova.mohira@umail.uz*

Annotations: Ushbu maqolada umumiyl o'rta ta'lism maktablarida tarix fanini o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: dialektik bog'lanish, tarix fanini o'qitish, tarixiy jarayon.

O'zbekistonning mustaqil taraqqiyot strategiyasini, O'zbekiston xalqining buyuk davlat barpo etish borasidagi maqsad-muddaolarini, milliy tariximiz mohiyatini keng jamoatchilikka har tomonlama tushuntirish, milliy ma'naviy merosimizni qayta o'rganish va amaliyotga tadbiq etish har bir fan o'qituvchisi oldida turgan dolzarb vazifalardan biridir. Milliy tarixiy merosni o'quvchilar qalbi va ongiga singdirish jamiyat hayotining barcha sohalarini qamrab olishi, ta'limgarbiyada targ'ibot va tashviqotning samarali usul va vositalaridan oqilona foydalanishni taqozo etadi.

Tarix o'qitishda o'quvchilarning yoshi, bilimi, fikrash qobiliyati va umuman psixik faoliyatini e'tiborga olmasdan turib, ularning o'quv faoliyatiga samarali ta'sir etib bo'lmaydi. Tarix fanini o'qitish jarayonining tarkibiy qismlari va ular o'rtasidagi aloqalar quyidagicha namoyon bo'ldi: o'rta ta'lism tizimida maqsadi, ta'limgarbiya vazifalarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi o'qitishning mazmuniga, g'oyaviy-siyosiy va nazariy jihatdan pishiq bo'lishiga bog'liq bo'lganidek, o'quvchilarning tarix kursini o'zlashtirish darajasi ham o'z navbatida o'qitishning o'rganiladigan mavzuning maqsadi, ta'limgarbiya vazifalarini mazmuniga mos keladigan ta'limgarbiya vazifalarini va mazmuniga mos keladigan ta'limgarbiya vazifalarini qaydarada maqsadga muvofiq foydalana bilishiga bog'liqidir. Shuningdek, o'qitishning natijalari ham o'qituvchining o'qitishdan ko'zlangan maqsadni, uning ta'limgarbiya vazifalarini aniq belgilay olishiga, kursning mazmuniga mos tarzda amalga oshirishga yordam bera oladigan metod va usullardan ilmiy asosda foydalana bilishiga bog'liqidir.

Tarix o'qitish jarayoning tarkibiy qismlari o'rtasidagi bu o'zaro dialektik bog'lanish natijasida ular bir-biriga uzlucksiz ta'sir ko'rsatib boradi. Tarix o'qitishda ana shu qonuniyatlarga suyanmasdan, ularni e'tiborga olmasdan turib yaxshi natijaga erishib bo'lmaydi.

Tarix fanini o'qitish bu tarixiy material vositasida o'quvchilarga bilim berish, ularni milliy istiqlol ruhida tarbiyalash va kamol toptirish vazifalarini amalga oshirish zarur bo'lgan jarayon, o'qituvchi va o'quvchilarning aqliy (ichki) hamda o'quv harakatlari (tashqi) jarayoni tushuniladi.

Tarix fani birinchi galda tarix dasturida belgilab berilgan tarixiy bilimlar ko'lami, o'quv materiali: uning asl mazmuni, o'quvchilarning tarixiy materiallarni o'zlashtirish olgan bilimlaridan foydalana bilish sohasidagi o'quv usullari, ko'nikma va malakalari sistemasi, shu jumladan, ularni ilmiy tadqiq qilish ishlarining eng oddiy shakllarini egallashlari ko'zda tutiladi.

O'rta ta'lism tizimida tarix fani mazmunan juda boy va xilma-xildir. Tarix fanining mazmuni o'rta ta'lism tizimida uni o'qitish va o'quvchilarning o'rganish faoliyati orqali ularning ongiga, tarbiyasi va tafakkuriga ta'sir ko'rsatadi, ularning kamol topishiga yordam beradi. Demak, mashg'ulotning mazmuni o'rta ta'lism tizimida tarix o'qitishning sifati va samaradorligini oshirish hamda o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirishning ham asosiy omili bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun o'qituvchi bilish faoliyatini faollashtirishga ijobiy ta'sir etuvchi va umuman o'qitishning samaradorligini ta'minlovchi metodik usul va vositalarni tanlashda ham o'rganilayotgan tarixiy materialning mazmunini nazarda tutmog'i lozim.

Tarix fani o'qitish jarayonining tarkibiy qismlari o'rtasidagi qat'iy takrorlanadigan o'zaro aloqa va bog'lanishlarda namoyon bo'ladigan qonuniyatlarni ochib beradi va tarix o'qitish jarayonini takomillashtirish amaliyotda tarixiy tajribadan foydalanish yo'l-yo'riqlarini ham ko'rsatib beradi.

Adabiyotlar:

1. Omonov H.T., Xo'jaev N.X., Madyorova S.A., Eshchonov E.U. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. –T.: Iqtisod – moliya, 2009.
2. Rahmatullayev T. O'zbekiston xalqlari tarixini o'rganishda arxeologiya materiallaridan foydalanish T.O'qituvchi. 1994.

O'QUVCHILARDA MA'NAVIY-AXLOQIY TARBIYANI SHAKLLANTIRISHDA ONA TILI FANINING O'RNI

*Edilova Nargiza Esanovna, o'qituvchi
Sirdaryo viloyati Mirzaobod tuman 4-maktab
edilova@umail.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada kishi kamolotida tarbiyaning tutgan o'rni va o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy tarbiyasida ona tilimizning boy imkoniyatlaridan foydalanish masalalari haqida mulohaza yuritiladi.

Kalit so'zlar: tarbiya, til, ona tili, millat, maktab, ta'lif.

Yosh avlodda milliy ruhni, vatanga, onaga bo'lgan muhabbatni shakllantiradigan, uni asrabavaylaydigan ichki xis tuyg'ular, avvalo, ona tili yordamida singdirilishi hech kimga sir emas, albatta. Til xalqning, millat ruhining betakror va hech zamonda xira tortmas ko'zgusi hisoblanadi. Har bir tilda shu til egasi bo'lgan millatning saviyasi, ruhiyati aks etadi. Shuning uchun ham bolaning tili ona tili sifatida chiqib, ona tili sifatida kamol topgandagina uning shuurida tom ma'nodagi milliy ruh barqaror bo'ladi.

O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilgani mustaqilligimizga qo'yilgan ilk qadam bo'lganidek, ona tilini mukammal o'rganish kishining barkamol shaxs sifatida shakllanishi uchun ilk bosqichdir. Bugungi kunda chet tillarini bilish zamon talabi bo'lib borayotgan bir davrda ona tilini bilmasdan hech qanday tilni o'rganish mumkinmasligini alohida ta'kidlab o'tish mumkin. Chunki har qanday chet tilini biz, avvalo, ona tilimiz orqaligina o'rganishimiz mumkin, qolaversa, o'z tilida tushuncha va predmet birligini bilmagan kishi o'zga tilni o'rganishi mumkin emas.

Tilning tarbiyaviy ahamiyati deganda ushu tilda yozilgan bir-biridan ajoyib yozma manbalarni ham ko'rsatishimiz mumkin. Ularda hayot-ni tarix bilan bog'laydigan hamda ulg'ayayotgan yosh avlodni ajdodlarga munosib avlod sifatida tarbiyalaydigan xususiyat ham borki, ularning barchasi til yordamida yuzaga chiqqan. Negaki aynan shu asarlar orqali til yashab avloddan avlodga o'tib yashab kelmoqda. Farzandlarini ma'naviyatlari, axloqli qilib tarbiyalash qadim zamonlardan dunyo xalqlarining asriy orzusi bo'lib kelmoqda. Bizning buyuk bobolarimiz ham o'z ona tilimizning boy imkoniyatlaridan keng foydalangan holda avlodlarga haqiqiy ma'noda tilimiz imkoniyatlarini ko'rsatadigan va shuning bilan birgalikda ma'naviy-axloqiy jihatdan dasturul amal bo'ladigan ko'pgina yozma manbalar ham yozib qoldirganki, ular bugungi avlodni ota-bobolariga mos, mard, tanti va eng asosiysi yuksak ma'naviyatlari va teran axloqli qilib tarbiyalashda yetakchi o'rinni egallab kelmoqda. Bunday shoh asarlar qatoriga xalqimiz bilan birgalikda boyib borayotgan og'zaki ijod namunalarimizning gultoji bo'lgan "Alpomish" dostonini kiritishimiz mumkin. "Alpomish" dostonida o'zbek xalqining ko'hna va hamisha navqiron tili o'zining butun salohiyati bilan jilvalangan.[2] Bundan ko'rinib turibdiki, doston nafaqat o'z g'oyasi bilan, balki o'z tili bilan ham xalq yuragidan chuqur iz olgan.

Bundan tashqari o'zbek adabiy tilining shakllanishiga va yangi taraqqiyot pog'onasiga ko'tarilishiga ulkan xissa qo'shgan buyuk mutafakkir Alisher Navoiy o'zining shoh asari "Xamsa" ni turkiy tilda yaratib, tilning cheksiz imkoniyati va yuksak qudratini yaxlitligicha namoyon qildi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, dunyoning taniqli yozuvchilar Aleksandr Pushkin o'z asarlarida 21193 ta, Uilyam Shekspir 20000 dan ortiq so'z qo'llagan bo'lsa, Alisher Navoiy 26035 ta so'zdan foydalanib yana bir bor tilimizning boy imkoniyatlarini ko'rsatib yosh avlodga har jihatdan o'mak bo'ladigan qahramonlar obrazini yaratdi. Ayniqsa, Xamsa dostonlari tarkibiga kiruvchi "Farhod va Shirin" dostoni bosh qahramonlaridan biri Farhod timsolidha ma'naviy-axloqiy jihatdan yetuk, komil inson timsolini yaratib zamonlar osha barchaga o'mak bo'larli obraz yaratdi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib xulosa qilishimiz mumkinki, biz ona tilimiz o'zbek tilining millatimiz hayotida tutgan ahamiyatini ta'limning ilk bosqichi ya'ni boshlang'ich ta'limdanoq o'quvchilar ongiga singdirib boshlasak, kelajak egalari sifatida tarbiyalanayotgan o'quvchilar o'z tili va o'z vataniga sodiq, ona tilimizning serqirra jilolarini teran anglaydigan hamda uning kelajagiga befarq bo'lman shaxslar sifatida yetishishi muqarrar.

Foydalilanigan adabiyot:

1. N.Mahmudov, Tilimizning tilla sandig'i, Toshkent, G'ofur G'ulom nomidagi nashriyotmatbaa ijodiy uyi, 2012.
2. O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, O'zbek tilining izohli lug'ati, Toshkent, 2006, (1-2-3-tomlar)

FIZIKA FANINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

*Madrimova Mashxura Kuzibaevna, o'qituvchi
Xorazm viloyati Xiva shaxri 2-umumiyy o'rta ta'lif maktab
madrimova@inbox.uz*

Annotatsiya: Ushbu maqolada fizika fanini o'qitishda interfaol metodlardan foydalanish masalasi ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: fizika, ta'lif, interfaol metod.

Interfaol metodlar talaba bilan o'qituvchining faol munosabati, bir - birini to'liq tushunishga asoslanadi. Interfaol metodlarni o'quv jarayoniga joriy etishning tub maqsadi dars qaysi shaklda bo'limasin, qayerda o'qitilmasin darsda talaba bilan o'qituvchining hamkorlikda ishlashini tashkil etishdir. Fizika darslarida talabalarning erkin fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda "muammoli vaziyat" texnologiyasidan fodalanhish yaxshi samara beradi. Chunki fizika fanining har bir mavzusi xoh u nazariy bo'lsin, xoh u amaliy bo'lsin, muammoli savollarga duch kelasiz.

Muammoli o'qitish texnologiyasi ko'p jihatdan o'quv materialining mazmuniga bog'liq. Bunda fizik hodisalar, qonunlar, amaliy tajribalar va nazariyalarni o'rganish misolida ko'rish mumkin. Masalan, «quvvat» tushunchasini o'rganishdan oldin «Yer kovlovchi bilan ekskavatorning ish qobiliyatlarini qiyoslash uchun ular bajargan ayni bir ishning miqdorini bilishning o'zi yetarlimi?» degan savol qo'yiladi. Talabalar savolga javob berishlari uchun mavjud ma'lumotlarning yetarli emasligini payqaydilar va bir ishning o'zini bajarish uchun ketgan vaqtini ham bilish zarurligini taxmin qilishlari kerak. Hatto bunday uncha katta bo'Imagan mustaqil qadam talabalarni yangi «quvvat» degan fizik tushunchaning kiritilishini ancha tushunib yetgan holda zaruriyat deb bilishlariga olib keladi. Fizik hodisalarini muammoli o'qitishni quyidagicha tashkil etish mumkin:

1. Hodisani kuzatish, 2. Hodisani xarakterli xususiyatlarini aniqlash, 3. Mazkur hodisani, boshqa, avvalda o'rgangan hodisalar bilan aloqadorligini aniqlash va hodisaning (mohiyatini) tabiatini tushuntirish, 4. O'rganilayotgan hodisani xarakterlovchi yangi fizik kattaliklar va konstantalar kiritish, 5. Qaralayotgan hodisaga tegishli miqdoriy qonuniyatlarini o'rnatish, 6. Hodisani amaliyotda qo'llanilishi.

Fizik hodisani o'rganishning barcha bosqichlarida muammoli o'qitish metodini u yoki bu darajada qo'llash mumkin. Buni o'zinduksiya hodisasini o'rganish misolida ko'ramiz. O'zinduksiya hodisasini muammoli o'qitish uchun uning asosiy mohiyatini yaqqol ko'rsatib beruvchi «tayanch» tajriba kerak. Bunga misol sifatida elektr zanjirini ulaganda o'zinduksiya hodisasini ko'rsatuvchi ma'lum tajribani kuzatish mumkin. Tajribadan hodisaning asosiy xususiyati (mohiyati) yaqqol ko'rindi: G'altakli zanjirni ulaganda tok kuchini zanjirning g'altakli qismida sekin-asta oshishidir. Birinchi qarashda talabalarga kuzatilayotgan hodisa zanjirning bir qismi uchun Om qonuniga ziddek ko'rindi, chunki ularga zanjirning parallel ulangan qismlarida kuchlanish bir xil va zanjirning bu qismlari uchun qarshilik ham bir xil qilib olinganda (reastat bilan to'g'rilanib borilishi mumkin) ularda tokning o'zgarishi ham bir xil bo'lishi kerak edi.

1-muammoli vaziyat paydo bo'ldi.

O'qituvchi: Avvalo o'zimizga shunday savol beraylik: Qanday fizikaviy sabab zanjirning g'altakli qismida tokning o'sishiga to'sqinlik qiladi?

Talabalar: Manbaning EYUK (elektr yurituvchi kuch) va zanjirning aktiv qarshiligi o'zgarmasligi sababli. Buning sababi faqat zanjirni ulaganda qisqa muddatga paydo bo'ladigan va manbaning EYUK iga qarama qarshi ishoraga ega bo'lган induksiya EYUK i bo'lishi mumkin.

O'qituvchi: «Berk konturda induksiya EYUK ni paydo bo'lishligini umumiy shartlarini eslab ko'raylik».

Bu savol talabalarni yana biroz o'yantiradi. Chunki ular shu narsani bilishadiki, induksiya EYUK ni hosil qiluvchi o'zgaruvchan maydon zanjirdan tashqaridagi manba hisobidan bo'lib u, yoki tashqaridagi magnit, yoki tashqaridagi boshqa zanjirdan o'tayotgan tok bo'lishi mumkin. Bunday texnologiya asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar natijasida talabalar qaysidir muammoni yechimini topishdan avval uning sabablari aniqlanishi kerakligini, keyin esa ularni o'rganish va bartaraf etish uchun zarur bo'lган uslub va usullarni tanlashi hamda o'z harakatlarini aniq belgilab olishlari kerakligini bilib oladilar.

Adabiyotlar:

1. Yo'ldoshev J., Usmonov S. Pedagogik texnologiya asoslari. T.: O'qituvchi, 2004.
2. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. - Qarshi, 2000.

ФИЗИКАДАН ЛАБОРАТОРИЯ МАШҒУЛОТЛАРИНИ ЎТКАЗИШДА ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

*Шерназаров Улугбек Тоғибоевич, ўқитувчи
Фарғона вилояти Бешарик тумани 3 - ИДУМ
ulugbek@gamil.com*

Аннотация: Ушбу мақолада физикадан лаборатория машғулотларини ўтказишида педагогик технологиялардан фойдаланиш ёритиб берилган.

Калит сўзлар: физика, лабаратория, инновация.

Дарс самарадорлигини оширишида ўқитувчи аввало мақсад белгилаб олиши, ноанъанавий ва анъанавий дарсларнинг фарқини кўра олиши шарт.

Ноанъанавий дарслардан мақсад ўқувчиларнинг ўзлаштириш қўрсаткичини кўтариш учун, фанни ўқитишида янада мазмунли, қизиқарли ва ва тушунарли ўтказишида ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятига янгилик киритиб, интерфаол методлардан фойдаланиш ҳамда ўқувчиларни тез ва самарали баҳолашга эришишдир. Шу билан бирга, ноанъанавий дарсларда ўқув жараёнида ўқувчилар мустақил фикрлай олишга, ижодий ёндашишга, изланишга, таҳлил эта олишга, ўзлари хулоса қилиб, ўз-ўзини ҳамда гурухни ва гурух ўқувчини баҳолай олишга ўргатади.

Ўқитувчи эса уларнинг бу фаолиятига имконият ва шароит яратиб бера олиши керак. Бу эса ўқитиши жараёнининг асоси ҳисобланади.

Маълумки, физика фанини ўрганишида лаборатория ишларини бажариш муҳим ўрин эгаллади. Ўқув жараёнида лаборатория машғулотларининг самарадорлигини ошириш муаммоли мураккаб ва кўп қирралидир. Уни ҳал этиш лаборатория машғулотларини ўтказишнинг турларига хос бир қатор хусусиятларни ҳисобга олишни тақозо этади. Шулардан энг муҳими назарий билимларни амалда текшириб кўриш орқали, ўқувчиларни ижодкорлик қобилиятларини ошириш ҳисобланади. Назарий билимларни мустаҳкамлаш мақсадида лаборатория машғулотларидан фойдаланиб ўқувчиларнинг ижодкорлик ва билим фаолиятини ошириш муаммосини ҳал этиш мумкин. Бунинг учун ўқитувчи физикадан лаборатория машғулотларини ўтказишида қандай технологиялардан фойдалана олишни билиши лозим.

Юқоридагилардан келиб чиқкан ҳолда лаборатория машғулотларига педагогик технологияларни қўллаган ҳолда ўтказиладиган дарслар қуйидагича режалаштирилган: ўқувчиларнинг лаборатория ишларини бажаришга тайёргарлик даражасини текшириш учун Блиц-сўровнома методидан фойдаланиш. Бунда ўқувчи бажариладиган ишлар кетма-кетлигини тўғри ташкил этишга мантиқий фикрлашга, ўрганаётган тажриба асосида кўп, хилма-хил фикр ва маълумотлардан кераклигини танлаб олишни ўргатишга қаратилган. Бунинг учун ўқувчиларга тарқатилган материалларда кўрсатилган лабораториядан иш бажариш тартиби кетма-кетлигини аралаштирилиб берилади. Ўқувчи эса аввал якка ҳолда, мустақил равища, сўнгра эса кичик гуруҳда, бу кетма-кетликни тартибга солиб тўғри рақамлаб чиқиши, ўз фикрини бошқаларга ёритиб бера олиши лозим. Қоғозда тўғри жавоб устуни бўлади. Ўқитувчи ўқувчига тўғри жавобни ўқиб эшилтиради, ўқувчи эса тўғри жавоб билан ўзининг жавобини солиштириб, тўғри жавоблар сонини ҳисоблаган ҳолда, берилган баҳолаш мезонидан келиб чиқиб ўз-ўзини баҳолайди.

Демак, ноанъанавий дарслар - ўқувчининг дарс давомида бефарқ бўлмасликка, мустақил фикрлаш, ижод этиши ва изланишга мажбур этиши ўқувчиларни ўқув жараёнида билимга бўлган қизиқишиларини доимий равища бўлишини таъминлаши, педагог ва ўқувчининг ҳамиша ҳамкорликдаги фаолиятини ташкилланиши, ўқувчидаги ҳар бир масалага ижодий ёндашиш, масъулиятни сезиш, илмий адабиётлардан унумли фойдаланишга, энг асосийси, ўқишига, фанга ва ўзи танлаган касбига бўлган қизиқишиларини кучайтиради.

Адабиётлар

1. Толипов Ў.К., Усмонбоева М. Педагогик технологияларнинг тадбиқий асослари. -Т., Фан. 2006.
2. А.Юсупов, М.Кодиров «Физика дарсларига инновацион педагогик технология элементларини қўллаш». Андижон, 2004.

МАТЕМАТИКА ФАНИНИ ЎҚИТИШДА ИННОВАЦИОН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ

*Нурматова Манзурахон, ўқитувчи
Кўқон шаҳар 10 - умумий ўрта таълим мактаби
nurmatova@utmail.uz*

Аннотация: Ушбу мақолада математика фанини ўқитишида инновацион технологиялардан фойдаланиш масаласи ёритилган.

Калит сўзлар: математика, инновация, ноанъанавий таълим.

Таълим-тарбия мазмуни, мақсад ва вазифалари даврлар ўтиши билан кенгайиб бориши натижасида унинг шакл ва усуллари ҳам такомиллашиб бормоқда. Ҳозирда инсон фаолиятининг асосий йўналишлари шу фаолиятдан кўзда тутилган мақсадларни тўлиқ амалга ошириш имкониятини берувчи яхлит тизимга, янги технологияларга айланиб бормоқда.

Математика фани ўрганилиши жиҳатдан бошқа соҳаларга нисбатан бироқийинроқ бўлғанлиги учун ўқувчиларда бу соҳага қизиқиши, ўзлаштириш даражаси фарқ қиласди. Шунинг учун ҳам дарсларда ўқувчиларга яқинроқ бўлишга, қизиқарли мисол, масалалар билан бойитилишига тўғри келади. Айниқса, ўқувчиларда теорема, ёки қийинроқ масалаларни ҳал этиш давомида миянинг қабул қилиш даражаси сусайиб, уларда зерикиш аломатлари содир бўла бошлайди. Агар ўқитувчи бу ҳолатни ўз вақтида сезиб, уларни бу ҳолатдан чиқаришга ҳаракат қилмаса, бу дарсдан кутилган мақсадга эришиб бўлмайди. “Ўқитувчи — киши руҳининг муҳандисидир” деб бежиз айтилмаган. Шундай экан, ўқитувчи ўқувчилар ақлий фаолиятини вақти билан ўзгартириб туриш хусусиятига эгадир. Ўқувчиларнинг дарс жараёнида толиқсанлиги сезилган вақтда дидактик ўйинлар ташкил этиш мухим аҳамиятга эга. Иш тажрибаларимизда кўп кўллайдиган бундай ўйин турларидан “Ишchanлик ўйинлари”ни мисол қилиб олишимиз мумкин. Бундай ўйин турида ўқувчилар ўртасида ақлий иш юзасидан мусобақа ташкил қилинади. Мусобақада тез, тўғри, чаққон ҳолда ишни якунлаган гуруҳ ғолиб саналади. Ҳақиқатдан ҳам, болаларда билим олишдан ҳам биринчи бўлиш, ўқитувчининг рағбатини эшлиши иштиёқи анча кучли бўлади. Моҳир ўқитувчилар мана шу вазиятдан унумли фойдаланадилар.

Мактабларда математика дарсларида ташкил этиладиган “Ишchanлик ўйин”ларидан мақсад ўқувчилардаги билим, малакаларни мустаҳкамлаш бўлса ҳам энг асосийси уларни дарсга бўлган қизиқишларини орттиришdir. “Ишchanлик ўйинлари”ни масала ечиш, мисол ишлаш, тестлар ечиш, оғзаки савол-жавоб ташкил этиш орқали амалга ошириш мумкин. “Ишchanлик ўйини”ни ташкил этишдан мақсад:

1. Дарс жараёнида ўқувчи фикрини чалғитиши
2. Билим ва малакаларни мустаҳкамлаш
3. Тез, чаққон, тўғри иш бажаришга ўргатиши
4. Ўқувчини математика соҳасига бўлган қизиқишини оширишdir.

“Ишchanлик ўйини”да арифметик мисоллар, алгебраик соддалаштириш, масала - мисоллар, геометрик масалалар, тест саволлари ёки викторина саволларидан фойдаланиш мумкин. Ҳамма ҳолларда ҳам бу вазифалар қисқа муддатда ҳал этилиши лозим бўлғанлиги учун сарф этиладиган вақт ҳам шунга мос бўлади. “Ишchanлик ўйини” да синфдаги ўқувчилар ўтирган жойларини қаторига қараб гуруҳларга ажратилади. Бунда берилган топшириқни тўғри бажарилишига, иккинчидан шу топшириқни бажаришга сарф қилинган вақтни тежалишига эътибор берилади. Демак, умумлаштириш натижасига кўра қайси гуруҳ кўпроқ тўғри жавоб топган ва оз вақт сарф қилинган бўлса, шу гуруҳ ғолиб деб топилади. Бу машғулотни 5-9 синflарда ўтказилиши мумкин. Голиблар аниқлангач ўқувчилар дикқатини яна дарсни давомига қаратиш мумкин. Тажрибаларимиздан маълумки, математикадан ташкил этиладиган дидактик ўйинлардан “Ишchanлик ўйинлари”ни ўтказиш дарс самарадорлигини оширади, ўқувчилар фаоллигини оширишнинг мухим омили сифатида таъсир этади.

Адабиётлар:

1. Йўлдошев Ж., Усмонов С. Педагогик технология асослари. Т.: Ўқитувчи, 2004.
2. Очилов М. Янги педагогик технологиялар. - Карши, 2000.

PROSPECTS FOR TEACHING THE ADVANTAGES AND DISADVANTAGES OF ELECTRONIC EDUCATION THROUGH THE TWO STEPS OF THE SCALE METHOD

*Author: Abdusamatova Shahodat Khojiakbar daughter,
Akhmedova Durdonahon Marufjon daughter
Students of the Faculty of Vocational
Education in the field of ICT, Tashkent
University of Information Technologies named
after Muhammad al-Khwarizmi
Tel: +998 (93) 375 42 15 e-mail:
abdusamatovashahodat@gmail.com*

Annotation: This article analyzes the students “perspective on the introduction of modular education technology based on ICT based on the results of analysis, which analyzes the students” knowledge of the new or learned ones by their logical scales issues.

Keywords: scales, ICT, modular education, educational technologies, knowledge analysis, method.

Necessary scientific and technical base for the use of the method: Graphic drawing for “Two scales of scales” is used from various sticky colored papers, various literature for use, etc.

In many developed and developing countries, in order to speed up the exchange of information and make it easier for people, the practice of full and partial electronic exchange of information is carried out, in particular, the educational process. Therefore, it is necessary to be aware of the advantages and disadvantages of the application of this system in the educational process.

E-learning is a form of organization of the educational process in which both the educator and the learner participate in the learning process through the use of electronic means of communication, and all processes are partial and absolute. carried out in electronic form.

Now let's look at the application of the method of “two scales” in this article, the process of teaching students the advantages and disadvantages of e-learning in the classroom.

Stages of implementation of the method “Two scales”

Step 1. The educator gives initial insights on the topic and answers questions that interest them.

Step 2. In order to use the method, students are informed and explained about all its processes. Students are divided into groups and handed out graphic sheets prepared for the method, as in Figure 1

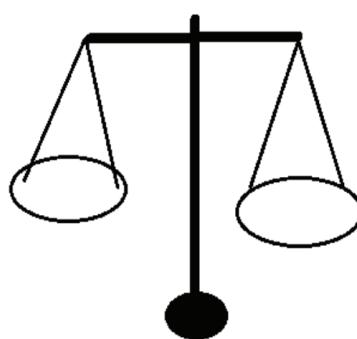

Figure 1. Drawing for the method of “two phases of the scales.”

Step 3. Explain to students how to use the leaflets given to them. Otherwise, explain to them:

The purpose of this method is to find the answer to the problem or question in the topic by comparing the advantages and disadvantages, advantages or disadvantages of the given topic. For example, is it right to use e-learning in the following way? It is said that they need to find an answer to the question of whether there are many negative aspects or positive ones.

Students begin to fill in the diagram, in which the shortcomings are written on the left side of the scales and the shortcomings on the right side. Team members who are able to make the

most accurate and clear comments are encouraged. Example 2 can be given to them.

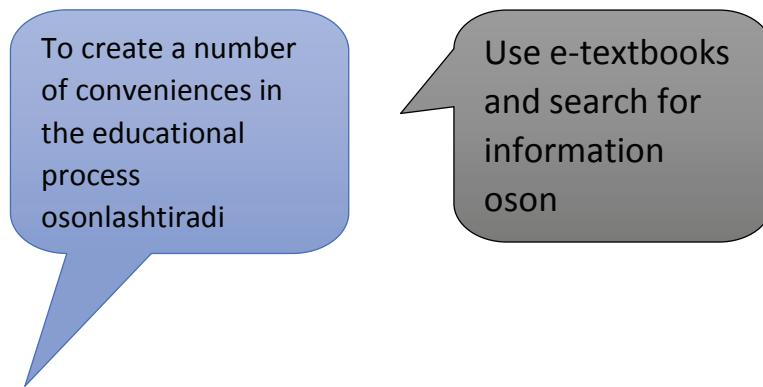

Figure 2. Sample project for the method of “two scales”

References

1. .D.Zaripova Laboratory Exercises on «Educational Technologies» (Methodical Guidelines)
2. «Pedagogical Psychology» textbook Ibragimov XI, Yuldashev U., Bobomirzayev H. Publisher of the National Society of Philosophers of Uzbekistan Tashkent 2009
3. H. Omonov, N .X. Holloway v, S .A. Madyarova, E. Eshchanov «PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES & PEDAGOGICAL MAGISTRATION» Tashkent «IQTSOD-MOLIYA» 2009

FIZIKA FANINI O'QITISH JARAYONIDA ZAMONAVIY AXBOROT
TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH TAJRIBASI

*Farg'ona viloyati
Farg'ona tumanidagi
56-sonli o'rta ta'lim maktabi
Fizika fani o'qituvchisi
Artiqova Sabohat Ro'zaliyevna
Telefon:+998939848918*

Annotatsiya: Ushbu maqola orqali fizika fanini o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish jarayonida o'quvchilarga bilim berish, ularning bilish qobiliyatini rivojlanтирish, tarbiya berish kerakligi, bu borada mavjud muommolar va ularni bartaraf etish bo'yicha fikr mulohazalar bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Fizika, zamonaviy axborot texnologiyalari, audio-video, kompyuter, multimedya eksperiment, analiz, sintez.

Ilmiy texnika taraqqiyotining hozirgi bosqichida zamonaviy axborot vositalarining ko'payishi va ta'lismiz tizimlariga kirib borishi, ulardan amalda foydalanish dars samaradorligini oshirishi shubhasizdir.

Afsuski, ta'lismiz tizimida ishlayotgan barcha o'qituvchilar o'qitishda zamonaviy axborot texnologiyalari vositalaridan foydalanmoqda deb bo'lmaydi. Bunga sabab dars jarayonida zamonaviy axborot tehnologiyasi metodikasi barcha fan yo'nalishlari bo'yicha ishlab chiqilmaganligidadir.

Bizning maqolamiz masala yechish jarayoniga axborot texnologiyasi vositalarini qo'llash metodikasiga bag'ishlangan bo'lib, ta'lismiz tizimida ishlayotgan o'qituvchilarga amaliy yordam beradi deb o'laymiz.

O'quv jarayonida darslarni tashkil etish orqali pedagogik texnologiyalardan foydalanish imkoniyati yaratiladi. Bunday darslar o'quvchini zeriktirmaydi, formulalar va jadvallar asosida ishlash o'quvchi uchun qiziqarli bo'ladi. Uzluksiz ta'lismiz tizimining barcha turlarida mustaqil ishlar tashkil etilgan bunday darslarda o'quvchilarda mustaqil ishlash ko'nikmalari rivojlanadi, o'z-o'ziga ishonch hissi ortadi, fanni o'rganishga qiziqish kuchayadi, ijodiy fikrlash qobiliyati shakllanadi-bu jihatlar o'quvchilarni kelajakdagagi faoliyatini bir maromda yo'lga qo'yishni malakasini shakllanishida ko'mak beradi.

Zamonaviy Axborot Texnologiyalari (ZAT)-bu ma'lumotlarni olish, saqlash, qidirish, qayta ishlash va axborot uzatishdir. ZATlarni quyidagilarga ajratish mumkin: audio-video, kompyuter, multimedya.

Ekspertlarning xulosalariga ko'ra, o'quv jarayoniga ZATlarini qo'llagan vaqtida tabiiy fanlarni o'qitish samaradorligi 89%ga oshganligi aytib o'tilgan. Fizika darslarida kompyuter dasturlaridan foydalanish o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishlarining ortishiga, masalalar yechish darslarida, uyg'a vazifalarni yechishda kompyuter dasturlarini tuzib, mustaqil fikrlashlariga olib kelar ekan.

Demak, tuzilgan dasturlarning qulaylik tomoni shundaki, masalalar yechis4h jarayonida o'quvchilarning qiziqishlarini etiborga olib, masalalarni qiyin va oson usulda yechish texnologiyasini ajratib olish mumkin. ZATlaridan foydalanishda eksperimentlarning, namoyishlar ning, fizika fani bo'yicha rasmlarning harakatli tasvirini katta ekranda ko'rish imkoniyati mavjud.

Bunday no'anaviy darslarni o'quv jarayoniga qo'llaganimizda o'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishlari ortadi. O'qituvchilar va o'quvchilarning ilmiy-amaliy konferensiyalarga ma'ruzalar tayyorlashlari hamda fanga qiziqishni ottirish bilan birga ularda ma'suliyat hissini tarbiyalash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Qosimova A.X, Xoliquova F.A. Pedagogik tehnologiyalar va pedagogik mahorat. - Toshkent,-2004.-52 b.
2. Usmanova G.A. Tajriba tadqiqot maydonlarida ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish.Jurnal Tabiiy fanlar metodikasi №3,2019,19 b
3. Zamonaviy axborot texnologiyalarini amalga oshirish milliy markazi veb-sayti www.markaz.tdi.uz.

BOSHLANG'ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA XATBOSHI

Asqarova Shohsanam Alimjonovna

Ona tili darslarida o‘quvchilar turli mavzulardagi matnlarni yozganda xatboshidan yozish kerakligini anglaydilar va bunga tez fursatda ko‘nikadilar. Buni o‘quvchilarimiz yetarlicha o‘zlashtirishlari va xatboshilarning birdan ikkinchisini ajratishlari uchun biz boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari ularda ko‘nikma va malakalarni shakillantirishimiz kerak. To‘g‘ri matndagi xatboshi o‘quvchi tez fursatda o‘zlashtiradi. Ammo o‘quvchilar diktant matnlarida uchraydigan ikkinchi , uchinchi xatboshilarni o‘zlari mustaqil topishga qiynaladilar.

Xatboshi mavzusida egallagan bilimlarini boyitishda yoki diktant matnlarida uchraydigan ikkinchi, uchinchi xatboshilarni qiynalmasdan topa olishga yordam berishimiz lozim. Bunda ko‘proq “Savol javob””Tushintirish “ , “Ko‘rgazmalilik, kabi metodlardan foydalanamiz. Xo‘sh bu usulni qachon qo‘llash mumking‘ Bu usullar o‘quvchilarning yangi tushuncha, hodisa va qonunlarni bilishdagi ijodiy faolliklari darajasini baholash asosida qismlarga ajratiladi. Reproduktiv usullar o‘quvchilarning o‘quv materiallarini mustahkamroq eslab qolishlarini ta‘minlash, bilishga doir faoliyatni bevosita 6oshqarish, kamchiliklarni tez aniqlash uchun amaliy ko‘nikma va malakalarni tarkib toptirish maqsadida qo‘llaniladi. Reproduktiv usullar - o‘quv materialining mazmuni, asosan, ahborot harakterida bo‘lsa, amaliy harakatlarning usullarini ta‘riflasa, o‘quvchilarning bilimlarini mustaqil qidirib ola bilishlari uchun juda yangi hisoblansa, vaziyatlar ni hal qilish uchun tayyor Qanday holda induktiv va deduktiv usullar qo‘llaniladig‘ Ayniqsa, deduktiv o‘qitishga talab va e’tibor kuchaydi. Bu usulda tafakkur qilish katta samara beradi. Induktiv yoki deduktiv usullarni qo‘llash o‘rganilayotgan mavzu mazmunini ochishning ma’lum mantig‘ini - xususiydan umumiyya yoki umumiyyadan xususiyga o‘tishni tanlashni anglatadi. Bu usulda tafakkur qilish katta samara beradi. Reproduktiv usulda o‘quvchilar ilgari yoki yaqinda egallagan bilimlarini qo‘llaydi. Masalan, o‘qituvchi dastlabki darslarda o‘zi asar matnini qism-larga bo‘ladi, yozuvchi yoki shoirning aytmoqchi bo‘lgan muhim fikriga o‘quvchilar diqqatini jalg qiladi, uni aniqlab ko‘rsatadi, o‘quvchilar bilan birga tasvir vositalariga yuklatilgan ma‘noni olib, o‘quvchilarga ko‘maklashadi. Bularning bari o‘quvchilar uchun bir ko‘rsatma vazifasini o‘taydi. Shundan so‘ng o‘quvchilar o‘qituvchining ko‘rsatmalari yordamida yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan vazifalarni o‘zlari mustaqil ravishda bajaradilar. Yuqorida ta‘kidlangan metodlardan tashqari, boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida zamonaviy pedagogik texnologiya usullaridan ham foydalanish yaxshi samara beradi. Shuni ta‘kidlab o‘tish kerakki, har bir darsda qanday metod dan foydalanish, darsda qanday usullarni qo‘llash o‘qituvchi o‘qituvchi tomonidan oldindan belgilab olinishi va puxta ishlab chiqilishi lozim.

Ta’limda faqat qiziqishga tayanib qolish ham motivatsiyaning asosli samarali bo‘la olishini ta‘minlamaydi. Bunda eng muhim samarali usul motivatsion-muammoli vaziyatlarni qo‘yish yoki o‘rganilayotgan predmetning ijtimoiy mohiyatini aks ettiradigan maxsus bilishga oid vazifalarning qo‘yilishidir. Masalan, yangi dars boshlanishida yoki o‘tgan darsni so‘rash va mustahkamlash paytida didaktik o‘yinlardan foydalanib, o‘quvchilarning darsga qiziqishlari oshiriladi. Motiv hosil bo‘lgach, dars davomida o‘quvchilarning qiziqishlari saqlanib turgan holda o‘rganilayotgan mavzuning ijtimoiy ahamiyatiga e’tibor qaratiladi. Boshlang‘ich sinfda dars jarayonida motivlarni rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchi o‘quvchilarning o‘quv-bilish faoliyatlarini tashkil etishda motivlarga ko‘proq e’tibor berishi o‘quvchilarning bilim egallash jarayonining samaradorligini ta‘minlaydi. O‘qituvchi dars loyihasini tayyorlar ekan, maqsadni oydinlashtirishi va shu maqsad asosida o‘quvchilarning o‘quv-bilish faoliyatlarini shunday tashkil etishi lozimki, belgilangan maqsad to‘liq amalgalash oshsin.

- o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqi boyib boradi.
- mazmunli va tartibli matn tuzishga odatlanadi.
- matnga reja tuza oladi
- matnni qismlarga ajrata oladi
- matn qismlarini xatboshidan yozishga o‘rganadi
- matnga sarlavxa qo‘yish malakasi shakillanadi
- diktant matnida uchraydigan xatboshilarni mustaqil topa oladi
- yuqori sinflarda yoziladigan bayon va insholar uchun o‘quvchilarda boshlang‘ich ko‘nikma paydo bo‘ladi

-o‘quvchilarni o‘yplashga , izlanishga , xulosalar chiqarishga undaydi. Óquvchi matnni og‘zaki tuzayotganda fikrlarning ketma-ketligini ajratib olsa , yozma nutqda matn qismlarining har birini xatboshidan boshlashga qiyalmaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Ro‘ziboyeva Ó Kichik yoshdagи bolalar nutqini o‘stirish
2. Boshlang‘ich ta’lim jurnali. 2018yil.
3. Óqish. Óqituvchilar uchun metodik qo‘llanma

O'QISH FANIDAN STO' DARSLARINI TASHKIL ETISH

*Abduvaxobova Saidaxon Jorayevna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
31-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada o'qish darslarida STO' darslarini tashkil qilishning maqsad va vazifalari tahlil etilgan.

Kalit so'zlar: maktab, savod, STO', asar, o'qish darslari, ta'lif.

O'quvchi mакtabga qadam qo'yган kundan boshlab kitobni mustaqil o'qish malakalari shakllana va bosqichli amalga osha boradi. 1. Ta y yo r l o v b o s q i ch i: Bu 1-sinfning savod o'rgatish davriga to'g'ri keladi. Unga darsning bir qismi 17-20 daqiqasi ajratilgani uchun STO' mashg'uloti deb yuritiladi. Uning o'ziga xos xususiyatlari shundaki, o'qituvchi asarni o'zi tanlaydi, asarning kichik hajmda bo'lishiga va boshqa kitob tanlash tamoyillariga e'tibor beradi. Asarni o'zi o'qib beradi. O'quvchilar asarni eshitishga, eshitganlarini idrok etishga, ularga soddagina baho berishga, asar mazmuni bilan sarlavhasining mosligini aniqlashga o'rgatiladi, 15 asar mazmunini hikoyalab berishga o'rgatiladi. O'qish gigienasi, kitobga qanday munosabatda bo'lish bilan tanishadilar. 2. B o sh l a n g' i ch b o s q i ch: 1-sinfning 2-yarim yilligiga to'g'ri keladi. 1 va 2 –bosqichdagi STO' haftada 1 marta o'tkaziladi. Boshlang'ich bosqichda 45 daqiqalik dars ajratiladi. Tanlangan asar yaxshi o'qiydigan o'quvchiga maxsus tayyorgarlikdan so'ng o'qitiladi. Asarning oson o'qiladigan o'rinalarini bo'sh o'qiydigan o'quvchilarga o'qitish mumkin. Bu ularda o'qishga qiziqish uyg'otadi. Asar o'qilgan o'quvchilar asar nomini, muallifi bilan tanishadilar, rasmlarini tomosha qiladilar, kitobxonlik daftarlariga u haqida qisqa va soddagina qilib muallif, asar nomini yozadilar. Asar elementar tarzda tahlil qilinadi. 3. A s o s i y b o s q i ch: 2-4 sinfga to'g'ri keladi. Bu davrda o'quvchilarning o'qish malakalari mustaqamlanadi. Bu bosqichda o'quvchilarning sinfdan tashqari o'qiganlariga baho quyiladi. Baho qo'yishda dastur talablariga asoslaniladi: sinfning umumiy ishlari qatnashishi, o'qigan kitoblarining sifat o'zlashtirishiga miqdoriga, o'qigan kitobiga munosabat bildira olishiga e'tibor beriladi. Bunda o'quvchilar muayyan mavzuga doir bir necha asarlarni o'qib keladilar, ularning ayrim o'rinalarini ifodali o'qib beradilar, o'qigan asarlarini o'zaro taqqoslashdilar. STO' darslarini xususiyatlari. STO' bosqichlari, dastur talabları, tarbiyaviy vazifalari, o'quvchilarning qiziqishlari bilan belgilanadi. Masalan, tayyorlov bosqichida kichik hajmdi asarni o'qituvchi o'qib bersa, o'qilganlari yuzasidan suhbat, qayta hikoyalash o'tkazilsa, boshlang'ich bosqichda butun sinf o'quvchilari bir xil kitob bilan ta'minlanadi, barcha o'quvchilar bitta matn ustida ishlaydilar. Bunda bitta yozuvchi yoki bir mavzudagi asarlar ko'rgazmasi tashkil qilinadi. Asar ichida o'qishga topshirilishi ham mumkin, albomlar tayyorlanadi, kinofil'm, diafil'mlardan 16 parchalar ko'rsatiladi, musiqiy daqiqalar o'tkaziladi, asar mazmuni yuzasidan ijodiy rasmlar chizdiriladi, kitobni saqlash maqsadida kitobni yamash, urash o'rgatiladi, «ertaklar bayramlari», «Ifodali o'qish konkursi» o'tkaziladi. Asar tahliliga doir ishlar kengaytiriladi, o'quvchilar o'qiganlarini taqqoslashga umumlashtirishga, xulosalashga o'rgatiladi. Qahramonlarni elementar tafsiflaydi. Rollarga bo'lib o'qishdan foydalilanadi. Asosiy bosqichda STU darslari 2-sinfda haftada 1 marta, 3-4 sinflarda 2 haftada 1 marta o'tkaziladi. O'quvchilar mustaqil o'qishga o'rgatiladi, ular «G'uncha», «Gulxan» jurnalari bilan, «Tong yulduzi» gazetasi bilan tanishtiriladi, ya'ni bolalar matbuoti bilan tanishtiriladi. Bu bosqichda o'zbek, qardosh, chet el adabiyoti yozuvchilarining turli janrdagi, turli mavzudagi asarlaridan foydalilanadi. Qo'shimcha sahnalaشتirishlardan foydalilanadi. Bir darsga o'quvchilar bir nechta asarlar o'qib kelib, ular haqida o'z fikrlarini aytib beradilar. Qahramonlarni tasvirlab rasm chizadilar. Yozuvchilar hayoti va ijodiga doir kechalar uyuştiriladi. Shu tarzda adabiyotni sevadigan, mustaqil fikr yurita oladigan kitobxon shaxsi shakllantiriladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. Ma'qulova B. va boshqalar. Boshlang'ich sinfdan tashqari o'qish mashg'ulotlari. T., «O'qituvchi», 1996- yil.
2. Mirzaev I. Dars tahlili. T., «O'qituvchi», 1985- yil.
3. Oripov K., Obidova M. Ifodali o'qish. T., «O'qituvchi», 1982- yil.

SINFDAN TASHQARI O'QISHNI TASHKIL ETISH METODLARI

*Boynazarova Qumriyo Sattarovna
Andijon viloyati Buloqboshi tumani
4-umumtalim maktabi Boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga o'qish darsini tashkil etish metodlari va ularning ahamiyati keltirilgan.

Kalit so'zlar: sinf, o'qish darsi, boshlang'ich sinf, o'quvchi, metod.

Boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari o'qishga kichik yoshdagi o'quvchilarni ona tilini puxta o'zlashtirishga tayyorlashning ajralmas qismi, ta'lif jarayonida ularni ahloqiy-estetik tarbiyalashning muhum vositasi sifatida qaraladi. Sinfdan tashqari o'qishning maqsadi kichik yoshdagi o'quvchilarni bolalr adaboyoti va xalq o'gzaki ijodining xilma-xil namunalari bilan tanishtirish, ularda kitobxonlik madaniyatini tiklashdan iboratdir. Sinfdan tashqari o'qish dasturining mazmuniga ko'ra ta'larning har bir bosqichida ikki-asosiy bo'limga ajratiladi. 1-boshqichda o'qish doirasini, ya'ni o'qitiladigan kitoblar va ularni qaysi tartibda o'qish bilan tanishtirish yuzasidan o'quvchilarga ko'rsatma beriladi. 2-bosqichda shu o'quv materiallari asosida bilim, ko'nikma va malakalar shakllantiriladi. Umumiy o'rtalarning Davlat standartlari va o'quv dasturiga ko'ra 1-sinfda sinfdan tashqari o'qish mashq'ulotlarida savod o'rgatish darslarida hosil qilingan ko'nikma va malakalar asosida bolalarning ona vatan, istiqlol, milliy qadriyatlar haqidagi tasavvurlari kengay-tiriladi, boyitiladi. Sinfdan tashqari o'qish va qiroatxonlik savodlari 1-sinfda haftada 1 marta savod o'rgatish darslarining 20 daqiqasida bolalar badiiy adaboyoti bilan tanishtiriladi. Maqsad kichik yoshdagi bolalarda kitobga mehr uyg'otish, mustaqil uquvlarini paydo qilishdir. Asosan bu sinf o'quvchilariga kitob bilan muamola qilish, kitob o'qish qolidlari, kitobni asrash, asar qhramonlarining hatti-harakatlarini kuzatish, ijobiy tamonlarni o'rgamnish, obrazli qilib qayta hikoya qilib berish, bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirishdir. Bu sinf o'quvchilari uchun asosan rasmlarga boy kitoblar olinadi. O'qituvchi bolalarning his-tuyg'ularini o'stiradigan kitoblarni o'qib berish orqali mustaqil mamlakatimiz, uning go'zal shaharlari, qishloqlari, milliy urf-odatlari, qadriyatlar, o'tmishi, insonlarning orzuistaklari bilan tanishtiradi. Ularda bilimga havas uygotadi. 8 2-sinfda o'quvchilar kichik hajmdagi asarlarni o'qituvchining yordami va topshirrigi asosida mustaqil o'qishga o'tadilar. Bu sinfda 2 haftada bir marta sinfdan tashqari o'qish darslari o'tkaziladi. Ona-Vatan va ota-bobolar jasorati, o'simliklar, qushlar hamda hayvonlar haqidagi asarlarini o'qituvchi topib, tanlab o'quvchilarga o'qish uchun tavsiya qiladi. 3 va 4-sinflarda sinfdan tashqari o'qish mashq'ulotlarida o'quvchilarning mustaqil o'qishlari uchun kishilarning hayoti, yorqin tasvirlardan, ularning ma'naviyahloqiy turmush tarzi aks rtirilgan badiiy va ilmiy-ommobop asarlar tavsiya etiladi. 3-4 sinflarda sinfdan tashqari o'qish darslari ikki harflarda bir marta o'tkaziladi. Bu sinflarda o'qituvchi sinf kutubxonasida kerakli bo'lgan o'quvchilar yoshiga mos kitoblarni o'qish darslari ikki haftada bir marta o'tkaziladi. Bu sinflarda o'qituvchi sinf kutubxonasiga kerakli bo'lgan o'quvchilar yoshiga mos kitoblarni to'plashni davom ettiradi. Sinfdan tashqari o'qish burchagi turlicha bezatishi mumkin. Bunda o'qituvchi va o'quvchilar hamkorlikda ish olib boradilar. Badiiy va ilmiy-ommobop asarlar mustaqil ravishda va izchil oqib borilsagina, o'quvchilarning dunyoqarasqlarini kengaytirishga, shakllantirishga xizmat qiladi. Sinfdan tashqari o'qish bolalarda ezbilikka muxabbat, yozuvlikka nafrat uyg'otish, boglanishli nutqni o'stirish, adabiy-estetik tafakkurlarni yuksaltirishga xizmat qiladi. Bolalr adabiyoti avvalo o'zining qiziqarli mazmuni, badiiy obrazlarning go'zalligi, tilning ifodaliligi, she'riy so'zlarning musiqaviyligi bilan bolalarga quvonch bahsh etadi. Ayni vaqtida u bolalarga tarbiyaviy ta'sir ham ko'rsatadi. Bolalar adabiyoti o'quvchilarga jonajon o'lka, tabiyatini, kishilarning mehnati, hayoti, ularning qilayotgan ishlari va ko'rsatayotgan qahramonliklari, bolalar hayotidan olingan voqelikni, bolalarning o'yinlarini tushunshga o'rgatadi. "Ur to'qmoq" ertagining bola harakterining shakllanisida alohida o'rni bor: ertak yaxchiga-yaxshi, yomonga-yomon bo'lish kerak degan muhim qoidani o'rtaga tashlaydi. Haqiqatdan ham xalqimizning "Qaynar xumcha", "Ochil dasturxon" larini zo'rovonlik bilan tortib oladigan shaxslarga nisbatan "Ur to'qmoq" larni ishlatish zarurligini uqtiradi. Sinfdan tashqari o'qish mashq'ulotlari o'qish darslari bilan bog'lab olib boriladi. O'quvchilar o'qituvchi rahbarligi ostida avval mavzuga oid bir necha kitob bilan tanishsalar, so'ngra bolalarning qiziqishlariga yaqin har xil mualliflarning bir

mavzuga doir kitoblarini mustaqil tanlab olishga o'tadilar. Bunga asosan o'qituvchi o'quvchilar bilan maktab kutubxonasiga, 3-4- sinflardan boshlab tuman yoki shahar kutubxonasiga sayohat uyushtirib, bolalar adabiyoti bilan muntazam tanishtirib boraradi. Shuningdek bolalar gazeta va jurnallari ham o'quvchilarga ertak, hikoyalar o'qishga yordam beradi. Sinfdan tashqari o'qish darslari, o'qish samaradorligini ijobiy tomonga ta'sir qilishning eng qulay usulidir. Sinfda va sinfdan tashqari o'qish darslari boshlang'ich sinflarda o'tiladigan barcha predmet dasturlarining bo'limlari bilan bevosita bog'liq. 10 O'qish darslarida o'tilgan mavzular asosida badiiy kitiblar axtarish, asar qahramonlarining nomlarini yozish, ularni tasvirlab berish, ijodiy rasm ishlash, fikrni yakunlash uchun mos maqollar yod olish o'quvchini ijod qilishga undaydi. Maktabdagagi tarbiya ishlari, avvalo ta'lim jarayonida amalga oshiriladi. O'qituvchi o'quvchilarga ta'lim berishda faqat ma'lum bilimlargagina berish bilan cheklanmay, ularda kuchli e'tiqod, iroda va xarakter sifatlarini ham tarkib toptirishi, qobiliyat va iste'dodlarini o'stirish kerak. Maktabda ta'lim- tarbiya ishlarini yaxshilashda, o'quvchilarning har tomonlama kamol topishida sinfdan tashqari o'qish darslarini muntazam ravishda o'tkazib turish yoshlarning hayotda o'z o'rinnarini egallashlarida muhim ahamiyatga egadir. Bolalar va o'smirlar ta'limga bo'lgan, yakka tartibdagi ortib boruvchi talab ehtiyojlarini undirish ularning bo'sh vaqtini va dam olishini tashkil etish uchun davlat organlari jamoa tashkilotlari shuningdek boshqa yuridik va jismoniy shaxslar madaniy-estetik, ilmiy, texnikaviy, sport va boshqa yo'nalishlarda maktabdan tashqari va nodavlat ta'lim muassasalarini tashkil etadilar.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Abdullaeva K va boshqalar. Savod o'rgatish darslari. T., «O'qituvchi». 1996 y.
2. Abdullaeva Q. Raxmonbekova S. 2-sinfda. O'qish darslari. (O'qituvchi kitobi.) Toshxent. O'qituvchi, 2004 y.
3. Abdullaeva Q. va boshqalar. O'qish kitobi. 2-sinf ToshKent. O'zbekiston, 2003- yil.

**"BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARIDA MAVZULARNI TEZ VA SIFATLI
O'ZLASHTIRISHLAR KO'NIKMASINI SHAKLLANTIRISH"**

*Bozorova Dilafruz Fozilovna
Buxoro viloyat, Romiton tuman, Gazli shahar
37-umumta'l'm boslang'ich sinf o'qituvchisi
Telefon raqam: (998) 93 457 86 76*

Annotatsiya: ushbu maqolada boslang'ich sinf o'quvchilarini mакtab darsliklarini yaxshiroq tushunishi uchun yangi ko'nikmalarni qo'llash ochib beriladi.

Kalit so'zlar: zamonaviy metodlar, og'zaki tushuntirish, yozma tushuntirish, turli mashqlar.

Bugungi glaballashuv jarayoni yuqori ko'rsatgichka chiqayotgan bir paytda yuksak salohiyatlari, katta intelektga ega kadrlarni yetishtirish katta bir maqsaddir. Yoshlarning keljagimiz ekanligi barchamizga a'yon. Buning uchun mакtab davridanoq o'quvchilarni dars va ilm-fanga bo'lgan muhabbatini shakllantirish kerak.

Boslang'ich ta'limgani yaxshi o'zlashtirgan o'quvchi ta'limgani davom ettirishga qiyalmaydi.

O'quvchilarga turli o'yinlar va qiziqarli mashg'ulotlar bilan darslarni o'tish yanada foydaliroqdir. Quyida so'zimga isbot qilib ba'zi metdoik o'yinlarni ko'rsatib bermoqchiman:

1. Musiqa orqali fanni o'zlashtirish. Masalan bunda o'quvchilarga matematika darsini o'tishda kuy ritmini hosil qilib misollar yechish. Bu usulda og'zaki misol yechish kerak bo'ladi. O'quvchilar doira shaklida turib olishadi. O'qituvchi mavzu yuzasidan misolni doira o'rtasidagi o'quvchiga ritmga solib berishi kerak. Qolgan o'quvchilar o'rtadagi o'quvchi atrofida aylanib o'rtadagi o'quvchini chalg'itishi kerak. O'rtadagi o'quvchi javob bergandan so'ng o'mniga keyingi o'quvchi kiradi. Bu usul odatiy yozma misol yechishdan ko'ra o'quvchi uchun qiziqarlidir. Ayniqsa misol ustida bosh qotirayotgan o'quvchi qolgan o'quvchilar chalg'ityotganda ham o'z diqqat fikrini jamlashga o'rgatadi.

2. Yozma darsni tushunish ko'nikmasi. Ba'zi o'quvchilarda og'zaki tushunishdan ko'ra yozma tushunish qobiliyati yaxshi rivojlangan bo'ladi. bu usuldan foydalanish uchun o'qituvchi ona tili darslarida qoida va kichik-kichik qoidalarni og'zaki aytib turishi va o'quvchilar uni daftarga yozishi kerak bo'ladi. Buni o'yin shaklida tashkil etish ham mumkin. Ya'ni o'qituvchi qoidalarni odatdagidan tez o'qyidi va o'quvchilar o'qituvchi aytgan hamma so'zni yozib olishga ulgurmaydi. O'yin oxirida qaysi o'quvchi kam xato qilgan bo'lsa o'sha o'qituvchini baho bilan rag'batlantirish kerak.

3. O'qish orqali mavzuni o'zlashtirish.

Bunda o'qituvchi o'quvchilarga galma-gal o'qish uchun kichkina qoidalarni yoki she'riy parchalarni berishi kerak bo'ladi. O'quvchilar berilgan matnlarni ifodali, ravon va tushunarli o'qishga o'rganishi kerak bo'ladi.

Yuqoridagi usul va o'yinlar o'quvchilarda o'zlashtirish qobiliyatini oshirishi aniq. Chunki o'quvchi ham eshitishi, ham yozishi, ham fikrashi kerak, bu esa ularda eshitish, so'zlash, fikrash qobiliyatini tubdan o'zgartira oladi.

O'ituvchilar o'quvchilarni fanga bo'lgan muhabbatini yanada oshirish uchun ularni ozroq darsdan tashqari ham qiziqarli, charchoqni oldini oladigan o'yinlarni tashkil etishi ham eng samarali usuldir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. K.Ismanova "Amaliy dars mashg'ulotlarini innovatsion usullar yordamida tashkil etish" Ta'lim muammolari jurnali 2-son 2012-yil.

YOSHLARNI MA'NAVIY YETUK QILIB TARBIYALASHDA BOSHLANG'ICH TA'LIMNING O'RNI

*Davronova Shahnoza Farmonovna
Buxoro viloyati Buxoro tumani
31-umumta'lism maktabi oshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarni ma'naviy yetuk qilib tarbiyalashda boshlang'ich ta'larning o'rni, boshlang'ich sinf o'qituvchisi ilk bilimlarni puxta o'rgatishi, o'quvchilarni qiziqtirishi ma'naviy-ahloqiy sifatlarni shakllantirishda ta'lism - tarbiya ishlarini samarali tashkil etishi kerakligi haqidagi fikrlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: barkamol inson, pedagog, boshlang'ich ta'lism, sifat, bilim, mahorat.

Yosh avlodni barkamol inson etib tarbiyalash mamlakatimizning oldida turgan dolzarb masaladir. Hozirgi yoshlari, ertaga yurtni boshqaradi va o'zidan keyingi avlodlarga ozod va obod vatanni qoldirishi lozim. Shuning uchun kattalar, uyda ota-onalar, maktabda esa ustozlar har jihatdan namuna bo'ladigan ma'naviy-axloqiy qiyofasi, pedagogik kasb mahoratiga ega bo'lishlari muhimdir. Shuning uchun hozirgi kun pedagoglari uchun ilmiy, uslubiy va metodik talablar ham kuchayib bormoqda. Har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi o'z ishiga ijodiy yondashib, yangi pedagogik texnologiyalar, interfaol usullar, ko'rgazmalar, AKT, tarqatmali materiallar, testlar, qiziqarli topshiriqlar, multimediali ilovalar foydalanib darslarni tashkil etishi kerak. Bu harakatlar orqali har bir o'quvchi mehnatini rag'batlantirib tahlil qilib borish zarur.

Hozirgi kunda ta'lism jarayonida sifat bosqichiga e'tibor qaratilganligi bois bajarilishi lozim bo'lgan bir qator vazifalar mavjud. Bolani jismoniy, ruhiy shakllanishida asosiy ta'lism - tarbiya boshlang'ich sinfda tashkil etiladi. Boshlang'ich sinf o'quvchisi matnni ravon, ifodali, tushunib o'qishi, chiroyli va xatosiz yoza olishi, arifmetik amallar, masalalarni mustaqil bajara olishi kerak. Boshlang'ich sinf matematika darslarida predmetlarning miqdori, shakli, rangi bo'yicha tasavvurlar hosil qilinadi. Bu yuqori sinfda matematikani o'rganishning zaminidir. Har bir kunimizni matematikasiz, hisob - kitobsiz tasavvur qilib bo'lmaydi.

Bolaning yosh va fiziologik hususiyatlarini hisobga olib, ularning matematikaga bo'lgan qiziqishlarini asta - sekin uyg'otish borishi lozim. Buning uchun o'quv materiallarini qiziqarli qilib tushuntirish, hisoblash, o'lchash, yasashga oid materiallar bilan o'quvchilarni qiziqtirib borish kerak. Boshlang'ich sinflarda har bir dars muntazam hayotga bog'lab tushuntirilib borilishi kerak. Bola uchburchak, to'rtburchak, kvadrad degan tushunchalarga ega bo'lishi bilanoq, shu shakllarni mehnat darslarida yasash orqali mukammal tushunib borish kerak.

Kadrlar tayyorlash Milliy dasturida: "Yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy-madaniy va tarixiy an'analari, urf-odatlari hamda umumbashariy qadriyatlariga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalar ishlab chiqilib, amaliyotga joriy etiladi. Shaxsni tarbiyalash va uni har tomonlama kamol toptirishning ustuvorligi ta'minlanadi" deb qayd etilgan.

Prezidentimiz Sh. M. Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi qabul qilinganining 24 yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagи ma'ruzasida "Ta'lism va tarbiya, ilm-fan, sog'liqni saqlash, madaniyat va san'at, sportni rivojlantirish masalalari, yoshlarni chuqur bilimga ega bo'lishi, chet tillarini va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini puxta egallashini ta'minlash doimiy ustuvor vazifamiz bo'lib qoladi", - degan edi. Bu bilan boshlang'ich ta'limgi modernizatsiyalash, o'qitish jarayonida innovatsion pedagogik va multimediyali texnologiyalardan unumli foydalanish, kadrlar salohiyatini oshirishda alohida e'tiborni qaratgan holda, boshlang'ich ta'larning sifat-samaradorligini tubdan yaxshilash xalq ta'limi faoliyatining ustuvor yo'nalishi etib belgilandi, desak mubolag'a bo'lmaydi. Barkamol avlod jamiyat taraqqiyotining asosi. Shu bois mamlakatimizda ham jismonan, ham ma'nan barkamol avlodga ta'limg-tarbiya berish davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasining «Ta'lism to'g'risida»gi Qonuni. Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. –T.: 1997. – 29-bet.
2. Azizxo'jaeva N. N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat.
3. Bikbayeva N.U, R.I.Sidelnikova, G.A.Adambekova. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi.
4. www.uzedu.uz

**SHARQ MUTAFAKKIRLARINING OILAVIY MUNOSABATLAR DESTRUKTSIYASI
HAKIDAGI QARASHLARI HAMDA OILADA SOG'LOM PSIXOLOGIK
MUNOSABATLAR**

*Dehqonboyev Shohjahon Oybek o‘g‘li
Buxoro davlat universiteti Pedagogika fakulteti
“Psixologiya” yo‘nalishi 2- bosqich talabasi*

Annotatsiya: maqolada sharq mutafakkirlarining oila, oilaviy munosabatlar distrusiyasi to‘g‘risidagi qarashlari, shuningdek taniqli psixologlarning destruksiya tusunchasining psixologik tahliliga oid fikrlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: oila, oilaviy munosabatlar, uylanish, destruksiya, nikoh, turmush,

Markaziy Osiyoda, xususan O‘zbekiston hududida yashagan xalqlarda qadim - qadimdan oila muqaddas vatan sanalgan. Chunki, halollik, rostgo‘ylik, or-nomus, sharmu - hayo, mehru - oqibat, mehnatsevarlik va odamiylik kabi barcha insoniylar fazilatlar, eng avvalo, oilada shakllangan. Afsuski, ba’zi bir oilalarda o’sayotgan yoshlar tarbiyasiga e’tibor berganimizda, ularning tarbiyasida kamchiliklar va qusurlar mavjudligini yoki yuzaga kelayotganligini kuzatamiz. Bu holatlarning sabablari o‘rganilganda oilada qaror topgan tarbiyaviy-psixologik munosabatlardagi kamchilik va muammolarga borib taqaladi. Jamiatning zamonaviy rivojlanish bosqichida psixologiyaning asosiy muammolaridan biri - oilaga psixologik xizmat ko‘rsatish hisoblanadi. Oilaviy psixologik xizmat bu - oila muammolarni o‘rganish, tahlil qilish muammolarni bartaraf etishga yo‘naltirilgan faoliyat hisoblanadi. O‘zbekiston oilalaridagi shaxslararo munosabatlarning turlari, ularning shaxs rivojlanishiga ta’siri, psixologik xususiyatlari, ayniqsa, ajrimlar tufayli oiladagi farzandning kelgusida barkamol shaxs bo‘lib shakllanishiga ta’siri, oila muhitida nizolarni o‘rganishga qaratilgan qator ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilaetganiga qaramay, so‘nggi yillarda oilalardagi yuz berayotgan noxush holatlarni yuzaga keltiruvchi sabablari boshqa yillardagiga nisbatan keskin tafovutga ega ekanligi kuzatilmoxda. Bu esa mazkur muammolarni chuqur va keng qamrovda o‘rganishni ularni bartaraf etishning samarali amaliy chora tadbirlarini ishlab chiqishni, oilaviy psixologik xizmatni amaliyotda joriy etishni taqozo etmoqda. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning 2017 yil 10-11 oktyabr kunlari Rossiya Federasiyasing Sochi shahrida MDX Davlat rahbarlari kengashi majlisida Oilya instituti va an’anaviy oilaviy qadriyatlarni qo’llab quvvatlash bo‘yicha bayonot bildirib, “Bugungi globallashuv sharoitida har qanday davlat va jamiatning asosini tashkil etadigan asl va fundamental qadriyatlarni unutmasligimiz lozim”, - dedi. Bu o‘z navbatida O‘zbekistonda oila institutini takomillashtirish uchun jahoning bir qator davlatlaridagi oila masalarining amaliy holatini bilish zaruratin yuzaga keltirdi. Psixologlarning e’tirof etishlaricha, boshqa odam qanchalik ahamiyatli bo‘lsa, unga bo‘lgan munosabat shuncha uzoq davom etadi, ya’ni yaxshi oilaning eng kuchli va sodiq asosi er - xotinlarning ma’naviy birligi, ularning bir biriga bo‘lgan e’tibori va qalbidagi iliqligidir. Er - xotin o’rtasidagi o‘zaro hurmat- ehtirom, mexr-muhabbat, ishonch va sadoqat, izzat-ikrom, hamfikrlilik va munosabatlarning samimiyligi oila mustahkamligini ta’minalashning eng muhim asoslari bo‘lib xizmat qiladi. Har bir millatning tarixan shakllangan oilaviy xayoti, turmush tarzi bor. Oilaviy turmushda er bilan xotinning vazifasi va burchlariga oid qadriyatlar mavjud. Er yoki xotinning mazkur qadriyatlarni yetarli darajada o‘zlashtirishi ular orasidagi o‘zaro hurmat, sadoqat va ishonchning mustahkam bo‘lishini ta’minalaydi. Oilaviy hayotning dastlabki bir-ikki yillarida muomalaning individual stereotiplari shakllanadi, qadriyatlar tizimi moslashtiriladi, umumiy xulq-atvor yo‘nalishlari ishlab chiqiladi. Aynan shu davrda er-xotinlarning o‘zaro moslashuvi, ularning har ikkalalarini ham qoniqtiradigan o‘zaro munosabatlar tipini izlash yuz beradi. Yangi kelin-kuyovlar bir-birlaridan ko‘p narsa kutadilar. Ko‘pgina juftliklar oiladagi erkak va ayol o’rtasidagi rollar taqsimoti haqida anik tasavvurga ega bo‘ladilar. Jamiat taraqqiyotining turli davrlarida oila masalasi olimlarning diqqat markazida bo‘lib kelgan. Jumladan, sharq mutafakkirlari va davlat arboblari Abu Nasr Farobi, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Xos Xojib, Amir Temur, Alisher Navoiy. Axmad Donish, Abay Sunanbayev, Rizouddin ibn Faxruddin, Abdurauf Fitrat va boshqalarning nikoh munosabatlari, oiladagi shaxslararo munosabatlar, ota-onaning vazifalari, farzandlar burchi haqida g‘oyatda ibratli maslahat va o‘gitlar bayuon etilgan. Darxaqiqat, XX asr Turkiston jadidchilik harakatining ulkan

namoyandalaridan biri Abdurauf Fitrat oila masalasiga va uning jamiyat hayotidagi tutgan o'rni-ga alohida e'tibor qaratadi. Allomaning «Oila yoki oila boshqarish tartiblari» asarida oila qurish zaruratidan tortib, oila a'zolarining o'zaro munosabatlari, ota-on, farzandlarning huquq va burchlari, farzand tarbiyasi haqidagi qarashlari chuqur yoritib berilgan. Donishmand mazkur asarda uylanish va bo'lajak er-xotin, birinchi navbatda, nimalarga ahamiyat berishi lozimligi haqida qimmatli fikrлarini ilgari suradi. Adibning «Oila» asarida esa uylanmoq zarus bo'lganda qanday xotinni tanlash lozimligi, maxr va to'y qanday bo'lishi kerakligi, er-xotinning qanday yashamoqlklari, ota-onaning haq-huquqlari va qizlarning ilm olishlari xususidagi qimmatli fikrлari alohida ahamiyatga ega.

XIX asrning ikkinchi yarmi XX asrning boshida yashab ijod etgan tatar olimi Rizouddin ibn Faxruddinning «Oila» asarida odob-ahloq, oila va nikoh, oiladagi o'zaro munosabatlari, ota-onaning vazifalari, farzandlar burchi, bola tarbiyasidagi ayolning roli, ayollarning umumiy vazifasi, uylantirishda ota-onaning vazifalari xususida g'oyatda ibratli maslahatlar va yo'l-yuriqlar keltirilgan¹. Olim mazkur asarda uylanish va xotinlar vazifa-si borasida quyidagilarni ta'kidlaydi: « Uylanish masalasini islom shariati buyuk narsalardan deb bilib, oila tuzishni mamlakat tashkil qilish qadar kerakli hisoblab, bu borada bir qancha nizom-lar ham chiqqanligi ma'lum. Oila uchun chiqqan nizomlarni, bir kunmas bir kun kelib, vaqt yetganda amal etuvchilar o'z oilalarini ko'rkan ravishda tuzar va nihoyat, ushu kichkina mam-lakatni idora qila olurlar. Shu sababdan, ko'pmi ozmi so'rajak umrlarini rohat bilan kechirishar va umrlaridan qolgan sanoqli soatlari barokatli bulur» deb ta'kidlagan. Buyuk alloma Alisher Navoiyning er-xotin munosabatlari, burchlari, ayollar fazilati, ularning oilada tutgan o'rni haqidagi qarashlari beqiyosdir. «Mahbub-ul-qulub» asarining «Uylanish va xotinlar to'grisidagi» fasli-da mutafakkir uylanish va uning foydasi, oila odobi va oilada ayollarning fazilatlari haqida ajoyib fikrлarni bayon etgan. Navoiy ayolning turmushdagi hissasiga quyidagicha to'xtaladi: «Yaxshi xotin -oilaning davlati va baxti. Uyning ozodaligi undan, uy egasining xotirjam va os-oyishtaligi undan. Allomalarning asarlarida keltirilgan asosli fikrlar oila mustahkamligi, tinchli-gi va sog'lom munosabatlari uchun albatta e'tiborga loyiq, Ammo, jamiyatdagи global o'zgar-ishlar, kompyuter texnologiyalarining keng rivojlanishi, turli axborotlar ko'lamining ortib borayotganligi shubhasiz insonlarning hayotiga, o'zaro munosabatlariga joiz bo'lsa ularning taqdiriga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Jamiyatda tinch oilalar qatori notinch oilalar soni ortmoqda. Oidalarda turli kelishmovchiliklar avj olayotganligi, ularning orqasidan turli noxushliklar, jinoyatlar sodir etilaetganligi hech kimga sir emas. Bu kabi xolatlar oila, uning tinchligining bu-zilishiga sabab bo'layotgan omillarni aniqlash va ularning oldini olish, bartaraf etish choralarini ko'rishni talab etmoqda. Ibn Sino oilaviy munosabatlarning turli va muhim tomonlarini yoritar ekan, avvalo oila boshlig'i ernen oldidagi mas'uliyatl vazifalarga e'tiborini qaratadi. Uning fikricha, birinchi navbatda er oiladagi tarbiyaviy ishlarga doir ham nazariy, ham amaliy ma'lumotlarga ega bo'lishi shart. Shundagina, u haqiqiy oila boshlig'i bo'la oladi. Er-xotin munosa-bati tenglik hamjihatlik va o'zaro hurmat asosida qurilishi haqida to'xtalib, "Erkak kishi oila boshlig'idir, u oilaning barcha ehtiyojlarini qondirmog'i lozim, chunki bu uning birlamchi vazi-fasidir. Ayol esa erkakni yaxshi, munosib yo'ldoshi va bola tarbiyasi borasida eng yaxshi voris va yordamchisidir" deb yozagan. Ibn Sino oilaviy munosabatlar maromi oiladagi tinch totuvlik, mehr-muruvvat, oila g'ururi va sha'ni ko'p jihatdan ayollarga ham bog'liq ekanligi haqida ko'p yozgan. Jumladan, "Oila xo'jaligi" asarida ayollar axloqan eng maqbul, yuqori insoniy fazilat-larga ega bo'lmoqlari lozim, deb yozadi. Mazkur asarning "Ayollarning yaxshi fazilatlari haqi-da" nomli bo'limida ularning quyidagi fazilatlari bayon qilinadi; ayol aqlan dono, uyatchan, iboli, iffathli bo'lib, ko'p gapirmsligi lozim; u eriga bo'ysunmog'i, uni sevmog'i, farzandlar tug'ib, doimo halol, pok, to'g'ri so'z, kamtar bo'lishi kerak; injiq bo'lmasligi, o'z iffat va obro'sini to'kmasligi lozim; u hech qachon eriga nisbatan dimog'dorlik, viqor hissini ko'rsat-masligi, o'z ishlarini yaxshi, o'z vaqtida bajarib, oilaning moddiy boyliklarini tejamkorlik bilan ishlatmog'i lozim; o'z xulq-atvori bilan o'z erining qalbida hadiksirash hissiga o'r'in qoldirmasli-gi kerak. Shuningdek, Ibn Sino "Kitob ush-shifo" asarida oila inqirozi va buzilishiga sabab bo'ladigan omillarni ham ko'rsatib o'tgan. Bularga: 1. Agarda er va xotinlikdan dunyoga farzand kelmagan bo'lsa. 2. Agarda xotin eriga hiyonat qilib, uning e'tiborini pasaytirsa. 3. Xotin kishi tarbiyasiz bo'lsa-yu, tarbiya olishni istamasa. 4. Er va xotin bir-birlariga yoqmaydigan xarakter-

1 Rizouddin ibn Faxruddin. Oila. / Tarjimon: T.Ziyoev. -T: «Mexnat», 1991-64-bet.

li bo'lsa. Ko'riniib turibdiki, Ibn Sino asarlarida oila-nikoh va oilaviy turmushda er-xotin munosabatlarining tarbiyaviy-psixologik hamda psixoterapevtik jihatlarini ibratli misollar asosida yoritgan hamda ayollar mavqeyi undagi munosabatlarda muhim o'r'in tutishini asoslab bergan. Destruktsiya muammosi u yoki bu yunalishda bir qator fan va madaniyat namoyondalarining aqlini bezovta qilgan. (N. A. Berdyayev, K.G. Yung, Yu. M. Lotman va boshkalar) Taniqli psixolog Z. Freyd misol sifatida, destruktсиya muammosini nihoyatda muhimligini etirof etdi. U o'zining professional faoliyatidan kelib chiqib, doimo destruktсиyaning ko'rinishlaridan psixikaning buzg'unchilik xarakteriga ega bo'lgan agressiyaga duch kldi. Freyd "destruktсиya" tus-hunchasini o'limga moyillik (tyagu), inson tabiatiga muhrlangan sirli, anglanilmagan kuch deb tushundi. Destruktivlikning sinonimi sifatida Z. Freyd ta'limotida psixikaning negativ ko'rinishi hisoblangan, ob'ektga, sub'ektga yoki o'z-o'ziga qaratilgan "agressiya" atamasi qo'llaniladi. Shunday qilib, destruktсиya -bu murakkab tuzilmadan soddaga, xilma xillikdan bir xillikka, hayotdan o'limga yo'naltiruvchi jarayondir. Shunday ekan oilada destruktсиyaning oldini olish va bartaraf etish ishlarini yo'lga qo'yish nihoyatda muhim vazifa hihisoblanadi¹. Bizning nazarimizda oilaviy munosabatlar destruktсиyasining sabablari xilma xildir. Yuqorida keltirilgan buyuk allomalarning fikrlarida keltirilgan jihatlar to'la to'kis amalga oshmaganda albatta, oilaviy munosabatlarga putur yetadi. Shu tufayli oilaviy munosabatlar destruktсиyasini tizimlashtirgan holda quyidagi ko'rinishda ifodalash mumkin.

YOSH VA O'RSTA YOSH OILALARDA DESTRUKTIV MUNOSABAT OMILLARI		
	Yosh oilalarda	O'rta yosh oilalarda
1	Nikohga tayyor emaslik	Nikoxdan qonikmaslik
2	Oila va nikoh to'g'risidagi tasavvurlar	Shaxsiy psixologik xususiyatlar
3	Shaxsiy psixologik xususiyatlar	Farzandsizlik
4	Qadriyatlarga munosabat	Ijtimoiy zararli odatlar (ichkilikbozlik, er yoki xotinning xiyonati)

Er-xotin o'rtasida nizolarning shakllanishi va yosh oilaning buzilib ketishida milliy qadriyatlarimizga napisandlik, er-xotin fe'l-atvorining mos kelmasligi, farzandsizlik, sevgi va mehr-muhabbatning yetarli emasligi, uning byudjetini oqilonqa boshqara olmaslik asosiy omillar bo'lib, ro'zg'or ishlarining sarajom-sarishta va orasta emasligi, iqtisodiy ta'minotdagi kamchiliklar, rashk va ishonchsizlik, ota-onalarning er-xotin munosabatlariga aralashuvi, dunyoqarash va maslaklarning nomuvofiqligi, jinsiy nomoslik kabi omillar ham oilaviy munosabatlarda ziddiyatlarni kelib chiqarishda muhim o'r'in tutishi isbotlandi. Bu kabi omillarni yana keltirish mumkin, eng muhimi oilaning tinchligi va uning mustahkamligi uchun ularni o'rganish va to'g'ri yo'naltirishdir.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Abdurauf Fitrat. Oila. - T: «Ma'naviyat», 2000.-112-bet.
2. Rizouddin ibn Faxruddin. Oila. / Tarjimon: T.Ziyoev. -T: «Mexnat», 1991-64-bet.
3. Z. Freyd Psichoanaliticheskie etyudy.-Minsk: Popurri, 1997.
4. Fayzieva M.X., Jabborov A.M. Oilaviy munosabatlar psixologiyasi. – T.: Yangi asr avlod. 2007-144 b.

Internet saytlari:

<https://www.ziyonet.uz>
<https://www.Kutubxona.uz>.

¹ Z. Freyd Psichoanaliticheskie etyudy.-Minsk: Popurri, 1997.

ФИДОЙИ ВА МЕХРИБОН УСТОЗ ЭДИ...

*Тайёрлади: Илмий раҳбар Кўшинова Р бошчилигида
Дехконбоева Раъно Гайратжон кизи
Наманган давлат Университети Мусика таълими йўналиши 4-курс.*

Аннотатсия: Ушбу мақолада академик профессор О.Азизовни хотирасини йодга олдик.
Калитка суз: мусика, ансамбль, симфония, кантата.

Инсонлар Аллоҳнинг иродаси билан дунёга келади, аслида инсон умри гарчи у бир асрнинг нари берисида бўлсада лаҳзалардан иборат холос. Одамзот умри давомида кишиларга қилган яхшиликлари, эзгу амаллари билан халқ хотирасида абадий муҳрланади, унинг номи тилларда достон бўлади ва шу билан охиратини ҳам обод қиласди.

Ҳаёт абадийдир, қуёш ҳеч сўнмас,
Савоб, хайрли иш - инсон муроди.
Мардлик мангаликдир, халқ - буюк ўлмас,
Яшайди хотирда яхшилар ёди!

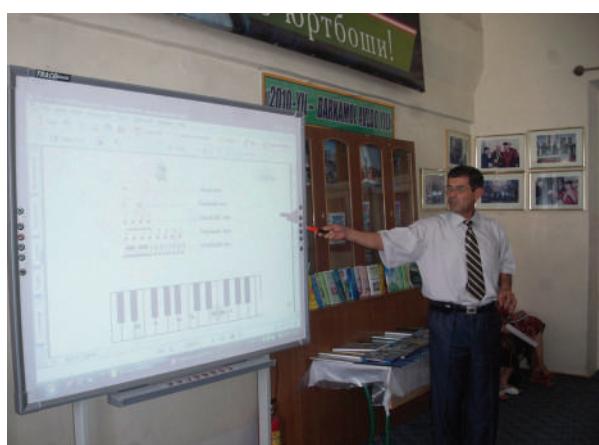
Ҳар бир қўшиқ, мусика инсонда яширинаётган қобилият ва иқтидорларни топиш имкониятини юзага келтиради. Халқимиз ҳаётида шундай сехрли ва сирли ҳилқатлар мавжудки, уларнинг барчаси қадимдан инсон яшаш тарзи, эҳтиёжлари ривожи ҳамда тарбияси учун хизмат қилиб келган.

Халқимизнинг ҳар бир сўзи ҳикматга айланган, алласи қалбга муҳрланган, ҳазил мутойиба-ю асқиялари, шодликка тўлган қўшиқ рақслари жилоланган. Мана шуларнинг барини халқ яратган. Дилга яқин қўшиқларни ўрганиш ва ўзлаштириш болаларда ҳам ўзбек миллатига мансублиги билан фахрланиш ҳиссини уйғотади.

Наманган давлат университети “Ижтимоий-маданий фаолият ва мусикий таълим” кафедраси профессори, таниқли ва юксак истеъодд соҳиби Орифжон Азизов ҳам яратаетган ҳар бир асарига алоҳида эътибор билан ёндашарди. Устоз яратган оҳангларда деярли баҳтили болалик баҳори акс этади.

Болаларнинг куй- қўшиқлардан завқланишларининг асосий сабаби, бастакор томонидан табиатни, она Ватанимизни асраб-авайлашга қаратилган тарбиявий шеърларнинг тўғри танланишидадир.

Айнан болалар қўшиқлари орқали кишиларнинг ҳаёти куйланади, яшаш тарзи турли харакатлар ва тавсифлар орқали акс эттирилади, бу эса маънавий бойлигимизнинг ёрқин намунаси сифатида акс этиб, ёш авлоднинг тарбия топиб боришлиарида қўл келади. Мусика маданияти дарсларида режа асосидаги қўшиқлар билан бир қаторда маҳаллий бастакорлар асарларига ҳам назар солиш давлат таълим стандартида қайд этилган бўлиб, бастакор Орифжон Азизов яратган асарлар намуналаридан фойдаланиш дарснинг самарадорлигига қўл келади, унинг қулай жиҳатлари шуки, оддий бола тили билан куйланган қўшиқлар ва харакатлар ўқувчи ёшлар онгига тез шакллантирилади.

Болаларни табиатни севишга, катталарни хурмат қилишга, меҳнатсеварликка ундовчи куй-қўшиқлар мусика маданияти дарсида ўрганилаётган ҳар бир қўшиққа асос бўла олади ёки бошқача айтганда қўшиқнинг мазмунини юқоридаги сифатлар билан боғлаб ўқувчи

ёшларни тарбиялаш мумкин. Биз устознинг асарларида ана шундай муҳим ҳусусиятларни уқиб оламиз.

Болалар кўшиқларига назар солсак, унда ноёб миллий-маънавий қадриятларимиз, миллий ғуруримиз, она Ватанимиз мадхи куйланади. Болалик баҳори – инсоннинг қалб кечинмаларини, яъни худди дараҳтларнинг ниш уриб, япроқларнинг ширина нафасларини акс эттиради гўё, сувларнинг шўх ўйнокилиги эса бастакорнинг нозик истеъоди ила ноталарга жойлашган...

Бутун умрини мусиыа илмига ба-ишлаган Орифжон Азизов ўзи тайёрлаган мусиқий чиқишилари билан томомшабинларни лол қолдирар эди. Бу ишлар ҳамма ижодкорларнинг ҳам қўлидан келавермайди, кичик ёшдаги болаларнинг кўнглига йўл топиш анча мушкул, лекин бизнинг устозимиз жажжи болаларни чин дилдан севиб, уларга меҳр бера олган. Санъатни севган киши қалбида ҳеч қачон ёмонлик бўйлайди. Демак, Орифжон Азизов санъатни севганидек, болаларга ҳам муҳаббат қўя олган. Шунинг учун ҳам у яратган асарлар болаларнинг қалбида юксак меҳр уйғота олади...

Ижод соҳиби, меҳрибон устоз Орифжон Азизовнинг порлоқ хотираси фарзандлари, шогирдлари ва дусту биродарлари, қўшиқ шиновандалари қалбида мангу яшайди.

Фойдаланилган адабийотлар.

1. Т.Ортиков, Р.Кўшинова. “Ҳаётим мазмуни санъат” илмий рисола. Т., 2015. - 54-57 ББ.
2. “Маданият ва санъат тараққиёти”. Даврий тўплам, НамДУ, 2019 й.

O'QISH DARSLARINI TASHKIL ETISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING SHAKLLARI.

*Ibraimova Madina Baxritdinovna
Abduraximova Gulmira Xayriddinovna
Navoiy viloyati Navoiy shahar 20-umumiy o'rta
ta'lif maktabi boshlang'ich sinf o'qituvchilari
Telefon raqami: 934624641/ 913394469*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarning o'qish darslarini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarda foydalanish, , uning zaminida savodxonlik va axloqiy-ta'lifi tarbiya asoslari turishi hamda boshqa fanlar ta'lifini o'qish ta'lifi misiz tasavvur qilib bo'lmashligi ma'lumot beradi.

Kalit so'zlar: Pedagogik texnologiyalar, motiv, motivatsiya, tarbiyaviy, dunyoqarash, ravon va ifodali o'qish.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda o'quvchilarning dunyoqarashinin kengaytirish, bilimlarni keng va oson o'zlashtirish maqsadida pedagogik texnologiyalarning usul, vosita va shakllarini to'g'ri tanlab, ulardan foydalanish muhim sanaladi. O'qish darslarini tashkil etishda pedagogik texnologiyalarning ko'pgina metodlaridan foydalilanildi. Hozirgi davrda pedagogik texnologiyalar asosida ta'lifni tashkil etishga katta e'tibor qaratilmoqda. Ayniqsa boshlang'ich ta'lif jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda darslarni qiziqarli olib borish natijasida o'quvchilarini darsga jalb etish samarali bo'ladi. Shunday darslarda bolalar diqqati to'liq jalb etiladi, xotirasi yaxshi ishlaydi. Motivlar o'quvchilarning bilimlarini chuqur egallashlariga yordam beradi. Shuning uchun ham boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ta'lif jarayonini qiziqarli motivlar asosida tashkil etishga e'tibor qaratishlari zarur o'qituvchi o'quvchilarga darsga qiziqish uyg'otishi zarur. Yani, Motiv hosil qilish: Buni darsning o'tgan darsni mustahkamlash qismida va yangi darsni o'tishga tayyorgarlik qismida, butun dars davomida ham amalga oshiriladi. Motiv hosil qilishda turli didaktik o'yinlar, topshiriqlar, musobaqalar va boshqa ish usullaridan foydalilanildi Matnni o'qishga tayyorgarlik: yozuvchi haqida ma'lumot beriladi. Matn mazmuni haqida tushuntirilib, o'quvchilarning matnga qiziqishlari oshiriladi. Ba'zan matn mazmuni haqida gap boshlab, qolganini kitobdan o'qib, o'rganamiz, deb, o'qituvchi bolalarning matnga qiziqishini oshiradi. Tarbiyaviy ta'sirini kuchaytiradi Matnni o'qish va mazmunini so'zlash. Bunda o'qituvchi matnni o'zi o'qib beradi va mazmunini tushuntiradi yoki bu ishni tashkil etishda o'quvchilar faolyatidan ham foydalanishi mumkin. Lug'at ustida ishslash. Notanish so'zlarga izoh berilib, o'quvchilarning so'z boyliklari oshiriladi (bunda ko'proq o'quvchilar faoliyatini ishga solish lozim), dunyoqarashlarining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatiladi. O'quvchilar matnni o'qiydilar. Bunda ham motivni rivojlantirish uchun o'quvchilar guruhshtirilishi mumkin. 2 ta, 3 ta 4 tadan o'quvchilar guruhi matnnni navbat bilan o'qiydilar. To'g'ri, ravon va ifodali o'qishga alohida diqqat qaratiladi. Shu talablarga rioya qilgan o'quvchilar rag'batlantiriladi. Topshiriq bilan o'qish. O'qituvchi o'quvchilarning o'qish malakalarini rivojlantirish, o'qiganini tushunib olishga o'rgatish uchun turli mashq usullaridan foydalanadi. Matn mantiqiy qismlarga bo'linib, har bir qismining mazmunini so'zlash topshirig'i, qismlarga alohida sarlav'a topish, reja tuzish kabi topshiriqlar berilishi mumkin. Bu o'quvchilarning dunyoqarashlarining rivojlanishi, mantiqiy fikrlashga o'rganishiga yordam beradi. Matn mazmuni ustida ishslash. O'quvchilar matn mazmunini so'zlab berishlari yoki turli didaktik o'yinlar vositasida mazmunni o'zlashtirishi mumkin. Masalan, «Davom ettir» o'yini: O'qituvchi matn mazmunini hikoya qilishni boshlaydi, bir o'quvchi uni davom ettiradi. Shu taxlitda barcha o'quvchilarini matn hikoyasiga qatnashtirish mumkin. «Zanjir» o'yini: matndagi bir necha so'zlar vositasida bu o'yinni o'ynash mumkin. O'qituvchi boshlab bir so'z aytadi, so'zning tugagan harfidan boshlanadigan so'zni bir o'quvchi aytadi, shu taxlitda hamma o'quvchilarini o'yinga qatnashtirish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nazarova H., Anorboyeva A. O'qish darsi- nafosat olami // Boshlang'ich ta'lif, 2008, 11-son, 5-bet. G'afforova T. , G'ulomova X. O'qish darslari. 1- sinf (o'qituvchilar uchun metodik qo'llanma)– Toshkent, "Tafakkur" nashriyot- matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati. 2011.
2. O'qish kitobi. 1-sinf uchun darslik. – Toshkent, "Sharq" nashriyot-matbba aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2012. 3. Internet ma'lumotlari: www.ziyonet.uz

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA DARSLARNI SAMARALI TASHKIL ETISHDA ZAMONAVIY METODLARDAN FOYDALANISH

*Joldasova Gozzal Aybekovna
Qoraqalpog‘iston Respublikasi Nukus shahri
31- sonli ixtisoslashtirilgan maktab
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Tel 90 653 34 37*

Annotatsiya: Ushbu maqqolada umumiy o‘rta ta’limning boshlang‘ich sinflarida ona tili darslarini tashkil etishning samaralai usullaridan foydalanish haqida fikr mulohazalar bildiriladi.

Kalit so‘zlar: ona tili, “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunini “Klaster” usuli, PRILS,

Boshlangich ta’lim O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunini hayotga tadbiq qilishda asosiy o‘rinni egallaydi. Binobarin, boshlangich ta’limda ona tili o‘qitish muhim sanaladi.

PIRLS (Progress in International Reading Literacy Study — xalqaro o‘qish savodxonligini o‘rganishdagi yuksalish) — bu turli mamlakatlarda boshlang‘ich sinfda tahsil oluvchi o‘quvchi yoshlarning matnni o‘qish va tushunish darajalari sifatini baholab beruvchi xalqaro baholash tizimidir. Ushbu sinov turi har 5 yilda bir marta o‘tkazishga mo‘ljallangan bo‘lib, uning oxirgi 2016-yilgi tadqiqotlari natijalariga ko‘ra Rossiya Federatsiyasi yetakchilik qilmoqda.

Ta’lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi butun dunyo bo‘ylab ta’limni baholash, tushunish va yaxshilash bo‘yicha ish olib boradigan milliy tadqiqot institutlari, tadqiqot agentliklari, olimlar va tahlilchilarning xalqaro hamkoridir. Mazkur notijorat va mustaqil tashkilot tarmog‘ida 60 dan ziyod mamlakatlar hamda 100 dan ortiq ta’lim muassasalari ishtiroy etmoqda. 1958-yildan buyon IEA o‘quvchilarining matematika, tabiiy fanlar hamda o‘qish salohiyati bo‘yicha savodxonliklarini baholash jarayonida ta’lim tizimidagi kamchiliklarni bartaraf etish bo‘yicha chora-tadbirlar hamda maqbul tavsiyalar yaratishi bilan boshqa xalqaro tashkilotlardan ajralib turadi.

XXI asr – informatsion texnologiyalar asri. Bu asr o‘z mutaxassislaridan umuman oldingidan farq qiluvchi kompetensiyalarni talab qiladi. XX asrda va undan oldin kuchli xotira, ensiklopedik bilim, o‘z sohasida iloji boricha ko‘proq ma‘lumotni bilgan mutaxassislar yuqori qadrlangan bo‘lsa, endi bu bilimlar hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘lmay qoldi. Qidiruv tizimlari, onlayn ensiklopedialar, sohalar bo‘yicha mukammal onlayn ma‘lumotlar bazalari yaratildiki, endi bu ma‘lumotlarni eslab qolish zaruriyati ikkinchi planga tushib qoldi.

Hozirgi zamон mutaxassisida bu bilimlarni tahlil qilish, ulardan yangi ma‘lumotlarni hosil qila olish, xalq tili bilan aytganda “kosa tagidagi nimkosa”ni ko‘ra olish kompetensiyasi birinchi o‘ringa ko‘tarilayapti.

PISA testlari xuddi shu o‘zgarishlarni ta’lim tizimida aks ettirish, maktab o‘quvchilarining haqiqiy hayotda kerak bo‘ladigan hodisalarini tahlil qilish, ulardan xulosa chiqarish va muloqotga kirishish ko‘nikmalarini qay darajada egallayotganini, ta’lim tizimining bu o‘zgarishlarga qanchalik moslashayotganini aniqlash maqsadida o‘tkaziladi.

“Klaster”so‘zi bog‘lam ma’nosini bildiradi. Klasterlardan darsning da’vat, anglash va fikrlar bosqichlarida foydalanish mumkin. Bu metod turli xil g‘oyalar o‘rtasidagi aloqalar tog‘risida fikrlash imkoniyatini beruvchi tuzilma. Bu metod mavzuning o‘quvchilar bilan yakka tartibda ishslash va guruh-guruh bo‘lib ishslashda foydalanish mumkin. Tarmoqlar metodi (Klaster) texnologiyasi o‘quvchilarining mantiqiy fikrlash, umumiy fikrlash doirasini kengaytirish, mustaqil ravishda adabiyotlardan foydalanishni o‘rgatishga qaratilgan. Biron-bir mavzuni chuqur o‘rganishdan oldin o‘quvchilarining fikrlash faoliyatini jadallashtirish hamda kengaytirishga xizmat qiladi. Dars tahminan quyidagicha tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

1. Katta o‘lchamdagи qog‘oz yoki doskaning o‘rtasiga mavzuga doir so‘z yoziladi. 2.O‘quvchilar ushbu so‘z bilan bog‘liq hayolga kelgan so‘z va jumlalarni uni atrofiga yoza boshlaydilar. 3. Yangi g‘oyala paydo bo‘lishi bilan hayolga kelgan so‘zlar ham darhol yozib qo‘yiladi

4. So‘zlarни yozish jarayoni o‘qituvchi tomonidan belgilangan vaqt tugaguncha yoki barcha so‘z va g‘oyalar tugaguncha davom etadi.

Hozirgi vaqtida ta'lim jarayonida o'qitishning zamonaviy metodlari keng qo'llanilmoqda. O'qitishning zamonaviy metodlarini qo'llash o'qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Bu metodlarni har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib tanlash maqsadga muvofiq. An'anaviy dars shaklini saqlab qolgan holda uni ta'lim oluvchilar faoliyatini faollashtiradigan turli-tuman metodlar bilan boyitish ta'lim oluvchilarning o'zlashtirish darajasi o'sishiga olib keladi. Albatta, bu o'rinda o'qituvchining pedagogik mahorati ham muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Tolipov U. Pedagogik texnologiyalar T. 2005
2. Eshmuratov M. Innovatsion texnologiyalar. T.2011 16. Abdukarimov
3. H.,O.Suvonov. Umumiy pedagogika: texnologiya va amaliyot. – T.: o'quv metodik qo'llanma.2012
4. Bo'ronova Sh. Ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish
5. <https://fayllar.org/boshlangich-sinf-oqish-darsini-yangi-pedagogik-texnologiyalar.html>

МАТЕМАТИК ТАФАККУРНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА ИЛК ҚАДАМЛАР

Каримова Кундуз Рузибоевна
Ўзбекистон Миллий университети докторанти
Телефон: +998(99)5787563
q_karimova@mail.ru

Аннотация: Маколада бошланғич синф ўқувчиларининг тафаккурини, математик тафаккурини шакллантириш учун ҳар бир дарсдан фойдаланиш мумкинлиги кўрсатиб берилган.

Калит сўзлар: Тафаккур, фикр, нутқ, қобилият, ақлий фаолият, математик тафаккур, мантиқий фикрлаш, муаммоли масала, бошланғич синф.

Маълумки, ватанимиз дунёни лол қолдирган буюк алломалар юртидир. Мамлакатимизда давлатимиз келажаги бўлган ёшларни ўзининг мустақил фикрига эга бўлган, ҳар томонлама ижодкор, қобилиятли қилиб тарбиялаш учун улкан ишлар амалга оширилмоқда. Президентимиз Шавкат Мирзиёев олимлар, ёш тадқиқотчилар, илмий-тадқиқот муассасалари раҳбарлари ва ишлаб чиқариш сектори вакиллари билан учрашувдаётшларда математика фанига қизиқишни кучайтириш, иқтидорли болаларни селекция қилиб, ихтисослаштирилган мактаблар ва кейинчалик олий таълим муассасаларига қамраб олиш ишларини тўғри ташкил қилиш кераклиги таъкидладилар.

Математика фанига қизиқишни кучайтириш, иқтидорли болаларни тарбиялашда ilk қадамни математик тафаккурни шакллантиришдан бошлаш яхши натижа беради. Тафаккур-инсон ақлий фаолиятининг юксак шаклидир. Атрофдаги оламни билиш ва инсоннинг оқилона амалий фаолияти вужудга келиши учун тафаккурни ривожлантириш шартдир. Тафаккур жараёнида фикр пайдо бўлади вабу фикрлар инсон онгидаги муҳим тушунчалар шаклини олади.

Ф.В.Петровский дарсларидаги қўйидагича таърифланади: “Тафаккур-ижтимоий-сабабий, нутқ билан чамбарчас боғлиқ муҳим бир янгилик қидириш ва очишдан иборат психик жараёндир, бошқача қилиб айтганда, тафаккур воқеликни анализ ва синтез қилишда уни бевосита ва умумлаштириб акс эттириш жараёндир”[1].

А.В.Брушлинский тадқиқотларидаги тафаккур-бу муҳим янгиликни қидириш ва очиш, гипотеза ва назарияларни башорат қилиш, олдиндан пайқашдир дейди. А.В.Брушлинский тафаккурни умумлаштириб, билвосита акс эттиришдан ташқари муҳим янгиликни излаш ва очиш, олдиндан башорат қилиш хусусиятлари мавжудлигини далиллар орқали кўрсатиб беради[1]. Тафаккур-фикр юритиш фаолияти, англаб олинган билимлар, фаҳмлилик, синчковлилик, ақл мезони, Демак, тафаккур бу атрофимиздаги воқеа ҳодисаларни умумлашган ҳолда акс эттирувчи жараён бўлиб янгилик очишга ва воқеликни тўла англашга, муаммони ҳал қилишга йўналтирилган ақлий фаолиятдир.

Математик тафаккур- бу объектив борлиқни инсон онгидаги акс эттирилиб, математик қонуниятлар асосида қайта ишланиб, умумлаштирилиб, аниқ далилларга таяниб, тилда содда ва маъноли ифодаланишидир. Бошланғич синфларда, айниқса, математикани ўқитиши жараёнида ўқувчиларнинг математик тафаккурини ривожлантиришга эътибор қаратиш жуда муҳимдир. Маълумки, тафаккур- бу инсонни ўраб турадиган муҳитдаги нарса ва ҳодисаларни анализаторлар ёрдамида умумлаштириб тушунтира билиш ва уни тилга олиб чиқувчи жараён ҳисобланади. Шунинг учун ҳам математикани ўрганиш жараёнида шу анализаторга суюнган ҳолда ҳамда, тафаккур амаллари- анализ ва синтез, индукция ва дедукция, аналогия, таққослаш, умумлаштириш, абстракциялаш ва аниқлаштириш асосида математик масалалар ўрганилади ва улар математик қонуниятлар асосида бажарилиши назорат қилинади.

Математик тафаккурни шакллантиришнинг асосий шарти математика дарсларида турли интерфаол методлардан фойдаланиш, мисол ва масалалар ечиш йўлларини ҳар-хил усуллар билан ўргатишдан иборат. Математик тафаккурни шаклланганлик даражаси, одатда, муайян масалаларни ҳар томонлама фикрлаган ҳолда мустақил еча олиш қобилияти билан белгиланади. Бошланғич синф ўқувчиларига ўргатилаётган ҳар бир янги билимларни математик нуқтаи назаридан қараган ҳолда математик тафаккурни шакллантиришга

йўналтиришимиз мумкин. Масалан, давлатимиз рамзларидан бири бўлган байроғимизда 4 та рангдан фойдаланилган, тўртбурчак шаклда, 1 та ой ва 12 та юлдуз тасвирланган, юлдузлар 3 та сатр(қатор) ва 5 та устун бўйича жойлаштирилганлигини ўргатиш орқали математик тафаккурларининг шаклланганлигини аниқлаш учун қуидагича машқлардан фойдаланишимиз мумкин:

1) Берилган саволларни яна қандай ифодалаш мумкин? Уни ифодакўринишида ёзинг ва ифодани турлича ўқинг.

- 3) Қайси ранг ортиқча? Оқ, мовий, сариқ, яшил, қизил.
4) Қайси кетма-кетлик тўғри?
a) оқ, мовий, яшил;
b) мовий, яшил, оқ;
c) мовий, оқ, яшил.
5) Берилган ракамлар нимани англатади? 1, 12
6) Биринчи қатордаги юлдузлар сони жами юлдузлар сонининг қандай қисмини ташкил қиласди?
7) 1-қатордаги юлдузлар сони 3- қатордаги юлдузлар сонининг қандай қисмини ташкил қиласди?
8) Ранглар ишлатилиши бўйича ўсиб бориши тўғри берилган кетма-кетликни топинг.
a) оқ, яшил, мовий, қизил;
b) мовий, яшил, оқ, қизил;
c) қизил, мовий, яшил, оқ.
9) Юқорида берилган саволларнинг қайси бирида хато математик термин ишлатилди?

Бундай савол-жавоблар орқали давлатимиз байроғи ҳақида сўзланганда ўкувчи тасаввурида яшил-серҳосил она еримиз, оқ-поклик, бегуборлик, софлик, орзу ва ҳаёллар тозалиги, мовий-бегубор тинч осмонимиз, кенг осмонимиздаги ой ва юлдузлар, қизил-вужудимизда жўшиб оқаётган ҳаётий қудрат ирмоқлари намоён бўлиши билан биргаликда байроқда қатнашган ҳар бир ранг, ой ва юлдузлар ҳақидаги билимлари янада ортади. Математик таълимнинг асосий мақсади математик қобилиятни юзага чиқариш ва уни ривожлантиришдан иборат. Шунинг учун реал дунё ҳодисаларини мантиқий, ҳар томонлама ва онгли равишда ўрганиш зарурдир.

Айниқса, бошланғич синф ўқувчиларининг асосий дарс жараёнларини битта ўқитувчининг фаолият кўрсатиши, интеграциялашган дарслар ташкил килиб, ўқувчилар билан ишлаш жараёнини турли муаммоли саволлар билан ташкиллаштириши ўқувчиларнинг мантиқий фикрлашига, уларнинг ижодий қобилияtlарининг ривожланишига, интеллектни ривожлантириб математик тафаккурининг шаклланишига ёрдам беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Э.Ф.Ғозиев. Психология. Тошкент-2008. 260-262 бет
2. Э.Х.Гарипова. Развитие логического мышления в начальной школе на уроках математики и внеклассных занятиях // Начальная школа. 2011. №6.
3. Н.Э.Иванова Пути формирования математического мышления умладших школьников// Авторская работа.
4. Гончарова О.С. Развитие логического мышления на уроках математики в начальных классах // Молодой учёный. 2012. №10.
5. Ф.А.Рахматова. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларининг математик тафаккурини такомиллаштириш // Автореферат. 2019.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSLARINI O‘QITISH

Kuchkarova Gulshan Jamalovna
Samarqand viloyati Samarqand shahar
39-umumiy o‘rta ta’lim məktəb
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Tel 93 355 23 34

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda matematik masalalarni yechish, matematika fanini o‘rgatish va matematik qobilyatni oshirish haqida fikr yurtildi.

Kalit so‘zlar: masala, matematika, sxema, chizma, jadval

Bugun mamlakatimizda matematika fanini o‘qitishga katta e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, boshlang‘ich sinfdan o‘quvchilarni matematikaga qiziqirish bugungi kun talabi hisoblanadi. O‘quvchilarninig matematik fikrlashini oshirish matematik masalalarni yechishga o‘rgatish ham, o‘qtuvchi oldidagi katta ma’sulyat hisoblanadi.

Masala ustida ishslash uning mazmunini o‘zlashtirishdan boshlanadi. Masala mazmunini yaxshi tushunish uchun o‘quvchilarni har biriga uning matnini eshittiribgina qolmay, balki uni mustaqil o‘qib chiqishlari ham kerak. Agar masala sharti bosh qotiradigan bo‘lsa o‘quvchilarga masala mazmunini mustaqil o‘yiab ko‘rishlari uchun bir-uch minut vaqt berish maqsadiga muvofiqdir. Masala matni ustida ishlaganda o‘quvchilarning diqqat e’tiborini avallo masala matnidagi har bir so‘z va har bir son mazmuniga qaratish lozim, masalada tasvirlanayotgan manzarani joyni tasavvur qilishiga yordam berish kerak, masala matn ustida og‘zaki ishlagandan keyin masala mazmuni matematik atamalar tiliga o‘tkazish va uning matematik tuzilishini qisqa yozuv (sxema, chizma, jadval) shakllarida ifodalash kerak.

Ta’lim – tarbiya jarayonida asosan o‘quvchilarda ta’lim olish motivlarini, ularni turi yo‘lanishlardagi qobiliyat va qiziqishlarini oshiradigan, biror kasbga moyilliklarini ko‘rsatadigan, interfaollikka asoslangan didaktik o‘yinlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Interfaol o‘yinlar nazariy, amaliy, jismoniy, rolli, ishchanlik va boshqa yo‘nalishdagi turlarga ajratiladi. Ular o‘quvchilarda tahsil qilish, hisoblash, o‘lchash, yasash, sinash, kuzatish, solishtirish, xulosa chiqarish, mustaqil qaror qaabul qilish, guruh yoki mustaqil jamoa tarkibida ishslash, nutq o‘stirish, til o‘rgatish yangi bilimlar olish faoliyatlarini rivojlantiradi.

Matematika o‘qitishning umum ta’limiy maqsadi o‘z oldiga quyidagi vazifalarni qo‘yadi:

a) o‘quvchilarga ma’lum bir dastur asosida matematik bilimlar berish. Bu bilimlar matematika fani to‘g‘risida o‘quvchilarga yetarli darajada ma’lumot berishi, ularni matematika fanining yuqori bo‘limlarini o‘rganishga tayyorlashi kerak.

Bundan tashqari, dastur asosida o‘quvchilar o‘qish jarayonida olgan bilimlarning ishonchli ekanligini tekshira bilishga o‘rganishlari, nazorat qilishning asosiy metodlarini egallashlari lozim.

b) o‘quvchilarning og‘zaki va yozma matematik bilimlarni tarkib toptirish lozim bo‘ladi;

Matematikani o‘rganish o‘quvchilarning o‘zona tillarida nutq madaniyatini to‘g‘rishakllantirish, o‘z fikrini aniq, ravshan va lo‘nda qilib bayon eta bilish malakalarini o‘zlashtirishlariga yordam berishi kerak.

d) o‘quvchilarni matematik qonuniyatlar asosida real haqiqatlarni bilishga o‘rgatish.

Bunday bilimlar berish orqali esa o‘quvchilarning fazoviy tasavvur qilish xususiyatlari shakllanadi hamda mantiqiy tafakkur qilishlari yanada rivojlanadi.

Boshlang‘ich matematika o‘qitishning tarbiyaviy maqsadi o‘z oldiga quyidagi vazifalarni qo‘yadi:

a) o‘quvchilarda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish.

b) o‘quvchilarda matematikani o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlarni tarbiyalash.

Didaktik materiallar bilan ish ko‘riladi, bolalar ushbu ko‘rinishdagi amaliy mashqlarni bajarishadi:

Matematik mantiqiy masalalar o‘quvchilar dunyoqarashini ham kengaytirib hayotiy ko‘nikmalarini oshirib boradi.

Mantiqiy masalalar:

1.Sinfda 32 ta o‘quvchi o‘qiydi, ulardan 24 tasi rus tilini biladi, 16 tasi ingliz tilini biladi. Nechta har ikki tilni biladi?

Javob : 8 tasi

Mantiqiy masalalar yosh, hatto sinf tanlamaydi. Ular keng auditoriyaga mo‘ljallangan bo‘libkichik yoshdagi bolalardan boshlasak, yuqori sinflarda algebraning murakkab masalalarida qiynalmaydi.

Xulosa qilib shuni aytish kerakki, boshlang‘ich sinflarda matemaika o‘qitish o‘quvchilarni fikrlash qobiliyatini oshirib qiliy salohiyatini oshirib boradi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. Azimjon Qosimov “Aqlga quvvat birliklar”-T., ”Yangi asr avlod” 2014

OLIY TA'LIM TALABALAR MUSTAQIL FAOLIYATINI OSHIRISH

*Maxmudova Madinaxon Sobirxonovna
Qo'qon davlat pedagogika instituti
Defektologiya kafedrasi o'qituvchisi
+998903046869*

Annotatsiya: Mazkur maqolada oliy ta'lismuassasalarida talabalarning mustaqil faoliyatini turli ta'lismak shakllari jarayonida tashkil etish. o'qitishning faol metodlaridan foydalanish tasniflari yoritilgan.

Kalit so'zlar: mutaxassis, mustaqil ishslash, faol metod, "Uchga bir praportsya", o'quv topshiriqlari

Hozirgi - raqobat kuchayib borayotgan davrda oliy ta'lismuassasalarini bitiruvchilarini tayyorlashga ham talablar o'zgarib bormokda. Mutaxassislarning o'ziga xos xususiyatlaridan biri - ularning o'z faoliyatlariga ijodiy yondosha olishlari, o'z kasblarining turini o'zgartirishga yoki mehnat muhitining va bandlik darajasining o'zgarishiga qarab butunlay qayta tayyorgarlikka hozirligidadir. Mutaxassisning tayyorgarlik darajasining sifati bilan uning ishga joylasha olishi va keyingi o'sishi o'rtasida to'g'ridan-to'g'ri bog'liqlik yuzaga keldi. Shuning uchun mutaxassislarni tayyorlash modelini yaratishda talabalarning ularda mavjud bo'lgan mustaqil ishslash, tizimli fikrlash, jadal sur'atlar bilan o'zgarib borayotgan davrga moslasha olish qobiliyatları va ko'nikmalarini samarali rivojlantirishni ta'minlaydigan metodlardan foydalanish ko'zda tutiladi. O'qitishning faol metodlaridan foydalanilganda raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash muammolari hech bo'lmaganda qisman bo'lsa ham hal etish mumkin bo'ladi.

Oliy ta'lismalablar mustaqil faoliyatini oshirishda "Uchga bir praportsya" metodini tavsiya qilish mumkin. Bu metodning yutuqlari mashg'ulotlarni potoklarda va guruhlarda tashkil etishni muvofiqlashtirishdan iborat. Turli shakldagi mashg'ulotlar orasida vaqt quyidagicha taqsimlanadi:

- O'quv vaqtining 40% potoklarda o'tkaziladigan ma'ruzalardan,
- 40% yakka tartibdagi mashg'ulotlardan
- 20% guruhlarda olib boriladigan mashg'ulotlardan iborat. Bunda o'qituvchi, talabaning o'zi va jamoadagi ishtiroki hisobga olinadi. O'qitish jarayonida o'quvchilarni faollashtirish masalasi o'z vaqtida aqliy faoliylik talab etadi.

"Uchga bir praportsya" metodi yordamida mustaqil ravishda ishslashning qo'yilgan vazifalar bo'yicha:

- yakka tartibda
- jamoa bo'lib qarorlar qabul qilish kabi ko'nikma va malakalari hosil qilinadi. Bunday faoliyat mutaxassisning kelgusi mustaqil faoliyatida juda asqotadi, chunki ishlarning ahvoldidan kelib chiqib, u doimiy ravishda turli noan'anaviy qarorlar chiqarib turishiga to'g'ri keladi. Shu bilan birga bu metod talabalarning:

- fikrlash doirasining kengligini
- fikrlash doirasining moslashuvchanligini rivojlantiradi.

"Uchga bir praportsya" metodi talaballarga:

- axborotdan unumli foydalana olish
- dalillarni mustaqil ravishda tahlil qila olish
- turli xil qarapsharni tanqidiy jihatdan ko'ra bilish
- o'z fikrini muhokama va himoya qila olish
- turli xil vosita va metodlarni qo'llay olishga tayyor bo'lish, masalalarning eng maqbul yechimlarini topa bilishni o'rgatishga yordam beradi.

Bugungi kunda yoshlarning turli san'at, sport va boshqa turdagilijodiy faoliyatga bo'lgan intilishlarini inobatga olgan holda ijodiy faoliyatni ham tizimli tashkil etish hamda talabalarning ijod mahsullarini rag'batlashtirish yo'llari ham OTM ta'lismifatiga o'z ijobjiy ta'sirini berayotgani amaliyotdan ma'lum. Shuning uchun ham o'rganilgan nazariy ma'lumotlarda mustaqil ishning alohida turi sifatida tasniflanmagan ijodiy faoliyatga oid turkum topshiriqlarni mustaqil ta'lismifatiga tatbiq etish lozim degan xulosaga keldik.

Oliy ta'lismuassasalarida talabalarning mustaqil faoliyatini turli ta'lismak shakllari jarayonida tashkil etishga oid ish turlarining boshqa turdagilijodiy faoliyatga oid turkum topshiriqlarni mustaqil ta'lismifatiga tatbiq etish lozim degan xulosaga keldik.

Oliy ta'lismuassasalarida talabalarning mustaqil faoliyatini turli ta'lismak shakllari jarayonida tashkil etishga oid ish turlarining boshqa turdagilijodiy faoliyatga oid turkum topshiriqlarni mustaqil ta'lismifatiga tatbiq etish lozim degan xulosaga keldik.

quyidagi turkum o‘quv topshirqlari ajratilishi aniqlandi:

- yangi bilimlarni o‘zlashtirishga oid;
- egallangan bilimlarni amaliyotda qo‘llashga undovchi;
- o‘zlashtirilgan ma’lumotlarni takrorlash, ko‘nikma va malakalarning egallanganlik darajalarini tekshirishga yo‘naltirilgan.

Ko‘rinib turibdiki, mustaqil ishlar turkumi mohiyatan talabalarning ijodkorligini, mustaqil faoliyatini ixtiyoriy tashkil qilishga yetarlicha yo‘naltirilmagan. Ya’ni mustaqil ish jarayoni va uning vositasida qo‘lga kiritilgan natijalarni keng va objektiv tahlil qilish orqali bilim oluvchining ijodkorligini o‘stirish aspekti yetarli darajada berilmagan.

Foydalahilgah adabiyotlar ro‘yxati

1. O‘zbekiston Recpublikaci Prezidentining “O‘zbekiston Recpublikacini yanada rivojlantirish bo‘yicha Harakatlar cstrategiyaci to‘g‘ricida”gi Farmoni. – T.: Adolat, 2017. 112 b.
2. Celevko, G. K. Kompetentnocti i ix klaccifikatsiya [Tekct] // G. K. Celevko // jurnal Narodnoe obrazование. 2004. № 4. – C. 138-144.
3. Psixologo-pedagogicheckie problemy obshcheniya v profecional’noy podgotovke uchitelya: Mejvuzovskiy cbornik nauchnyx trudov. – Gor’kiy: GGPI im. Gor’kogo, 1989. – C. 86.
4. Turg‘unov C.T., Doniyorov B.X, Umaralieva M.A., SHodmonova SH.C. va boshq. O‘qituvchilarining kacbiy mahorat va kompetentliligini rivojlantirish. – T.: Cano-ctandart. 2012. 172 b.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA DARSLARNI ZAMONAVIY METODLAR ASOSIDA TASHKIL ETISH.

*Madrizaea Dilbar
Toshkent shahar Mirzo Ulug'bek tuman
142-IDUMning boshlang'ich sinf o'qituvchisi
Tel 90 327 87 35*

Annotatsiya: Ushu maqlada boshlang'ich sinf darslarining interfaol metodlar yordamida o'qitish haqida fikr boradi.

Kalit so'zlar: Zamonaviy metodlar, "Men boshlayman, sen davom ettir" o'yini, "Keyingi bo'g'inni top" o'yini, "Talaffuzda adashmang" o'yini, "Egizaklar" o'yini.

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan davrda barcha sohalar qatori ta'lism sohasini ham zamon ruhiga mos ravishda isloh qilsh: talimning yangicha uslublarini soha olib kirish, maktab va ta'lism muassasalarini rivojlangan davlatlar ta'lism standarti asosida qayta qurish, ta'lism tarbiya jarayonida ta'lismning yangicha metodlaridan foydalanish, o'quvchilarining dunyoqarashiga mos milliylik bilan zamonaviylikning uyg'un holda ta'lism jarayonini tashkil etish bugungi kunda har bir pedagogning ustuvor vazifalaridan biriga aylanib qolmoqda. Bu hol ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda pedagog o'zgacha noan'anaviy metodlardan foydalanishi maqsadga muvofiqdir. Pedagog noan'anaviy darslarni tashkil etishda ta'limi o'yinlarni tanlash va uni o'tkazishda o'quvchilarining yosh xususiyati, bilim saviyasi, o'yinning o'quvchilarda zaruriy bilim, ko'nikma va malakalarini shakllantirish va rivojllantirishga qaratilganligi, dars maqsadi bilan o'zin maqsadi orasidagi uyg'ulikni ta'minlash, o'yinning ularda o'qish istagini, bilim olish va izlanish xohishini vujudga keltirishi, o'yinda ta'limi, tarbiyaviy va rivojllantiruvchi maqsadlarning birligi kabilarni hisobga olishi kerak.

"Men boshlayman, sen davom ettir" o'yini. O'qivchilar ikki guruhgaga ajratilib, birinchi guruhdan bir so'zning birinchi qismini aytish, ikkinchi guruhdan esa shu so'zning ikkinchi qismini topish talab etiladi. (mas, do'st- ... baland - ... yosh - ..., tez - ..., qattiq - ... v.h) Bu o'zin partadoshlar orasida ham o'tkazilishi mumkin. Ish - harakatni predmetning nomini, belgi va son – sanogini bildiruvchi so'zlar yuzasidan tashkil etiladigan ta'limi o'yinlar.

Ta'lism – tarbiya jarayonida asosan o'quvchilarda ta'lism olish motivlarini, ularni turi yo'lanishlardagi qobiliyat va qiziqishlarini oshiradigan, biror kasbga moyilliklarini ko'rsatadigan, interfaollikka asoslangan didaktik o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Interfaol o'yinlar nazariy, amaliy, jismoniy, rolli, ishchanlik va boshqa yo'nalishdagi turlarga ajratiladi. Ular o'quvchilarda tahlil qilish, hisoblash, o'lchash, yashash, sinash, kuzatish, solishtirish, xulosa chiqarish, mustaqil qaror qaabul qilish, guruh yoki mustaqil jamoa tarkibida ishlash, nutq o'stirish, til o'rgatish yangi bilimlar olish faoliyatlarini rivojllantiradi.

Umumiy o'yinlar nazariyasiga ko'ra, mavjud barcha o'zin turlarini tasniflashga ularni funksional, mavzuli, konstruktiv, didaktik, sport va harbiy o'yinlarga ajratiladi.

Interfaol o'zin turlarini tanlashda quyidagi mezonlarga rioya qilish yaxshi natijalar beradi.

-ishtiroychilarini tarkibi bo'yicha, ya'ni o'g'il bolalar, qiz bolalar yoki arlash guruhlar uchun o'yinlar :

-ishtiroychilarining soni bo'yicha –yakka, juftlikda, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi, sinflararo va ommaviy tarzdagi o'yinlar :

- o'zin jarayoni bo'yicha fikrlash, o'yash, topag'onlik, harakatlarga asoslangan, musobaqa va boshqalarga yo'naltirilgan;

-vaqt me'yori bo'yicha –dars, mashg'ulot vaqtining reja bo'yicha ajratilgan qismi, o'zin maqsadiga erishguncha, g'oliblar aniqlanguncha davom etadigan o'yinlar.

"Talaffuzda adashmang" o'yini O'qituvchi o'quvchilarga x va h yoki f-p tovushlari ishtiroy etuvchi so'zlardan aytishni topshiradi. O'quvchilar ikki guruhgaga bo'linib, topshiriqni bajarishlari mumkin. Shunda kim so'zni noto'g'ri aytsa, o'yindan chiqadi. Mavzu asosida so'zni aytgan o'quvchi shu so'zni taxtada yozadi va imlosi bilan taqqoslanadi. Belgilangan vaqtida eng ko'p to'g'ri so'z aytgan o'quvchiga, sinfda o'quvchilar o'z qo'llari bilan yasagan o'yinchoqlardan sovg'a sifatida beriladi.

Xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda e'tibor

qratishimiz lozim bo‘lgan jihat mavjudki, u ham bo‘lsa, endigina maktabga kelgan bolaning psixologiyasidir. Bizga ma’lumki, 6-7 yoshli bola hali o‘yin faoliyatidan to‘liq ajralmagan bo‘ladi. Shuning uchun ham, tajribali pedagoglar tomonidan darsni tashkil etishda ana shu jihatga e’tibor qaratiladi. Yuqorida keltirgan o‘yin metodlari ham bola psixologiyasi hamda samarali ta’limni tashkil etish uchun dars jarayonida qo‘llash maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. M.Ernazarova , A.Bobomurodova “Boshlang‘ich sinf ona tili darslarini tashkil etish metodlari va dars shakllari” - Navoiy – 2007

BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKA DARSALARINI INTERFAOL USULLAR YORDAMIDA TASHKIL QILISH

Mamirova Qizlarxon Muhitdinovna
Andijon tumani 52-umumiyy orta ta'lif maktabi
boshlang'ich sinf oqituvchisi
+998 97 0606802

Anotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda interfaol usulda matematika darsalarini o'quvchilarga yetkazish hamda matematik masalalarni innovatsion usulda o'qitish haqida fikr boradi.

Kalit so'zlar: Matnli masalalar, matematik tushunchalar, arifmetik amallar, sodda masalalar, o'quvchilarning fikrlash qobiliyati.

Matnli masalalar yechish bolalarda avvalo, mukammal matematik tushunchalarni shakllantirish ularning programmada belgilab berilgan nazariy bilimlarini o'zlashtirish bilan birga o'quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Masalan: Agar biz o'quvchilarda qo'shish haqida to'g'ri tushuncha shakillantirishni istasak, buning uchun bolalar yig'indisini topishga doir etarli miqdorda sodda masalalarni deyarli har gal to'plamlarni birlashtirish amalini bajarib echishlari zarur. Masalan: quyidagi masala berilgan. Ahmadda 6 ta rangli va uchta oddiy qalam bor. Ahmadda hammasi bo'lib nechta qalam bor?

Buni yechish uchun oldin 6 ta cho'p oladilar va buning yoniga yana 3 ta cho'pni surib qo'yadilar, va hammasi bo'lib nechta cho'p bo'lganini sanaydilar. So'ngra masalani yechish uchun 6 ga 3 ni qo'shish kerkligi va hosil bo'lgan 9 son bu ikki sonning yig'indini bo'lishni tushuntiradi.

Shunga o'xshash masalalarni ko'plab yechib bolalar qo'shish amali haqidagi tushunchalarni asta sekin egallab boradilar va uni umumlashtrish asosida qo'shish uchun ularni birga sanash kerakligini tushunadilar. Masalan: amalning noma'lum kamponentini topishga doir masalani yechayotib o'quvchilar arifmetik amallarning kamponentlari va natijalar orasidagi bog'lanishni ajratish va uni masalalar echishga qo'llashga harakat qiladilar.

Masalalarda aniq material bo'lib ular yordamida o'quvchilarida yangi bilimlar vujudga keladi hamda uni echish jarayonida fikrlash amallarini bajarishga o'rGANADILAR. Bunga 1-sinf matematika kursidagi sodda masalalardan keltiramiz 1.Bir likopchada 8 ta, ikkinchi likopchada birinchidagidan 2 ta ortiq anor bor. Ikkinchi likopchada nechta anor bor?

1- likopchada 8 ta anor, 2-chisida 2 ta ortiq.

Yechish: $8+2=10$ ta.

Javob: Ikkinchi likopchada 10 ta anor bor.

2.Bir idishda 10 l, ikkinchisida 3 l kam paxta yog'i bor. Ikkinchi idishda necha litr paxta yog'i bor?

1-idishda— 10 l

2-idishda - ? -3 l kam.

Yechish: $10-3=7$ l

Javob; Ikkinchi idishda 7 litr paxta yog'i bor.

Mavjud bilimlar va fikrlash qobiliyatlar tadbiq qilinishi jarayonida mustahkamlanib boradi. Masalalarni shakllantirishda aniq material bo'lgan holda nazariyani amaliyat bilan o'qitishni turmush bilan bog'lab olib borish imkonini beradi. O'quvchi masalalarni yechayotganda ko'p matematik tushunchalar aniq hayotda odamlarning tajribasida o'z ildizi ekanligiga ishonch hosil qiladi.

Interfaol ta'lif o'z xususiyatiga ko'ra didaktik o'yinlar orqali evristik (fikrlash, izlash, topish) suhbat – dars jarayonini loyihalash orqali muammoli vaziyatni hosil qilish va yechish orqali kreativ – ijodkorlik asosida axborot kommunikatsion texnologiyalar yordamida amalga oshirish metodlarini o'z ichiga oladi .

Axborot kommunikatsion texnologiyalar asosida ta'lif o'z navbatida kompyuter dasturlari yordamida o'qitish, masofadan o'qitish, internet tarmoqlari asosida o'qitish, media – ta'lif metodlaridan iborat.

Boshlang'ich ta'lilda o'quvchilarining yosh hususiyatlari, savodxonlik darajalari, shaxsiy

tabiatlariga ko‘ra didaktik o‘yinlar orqali evristik suhbatlar loyihalashtirish asosidagi metodlar keng qo‘llanilmoqda. Agar o‘qitish jarayonida har bir o‘quvchi o‘zining o‘zlashtirish imkoniyati darajasida topshiriqlar olib ishlaganida u yuqori sifat va samaradorlikni ta’minlagan bo‘lar edi. Bunday holatni faqat tabaqlashtirgan ta’lim orqaligina amalga oshirish mumkin. Endi ta’lim jarayonlarini didaktik o‘yinlar orqali amalga oshirish haqida fikr yuritamiz:

Interfaol o‘yinli metodlar o‘quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan. Ular o‘quvchi shaxsidagi ijodiy imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarish va rivojlantirishning amaliy yechimlarini aniqlash va amalga oshirishda katta ahamiyatga ega.

Interfaol o‘yinlarning asosiy turlari: intellekual (aqli) va harakatli hamda aralash o‘yinlardan iborat. Bular o‘quvchilarda aqliy, jismoniy, axloqiy, ma’naviy, ma’rifiy, psixologik, estetik, badiiy, tadbirkorlik, bunyodkorlik, mehnat, kasbiy ko‘nikmalarni rivojlanishiga yordam beradi

Mashg‘ulot oxirida bolalarga topishmoq, hikoya va masalani qaytadan tuzish uchun nima qilish kerakligini o‘ylash taklif etiladi. O‘rgatishning bu bosqichida birinchi mashg‘ulotda bolalar qo‘sish hamda ayirishga oid masalalarni echadilar, qo‘sish va ayirishga oid masalalar ketma-ket tuziladi. Javobni sonlar o‘rtasidagi bog‘lanishdan va munosabatlarni tushunchaga asoslanib topadilar.

Xulosa o‘rnida aytish lozimki, boshlang‘ich sinflarda o‘tiladigan matematika darslarida turli xil masalarga keng joy ajratilgan. Sababi, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mantiqiy fikrlash qobiliyati uning tushunchalarni tezda anglab olish ko‘nikmasini sahkllantirishda masalalarning o‘rni beqiyos sanaladi. O‘qituvchi esa dars jarayonida o‘tiladigan masalarni o‘quvchiga to‘g‘ri va aniq yetkazib berishda yuksak pedagogik mahoratga ega bo‘lmog‘i hamda darslarni qiziqarli o‘yinli texnologiyalar orqali tashkil etib o‘quvchilarni darsga qiziqtira olishi muhim omil sanaladi.

Foydalilanilgan adabiyotlar:

1. Ochilov M. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Qarshi. Nasaf. 2000.
2. Tolipov O‘.Q., Usmanboyeva M. Pedagogik texnologiya: nazariya va amaliyot. Monografiya. Toshkent: “Fan”. 2005.

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA MATEMATIKANI O‘QITISH

*Maqulova Gulnora Tuymaqulovna,
Toshkent viloyati, Parkent tumani
44-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Tel:+998 99 442-18-75*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich ta’limda matematika fanining o‘rni va roli haqida ilmiy fikrlar keltiriladi. Ilmiy faktlar xulosalar bilan yanada boyitiladi.

Joldasova Xalq, ta’lim, isloh, boshlang‘ich ta’lim, o‘quvchilar, o‘qituvchilar, mavzu, bilim, malaka, ko‘nikma.

Birinchi prezidentimiz I. Karimov Xalq ta’limini isloh qilish to‘g‘risidagi mavzusida, ayniqsa, boshlang‘ich ta’limga e‘tibor berish, uni malakali o‘qituvchilar bilan ta‘minlash zarurligini eslatib, boshlang‘ich ta’lim xalq ta’limining poydevori ya‘ni asosi, deb aytgan. Shuning uchun boshlang‘ich ta’limning dasturini, darsliklarini va ish tartiblarini qayta ko‘rib chiqish zarurligi kelib chiqadi.[1] Ayniqsa, boshlang‘ich ta’lim predmetlari ichida matematikani o‘qitish asosiy o‘rin tutadi. Matematika dasturi o‘z ichiga avvalo natural sonlar bilan to‘rt arifmetik amal bajarishni oladi. Bu matematikaning yadrosini tashkil qiladi. Shu bilan birga algebra va geometriyaning asosiy tushunchalari, asosiy miqdorlar kiritilgan, ular arifmetik amallar bilan zaruriy o‘rinda qo‘shib o‘qitiladi.

Sonni nomerlash va ular ustida arifmetik amallar bajarish boshlang‘ich matematika kursining asosini tashkil qiladi.[2] Unga qo‘shib algebra va geometriya elementlari o‘qitiladi. Dasturda natural sonlar va 0 haqidagi ma‘lumotlarni asta-sekin o‘nlik, yuzlik, minglik va ko‘p xonali sonlar konsentrлari (takroriy) kiritish nazarda tutiladi. Bu o‘nlik sanoq sismavzusining xususiyatlari bilan og‘zaki va yozma nomerlashni takror-takror qo‘llash orqali beriladi.

Birinchi o‘nlik nomerlashda 1-10 sonlarini sanash, nomerlashni aytish, ketma – ketlikning katta-kichikligini o‘zlashtirish nazarda tutiladi. 1-o‘nlik bilan 0 soni ham birga o‘rgatiladi.[3] Uni bo‘sh to‘plamning xarakteristikasi sifatida berilgan. Nomerlash davomida 11-20, keyin, 21-100 ichida sonlarni nomerlash qaraladi. 1, 2 . . . o‘nliklarni hosil qilish birgalikda o‘nliklarni ya‘ni o‘nlik sanoq sismavzusining mohiyati tushuntiriladi. Keyingi sinflarda 100 ichida, 1000 ichida va ko‘p xonali sonlar yozma va og‘zaki nomerlash, arifmetik amallar bajarish komponentlarining nomlarini o‘rgatishlar amalga oshiriladi.

Boshlang‘ich matematikaning dasturida, oldingidek arifmetik materialda asosiy o‘rinni egallaydi. Bunda arifmetika nazariyasi (amallar va ularning xossalari, komponentlar va natijalar orasidagi o‘zaro bog‘lanish, miqdor, son, o‘lchash, hisoblash, masalalar yechish, sanoq sismavzusi) ni shakllantirishning mo‘qammal sismavzusi ko‘zda tutilgan. Shunga mos boshlang‘ich matematika o‘qitish metodikasi ham bir muncha rivojlantirilgan. Kichik yoshdagи o‘quvchilarni o‘qitishning barcha bosqichlarida ularning fikrlash faoliyatlarini aktivlashtirishga tayin faktlar va kuzatishlarni o‘z vaqtida umumlashtirishga, ayrim masalalar orasidagi o‘zaro bog‘lanishni tayinlashga, bolalarda mustaqil ishlash, o‘quvchilarni paydo qilishga qaratilgan, ya‘ni asoslangan usul va uslublar mifik dasturiga kiritilgan.

Butun nomanfiy sonlarni nomerlash va ular ustida amallar bajarish matematika kursining asosini tashkil qilib, unga algebra va geometriyaning boshlang‘ich elementlarini kiritish, buning natijasida son, arifmetik amallar va arifmetik munosabatlarni kabi arifmetik tushunchalar yuqori-roq darajada qarash ko‘zda tutilgan.[4] Butun nomanfiy sonlarni og‘zaki va yozma nomerlash, boshlang‘ich matematikaning asosiy masalalaridan biri. Og‘zaki nomerlash bilan o‘quvchilarni sanashga o‘rgatish, ularda 1, 2, 3 . . . so‘zlar bilan sonlarni ifodalash katta o‘rin egallaydi. Sonlarni yozma nomerlashda 10 ta raqam (0, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9) boshlang‘ich tushunchalarni kiritish ham bosh vazifalardan biridir.

Matematika dasturi oldin natural son va nol haqidagi og‘zaki va yozma nomerlashni o‘n ichida keyinchalik 11-20 ichidan. Keyinchalik yuz, ming, million ichida takror – takror o‘rgatish ko‘zda tutilgan. Uni biz konsentrлar bo‘yicha o‘rgatish nomi bilan ataymiz. Sonlar yozma nomerlashda faqat 10 raqami ishlatalishini, lekin og‘zaki nomerlashda yangi so‘zlarni paydo bo‘lishini qayta-qayta tushuntirish lozim, masalan, nol, bir, ikki, . . . o‘n, yigirma, o‘ttiz, qirq, ellik, . . . yuz, ming . . . so‘zlar yangi konsentrлarni o‘qitish jarayonida kelib qo‘shilaveradi.

O‘qitishning boshidanoq bolalarda ba‘zi muhim umumlashtirishlar shakllanadi. Masalan, natural qatordagi har bir navbatdagi son qanday hosil bo‘lishi aniqlanadi. Qatorning ixtiyoriy soni bilan undan oldingi keladigan va keyin keladigan sonlar orasidagi munosabatlari o‘rnataladi. (a sonidan olingan a-1, keyin a+1 son kelishi, 1 dan boshqa).

Foydalaniman adabiyotlar

1. jumayev M. Bolalarda matematik tushinchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodakasi. — T.: «Ilm-Ziyo», 2009.
2. Jumayev M. va boshqalar. Matematika o‘qitish metodikasi. — T.: «Ilm-Ziyo», 2003.
3. Stoylava L. P., Pishkalo A. M . Boshlang‘ich matematika asoslari. — T.: «O‘qituvchi», 1991.
4. Ahmedov M ., Abdurahmonova N ., Jumayev M . 1-sinf matematika darsligi. — T.: «Turon-Iqbol», 2009.

MILLIY HUNARMANDCHILIGIMIZ - BOY MEROSIMIZ.

*Matqurbanova Xurshida Saparbayevna
Xorazm viloyati Yangibozor tumani
26-son umumiy o'rta ta'lim maktabi
texnologiya fani o'qituvchisi
Telefon+998 97 203 01 12*

Annotatsiya: Maqolada asosan kelajagimiz poydevori bo'lgan yoshlarni Vatanimiz ravnaqi yo'lida har tomonlama yetuk shaxs sifatida shakllantirish, yoshlarni xalq hunarmandchiliga bo'lgan qiziqishlarini oshirish va bu orqali xalqimizning boy madaniy merosi va tarixiy an'analarini to'liq saqlab qolish haqidagi fikrlar ifodalanadi.

Kalit so'zlar: Xalq hunarmanchiligi, kelajak yoshlari, ilm fan ,kasb-hunar.

Bugungi kunda ta'llimda amalga oshirilayotgan o'zgarishlar kelajagimiz poydeori bo'lgan yoshlarning Vatanimiz ravnaqi yo'lida har tomonlama yetuk shaxsh sifatida shakllanishi ,bozor munosabatlarda raqobatbardosh kadr bo'lishi uchun xizmat qiladi.Fan- texnika shiddat bilan rivojlanib har bir sohaga xorijiy tajribalar,yangiliklar kirib kelayotgan hozirgi davrda mamlakatimizda ro'y berayotgan o'zgarishlar hech kimni be'farq qoldirmaydi.

Binobarin , bilingki hech qaysi davlatning va hech qaysi jamiyatning taraqqiyotini,kelajagini bilimli va tarbiyali yoshlarsiz tasavvur etib bo'lmaydi.

Mamlakatimizda milliy hunarmandchilik, xalq badiiy va amaliy san'atini rivojlantirish , bu orqali xalqimizning boy madaniy merosi va tarixiy an'analarini to'liq saqlab qolish , band bo'limgan aholini , ayniqsa,yoshlar, ayollar va kam ta'minlangan oilalarni hunarmandchilikka keng jalg etish orqali ularning ish bilan bandligini ta'minlash maqsadida O'zbekiston respublikasi Prezidenti qarori qabul qilindi.Ushbu qarorga muvofiq respublika hudud "Hunarmand uyushmasi faoliyatining ustivor yo'nalishi bo'yicha ixtisoslashtirish va ularga hunarmandchilik mahsulotlarini chet el bozorlarida namoyish etish va sotish uchun ko'maklashish maqsadida O'zbekiston Respublikasining xorijdagi diplomatik vakolatxonalarini bitirish to'g'risidagi takliflariga muvofiq ma'qullansin" deya qarorda takidlab o'tilgan.

Biz ustozlar o'quvchi yoshlarimizni zamon talabiga xos va mos qilib tarbiyalashimiz lozim. Hozirgi zamon talabi jamiyat ehtiyoji uchun sifatlari mahsulotlar ishlab chiqarish va iste'molchilar talabini qondirishdan iborat. O'qituvchi izlanuvchan , yangilikka intiluvchan bo'lsa ,bu xislatlar o'quvchiga albatta o'tadi.Bugungi zamon o'qituvchisi o'z sohasiga oid innovatsion g'oyalarga ega bo'lmasa ta'llim jarayonida zamonaviy ped - texnologiyalardan foydalananmasa,uning qo'lida tahsil olgan o'quvchilardan kelajakda ilg'or va yangicha fikrlovchi kadrlarni kutish qiyin.Demak, jamiyat istiqboli va taraqqiyoti har tomonlama yetuk komil insonlarni tarbiyalab voyaga yetkazishni taqozo etadi.Shu borada mактабда yoshlarni xalq hunarmandchiligi , milliy hunarmandchilik faoliyati va usta hunarmandlar ishlari bilan yaqindan tanishtirib borish lozim. O'zbekistonda hunarmandchilik chuqur ixtisoslashgan bo'lib ,o'zida xilma-xil kasb-korlarni birlashtirgan . Masalan ,naqqoshlik,ganchkorlik ,yog'och o'ymakorlilgi, metall o'ymakorligi,kullolchilik, kosibchilik,mahsido'zlik, temirchilik,pichoqchilik, qulfsozlik, misgarlik, chilangarlik, zargarlik, zardo'zlik, kashtachilik, beshikchilik, sandiqchilik, to'quvchilik, gilamdo'zlik,do'ppido'zlik kabi 150 dan ziyod sohalarga ega bo'lgan.Hunarmandchilikni qunt bilan egallashimiz uchun mактаб davridayoq hunarmandchilik turlari, usta hunarmandlar ijodi,hunarmandchilik odobi va qonun qoidalarini o'rganib,shug'ullanib borishimiz lozim. Hunarmandchilik asosan hunarmandchilik mактабларida ,milliy hunarmandchilik kollejlari, usta -shogird yo'li bilan ham egallashimiz mumkin. Yoshlarimiz mактабни bitkazgandan keyin hunamandchilikka qiziqishi baland bo'lsa , yoki ota- bobolarining hunarini egallash maqsadida bo'lsa, albatta kasb- hunar mактабларida ta'llim olib,yoki usta-shogird an'anasi muvofiq hunar o'rganishlari va ushbu hunar egasi bo'lishlari mumkin. Yoshlar biror kasbni yoki biror hunarni egasiga aylanib el-yurt ravnaqi ,jamiyatimiz rivojlanishiga katta hissa qo'shgan bo'ladilar.Mamlakatimizda xalq hunarmandchiliginini yanada rivojlantirish ,amaliy san'atning an'anaviy turlarini saqlab qolish va qayta tiklashga , hunarmandchilik mahsulotlarining raqobatbardoshligini va sifatini oshirish hamda hunarmandchilik sohasidagi kasblarni yoshlarga o'rgatishga katta e'tibor qaratilmoqdaa. Bu borada turli xil ko'rgazma va tanlovlartashkil etilmoqda. Masalan, "Hunarmand" uyushmasi

va O‘zbekiston yoshlar ittifoqi tomonidan o‘tkazilayotgan “Yosh ijodkorlar”, ”Usta shogird” ko‘rgazmalar, “Mustaqil yurt hunarmandlari” kabi ko‘rik tanlovlар shular jumlasidandir. Bunday ko‘rik tanlovlarni maktab miqyosida yoki bir necha maktablar ishtirokida ham o‘tkazish mumkin.

Bugungi yoshlarimixmaktabda texnologiya darslarida va xalq hunarmandchiligi bo‘yicha tashkil qilingan to‘garaklarda hunarmandchilik bo‘yicha puxta bilimlarga ega bo‘lib ,ushbu tanlagan hunari bo‘yicha hunarmand maktablarida ko‘nikma va malaka hosil qiladilar.Bundan tashqari texnologiya darslarida o‘quvchi qizlar tikuvchilik ,to‘quvchilik ,kashtachilik ,do‘ppidozlik bilan shug‘ullanishadilar va bu hunar qizlarimizga kelgusi hayotida turmush tarzini bezashda katta ahamiyatga ega bo‘ladi.Shu o‘rinda ta’kidlab o‘tishimiz joizki ,Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev yoshlarni ish bilan ta’minalash, ularni kasb-hunarga yo‘naltirish masalalariga alohida to‘xtalib o‘tib, yangi o‘quv yilidan 7-sinfdan boshlab o‘quvchilar kasb-hunarga yo‘naltirib ,ular qanday kasb egasi bo‘lishi aniqlanadi, 10 –sinfda ularga ishlash huquqi beruvchi guvohnomalar berilishi, 11-sinfda esa o‘quvchilar bir vaqtning o‘zida korxona va tashkilotlarda rasmiy tarzda ishlab oylik maosh olishlari ham mumkin bo‘lishini ta’kidlab o‘tdi Prezidentimiz Shavkat Miromonovich Mirziyoyev ta’kidlaganidek “Bizni hamisha o‘ylantirib keladigan yana bir muhim masala- bu yoshlarimizning odob- axloqi ,yurish –turishi ,bir so‘z bilan aytganda dunyoqarashi bilan bog‘liq. Bugun zamon shiddat bilan o‘zgaryapti.Bu o‘zgarishlarni hammadan ham ko‘proq his etadigan kim –yoshlar.Mayli,yoshlar o‘z davrining talablari bilan uyg‘un bo‘lsin.Lekin ayni paytda ,o‘zligini ham unutmasligi kerak.Biz kimmiz,qanday ulug‘ zotlarning avlodimiz degan da‘vat ularning qalbida doim aks-sado berib ,o‘zligiga sodiq qolishga undab tursin.Bunga nimaning hisobidan erishamiz? Tarbiya,tarbiya va faqat tarbiya hisobidan”.Shuning uchun yoshlarimiz bor kuch qudrati, bilimi ,diqqat e’tiborini bir joyga jamlab ,jamiyat uchun yurtimiz uchun oilamiz va o‘zining kelgusi hayoti uchun bilim olib ,insonga beriladigan oliy ne’mat kasb – hunar egallashga qaratishi lozim.

Foydalanimizning adabiyotlar:

1. Ziyo.net internet tarmog‘i .
2. Kasbiy fanlar metodikasi. 2013 yil oktyabr
3. Mirziyoyev SH.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta’minalash –yurt taraqqiyoti va xalq farovonligi garovi.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA YANGI INNOVATSION USULLARDAN FOYDALANIB O‘QISH DARSLARINI TASHKIL ETISH

*Navoiy viloyati, Qiziltepa tumani 41-maktab
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Muhammatova Nozima
Tel: +998974-860-071*

Annotatsiya: maqolada yangi innovatsion yangiliklar,o‘quvchilarga inovatsion dars berishning samarasi,o‘qish darsidagi inovatsiyalar.

Kalit so‘zlar: so‘zlar:pedagogic yangiliklar, texnologiyalar,innovatsion faoliyat,sotsial-ijtimoiy birlik,innovatsion maqsad,innovatsion muhit.

*“Dunyo imoratlari ichida eng ulug‘i -maktabdir”
(Mahmudxo‘ja Behbudiy)*

Innovatsiya-nima?

“Ehtiyoj-kashfiyotning onasi” ,-degan edi qadimgi yunon faylasufi Aflatun. Farovon hayot doimo ilg‘or fikrlarni olg‘a surishni talab qilgan. Insoniyat hayotini yaxshi tomonga ilg‘or g‘oyalar o‘zgartirgan.Ilg‘or g‘oya va tashabbuslar,ixtiolar-innovatsiyalar bois bugun biz hozirgi manzildamiz.

Innovatsiya,bu kreativlik -ijodiy yondashuv darajasini namoyon etuvchi ko‘nikma bilan bog‘liq hodisa.Innovatsiya -yangilik degani. Innovatsiya – (inglizcha “Innovation” – yangilik kiritish) – tizim ichki tuzilishini o‘zgartirish, amaliyat va nazariyaning muhim qismi. Innovatsion jarayonning mazmuniy tomonini o‘z ichiga oladi

Misol uchun ,g‘ildirakning kashf etilishi o‘z davrining ulkan innovatsiya bo‘lgan.Bugun g‘ildirakni ishlab chiqarish yangilik emas,ammo “aqilli g‘ildirak” yaratilsa,bu innovatsiya bo‘la oladi.

Pedagogik yangilik – pedagogik faoliyatda ilgari ta’lim jarayonida noma’lum bo‘lgan o‘zgarishlarni kiritish orqali ta’lim va tarbiyaning nazariya va amaliyotini boyitish va uni rivojlantiruvchi vositasidir. Innovatsiya – yangilikni yaratilish qonuniyatlarini o‘zlashtirishni va targ‘ibotini o‘rganadigan fan. Innovatsion jarayon – yangilikning kiritilishi va shart – sharoitlari, tizimni yangi ko‘rsatgichlarga muvaffaqiyatli o‘tishini ta’minlovchi o‘zgarishdir. Innovatsion o‘zgarishlarga tayyorgarlik ko‘rish va uni amaliyotga kiritish jarayonidir. Innovatsion faoliyat – yangi ijtimoiy talablar bilan an‘anaviy me’yorlarning mos kelmasligi yohud amaliyotning yangi shakllanayotgan me’yorlarining mavjud me’yorlar bilan to‘qnashuvi natijasida vujudga kelgan majmuali muammolarni yechishga qaratilgan faoliyatdir .O‘qituvchi innovatsion faoliyatining eng muhim va markaziy masalasi o‘quv jarayonini sifatli va samarali tashkil etishdan iborat. Bu faoliyat shaxsan o‘qituvchini o‘zigagina taaluqli bo‘lib qolmay, bir qator shaxs, guruh, omma, institutsion masshtabda ham bo‘lishi mumkin.

Boshlang‘ich sinf ta’limida o‘quv jarayonini tashkil etish holati jiddiy bo‘lib, o‘quv faoliyatini bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Chunki bu davrda o‘quvchining ta’lim tushunchalarini qabul qilish salohiyati yuqori saviyada bo‘lib, ularni muntazam ravishda nazorat qilib borish lozim bo‘ladi. Darslarda ko‘proq ularni qiziqtirish uchun innovastion texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, hamkorlikka asoslangan o‘quvchilarning faolligini oshirishga mo‘ljallangan o‘quvchilarni boshqarish fikrini eshitish, tushunish, hurmat qilish, o‘zgalar manfaati bilan hisoblashish, ularga o‘rgatish, ta’sir qila olish, o‘zining va boshqalarning “men”nini sezish, his qilish, o‘zini boshqarish fikrini aniq, lo‘nda va puxta bayon eta olishga o‘rgatishdan iboratdir.

Ayniqsa, biz yuqorida ko‘zda tutgan o‘qish darsida innovastion texnologiyalardan foydalanamiz. O‘qitish nutqiy, aqliy, fikriy holatlarni rivojlantirish, ularda bilim, ko‘nikma, kategoriyalarni tez shakllanadi. Chunki o‘qish darslarining to‘la mazmuni o‘quvchi shaxsini axloqiy shakllantirishga qaratilgan bo‘lib, boshqa darsliklar bilan inegrasiyalashib ketganini ko‘ramiz. Shu sababdan, o‘qish darslarida innovastion texnologiyadan foydalanish maqsadga muvofiqdir. “Javdari non” hikoyasini guruhlarga bo‘lib o‘qitiladi. Shu matn yuzasidan savol tuziladi. Guruhlar savollarni tuzishlari uchun vaqt beriladi. Savollar tayyor bo‘lgach har bir guruh o‘zining savollarini o‘qiydi.

Boshqa guruhdagilar esa savollarga javob beradilar.

Matnni mustahkamlash uchun qisqacha non haqida gapirib o‘tiladi. Bug‘doyni qanday yetishtirishni, qanday qilib un qilish va albatta non qilib yopish uchun qanchadan qancha kishilarning mehnati sarflanishi aytib o‘tiladi. Topshiriq klaster usulida “non” ni turlarini ko‘rsatib o‘tiladi. Non haqida o‘zlari bilgan she’r, maqollar yodlashadi. Topshiriq “javdari non” mavzusida rasm chizadilar. Darsda faol qatnashgan o‘quvchilarni e’lon qilib, baholanadi, “javdari non” matnini ifodali o‘qib qayta hikoyalashga tayyorlanib kelish. Shuning bilan darsimiz tamom.

Bundan tashqari, men har bir darslarimda yangi innovatsion usullardan foydalanib dars o‘tishga harakat qilaman MASALAN; yangi “DESENTCHI” deb nomlangan o‘yinimda oquvchilar parashutdan tushadigan savollarga javob berish orqali o‘z bilim va ko‘nikmalarini mustahkamlaydilar. Shunda har bir o‘quvchim vatanga munosib farzand bo‘lish, hamda harbiylik kasbiga bo‘lgan qiziqishlarini oshiraman.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati:

1. Yangi innovatsion usullardan foydalanish metodikasi. Jumayeva T-2017
2. O‘qish darslarida yangi innovatsiyalar TDPU-2005
3. Pedagogik texnologiyalar . Abduraxmonova D.T-2008
4. Goziev Yo.Yo. «Umumiyy psixologiya» 1-2-tom. Toshkent-2002y. 5. Yo‘ldoshev J. Yangi pedagogik texnologiya: yunalishlari, muammolari, yechimlari. «Xalq ta’limi», 1999 yil, 4-son, 4-11 betlar.

**TEXNOLOGIYA DARSLARINI O'QITISHDA PEDAGOGIK VA AXBOROT
KOMMUNIKATSIYA TEXNALOGIYALARI ASOSIDA O'QUVCHILARNING
IJODKORLIK QOBILYATLARINI OSHIRISH.**

*Narzulloeva Shaxlo Xayitovna
Samarqand viloyati Samargand tumani
21-umumta'l'm muktabning
Texnologiya o'qituvchisi
933364449*

Annotatsiya: Ushbu maqolada texnologiya darslarini o'qitishda yangicha yondashuvlar bo'lmish zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ahamiyati haqida fikr mulohazalar bildiriladi.

Kalit so'zlar: pedagogik texnologiya, ta'l'm tizimi

Hozirgi kunda mamlakatimiz hayotining barcha jabhalarini innovattion jarayonlarsiz, ta'l'm tizimini esa kompyuter texnologiyalarisiz tasavvur qilish qiyin. Ta'l'm tizimida olib borilayotgan islohatlar, yangiliklar markazida o'quvchi tahlim jarayonining sub'ekti faol ishlovchiga aylanadi.

Mehnat darslarida yangi pedagogik va innovatsion texnologiyalardan foydalanish o'quvchini dars jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirishga qaratilgan bo'lib, mehnat asoslari materiallarini uning egallagan bilim, ko'nikma va malakalariga tayangan holda puxta o'zlashtirishni ta'minlaydi.

Ayniqsa, ta'l'm jarayonida pedagogik texnologiyalarni o'quv jarayoniga qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. Buning sabablaridan biri, o'quvchi zamonaviy texnologiyalar yordamida egallayotgan bilimlarini o'zları qidirib topishlariga, mustaqil o'r ganib, tahlil qilishlariga, xatto xulosalarni ham o'zları keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan tahlim jarayonida tinglovchi asosiy o'r'in egallaydi. Anhanaviy o'qitish tizimi, aytish mumkinki, yozma va og'zaki so'zlarga tayanib ish ko'rishi tufayli "axborotli o'qitish" sifatida tavsiflanadi, chunki o'quvchi faoliyati birgina o'quv jarayonining tashkilotchisi sifatida emas, balki nufuzli bilimlar manbaiga aylanib borayotganligini tahlidlagan holda baholanmoqda «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» da tahlidlaganidek, zamonaviy tahlim-tarbiya ishlarini davlat standarti darajasiga ko'tarish uchun pedagogik jarayonga ilg'or axborot va pedagogik texnologiyalarni joriy etish zarur. Ilmiy-texnik taraqqiyotning rivojlanayotgan bosqichida axborotlarning keskin ko'payib borayotganligi va ulardan o'qitish jarayonida foydalanish uchun vaqtning chegaralanganligi, shuningdek kadrlarni hayotga mukammal tayyorlash talablari tahlim tizimiga yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etishni taqozo etmoqda.

Shu jumladan malaka oshirish institutlarida fanini o'qitishda quyidagilarga katta ehtibor qaratish kerak:

- yangi pedagogik texnologiyaning mohiyatini aniqlash va uning nazariy asoslarini yaratish;
- uning prinsiplarini ishlab chiqish;
- pedagogik texnologiyani amalda qo'llash uchun samarali yo'llarini tanlash

Pedagogik texnologiyaning eng muhim yutuqlaridan biri - testlar fondini, o'quv jarayonining borishini to'la qamrab olgan nazorat - tekshiruv topshiriqlar to'plamini yaratilishidir. Oldindan tayyorlangan, standartlashgan testlar ishda anchagina qulaylik tug'diradi. Har bir o'quv tsiklida test yordamida baholash tezkor qaytuvchan aloqa o'rnatishga imkon beradi va o'quv jarayonini belgilangan maqsad tomon ketma-ket ravishda yo'naltirib turadi.

Jumladan, axboratlashtirilgan mulg'timediiali tahlim texnologiyalarini mehnat ta'limga joriy etish orqali o'tiladigan mavzular mazmunini o'quvchilar ongiga to'liq va mukammal ravishda singdirish, innovattion vositalar bilan tanishtirish muhum ahamiyatga ega. Bundan tashqari mehnat ta'limgida multimediali vositalardan samarali foydalanishning o'ziga xos afzallikkari ham bor. Bularni quyidagicha ifodalashimiz mumkin:

Ta'limga ko'rgazmalilik eng asosiy o'rnlardan birini egallaydi;

O'quvchini izlanishga undaydi;

O'quvchi bir vaqtning o'zida ko'radi, uni eshitadi, o'quvchilarga kengroq qamrovdag'i va kattaroq hajmdagi materiallarni tezroq yetkazib beriladi;

O'quvchi tafakkurini faollashtirib, ijodkorlik qobilyatlarini shakllantiradi;

Bir darsni o'zida bajarib bo'lmaydigan qo'l ishlarini ko'rishga, o'r ganishga va eslab qolishga

imkoniyat bo‘ladi;

Shuningdek, mavzular mazmunini yoritishda animattsiyalardan foydalanishning keng imkoniyatlari asosida o‘quvchilarda ijodkorlik, aqliy va jismoniy qobilyatlarini rivojlantirish, garmonik rivojlanishi, fantaziyasini boyitish,badiiy did va estetik mahoratni shakllanishi, diqqat va tasavvurni aktivlashtirish, rang tasvir uyg‘unligi anglash, ajratish kabi jarayonlarni shakllantirishga erishish mumkin.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. R.A. MAVLONOVA, M.T. SATBAYEVA - “Mehnat o‘qitish metodikasi” - “NOSHIR” TOSHKENT – 2013

2. N. X. Avliyaqulov, N. N. Musayeva - “Pedagogik texnologiya”- “Tafakkur bo‘stoni” – Toshkent 2012

TA'LIMDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR VA INTERFAOL USULLARDAN FOYDALANISH

*Nazarova Hayotxon Abbasxanovna
Andijon shahar 18-son maktab
rus tili va adabiyoti fani o'qituvchisi
Telefon: +998905450156*

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta'lif jarayonida yangi pedagogik texnologiyalarni joriy qilish haqida ma'lumot beriladi. Dars jarayonida har bir pedagog-o'qituvchi zamonaviy axborot texnologiyalarini qo'llashi, olib borilayotgan darsning samaradorligiga xizmat qilishi o'z ifodasini topgan.

Kalit so'zlar: ta'lif, ped texnologiya, interfaol, innovatsiya, metod, bilim, dars.

Bugungi kunda amalga oshirilayotgan o'zgarishlar albatta yosh avlodga ta'lif berishda sifat darajasini takomillashtirish kerakligini talab qiladi. Chunki shiddat bilan rivojlanayotgan zamonda mustaqil fikrlaydigan yoshlarni tarbiyalash uchun o'quvchilarining ijodiy faoliyatini o'stirishni taqozo etadi. Shunday ekan, ta'lif jarayonida yangi o'qitish texnologiyalari va faol metodlarni qo'llash orqali bu natijaga erishish mumkin. Tarixga nazar soladigan bo'lsak o'quvchi shaxsida mustaqil fikrni shakllantirish uchun bir qancha pedagogik ilmiy tadqiqotlar amalga oshirilgan.

O'quv jarayonida o'quvchilarga avvalambor shaxs sifatida qarash kerak, shu bilan birgalikda turli pedagogik texnologiya va zamonaviy metodlardan foydalanilsa, o'quvchilarda mustaqil fikrleshga, masalaga ijodiy yondoshishga, o'qishga, fanga bo'lgan qiziqishi ortib boradi.

Bunday vazifalarni amalga oshirishda pedagoglarning xizmatlari kattadir. Shuning uchun ham o'quvchilarga ta'lif-tarbiya berishda bugungi innovatsion va axborot texnologiyalarni qo'llash lozim. Shu bilan birgalikda rivojlangan mamlakatlardan ta'lif jarayonida qo'llaydigan texnologiya va uslublardan hamkorlikda foydalanish maqsadga muvofiqdir. Behbudiy aytganidek "Dunyoda turmoq uchun dunyoviy fan va ilm lozimdu, zamona ilmi va fanidan bebahra millat boshqalarga poymol bo'lur".

Bugungi kunda innovatsion texnologiya va interfaol uslublar soni juda ko'p. Ulardan ta'lif sohasida keng tarqalgan va qo'llaniladigan interfaol uslublarni sanab o'tamiz: "Aqliy hujum", "Tarmoqlar" (Klaster), "Assesment" metodlari, "Bumerang", "Skarabey", "Charxpalak", "Rezyume", "Keys-stadi" kabi texnologiyalardir. Bu kabi metod va texnologiyalarni qo'llashda pedagogdan innovatsion faoliyat talab etadi. Xo'sh innovatsion faoliyat nima? U qanday amalga oshiriladi kabi savollar

Innovatsion faoliyat bu – uzlusiz ravishda yangiliklar asosida ishslash bo'lib, u uzoq vaqt davomida shakllanadi va takomillashib boradi. Innovatsion faoliyat pedagog faoliyatiga ijobjiy ta'sir etmay qolmaydi. Shuning uchun ham innovator-pedagoglar bugungi kun ta'lif tizimida o'zining innovatsion faoliyatini keng yoyishi va interfaol usullarni yaratish orqali darslarda qo'llash lozim.

Interfaol ta'lif, interfaol uslublar muntazam muloqatga asoslangan uslublarni tizimi bo'lib, o'quvchilarning hamkorlikdagi va faol ishtirokidagi ta'lif va uslublar tizimi hisoblanadi. Interfaol uslublar natijasida pedagog va o'quvchilar hamkorligi vujudga keladi.

Pedagogik texnologiya-oldindan loyihalashtirilgan pedagogik jarayonning amaliyotda rejali va bir maromda tadbiq etish yoki pedagogik masalani yechishga qaratilgan pedagogning uzlusiz o'zaro bog'langan harakatlari tizimidir. Pedagog o'z faoliyatini amalga oshirishda turli texnologiyalardan foydalanadi. Har bir dars va mavzu o'ziga xos texnologiyaga ega. Bu jarayonni amalga oshirishda o'quv jarayoni uchun yaratilgan sharoitlar, sinfdagi psixologik muhit va kayfiyat muhim rol o'ynaydi. Shuningdek pedagog shaxsi sifatlari ham muhim rol o'ynaydi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, bugungi kunda har qanday davlatning barqaror taraqqiyoti asosini innovatsion faoliyat tashkil etadi. Bu esa albatta ta'lif orqali amalga oshadi.

Foydalilanigan adabiyotlar ro'yxati

1. Innovatsiya-yangilikka intilish, kelajakka qadam // Xalq ta'limi jurnali. 2018
2. Anorqulova G.M., Ro'zimatova G. Ta'lif samaradorligini oshirishda o'quvchi shaxsini faollashtirishga qaratilgan ta'lif texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik asoslari // Xalq ta'limi. 2019
3. Ишмухамедов Р., Юлдашев М. Таълим ва тарбияда инновацион педагогик технологиялар. Т.: - 2016

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI FANINI O'GANISH VOSITALARI

Normirzayeva Gulsaidaxon Yuldashevna
Andijon shahar 27-maktabning
boslang'ich sinf o'qituvchisi
998 90 548 65 11

Annotatsiya: Maqolada ona tili maktabda o'rganiladigan barcha fanlarni puxta o'zlashtirish uchun muhim poyde-vor ekanligi xisusida fikr bayon etilgan. O'quvchilarda yuksak nutq madaniyatini tarbiyalash nafaqat ona tili darslari, balki maktabda o'rganiladigan barcha fanlar orqali amalga oshiriladi.

Tayanch tushunchalar: ona tili, boslang'ich sinf, til, o'g'zaki va yozma nutq, bolalar she'rlari, o'quvchi, o'qituvchi, ona tili darslari.

Bugungi kun ta'lim mazmuniga muvofiq o'quvchiga ta'lim jarayonida nazariy bilim asoslaridan foy-dalanish ijodiy faoliyat ko'rsatish, ya'ni ijodiy amaliy faoliyat uchungina zarur bo'ladi. Shu ma'noda, istiqlol davri bolalar she'riyati haqida so'z yuritganda uning mavzuviy rang-barangliги tobora boyib borayotganini ta'kidlash joiz. Jumladan, ona tilini o'rganishga da'vat etuvchi she'rlarning o'zi alohida yo'nalishni tashkil qilmoqda. Taniqli bolalar shoiri K.Turdiyevanig o'nlab she'rlari bevosita boslang'ich sinf o'quvchilariga ona tili saboqlarini yanada mustah-kamplash, o'rganish uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Shoira uzoq yillardan buyon shu fandan o'quvchi-talabalarga saboq berib kelayotgani sababli nazariy bilimga, metodik tajribaga ega. Ijodkor sifatida esa ana shu boy bilim asoslarini poetik talqin etish orqali bolalar adabiyotida Sulton Jo'ra boshlab bergen ma'rifiy-pedagogik she'rlar an'anasini davom ettirmoqda. Uning —O'zbek tili – tilimiz, unda so'zlar elimiz deb nomlanuvchi turkum she'rlari fikrimizga asos bola oladi.

Agar XX asr boshlarida Mahmudxo'ja Behbudiy ikki emas to'rt tilni o'rganish zarurligini o'z vaqtida o'rinci qayd etgan bo'lsa, K. Turdiyeva bugungi zamondosh o'quvchilarga ko'p tillilikning yanada dolzarb ahamiyatini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, ona tilini o'qitish metodikasiga hamohang ayrim mavzular haqida yaxlit she'r bitilgan. Masalan: boslang'ich sinflarda —Ot so'z turkumini o'rgatish metodikasi haqida keng to'xtalib o'tilgan. Unda otlardagi kelishik qo'shimchalarini o'rgatishda qu-yidagilarga e'tibor qaratish ayonlashadi. Kelishiklarni o'rgatishda o'quvchilarning gapda so'zlarning bog'lanishini bilishlari haqidagi bilimlar nazarda tutiladi. Xususan, 4-sinfda —Ot so'z turkumi bo'yicha ishlashning asosiy vazifasi fikr bayon qilishda otning kelishik shakllaridan ongli foydalanish va kelishik qo'shimchalarini to'g'ri yozishga o'rgatish muhim hisoblangan. Bunda otlarning kelishik qo'shimchalarini bilan o'zgarishi–turlanish haqida tushuncha berish bilan o'quvchilarga kelishik qo'shimchalarini gapda so'zlarni bog'lash uchun xizmat qilishi, o'zbek tilidagi otli kelishik, ularning nomi, so'roqlari, qo'shimchalarini va joylashish tartibi tushuntiriladi. Binobarin, o'quvchilar turlanish bilan kelishiklarning mohiyatidan kelib chiqib, gapni tahlil qilish jarayonida tanishtiriladi, gapning asosi (ega va kesim) va so'z birikmalari ajratiladi. Ular gapda bir otning boshqa har xil so'zlar bilan shakl yasovchi qo'shimchalar (-ning, -ni, -ga, -da, -dan) yordamida bog'lanishini kuzatadilar hamda bu qo'shimchalar kelishik qo'shimchalarini ekanini, otlarning kelishik qo'shimchalarini bilan o'zgarishi turlanish deyilishini ham bilib oladilar. O'quvchilarga kelishiklarning joylashish tartibi, so'roqlari va bosh kelishikdan boshqa kelishiklarning aniq qo'shimchalarini mavjudligi tanishtiriladi.

Sinonimlar tilni leksik tomonidan boyitadi, shuning uchun bunday so'zlar bilan ishlashda yuqorigadagi kabi she'rlar muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar lug'atida sinonimlar qancha ko'p bo'lsa, uning til ifodaliligi shuncha ortadi. Rost, boslang'ich sinflarda sinonim haqida nazariy ma'lumot berilmaydi, ammo sinonimlar haqidagi tushuncha amaliy mashq yordamida shakllantiriladi. Sinonimlar bilan ishlash elementar tarzda 1-sinfdan boshlanadi. O'quvchilar berilgan so'zning sinonimini topishga, boshqacha qilib qanday aytish mumkinligini tushuntirishga, 2-3-sinflarda esa berilgan so'zning 2-3 sinonimini topib aytishga o'rgatiladi. Shuningdek, boslang'ich sinflarda so'zning o'z va ko'chma ma'nolarini tushuntirishda K. Turdiyevanig quyidagi she'ri yaqindan yordam beradi:

Ovqat achchiqdir, yema! Menga achchiq so'z dema.

Kelib qoldi kumush qish, Men qo'ydirdim oltin tish.

Sinadi egri yog‘och, Egri ishdan tezroq qoch.

Tilla boladir Nizom, Bizda temir intizom.

Qora sovuq kezadi, Sovuq shamol esadi.

Olmalar ekan yoqut, Bugun iliq xabar kut.

Ta’kidlab ko‘rsatilgan so‘zlar bo‘yicha ishslashda o‘qituvchi avval o‘z ma’nosida kelgan so‘zlarni aniq-lash topshirig‘ini beradi. O‘quvchilarga topish uchun yordam tariqasida ovqatning achchiq bo‘lishi nima-yu, so‘zning achchig‘i qanaqaligi tushuntiriladi. Natijada, birinchisi o‘z ma’nosida, —achchiq so‘z esa ko‘chma ma’noda qo‘llangani oydinlashadi. Shunga o‘xhash, o‘quvchilar —kumush qish, —tilla bola, —te-mir intizom, —yoqut olma, —iliq xabar birikmalaridagi so‘zlar ko‘chma ma’noda qo‘llanayotganini aniq-laydilar va tushuntirib beradilar. Ona tili kursidan hosil qilinadigan maxsus ko‘nikmalar bilan predmetlararo ko‘nikmalari, bir-biridan ajratilmagan holda o‘quv tarbiyaviy jarayoni shakllantiriladi. Mavzuni tushuntirishda badiiy ijod, she’rdan foydalanish hamisha yaxshi samara beradi.

Binobarin, ona tilini o‘rganishda adabiyot fanlarining ahamiyati katta bo‘lganidek, boshlang‘ich sinflar uchun shu vazifani o‘tovchi o‘qish darslarining ta’siri katta. Ta’bir joiz bo‘lsa, o‘qish darslarining asosiy maqsad vazifalarining aksariyati ona tili bilan bog‘liq. Jumladan, uzlusiz ta’limning boshqa bosqichlaridan farqli jihat shundaki, boshlang‘ich sinfning o‘qish darslarida o‘quvchilarning o‘qish malakalarini shakllantirish, asar matni ustida ishslash ta’limning didaktik maqsadi hisoblanadi. Shunga ko‘ra o‘qish darslarining yetakchi xususiyati o‘quvchilarning savodxonligini ta’minalash bilan birga, badiiy adabiyotning sehrli olamiga olib kirish, milliy mafkura asosida yuksak axloqiy qadriyatlar ruhida tarbiyalashga qaratiladi.

Adabiyotlar

1. Turdiyeva K. Dunyoni saqlar bolalar. Toshkent, 2012. – B.132.
2. Turdiyeva K. XX asrning 60-80-yillarda o‘zbek bolalar she’riyatida ma’naviyat masalalari. T., 2013. – B.88
3. Qosimova K. va boshq. Ona tili o‘qitish metodikasi. – Toshkent: —Noshir, 2009. B. 248

HUSNIXATGA O'RGATISHNING METODIK SHARTLARI

*Parpiyeva Yorqinoy Otajonovna
Andijon viloyati Ulug'nor tumani
21-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini husnixatga o'rgatishning bir necha metodik shartlari keltirilgan.

Kalit so'zlar: husnixat, yozuv, kamchilik, nazorat, e'tibor, individual yordam.

Boshlang'ich ta'lilda o'quvchining chiroyli yozuvi husnixat darslari orqali o'rgatiladi. Biz quyida husnixatga o'rgatishning metodik shartlari bilan tanishamiz.

O'qituvchining namunaviy yozuvi - bolalarda to'g'ri yozuvni shakkantirishning asosiy omili hisoblanadi. Yozishga o'rgatish ko'pincha taqlid qilish orqali amalga oshadi. O'qituvchining birinchi o'quv yilida sinf taxtasi yoki o'quvchi daftariga yozganlari asl nusxa sifatida ko'rildi, chunki o'quvchilar undan o'z daftariga ko'chirib oladilar. Shuning uchun o'qituvchining husnixati to'g'ri va chiroyli bo'lishi lozim. Sinf taxtasiga yozilgan yozuvi esa o'quvchining daftaridagi harflarning joylashishiga mos xolda bo'lishi kerak.

Yozuvdagi kamchiliklarni tuzatish. O'qituvchi bolalarning daftaridagi xato-kamchiliklami o'z o'rnida aniq ko'rsatmasligi natijasida bolaning yozishiga nisbatan e'tiborsizlik yuzaga keladi.

Husnixatga doimiy e'tibor. Aniq va to'g'ri husnixatda yozishga nafaqat husnixat darsida, balki barcha dars turlarida va sinfdan tashqari yozuv ishlari, yozma ariza, ular tomonidan tayyorlanadigan ko'rgazmalar (devoriy gazetalar, jadvallar, shiorlar va h.zo) amal qilish kerak.

Orfografik - to'g'ri, aniq va tushunarli qilib yozishni talab etish jarayonida o'qituvchi o'quvchining pala - partish yozuvini va ikki varaq qog'ozga yozgan yozma ishini ham nazorat qilib borishi lozim. Har bir o'quvchining daftari tartibli bo'lishiha erishish kerak.

Husnixatga o'rgatish izchil va ketma-ketlik xarakteriga ega bo'lishi lozim. O'rgatish jarayonida o'qituvchining dastur materialini, o'quvchini soddarroq shakliy ko'rinishga ega bo'lgan harflardan, murakkabroq ko'rinishga ega harflarga o'tkazishga va yirik hamda sekin yozuvdan, mayda va tez yozuvga o'tkazishda e'tibor beriladi. Husnixat mashqlarini o'zaro bog'liqlikda muntazam uyuştiriladi.

Individual yordam. Ayrim o'quvchilaming yozuvidagi individual farqlikni kuzatib boorish mumkin. Bu farq o'ta qiya yozilishda va hokazolarda kuzatiladi. Dastlabki yozuvga o'rgatish paytida individuallik ko'p ko'zga tashlanmaydi, bu hol ko'proq yuqori sinflarda tez yozuvga o'tgan paytida kuzatiladi. O'quvchida aniq va ravon yozuv hosil bo'lishi uchun o'qituvchi o'quvchining butun diqqatini harfning grafik shakliga, boshqa harf bilan qo'shilib ketmasligiga, har biri bir - biridan o'ziga ko'rsatilgan o'lchamga e'tiborini qaratishi lozim.

O'quvchilarni husnixat bilan to'g'ri yozish ko'nikmalarini rivojlantirib borish, husnixatga o'rgatish ishlarini sistematik tarzda olib borish talab etiladi. Bunda yozuv materiallarini asta-sekin ko'paytirish va murakkablashtirib borish nazarda tutiladi. Buning uchun ham o'quvchilar to'g'ri yozuvning har kungi ko'nikmasi bilan cheklanib qolmay, uzluksiz ravishda nazorat tekshiruv ishlarini yoki yozuvning sifatini 'ko'rish' ishlarini olib borishlari zarur bo'ladi.

O'quvchilar nazorat vaqtini oldindan bilganlari ma'qul, chunki bungacha ruchkadagi kamchilikni va daftarni tayyorlab qo'yishga vaqt ajratadilar. Yozib bo'lgach, bolalar o'z ishlarini o'rtoqlari bilan almashadilar va o'qituvchi bilan birgalikda tahlil qiladilar. Eng yaxshi ishlar o'quvchi burchagiga ilib qo'yiladi.

Nazorat paytida husnixat qoidalariga rioxanetiga etgan holda yozilganiga, harflarning to'g'ri yozilganligiga, matnning oson o'qilishiga, yozuv bir tekisligiga, matnni o'qish uchun va qog'ozni tejashni rejelay olishga va hakozolarga e'tibor berish lozim. Muntazam ravishda nafaqat ona tili darslaridagi yozma ishlarini, balki o'quvchining boshqa o'quv fanlaridagi yozuvini ham tekshirib borish lozim.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. X.G'ulomova va boshq. Husnixat va uni o'qitish metodikasi.
2. Abdullayev Q, Nazarov Q, Yo'ldoshevs Sh. Savod o'rgatish.
3. G'afforova R, Nazarov Q, Yo'ldoshevs Sh. 1-sinf savod darslari.

IJTIMOY-GUMANITAR FANLARNI O'QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.

*Sapayev Valisher Odilbek o'g'li
Urganch davlat universiteti o'qituvchisi
sapayev-2017@mail.ru, +998942300040
Axmedov Erkin Jo'raqulovich
Shirin shahar 3 - sonli umumiy
o'rta ta'lim maktabi tarix fani o'qituvchisi
axmedov04@gmail.com , +998 94 9173032*

Annotatsiya: Ushbu maqolada Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanishning o'ziga xos xususiyatlarini o'rganishning dolzarb masalalari tahlil qilingan va bu masalalarining ayrim omillari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar. Ta'lism texnologiyasi, takt pedagogik texnologiya, innovatsion texnologiya, kasbiy kompetensiya, amaliy ahamiyat, ta'lism jarayoni, o'qitish usullari.

O'zbekiston Respublikasida ta'lism-tarbiya tizimini tubdan isloh qilish, takomillashtirish mustaqillikning ilk kunlaridanoq eng muhim va strategic ahamiyat kasb qiluvchi vazifalardan biri sifatida doimiy diqqat-e'tibor markazida bo'lib kelmoqda. Mustaqillikni mustahkamlashda zamonaviy tendensiyalarni o'zida mujassam qilgan taraqqiy etgan ta'lism tizimining zarurligi va uning ahamiyati ham ichki, ham tashqi siyosatimiz istiqbollari, samaradorligi va jamiyatimizning ertangi taraqqiyot yo'li bilan bog'liq. Shu nuqtai nazardan ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishning sifatli tarzda olib borish o'z navbatida ko'plab omillarga bog'liq bo'lib, bu omillarning ichida ta'lism jarayonini tashkil etishning muhim atributi bo'lgan - ta'lism texnologiyalari muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda butun dunyoda sodir bo'layotgan globallashuv ijtimoiy hayotimizdagи jarayonlarni tezlashtirib, taraqqiyot sari yetaklamoqda. O'z navbatida taraqqiyotdagi bu tezlashuv har bir soha vakillaridan zamonaviy yutuqlarni egallab olish va o'z kompetensiyasini muntazam boyitib borishni talab qilmoqda. Ta'lism jarayonida, xususan ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitish jarayonida ham bu o'zgarishlar zamonaviy ta'lism texnologiyalarni iste'molga kiritish, ulardan samarali foydalanish mexanizmlari, usullari va texnologiyalarini o'zlashtirib olish vazifasini qo'yemoqda. Innovatsion pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirib olib, faoliyatga qo'llash- masalaning bir tomoni bo'lsa, boshqa bir undanam dolzarbroq tomoni-bu texnologiyalarni samarali qo'llash texnikasini o'rganishdir. Boshqa ijtimoiy kategoriyalar kabi ta'lism texnologiyalarning shunday bir o'ziga xos xususiyatlari, mezonlari va uslublari borki, ularni ko'p marotaba qo'llash, amaliyotda sinab ko'rish orqali ko'rib thlil qilish mumkin. Zamonaviy pedagog esa ushbu mezonlarni qisqa muddat davomida o'zlashtirib, vaziyatga moslab olib borishi lozim.

Shuning bilan birga ta'limga samaradorligini oshirish va bilimlarni to'la egallashlariga erishish, shaxsning ta'lism diqqat markazida bo'lishini va yoshlarning mustaqil bilim olishlarini ta'minlash uchun ta'lism muassasalariga yaxshi tayyorgarlik ko'rgan va o'z sohasidagi bilimlarni mustahkam egallash, samarador qo'llashni bilishdan tashqari o'qituvchi o'rganilayotgan mavzuni ochib berishga mos bo'lgan texnologiyalarni tanlay olish, dars jarayonidagi va darsdan tashqari beriladigan vazifalarni to'g'ri va aniqlik me'zonlari asosida ishlab chiqishi talab qilinadi. Buning uchun, fan o'qituvchisi innovatsion pedagogik texnologiyalar va interfaol usullar bilan qurollantirish hamda olgan bilimlarini o'quv-tarbiyaviy mashg'ulotlarda qo'llash malakalarini oshirib borish lozim.

Pedagogik texnologiya o'z mohiyatiga ko'ra sub'ektiv xususiyatga ega, ya'ni har bir pedagog ta'lism va tarbiya jarayonini o'z imkoniyati, kasbiy mahoratidan kelib chiqqan holda ijodiy tashkil etishi lozim. Qanday shakl, metod va vositalar yordamida tashkil etilishidan qat'iy nazar pedagogik texnologiyalar:

- pedagogik faoliyat samaradorligi oshirish;
- o'qituvchi va talabalar o'rta hamkorlikni qaror toptirishi;
- talabalar tomonidan o'quv predmetlari bo'yicha puxta bilimlarning egallanishini ta'minlashi;
- talabalarda mustaqil, erkin va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishi;

- talabalarning o‘z imkoniyatlarini ro‘yobga chiqarishlari uchun zarur shart-sharoitlarni yaratishi;
 - pedagogik jarayonda demokratik va insonparvarlik g‘oyalarining ustuvorligiga erishishni kafolatlashi zarur.
- Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitish jarayonida samaradorlikka erishihs uchun quyidagi o‘ziga xosliklarga e’tibor qaratish lozim:
- mavzularning bir-biri bilan aloqasi va ularning o‘rganiladigan doirasini aniqlab olishdagi ayrim belgilarining mayjudligi;
 - dars mashg‘ulotlarini loyihasini ishlab chiqishda ma’lum qoliplarga solingan holda ish faoliyatini amalga oshirishning iloji yo‘qligi;
 - Dars mashg‘ulotini olib borilishida o‘rganilayotgan fanimizning ijtimoiy hayot va uning elementalari bilan yuqori aloqadorligining mayjudligi va h.k.

Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o‘qitishda pedagogik texnologiyalardan bugungi kunda ta’lim tizimida bilimlarni egallashning yangi konsepsiysi — zamonaviy innovatsion ta’lim texnologiyalarning turli xil ko‘rinishlarini qo‘llash juda yaxshi samara bermoqda. Hozirgi davrda sodir bo‘layotgan innovatsion jarayonlarda ta’lim tizimi oldidagi muammolarni hal etish uchun yangi axborotni o‘zlashtirishga va o‘zlashtirilgan bilimlarni mustaqil baholashga qodir, zarur qarorlar qabul qila oluvchi, mustaqil va erkin fikrlaydigan shaxslar kerak. SHuning uchun ham ta’lim muassasalarining o‘quv-tarbiyaviy jarayonida zamonaviy o‘qitish uslublari – interfaol uslublar, innovatsion texnologiyalarning nazariyi va amaliy ahamiyati beqiyosdir.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda barcha ta’lim muassasalarining o‘quv-tarbiyaviy jarayonida o‘qituvchining kasbiy mahorati, hayotiy tajribasi, zamonaviy o‘qitish uslublari – interfaol uslublar, innovatsion texnologiyalarni o‘zlashtirish bilan birgalikda ulardan foydalana olishi ta’limning sifatini ko‘tarish bilan birgalikda ta’lim jarayonini barqaror rivojlanishiga ham sabab bo‘ladi.

Foydalilanilgan adabiyotlar

1. Atutov, P.R ‘Technology and modern education’, Pedagogy, no. 2. 1996,
2. Fomenko, V.T, Alternative system of educational process, Rostov-on-Don. 1994
3. Mitina, N.A, ‘Modern educational technology in the educational process of higher education’, The young scientist, no. 1, p. 2013345-349.

IJTIMOIY-GUMANITAR FANLARNI O'QITISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASHNING DOLZARB MASALALARI

*Sapayev Valisher Odilbek o'g'li
Urganch davlat universiteti o'qituvchisi
sapayev-2017@mail.ru, +998942300040
Haydarov Umidjon Ummatkulovich
Shirin shahar 3 - sonli umumiy
o'rta ta'lim maktabi tarix fani o'qituvchisi
haydarov362@gmail.com , +998 94 9173032*

Annotatsiya: Ushbu maqolada ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishda innovatsion pedagogik texnologiyalarni qo'llash jarayonining dolzarb masalalari tahlil qilingan va bu masalalarning pedagogning kasbiy kompetensiyasi bilan aloqadorligi tahlil qilingan.

Kalit so'zlar. pedagogik texnologiya, innovatsion texnologiya, kasbiy kompetensiya, amaliy ahamiyat, ta'lif jarauoni, o'qitish usullari.

Hozirgi kunda barcha jarayonlarda bo'lgani kabi ta'lif jarayonida ham innovatsion pedagogik texnologiyalaridan foydalanib, ta'limning samaradorligini ko'tarishga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga oshib bormoqda. Ta'lif sohasidagi tub o'zgarishlar, yangicha yondashuv asosida jarayonni tashkil qilish zarurati boshqa fan mutaxassisllari kabi ijtimoiy-gumanitar fanlar o'qituvchilar oldiga ko'plab vazifalarni qo'yemoqda. Biz bugun zamonaviy so'zi bilan ifodalayotgan bu ta'lif texnologiyalari globallashuv va har tomonlama integratsiyalashuv jarayonida pedagoglar tomonidan o'zlashtirilib, faoliyatga tadbiq etilmoqda. Shundan kelib chiqib, endigi dolzarb masala esa, ularni qo'llashni yangi darajaga ko'tarishdan iboratdir.

Zamonaviy texnologiyalar qo'llanilgan mashg'ulotlar talabalar egallayotgan bilimlarni o'zları qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zları keltirib chiqarishlariga qaratilgan. O'qituvchi bu jarayonda shaxs va jamoaning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi, shu bilan birga, boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik vazifasini bajaradi. Bugungi kunda oliv ta'lif tizimida interfaol ta'lifni tashkil etishda zamonaviy pedagogik texnologiyalar qo'llanimoqda: Ularning ba'zilarini tahlil qilishga harakat qilamiz. Zamonaviy interfaol metodlar sifatida «Munosabat», «Case-study», «Blits-so'rov», «Modellashtirish», «Ijodiy ish», «Reja», «Suhbat» metodlarini ko'rsatishimiz mumkindir. Amaliy yo'naltirilgan, ko'nikma va malakalarni mustahkamlovchi uslublar o'z xususiyatlariga ko'ra innovatsion hisoblanadi. Ularga: tashkiliy-faoliyatli o'yinlar (TFO'), ishchan va rolli o'yinlar, personallarning muloqoti, ijodiy ishlar, psixotexnika, rolli trening va boshqalar kiradi. «Case-study» – aniq iqtisodiy va ijtimoiy vaziyatlarning tavsifidan foydalangan holda o'qituvchilarda aniq ko'nikmalarni shakllantirish texnikasidir. Strategiyalar sifatida «Galereya», «Aqliy hujum», «Zinama-zina», «Bumerang», «Zig-zag», «Muzyorar», «Rotatsiya», «T-jadval», «Yumaloqlangan qor» va h.k. Grafik organayzerlar deb esa «Venn diagrammasi», «Insert», «Baliq skeleti», «BBB», «Konseptual jadval», «Klaster», «Nima uchun?», «Qanday?» kabi innovatsion ta'lif bevosa interfaol metodlari yordamida tashkil etiladi. Ijtimoiy-gumanitar fanlarni o'qitishda ushbu texnologiyalarni har birini qo'llash pedagoglardan didaktik jarayonni loyihalarshtirish bo'yicha yuqori kasbiy kompetensiyalarni talab qiladi va bu zaruratni quyidagi omillarni o'rganish orqali bilib olishimiz mumkin:

Birinchidan, ijtimoiy-gumanitar fanlar kesimida o'rganiladigan mavzularning har birining yuqori o'ziga xoslikka ega ekanligi. Masalan, ayrim mavzularda o'zlashtirilishi lozim bo'lgan materiallarining ko'pligi va ayrimlarida kamligi. Boshqa jihatdan esa dunyoqarashni charxlab ko'rish darajasining turliligi va h.k.

Ikkinchidan, ijtimoiy-gumanitar fanlar doirasida o'rganiladigan mavzularning shu fan doirasidagi mavzularga yuqori darajada aloqadorligi. Misol uchun, tarix fanidagi V-XVI-asrlar tarixi mavzulari bevosa yuqori aloqadorlikdadir.

Uchunchidan, ijtimoiy-gumanitar fanlar turkumiga kiruvchi fanlarda topshiriqlarni shakllantirish va ularni chegarasini belgilashning murakkabligi. Masalan Tarixiy xotira mavzusining kengligi bu mavzuni o'rganishda aniq topshiriqlarni shakllantirishda murakkabliklar paydo qiladi.

Innovatsion texnologiyalarga asoslangan bugungi amaldagi ta'lif tizimi- zamonaviy ta'lanning

eng takomillashgan shakli sanaladi. Yoshlarda ana shunday sifatlarni o'quv-tarbiya jarayonida pedagogik vaziyatli masalalarini echishga qaratilgan – keyslardan foydalanilgan mashg'ulotlarda shakllantirish va rivojlantirish mumkin.

O'qitishning interfaol uslublaridan bo'lgan "Case-study" uslubidan o'quvchilar nazariy holatlarni o'zlashtirish va o'quv materiallarini amaliyotga tadbiq etish maqsadida foydalanmoqdalar; u talabalarni kasbga yo'naltirishga ta'sir etadi, ularning aqlan ulg'ayishiga ko'maklashadi, o'qishga nisbatan qiziqish va ijobjiy motivatsiyani shakllantiradi. Bir vaqtning o'zida "Case-study" uslubi o'qituvchining fikrlash obraqi sifatida ham, boshqacha o'ylash va harakat qilish, o'zining ijodiy salohiyatini yangilovchi, uning alohida paradigmasi bo'lib chiqadi.

Ijtimoiy-gumanitar fanlar mavzulari bo'yicha pedagogik texnologiyalar loyihalari va metodlaridan foydalangan holda dars o'tiladi. Shuni ta'kidlash joizki, ushbu turkumga kiruvchi fanlarning barcha mavzularini ta'lim texnologiyalari asosida o'tkazsa va o'ziga xoslikda alohida yondashuvlar asosida xilma-xillik prinsiplariga amal qilgan holda o'tkazsa bo'ladi.

Ushbu fanlarni o'qitishda zamonaviy ta'limni tashkil etishga qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni o'quvchilarga etkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish, ular tomonidan egallangan bilim, ko'nikma hamda malakalar darajasini baholash o'qituvchidan yuksak pedagogik mahorat hamda ta'lim jarayoniga nisbatan yangicha yondashuvni talab etadi.

Xulosa qilib aytganda, ta'lim jarayonida zamonaviy innovatsion texnologiyalarni qo'llashda har bir pedagog asosiy e'tiborini texnologiyalarni turli qolibga solingan shakllarini o'rganib olishga emas, balki ta'lim jarayoniga texnologiyalarni moslashtirishi va amaliyotga tadbiq etishga qaratishi lozim.

Foydalilanigan adabiyotlar

1. Бахметова Ю.Н., Егорова Е.Н. Интерактивные методы обучения студентов как часть практико-ориентированного подхода в образовании // Культурная жизнь Юга России. 2014. № 3 (54). С. 61-63.
2. Атутов П.Р. Технология и современное образование // Педагогика. 1996. №

O'QUVCHI SHAXSINI TARBIYALASHDA TA'LIM TEXNALOGIYALARING O'RNI.

*Qudratov Shuhrat Shavkatovich
Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
30-maktab "Milliy istiqlol g'oyasi
manaviyat asoslari va huquqshunoslik"
fani o'qituvchisi
Telefon+998913129181
qudratov.shuhrat.91@mail.ru*

Annotatsiya. Mazkur maqolada bugun zamonaviy ta'limga qo'laniladigan interfaol usullar (innovatsion,pedagogik va axborot texnalogiyalari)dan foydalanibdars samaradorligini oshirish,bu uslublar pedagok va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali natijadorlikga erishishi haqida qayd etib o'tilgan.

Kalit so'zlar. Pedagogik texnalogiya,metod,pedagogik jarayon, ta'limga, islohot, innovatsion texnalogiya, pedagogik hamkorlik.

Bugungi kunda mamlakatimizda ko'ldomi jihatidan keng va mohiyatan insonparvar islohotlar olib borilmoqda. Buning natijasida mamlakatimizda ta'limga-tarbiya tizimini tubdan isloh qilishga alohida e'tibor qaratilib, farzandlarimizning jahon andozalari darajasida zamonaviy bilim va kasb hunarni egallashi, jismonan va manan yetuk insonlar bo'lib ulg'ayishi borasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. Muhtaram Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tomonidan ta'limga sohasiga chuqur e'tibor qaratilmoqda.Ta'limga tizimidagi keng qamrovli islohotlarni yurtimiz o'qituvchilari ilg'or pedagogik texnalogiyalarni o'zlashtirish va o'quv jarayonida qo'llash, yaxshi natijalarga erishish orqali mustahkamlab bormoqda. Buning uchun o'qituvchilarimizni o'quv jarayoniga texnalogik yondashuvlarga o'rgatish talab etiladi,bu esa pedagogik texnalogiyalardan foydalanishdan tashqari, uni O'zbekiston mada- niyati, an'analari va tajribasi bilan boyitishga olib keldi. Yangi asr ta'limga mukim jihatlari mavjud metod va usullarni uyg'unlashtirish o'quvchilarda yakka tartibda, juftlikda va guruhlarda ishslash, mustaqil fikirlash ko'nikmalarini shakl- lantirish,do'stona o'quv muhitini yaratishdan iborat.Ta'limga jarayonida interfaol usullar (innovatsion,pedagogik va axborot texnalogiyalari)dan foydalanib ta'limga ning samaradorligini ko'tarishga bo'lgan qiziqish,e'tibor kundan kunga kuchayib bormoqda. Zamonaviy texnalogiyalar qo'lanilgan mashg'ulotlar o'quvchilar egallayotgan bilimlarni o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'qib tahlil qilishlariga hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga qaratilgan. O'qituvchi bu jarayonda shaxs va jamoaning rivojlanishi,shakllanishi,bilim olish va tarbiyalash-nishiga sharoit yaratadi.Shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchanlik vazifasini bajaradi.Bunday o'quv jarayonida o'quvchi asosiy figuraga aylanadi. Bu uslublar o'ziga xosligi shundaki,ular faqat pedagok va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi.

Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib,ularga:

O'quvchilarning dars davomida befarq bo'lmashligi,mustaqil fikrlash,ijod qilish va izlanishiga turki berilishi;

O'quvchilarning o'quv jarayonida fanga bo'lgan qiziqishlarining ilmiyligini ta'minlanishi;

O'quvchilarni mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondoshgan holda munosabat bildirishlari;

O'quvchilarning o'zaro va o'qituvchi bilan erkin muloqotga kirishishi imkoniyatlarini o'sishi;

O'quvchilarda tanqidiy tafakkurning rivojlanishini ta'minlashi;

O'quvchilar nutq madaniyatining uzluksiz rivojlanishiga imkoniyat tug'ulishi.

Pedagog va o'quvchilar ,o'quvchilar bilan o'quvchilar o'rtasida do'stona munosabatning mustahkamlanishi;

Pedagog va o'quvchilarning hamkorlikdagi faoliyatini doimiy ravishda tashkil etishlar kiradi.

Pedagogik texnalogiyaning asosiy negizi-o'qituvchining va o'quvchining belgilangan maqsaddan kafolatlangan natijaga hamkorlikda erishishlari uchun tanlangan texnalogiyalarga bog'liq.

O'quv jarayonidagi pedagogik texnalogiya -bu aniq ketma ketlikdagi yaxlit jara-yon bo'lib ,bu o'quvchilarning extiyojidan kelib chiqan holda bir maqsadga yo'nal tirilgan,oldindan puxta

loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishiga qara- tilgan pedagogik jarayondir.Pedagogik maqсадning amalga oshishi va kafolatlan-gan natijaga erishishi o'qituvchi va o'quvchining hamkorlikdagi faoliyati ular qo'ygan maqsad , tanlangan mazmun,uslub,shakl,vositaga ya'ni texnalogiyaga bog'liq. O'qituvchi va o'quvchi qanday texnalogiya tanlash ixtiyoridir,chunki aso- siy maqsad aniq natijaga erishishdir.Bunda o'quvchilarning bilim saviyasi , guruh xarakteri,sharoitga qarab ,ishlatiladigan texnalogiya tanlanadi. Masalan natijaga erishish uchun , balki komyuter bilan ishlash lozimdir balkim video, audio, film, disklar yoki tarqatma materiallar, chizma, plakat, axborot texnaloiyasi, turli adabiyotlar, rasmlı albomlar kerak bo'lar. Bularning hammasi o'qituvchi va o'quvchiga bog'liq.Qisqacha aytganda o'quvchini ta'limning markaziga olib chiqish zarur.

Foydalaniman adabiyotlar:

1. J.G'. Yo'ldoshev TA'LIM YANGILANISH YO'LIDA T-O'QITUVCHI 21-26 Bet
2. Axunov G. N , Golish L.V, Fayzullayeva D.M Pedagogik texnalogiyalarini loyihalashtirish.“Zamonaviy ta'lism texnalogiyaları” turkumi T-Iqtisodiyot n-2009.
3. XALQ TA'LIMI JURNALI 4/2012 , 4/2018 ,6/2018 nashrlaridan foydalanildi.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH

*Qurtova Nilufar
Buxoro viloyat Olot tuman
7-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
997033503*

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarini o'qitishda zamonaviy metodlardan foydalanish haqida fikr yuritiladi.

Kalit so'zlar: Pedagogik texnologiyalar, interaktiv metodlar, "Sinkveyn" metodi, rasmi topshiriqlar.

Ma'lumki, mustaqil fikrlashga o'rgatuvchi, ijodiy tafakkurini rivojlantiruvchi usullarni qo'llab, o'quvchilarga chuqur bilim berish boshlang'ich ta'limning asosiy vazifasidir. Mazkur vazifani amalga oshirish uchun yangi pedagogik texnologiyalarni ta'lim jarayoniga olib kirildi. Yangi pedagogik texnologiyalar boshlang'ich sinf o'quvchisining aqlan rivojlanishi va kamol topishida muhim ahamiyat kasb etadi. Pedagogik texnologiyalarni bugungi kunda eng ommaviy lashgan turlaridan biri bu interaktiv metodlardir.

Interaktiv metodlar - o'quvchi va o'qituvchining birgalikdagi faoliyati bo'lib, o'quvchilarni ijodiy fikrlashga, zarur xulosalarga kelishga, tahlil qilish va olingen bilimlarni amaliyatga qo'llashga o'rgatadi. O'qituvchining asosiy vazifasi esa, o'quvchilarga aniq yo'nalish berish, to'g'ri xulosalarni aytishdan iborat. Interaktiv metodlar yana shunisi bilan ahamiyatli, o'qituvchi o'quvchining fikrini hech qachon keskin rad etmaydi, faqatgina to'g'ri xulosani aytadi, natijada o'quvchi o'z xatosini tushunib, fikrlashdan to'xtamaydi va ular o'rtasidagi doimiy faollik ta'minlanadi. Ma'lumki, kichik yoshdag'i bolalar diqqati beqaror bo'lib, 1-sinf o'quvchisi uchun biroz muammolar yuzaga kelishiga olib keladi. Ana shu vaziyatda o'quvchilar diqqatini jamlashda qiziqarli interaktiv metodlarning ahamiyati katta. O'quvchilarga rasmi topshiriqlarni bajartirish, ularni fikrlashga, topqirlikka, ijodkorlikka undaydi hamda yozma va og'zaki nutqini o'stirib, lug'at boyligini oshiradi.

Interfaol ta'lim o'z xususiyatiga ko'ra didaktik o'yinlar orqali evristik (fikrlash, izlash, topish) suhbat – dars jarayonini loyihalash orqali muammoli vaziyatni hosil qilish va yechish orqali kreativ – ijodkorlik asosida axborot kommunikatsion texnologiyalar yordamida amalga oshirish metodlarini o'z ichiga oladi. Axborot kommunikatsion texnologiyalar asosida ta'lim o'z navbatida kompyuter dasturlari yordamida o'qitish, masofadan o'qitish, internet tarmoqlari asosida o'qitish, media – ta'lim metodlaridan iborat. Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning yosh hususiyatlari, savodxonlik darajalari, shaxsiy tabiatlariga ko'ra didaktik o'yinlar orqali evristik suhbatlar loyihalashtirish asosidagi metodlar keng qo'llanilmoqda. Agar o'qitish jarayonida har bir o'quvchi o'zining o'zlashtirish imkoniyati darajasida topshiriqlar olib ishlaganida u yuqori sifat va samaradorlikni ta'minlagan bo'lar edi. Bunday holatni faqat tabaqalashtirgan ta'lim orqaligina amalga oshirish mumkin. Endi ta'lim jarayonlarini didaktik o'yinlar orqali amalga oshirish haqida fikr yuritamiz: Interfaol o'yinli metodlar o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan. Ular o'quvchi shaxsidagi ijodiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish va rivojlantirishning amaliy yechimlarini aniqlash va amalga oshirishda katta ahamiyatga ega. Interfaol o'yinlarning asosiy turlari: intellekual (aqlii) va harakatli hamda aralash o'yinlardan iborat. Bular o'quvchilarda aqliy, jismoni, axloqiy, ma'naviy, ma'rifiy, psixologik, estetik, badiiy, tadbirdorlik, bunyodkorlik, mehnat, kasbiy ko'nikmalarni rivojlanishiga yordam beradi. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol metodlar va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish kundan-kunga ortib bormoqda. Bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish esa ularni egallayotgan bilimlarni o'zları qidirib topish, mustaqil o'rganish va fikrlash, tahlil qilish, hatto yakuniy xulosalarni ham o'zları keltirib chiqarishga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxs rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Bugungi kunda ta'limda «Aqliy hujum», «Fikrlar hujumi», «Tarmoqlar» metodi, «Sinkveyn», «BBB», «Beshinchisi ortiqcha», «6x6x6», «Bahs-munozara», «Rolli o'yin», FSMU, «Kichik guruhlarda ishlash», «Yumaloqlangan qor», «Zigzag», «Oxirgi

so‘zni men aytay» kabi zamonaviy texnologiyalar qo‘llanmoqda.

Dars mashg‘ulotlarida o‘yin-topshiriqlarni takrorlash yoki mustahkamlash darslarida foydalanilsa ijobiy natija beradi. O‘yin-topshiriqning qaysi bir turini tanlash darsning turiga, sinf o‘quvchilarining o‘yin-topshiriqlarni bajarishga o‘rgatilganlik darajasi, ularning bilim saviyasi, mustaqil ijodiy ishslash imkoniyatlari, o‘rganilganlarni xotirada tez tiklay olishi, ijodkorlikning qay darajada shakllanganiga ham bog‘liq bo‘lishi kerak.

Xulosa o‘rnida shuni aytish kerakki, boshlang‘ich sinflarda interfaol metodlarda o‘qitish dars ta’lim tizimini rivojlantirishda yaxshi hissa qo‘sadi va o‘quvchining o‘zlashtirish qobiliyatini bir necha bor oshiradi.

Foydalaniman adabiyot:

1. G‘afforova T., Shodmonova E., Eshturdiyeva T. Ona tili. 1-sinf uchun darslik. Qosimova K, Fuzailov S, Ne’matova A. Ona tili.

2. <https://moluch.ru/archive/294/66754/>

О‘RTA TA’LIM MAKTABLARIDA JISMONIY TARBIYA FANINI O‘QITISHDA SAMARALI VA INNOVATSION METODLARDAN FOYDALANISH

*Razzaqov Mirjalol Qosimjonovich
Namangan viloyati Yangiyo‘rg‘on tumani
1-sonli maktab jismoniy tarbiya fani o‘qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada umumiy o‘rtalim maktablarida jismoniy tarbiya fanini o‘qitishda samarali metodlardan foydalanish va uning dars jarayonida ijobjiy natijalari hamda yangi innovatsion metodlarning ahamiyati bugungi kunda jismoniy tarbiya fanining o‘qitilishidagi ayrim muammo va yechimlar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: Badanttarbiya, metod, innovatsiya, kim g‘olib.

Respublikamizda so‘ngi yillarda jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirish , aholi o‘rtasida sog‘lom turmush tarzini targ‘ib qilish , ta’lim muassasalarida ta’lim olayotgan o‘quvchilarni jismoniy tarbiya va sportga qiziqishlarini oshirish va ularga zarur shart sharoitlarni yaratish hamda mamlakatimizning xalqaro maydonlarda munosib ishtirok etishlarini taminlash borasida izchil ishlar amalga oshirilmoqda.

Jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanish bolalar va o‘smirlarda ruhiy va ma’naviy tetiklikni shakllantiradi. Jismoniy tarbiya va sport bolaga va o‘smirga juda ko‘p narsa berishi mumkin. U jisman rivojlanish , jismoniy sifatlar va harakat malaka ko‘nikmalarini takomillashuvi , organizm zahiralari va ish qobilyatining ortishi ko‘pgina kasalliklarga qarshi imunitetning kuchayishi sifatida yuzaga chiqishi mumkin. O‘zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2020-yil 24-yanvardagi qabul qilingan “O‘zbekiston Respublikasi jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora –tadbirlari to‘grisida”gi farmoni esa , mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sportni yanada rivojlanishni yana bir muhim omili bo‘ldi deyishimiz mumkin. Birgina Xalq Ta’lim tizimiga e’tibor qaratadigan bo‘lsak , hozirgi kunda barcha ta’lim muassasalarida ta’lim olayotgan o‘quvchilar har kuni ertalabgi badanttarbiya mashg‘ulotlarini muntazam bajarib kelishmoqda. Dars boshlanishidan 10-15 daqiqalik ertalabki badanttarbiya o‘quvchilarni sog‘lom qilish bilan birga ularni kayfiyatlariga xam ijobjiy ta’sir ko‘satib kelmoqda , dars mashg‘ulotlariga tetik va a’lo kayfiyat bilan kirib ketishmoqda. Bunday ertalabgi badanttarbiyalarning har kuni dars mashgulotlaridan avval muntazam ravishda bajarish orqali ularda sog‘lom turmush tarziga o‘tish doimiy holatga aylanishiga xizmat qiladi. Mamlakatimizda sportga katta e’tibor berilayotgan bir paytda maktablarda jismoniy tarbiya darslarini o‘qitishda ham ayrim muammolar mavjud. Masalan, maktab moddiy texnik bazasining yetarli emasligi sport zallarining to‘la jihozlar bilan ta’milanmaganim suzish havzalari bilan bog‘liq muammolar ta’lim jarayoniga o‘z ta’sirini ko‘rsatmoqda. Ayollar sportiga bo‘lgan munosabat hali ham oqsamoqda. Agar badiiy gimnastika, suzish sport turlari uchun ham sharoit yetarli bo‘lsa yangi innovatsion metodalarini qo‘llab sifatli darslar tashkil etish mumkin. Biz mavjud sharoitlardan kelib chiqib Jismoniy tarbiya fani asosan amaliy fan bo‘lganligi bois turli usullardan ayniqsa, zamonaviy va xalq usullaridan foydalangan holda darslar tashkil etishga harakat qilamiz.

Jumladan, dars jarayonida eng keng tarqalgan va samarali metodlardan biri “Musobaqa”, “Kim g‘olib”, metodlaridir. Ushbu metodlarda sinfdagi o‘quvchilarni ikkik yoki bir nechta jamoaga bo‘lib, ular orasida spartakiadalar yani quvnoq startlar, harakatli , milliy va sport o‘yinlari ko‘rinishida tashkil etiladi. Bu usullar o‘quvchilarning harakat tizimini rivojlantiribgina qolmay g‘oliblik uchun olib boradigan metodlardan xisoblanadi. Ushbu metodlarda o‘quvchilarda yangi g‘oyalar kelishi mumkin. Darsdan so‘ng xam o‘quvchilar bilan birgalikda yangi- yangi metodlar yaratish mumkin. O‘qituvchi o‘zi o‘ylab turgan usullar bilan birgalikda o‘quvchilarning ham fikrlarini jamlab yangi, qiziqarli turli xil metodlar kashf etish mumkin. Bu usul juda samarali xisoblanadi. Sababi bu usulda yoshlarning xam qiziqishlari inobatga olingan bo‘ladi zero jismoniy tarbiya va sport bilan shug‘ullanish jarayonida o‘quvchilarda zarur bo‘lgan maqsadlar sari intilish , tashabbuskorlik , qattiyatlilik , botirlik , intizomlilik g‘oliblik kabi sifatlar shuningdek o‘zaro do‘stlik va jamoa mehnatini qadrlash , vatanni himoya qilish kabi tuyg‘ular shakillantiriladi. Yuqorida ketirib o‘tilgan metodlardan nafaqat jismoniy tarbiya o‘qituvchilari balki boshqa fan o‘qituvhilari xam foydalanishlari

mumkin. Shunday ekan o'sib kelayotgan yoshlarni sog'lom va barkamol qilib tarbiyalash biz pedagoglar qo'lidadir.

Foydalaniman adabiyotlar ro'yxati;

1. O'zbekiston Respublikasi prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonlaridan 2020-yil 24-yanvardagi qabul qilingan "O'zbekiston Respublikasi jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora –tadbirlari to'grisida"gi farmoni
2. Vohidov M. "Bolalar psixologiyasi" Toshkent. 1992.

TA'LIMDA NOAN'ANAVIY DARSLAR

*Sherg'oziyeva Marg'uba Abduvosiyevna
Andijon viloyati Ulug'nor tumani
21-son maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Maqolada ta'lism jarayonida noan'anaviy dars mash'gulotlarining afzalliklari va o'quvchilar ongiga ta'siri tushuntiriladi va amaliy ifodalanadi.

Kalit so'zlar: konferensiya, topog'onlik, boshqotirma, auksion, trenning, ko'rgazma, test, muammoli vaziyat, didaktik o'yin tarzidagi darslar.

Bugungi kunda iqtidorli va izlanuvchan salohiyatlari yoshlarni yetishtirib chiqarish malakali pedagoglar zimmasiga yuklatilgan. Bu sohaga oid ta'lism jarayonini takomillashtirish zarur. Mazkur g'oyani amalga oshirish uchun quyidagi faol, noan'anaviy usullar katta samara beradi:

Konferensiya darsi: Bunda fanning ma'lum bir bo'lagi yuzasidan olingen bilimlarni kengaytirish va atroficha o'rganish uchun konferensiya o'tkaziladi. O'quvchilar pedagogik va psixologik tomondan kuzatib boriladi. O'quvchilar qiziqishi qobiliyatiga qarab, bir necha guruhga bo'linadi. O'qituvchi konferensiya oldidan guruhlarga qanday manbalardan foydalanish va fikr yuritish yo'nalishlari haqida ko'rsatmalar beradi.

Topag'onlik darsi: Topag'onlik-o'quvchilarning mustaqil, ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish usullaridan biri. Bunda ham o'quvchilar bir nechta guruhga bo'linadi. O'qituvchi o'quvchilarga mavzuga oid tushunchalarni berib, darsni takrorlash va mustahkamlash jarayonida topag'onlikdan foydalaniladi.

Turli boshqotimalardan foydalanish: Dars jarayonida turli o'yinlar ham bilimlarini mustahkamlashga yo'l ochadi. Shunday o'yinlardan biri boshqotirma bo'lib, unda boshqotirma jadvali chiziladi va qatorlar raqamlanadi.

Auksion darslar: Bunda o'qituvchi auksionni boshqaruvchi rais vazifasini bajarishi mumkin. O'quvchilar uch-to'rt guruhga ajratiladi. Har biriga bog'liq bo'lgan ishlar va vazifalar topshiriladi. Savdo rastalariga turli buyumlar qo'yiladi. Guruhlar mahsulotlarni sotish uchun, avvalo, ularni reklama qilishlari va xaridorni jalb etishlari lozim. O'quvchilar faoliyatini baholashda ularning qanchalik ko'p mahsulot tayyorlagani, mahsulotini reklama qilish va sotish qobiliyati, xaridor bilan muomilasi e'tiborga olinadi. Natijada o'quvchilarda bozor munosabatlari shakllanadi.

Trenning darslar: Trenning darslari qayta aloqa asosida olib boriladi. O'qituvchi o'quvchilarning fikrlarini bilib, bilimlarini yanada boyitib, o'zlariga qaytarib beradi. Dars davomida o'quvchilar o'qituvchi bilan tengma-teng ishlaydilar. O'rtada erkin munosabatlar vujudga keladi. Bilimlarni qabul qilish imkoniyati kengayadi.

Ko'rgazmali darslar: Ko'rgazmali darslar o'quvchilar tafakkuri, qobiliyati, o'z navbatida, bilimlarini oshirishning muhim omilidir. Ular ayniqsa, ko'pchilik o'quvchilar tomonidan qiyin o'zlashtiriladigan darslarda qo'l keladi.

Test so'rovi: O'qituvchi o'quvchilarga ikki xil variantda test materiallarini tarqatadi. Materiallar variantlar bo'yicha guruh vakillariga teng yetadigan darajada bo'lishi kerak. Dars davomida bir xil variantdagi o'quvchilarning joylashuvi va munosabatlari e'tiborga olinadi. Testlarni yechishda o'quvchilarni nazorat qilish ikkita a'lochi o'quvchiga ishtirokchilarni teng ikkiga bo'lib topshiriladi. O'z-o'zini nazorat asosida test savollarni yechishga kirishiladi.

Muammoli vaziyat yaratish: Muammoli vaziyat ta'limga hozirgi zamonda mutaxassisining shaxsiy sifati uchun zarur bo'lgan bilishiga qiziqish, ijodiy faollik va mustaqillik kabi sifatlarini shakillantirishga qulay shart-sharoit yaratadi. U savol va topshiriqlar, misol va masalalar tizimidan iborat bo'lib, ularni hal qilish jarayonida o'quvchilar faollashadilar. O'qituvchi muammoli vaziyatni vujudga keltiradi va uni yechishni o'quvchilar ixtiyoriga topshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. U. Masharipova O'qituvchilar uchun metodik qo'llanma.
2. R.Yoldoshev, R.Xusainova, U.Bobojonova – "Ta'limga interfaol metodlari".
3. www.ziyouz.com

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TABIATSHUNOSLIK DARSLARINI O'QITISH METODLARI , VOSITALARI VA SHAKLLARI

*Soliyeva Nargiza Shavkatovna
Buloqboshi tuman 31-umumiy o'rta ta'llim
maktabi Boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotasiya: tabiat va atrofimizdagi olam fanini hozirgi zamon talablari asosida o'qitishda insoniyat uchun muhim ahamiyat kasb etadigan zamonaviy axborot - kommunikatsion texnologiyalarning rivojlanishi , ularning ishlab chiqarish sohalarida va kundalik hayotda tutgan o'rni fan-texnika tabiatning tadqiqot yutuqlarini ko'rsatish .

Kalit so'zlar: rasmiy , atrof - muhit, malaka , tahlil

Tabiatshunoslik darslarida o'qituvchi o'quvchilarda muayyan bir tushunchalarni shakillantirish uchun o'quv materialini ko'rgazmali vositalardan samarali foydalanib tushuntirish , o'qituvchining yetkazgan axboroti asosida shu mavzu ustida mustaqil izlanishi , ishlashi natijasida o'quvchilar sezgi a'zolari asosida qabul qiladilar .Qabul qilingan axborotni tasavvur qilish , idrok etish , yodda saqlash va amalda qo'llashni o'rganish tashkil etiladi.

Tabiatshunoslik darslarida o'quvchilarda tarkib toptirish zarur bo'lgan amaliy va mehnat ko'nikmalari , ularning tarkib toptirishga qaratilgan usullarga kuyidagilarni keltirish mumkin ;

Tabiatda kuzatish – tabiat hodisalari va voqealarni , ob-havoni kuzatish , kuzatilgan materiallarni yozib boorish , qayta ishslash , tahlil qilish .

Darslik va ilmiy ommabop adabiyotlardan foydalanish ko'nikmalari – darslikda berilgan matndagi asosiy g'oya tushunchalarni ajratish , matn rejasini tuzish , berilgan savollarga javob topish.

Tabiatshunoslik darslarida o'quvchilarning mustaqil va ijodiy ishlariga keng o'rin berishi lozim.O'quvchilarda ijodiy faoliyatni tarkib toptirishda quyidagilarga e'tabor qaratish zarur;

1.Tevalak atrof- muhitni o'rganish , moddiy va ma'naviy boyliklarni aniqlash.

Atrof- tabiat bilan tanishtirish bo'yicha o'tkaziladigan o'quv , tarbiya ishlarida ta'llimning turli metodlari qo'llaniladi .Ta'llim metodlari bolalarning ijtimoiy hayot , tabiat haqidagi to'plangan ma'lumotlarni tahlil qilish , taqqoslash , muhimlarini ajrata bilish , tartibga solish , umumlashtirish qobiliyatiga qarab tanланади .

Atrof olam bilan tanishtirishda o'tkaziladigan mashg'ulotlar darslar tuzilishi , ularning mavzusi va maqsadiga bog'liq .

Agar darslar ekskursiya va tabiatni kuzatish , ijtimoiy foydali mehnat yoki didaktiv o'yinlar bilan bog'liq bo'lsa , 40-45 daqiqa davom etadi .

Darslar g'oyaviy , mehnat axloqiy tarbiya birligi tamoyillik asosida tuziladi.

Atrof olam bilan tanishtirishda quyidagi metodlar samarali natija beradi ;

1. Og'zaki metodlar- bayon qilish , hikoya , suhbat , darslik bilan ishslash.

2. Ko'rgazmali metodlar-namoyish qilish , mustaqil kuzatishlar , ekskursiya .

3. Amaliy metodlar-og'zaki va yozma mashqlar , chizmalar , tajriba , laboratoriya Ishlari.

Darslarni o'tish jarayonida quyidagi ish turlari va usullaridan foydalilanadi ;

1. Tadqiqiy metod

2. Muammoli o'qitish

3. Dasturlashtirilgan o'qitish.

Atrofimizdagi olamni o'qitishda sinfdan tashqari ishlar ham e'tiborga olinadi , bular

a. Individual ishslash

b. guruh mashg'ulotlari

c. to'garak ishlar

d. ommaviy ishlar

e. adabiyotlar o'qishlardir.

Ta'llim jarayonida o'quvchilarning bilim olishi , ko'nikma va malakalarining shakllanishi ularning dunyo qarashini kengaytirishi , ijodiy izlanishlarning rivojlanishi , o'qituvchi bilan hamkorlikda o'qitish metodlari , vositalari , shakllari yordamida shakllanadi .Ta'llimi jihatdan umumiy o'rta ta'llim maktablarida tabiatshunoslikni o'qitish to'rtta tarkibiy qismdan iborat .Bular

;1. Asosiy qoidalar, nazariyalar va tushunchalarni o‘rganish. 2.Faoliyat usullari , ya’ni , ko‘nikma va malakalarini shakllantirish. 3.Ijodiy faoliyat tajribalarining shakllanishi. 4.Borliqqa nisbatan ijobjiy munosabatda bo‘lish tajribalarinig shakllanishi. Tabiatshunoslik darslarida o‘qituvchi o‘quvchilarda muayyan bir tushunchalarni shakllantirish uchun o‘quv materialini ko‘rgazmali vositalardan samarali foydalanib tushuntirishi , o‘qituvchining yetkazgan axboroti va uning asosida shu mavzu ustida mustaqil izlanishi , ishlashi natijasida o‘quvchilar sezgi a’zolari asosida qabul qiladilar . Qabul qilingan axborotni tasavvur qilish , idrok etish , yodda saqlash va amalda qo‘llashni o‘rganish tashkil etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar-

1. Tabiatshunoslik o‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma – 2017yil.
2. Boshlang‘ich ta’lim jurnali – 2012yil.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATEMATIKA FANINI O‘QITISH

*Sultonova Dilnoza Xakimovna,
Toshkent shahar Olmazor tumani
133-umumta‘lim maktabi
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Tel: +998 97 740-76-01*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda matematika fanini o‘qitishdagi o‘ziga xoslik haqida ilmiy qarashlar ilgari surilgan.

Kalit so‘zlar: Matematika, bola, o‘quvchi, ta‘lim, ilm, bilim, malaka, tushuncha, amal, masala.

So‘nggi yillarda mamlakatimizda maktabda matematika o‘qitish ayniqsa boshlang‘ich ta‘lim tizimida o‘z ko‘lami va ahamiyati jihatidan nihoyatda katta bo‘lgan o‘zgarishlarni amalga oshirdi va oshirmoqda. Masalan, 1997-yil 27-avgustdagи «Ta‘lim to‘g‘risida»gi qonunning 12-moddasi I-IV sinflarni o‘qitishga bag‘ishlangan.[1] 1997-yil 6-oktabrda «O‘zbekiston Respublikasida kadrlar tayyorlash milliy dasturi»ning 3.3.1 bandi uzlusiz ta‘limni rivojlanтирishda I-IV sinflarda O‘qitishni tashkil qilishning rejali ko‘rsatilgan. Maktab ta‘limi oldiga tamoyili yangi maqsadlarning qo‘yilishi matematika o‘qitish mazmunining tubdan o‘zgarishiga olib kelmoqda.

Matematika boshlang‘ich kursi mazmunida ham, darslik va qo‘llanmalardan foydalanish metodikasida ham rivojlanish bo‘lishini talab qiladi.[2] Bugungi ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning shakllanish jarayoni, bozor munosabatlarining raqobatlashuvi – Kadrlar tayyorlash milliy dasturi, –Ta‘lim to‘g‘risidagi qonun talablari Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasiga o‘z ta‘sirini o‘tkazmasdan qo‘ymaydi. Matematika so‘zi grekcha –mathema so‘zidan olingan bo‘lib, uning ma‘nosi –fanlarni bilish demakdir. Matematika fanining o‘rganadigan ob‘ekti fazoviy shakllar va ular orasidagi miqdoriy munosabatlardan iboratdir.

Maktab matematika kursining maqsadi o‘quvchilarga ularning psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda matematik bilimlar tizimini berishdan iboratdir.[3] Bu matematik bilimlar tizimi ma‘lum usullar (metodika) orqali o‘quvchilarga yetkaziladi. – Metodika grekcha so‘z bo‘lib, – metod degani – yo‘l demakdir. Matematika metodikasi pedagogika fanlari tizimiga kiruvchi pedagogika fanining tarmog‘i bo‘lib, jamiyat tomonidan qo‘yilgan o‘qitish maqsadlariga muvofiq matematika o‘qitish qonuniyatlarini matematika rivojining ma‘lum bosqichida tatbiq qiladi.

O‘qitishda yangi maqsadlarning qo‘yilishi matematika o‘qitish mazmunining tubdan o‘zgarishiga olib keldi.[4] Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga matematikadan samarali ta‘lim berilishi uchun bo‘lajak o‘qituvchi boshlang‘ich sinflar uchun ishlab chikarish matematika o‘qitish metodikasi egallab, chuqur o‘zlashtirib olmog‘i zarur. Matematika boshlang‘ich ta‘lim metodikasining predmeti quyidagilardan iborat: 1. Matematika o‘qitishdan ko‘zda tutilgan maqsadni asoslash (Nima uchun matematika o‘qitiladi, o‘rgatiladi). 2. Matematika o‘qitish mazmunini ilmiy ishlab chiqish (nimani o‘rgatish) bir tizimga kiltirilgan bilimlar darajasini o‘quvchilarning yosh xususiyatlariga mos keladigan qilib qanday taqsimlansa, fan asoslarini o‘rganishda izchillik ta‘minlanadi, o‘quv ishlariga o‘quv mashg‘ulotlari beradigan yuklama bartaraf qilinadi, ta‘limning mazmuni o‘quvchilarning aniq bilim bilish imkoniyatlariga mos keladi. 3. O‘qitish metodlarini ilmiy ishlab chiqish (qanday o‘qitish kerak, ya‘ni, o‘quvchilar hozirgi kunda zarur bo‘lgan iqtisodiy bilimlarni, malaka, ko‘nikmalarini va aqliy faoliyat qobiliyatlarini egallab olishlari uchun o‘quv ishlari metodikasi qanday bo‘lishi kerak? 4. O‘qitish vositalari – darsliklar, didaktik materiallar, ko‘rsatmali, qo‘llanmalar va o‘quv texnik vositalaridan foydalanish (nima yordamida o‘qitish). 5. Ta‘limni tashkil qilishni ilmiy ishlab chiqish. (darsni va ta‘limning darsdan tashqari shakllarini qanday tashkil etish) O‘qitish maqsadlari O‘qitish mazmuni o‘qitish shakllari O‘qitish metodlari O‘qitish vositalari O‘qitishning maqsadi, mazmuni, metodlari, vositalari va shakllari metodik jihatlarining asosiy tarkiblarida murakkab, uni o‘ziga xos grafik bilan tasvirlash mumkin.

Matematika o‘qitish metodikasi boshqa fanlar, eng avvalo, matematika fani – o‘zining tayanch fani bilan uzviy bog‘liq. Hozirgi zamon matematikasi natural son tushunchasini asoslashda to‘plamlar nazariyasiga tayanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, boshlang‘ich sinflar uchun mo‘ljallangan hozirgi zamon matematika darsligining birinchi uchun berilgan quyidagi topshiriqlarga duch kelamiz: –

Rasmda nechta yuk mashinasi bo‘lsa, bir qatorda shuncha katakni bo‘ya, rasmda nechta avtobus bo‘lsa, 2-qatorda shuncha katakni bo‘ya». Bunday topshiriqlarni bajarish bolalarni ko‘rsatilgan to‘plamlar elementlari orasida o‘zaro bir qiymatli moslik o‘rnatishga undaydi, bu esa natural son tushunchasini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega.

Foydalaniman adabiyotlar

1. Karimov I. Barkamol avlod - O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. - T.: «Sharq» nashriyot-m atbaa konserni, 1997.
2. Ahmedov M., Ibragimov P., Abdurahmonova N., Jumayev M.E. Birinchi sinf matematika darsligi. - T.: “ Sharq”, 2005, 160-bet.
3. Ahmedov M., Ibragimov P., Abdurahmonova N., Jumayev M.E., Birinchi sinf matematika darsligida metodik qo‘llanm a. - T.:“ Uzinkom sentr”, 2003, 96-bet.
4. Ahmedov M. va boshqalar. 4 -5 -sinf matematika darsligi. - T.: “ Ma’naviyat” , 2003.

“BOSHLANG‘ICH SINGLARDA O‘QUVCHILARNING FIKRLASH DOIRASINI KENGAYTIRISH”

*To‘rayeva Dilafro‘z Amonovna
Buxoro viloyat, Romiton tuman, Gazli shahar
37-umumta’lim maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon raqam: (998) 91 312 33 18*

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining fikrlash doirasini kengaytirish uchun yangi usullardan foydalanish va qiziqarli o‘yinlarni qo‘llash yoriladi. Yangi innavatsion g‘oyalarni bera oladigan kadrlarni yetishtirib chiqish uchun avvalo maktab yoshidanoq yoshlarni keng fikrli qilib tarbiyalash zarur.

Kalit so‘zlar: qiziqarli o‘yinlar, ommaviy o‘yinlar, fikr, g‘oya, innavatsion.

Mana bir necha yildirki davlatimiz borgan sari rivojlanib bormoqda. Bu albatta yoshlarning yangicha loyihalarni ishlab chiqayotgani, kadrlarning innavatsion g‘oyalarni keng ommaga namoyish eta olaytganliklaridan namunadir. Bilamizki, har bir sohani rivojlantirish uchun ma’lum darajada o‘zgarishlarni amalga oshira olish kerak.

Xuddi shu jumladan, maktab yoshidagi, ayniqsa, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tasavvur doirasini kengaytirish, fikrlashga undash o‘rinlidir. Buning uchun o‘quvchilarni ko‘proq kitob o‘qishga undash joiz. Sababi kitob o‘qish fikrlashni kengaytiruvchi eng foydali usuldir. Psixologlarning aytishicha, kundalik rejimda 50 bet kitob o‘qigan insonda o‘qigan mavzusiga nisbatan turli fikrlar shakllanar ekan. Agar har bir soha egasi o‘z sohasidan kelib chiqib kitob o‘qisa bu yuqori natijani berishi aniq. Buning uchun yoshlikdan kitob o‘qishga o‘rganish lozim. Yana bir usul olalarni qiziqarli o‘yinlar orqali tasavvur dunyosini kengaytirish mumkin. Masalan: 1. Tabiat bilan suhbatdamiz o‘yini. O‘quvchilarni turli guruhlarga ajratish kerak. Guruhlarga turli tabiat hodisalarini bo‘lib berish kerak. Shunda ular o‘zlariga berilgan tabiat hodisasidan kelib chiqqan xolda tovushlar va ko‘rinishlarni ko‘rsatib berishadi. Ular nafaqat ko‘rsatib berishadi balki o‘zlar ham o‘zlariga berilgan tabiat xodisisi haqida tasavvurlarini kengaytirishga musharraf bo‘lishadi.

2. Yana bir o‘yin bunda o‘quvchilarga kasblarni bo‘lib berish kerak. Shunda ular o‘zlariga berilgan kasb bo‘yicha qilishlari kerak bo‘lgan ishlarni, o‘zlarining imidjlari haqida o‘ylab gapirib berishadi. Bu o‘yin ham ularning tasavvur olamlarini kengayishiga yordam beradi.

Bulardan tashqari o‘qituvchi o‘z fikrlaridan kelib chiqgan xolda turli o‘yinlarni o‘ylab topishi mumkin. Bu faqat oituvchidan ozgina ijodiy yondashuvni talab qiladi xolos. O‘qituvchining fikrlash doirasi qancha keng bo‘lsa o‘quvchilarda ham buning shakllanishiga yordam beradi.

Ommaviy o‘yinlar tashkil etishni tarafdriman. Sababi ommaviy o‘yinlarda bolalar o‘z tengdoshlari bilan o‘ynashadi va birga harakat qilashadi. Bu o‘z navbatida bir-biriga fikr almashishiga yordam beradi. Hamda bu turli fikrlarni shakllantirish yordam beradigan bir usul hisoblanadi. Ya’ni o‘quvchi o‘z sherigining fikrini ham eshitad va o‘zinikini sherigi bilan baham ko‘ra oladi deb hisoblayman. Shu bilan birga, o‘quvchilar birga ishlash davomida jamoaviy ishlashga tayyor bo‘lib o‘sib boradi. Bilamizki, har bir sohada ish faoliyat yuritayotgan kasb egalari o‘z kasbdoshlari bilan birga harakat qiladi. Buning uchun ular kirishimli, bir-birini tushuna oladigan bo‘lishlari kerak albatta. Yoshligidan tengdoshlari bilan birga harakat qilishni boshlagan bola albatta kelajakda ham jamoa bilan birga ishlab keta oladi, chunki unda odamlar bilan suhbatlashishda ko‘nikma mavjud bo‘ladi.

Foydalilanigan adabiyotlar:

1. J.G‘. Yo‘ldoshev “Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotda joriy etish” T.2008 yil.

BOSHLANG'ICH SINF DARSLARINI ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL QILISHNING SAMARADORLIGI.

*To'rayeva Sayyora Boboqulovna
Qashqadaryo viloyati, Muborak tuman XTBga qarashli
21-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi. Tel: +998912146295*

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich sinf darslarini ilg'or pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etishning sifat va samaradorligi hamda darslarda qo'llaniladigan innovatsion texnologiyalar haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: boshlang'ich ta'lim, innovatsion texnologiya, zamonaviy ta'lim, kompyuter tarmoqlari.

Boshlang'ich ta'lim umumta'lim maktablarining bosh bo'g'ini bo'lgani sababli ana shu jarayonda o'quvchi shaxsining mukammal rivojlanib borishiga ko'proq e'tibor berish lozim. Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mas'uliyatlari cheksizdir. Ular maktab ostonasiga endigina qadam qo'ygan o'quvchilarni maktab hayotiga ko'niktirib, zamonaviy bilim olishlariga yo'l ochib beradilar. Bolalarning o'qishga munosabatlari, aqliy salohiyatlari ana shu davrda shakllanadi. Bu ham boshlang'ich sinf o'qituvchilarining vazifasi mas'uliyatlari ekanligini ko'rsatadi.

Yuksak ma'nnaviy axloqiy qarashlarni o'zida mujassam etgan barkamol shaxsni yetishtirish, milliy qadriyatlarni saqlab qolish, o'sib kelayotgan yosh avlodni sog'lomligini mustahkamlash va ijobjiy hal qilish uchun hukumatimiz rahbarlari barcha imkoniyatlarni yaratmoqdalar.

Boshlang'ich ta'lim tizimida innovatsion texnologiyalar va yo'nalishlardan foydalanish bugungi kunda dolzarb hisoblanib, bu borada olimlarimizning bir qator tadqiqotlari mavjud.

Zamonaviy axborot texnologiyalari, kompyuterlashtirish va kompyuter tarmoqlari negizida ta'lim jarayoni axborot bilan ta'minlash rivojlanib boradi. Natijada o'quv faoliyat jarayoni ham yangilikka muhtoj bo'lib qoldi. Bu holatdan chiqish uchun darslarni innovatsion texnologiyalar asosida tashkil etish o'qituvchining asosiy vazifasi. Innovatsion pedagogik muammolarni yechish ta'lim sohasida innovatsion jarayonlarning borish xussusiyatlari o'rganishdan iborat.

Boshlang'ich sinf ta'limida o'quv jarayonini tashkil etish holati jiddiy bo'lib, o'quv faoliyati bosqichma-bosqich amalga oshiriladi. Chunki bu davrda o'quvchining ta'lim tushunchalarini qabul qilish salohiyati yuqori saviyada bo'lib, ularni muntazam ravishda nazorat qilib borish lozim bo'ladi. Darslarda ko'proq ularni qiziqtirish uchun innovatsion texnologiyalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Ayniqsa, hamkorlikka asoslangan o'quvchilarining faolligini oshirishga mo'ljallangan o'quvchilarni boshqarish, fikrini eshitish, tushunish, hurmat qilish, o'zgalar manfaati bilan hisoblashish, ularga o'rgatish, ta'sir qila olish, o'zining va boshqalarning "men"nini sezish, his qilish, o'zini boshqarish fikrini aniq, lo'nda va puxta bayon eta olishga o'rgatishdan iboratdir.

Pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan darslar tashkiliy usullari, o'tkazish metodlariga ko'ra o'quvchi ehtiyojiga mos tushishi kerak. Chunki bunday darslar bola ruhiyatiga yaqinroq bo'ladi. O'quvchilarining o'quv materiallarini o'zlashtirishga bo'lgan qiziqish, xohish va istaklarini qo'zg'otish asosida maq sadga erishish motivatsiya bo'lib, bu o'qituvchi va o'quvchilarining o'zaro ichki yaqinlashuvidir.

Innovatsion texnologiyalardan dars jarayonida foydalanishning o'ziga xosligi shundaki, ular o'qituvchi va o'quvchilarining birgalikdagi faoliyati orqali amalga oshiriladi. O'qitish jarayoni o'qituvchi hamda o'quvchilar faoliyatini o'z ichiga oladi. O'qituvchining faoliyati o'quv materialini bayon qilish, o'quvchilarining fanga bo'lgan qiziqishini orttirish, fikrini teranlashtirish va e'tiqodini shakllantirish, o'quvchilarining mustaqil mashg'ulotlariga rahbarlik qilish, ularning bilim, ko'nikma va malakalarini tekshirish hamda baholashdan iborat. O'z ishiga ixlos bilan qaragan o'qituvchida chinakkam ehtiros bo'ladi. Yoshlarni barkamol qilib yetishtirish jarayonida shaxsning tarbiyasi va har tomonlama rivojlanishini ta'minlashga e'tiborni kuchaytirish va ta'lim sohasida shaxsning tarbiyasi va har tomonlam a rivojlanishida ustunlikka erishishni ta'minlashdan iborat. Ta'lim-tarbiya jarayonining uch tarkibiy birligi - tarbiya, ta'lim, shaxsni rivojlantirish to'liq darajada amalga oshirilishiga erishish lozim. Ta'lim-tarbiya ishida rasmiyatchilik va beparvolik kabi illatlardan voz kechish kerak. Bu maqsadda mustaqil fikrlaydigan shaxsni tarbiyalashga yo'naltirilgan yangi uslub va vositalar ishlab chiqilishi va joriy etilishi zarur. Bugungi kunda

pedagogikada o‘quvchi-yoshlarning ta’lim jarayonidagi faolligini oshirishga qaratilgan bir nechta o‘qitish uslublari ishlab chiqilgan: muammoli o‘qitish, ish faoliyatini ifodalovchi o‘yinlar, rolli o‘yinlar, mavzuli o‘qitish va boshqalar. Buning uchun har bir mashg‘ulotga tayyorgarlik pedagogik izlanishni ko‘zda tutishi, yuksak kasbiy bilim va mahoratni, ishda ijodiy yondashuv va ko‘p vaqt ni sarflashni talab qiladi. Chunki har bir o‘tiladigan mashg‘ulot ishlanmasi o‘ziga xos xususiyatga ega va takrorlanmasdir.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga tarbiya va ta’lim berishda ilg‘or pedagogik texnologiyalarning o‘rni beqiyos. Darslarni shunday texnologiyalar asosida olib borish dars samaradorligini oshiradi va o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytiradi.

Foydalaniman adabiyotlar ro‘yxati.

1. Ro‘ziyeva D, Usmonboyeva M, Xoliqova Z. Interfaol metodlar: mohiyati va mashg‘ulotlarda o‘qitish texnologiyalari. T-2013
2. Ishmuhamedov R, Qodirov A, Pardayev A. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. T-2008

BOSHLANG'ICH SINF O'QISH DARSLARIDA METODLAR QO'LLASH AHAMIYATI

*Uzoqjonova Sotqinoy Abdurashidovna
Buloqboshi tumani 31-maktab boshlang'ich sinif o'qituvchisi*

Izlanish metodi. Bu metod asardagi voqealarni tafsilotlarda asosida o'quvchilarga savol-topshiriqlar tuzishda, qahramonlarga baho berishda keng qo'llanilarigan usuldir. O'qish darslarida reproduktiv metod keng qo'llaniladi. Xo'sh bu usulni qachon qo'llash mumking' Bu usullar o'quvchilarning yangi tushuncha, hodisa va qonunlarni bilishdagi ijodiy faoliyatlari darajasini baholash asosida qismlarga ajratiladi. Reproduktiv usullar o'quvchilarning o'quv materiallarini mustahkamroq eslab qolishlarini ta'minlash, bilishga doir faoliyatni bevosita 6oshqarish, kamchiliklarni tez aniqlash uchun amaliy ko'nikma va malakalarini tarkib toptirish maqsadida qo'llaniladi. Reproduktiv usullar - o'quv materialining mazmuni, asosan, ahborot harakterida bo'lsa, amaliy harakatlarning usullarini ta'riflasa, o'quvchilarning bilimlarini mustaqil qidirib ola bilishlari uchun juda yangi hisoblansa, vaziyatlarni hal qilish uchun tayyor Qanday holda induktiv va deduktiv usullar qo'llaniladi. Ayniqsa, deduktiv o'qitishga talab va e'tibor kuchaydi. Bu usulda tafakkur qilish katta samara beradi. Induktiv yoki deduktiv usullarni qo'llash o'rganilayotgan mavzu mazmunini ochishning ma'lum mantig'ini - xususiydan umumiyyaga yoki umumiyyidan xususiyga o'tishni tanlashni anglatadi. Bu usulda tafakkur qilish katta samara beradi. Reproduktiv usulda o'quvchilar ilgari yoki yaqinda egallagan bilimlarini qo'llaydi. Masalan, o'qituvchi dastlabki darslarda o'zi asar matnini qismlarga bo'ladi, yozuvchi yoki shoirning aytmoqchi bo'lgan muhim fikriga o'quvchilar diqqatini jalg qiladi, uni aniqlab ko'rsatadi, o'quvchilar bilan birga tasvir vositalariga yuklatilgan ma'noni olib, o'quvchilarga ko'maklashadi. Bularning bari o'quvchilar uchun bir ko'rsatma vazifasini o'taydi. Shundan so'ng o'quvchilar o'qituvchining ko'rsatmalari yordamida yuqorida ko'rsatib o'tilgan vazifalarni o'zları mustaqil ravishda bajaradilar. Yuqorida ta'kidlangan metodlardan tashqari, boshlang'ich sinif o'qish darslarida zamonaliv pedagogik texnologiya sullaridan —Aqliy hujum, —Tarmoqlash, —Guruuhlar bilan ishlash, —Blis texnologiyasi, —FSMU texnologiyasi kabilardan ham foydalanish yaxshi samara beradi. Shuni ta'kidlab o'tish kerakki, har bir darsda qanday metoddan foydalanish, darsda qanday usullarni qo'llash o'qituvchi o'qituvchi tomonidan oldindan belgilab olinishi va puxta ishlab chiqilishi lozim.

Ta'limda faqat qiziqishga tayanib qolish ham motivatsiyaning asosli samarali bo'la olishini ta'minlamaydi. Bunda eng muhim samarali usul motivatsion-muammoli vaziyatlarni qo'yish yoki o'rganilayotgan predmetning ijtimoiy mohiyatini aks ettiradigan maxsus bilishga oid vazifalarning qo'yilishidir. Masalan, yangi dars boshlanishida yoki o'tgan darsni so'rash va mustahkamlash paytida didaktik o'yinlardan foydalanib, o'quvchilarning darsga qiziqishlari oshiriladi. Motiv hosil bo'lgach, dars davomida o'quvchilarning qiziqishlari saqlanib turgan holda o'rganilayotgan mavzuning ijtimoiy ahamiyatiga e'tibor qaratiladi. Boshlang'ich sinfda dars jarayonida motivlarning rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. O'qituvchi o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatlarini tashkil etishda motivlarga ko'proq e'tibor berishi o'quvchilarning bilim egallash jarayonining samaradorligini ta'minlaydi. O'qituvchi dars loyihasini tayyorlar ekan, maqsadni oydinlashtirishi va shu maqsad asosida o'quvchilarning o'quv-bilish faoliyatlarini shunday tashkil etishi lozimki, belgilangan maqsad to'liq amalga oshsin. Pedagogik texnologiyaning afzalligi zamon sinovidan o'tib, interfaol usullarning sifat va samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligi o'z isbotini topmoqda. Bu borada, pedagogik texnologiyalar muvofaqqiyatlarni kafolotlovchi omilligini ta'kidlagan holda, izlanishlarimiz, bir qancha tajribalarimizni pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish orqali olib bordik va bir qancha natijalarga erishdik. Bu metod boshlang'ich sinif o'qish darslarida qo'llanilsa o'quvchilarning kitob o'qishga bo'lgan ishtiyoqi, og'zaki nutqi shakllanadi, so'z boyligi oshadi, har bir mavzuga savol tuza olishga, erkin va mustaqil fikrlashga o'rganadilar. Ushbu metod orqali o'quvchilar ertaklarni, badiiy asarlarni reklama qiladilar.

Foydalanilgan Adabiyotlar.

1. Adizov B.R. Boshlang'ich ta'limni ijodiy tashkil etishning nazariy asoslari. Ped.fan.dok. diss. T., 2003-yil

**MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA IJODIY TAFAKKURNING
RIVOJLANISH DARAJASINI ANIQLASHDA PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK
TALABLAR**

*Xaydarova Gulbahor Alijonovna
Andijon viloyati Izboskan tumani 11-MTT direktori
+998 90 541-26-26*

Annotatsiya: Ushbu tezisda Maktabgacha davr- bola shaxsining shakllanishi, o‘z – o‘zini bilishi asosi shakllanishi yuz beradigan davr ekanligi, bolalarni ijodiy tafakkurni rivojlantirish darajasini aniqlashda psixologik-pedagogik talablar haqida so‘z boradi.

Kalit so‘z: Maktabgacha davr, o‘z – o‘zini bilish, madaniyat, umuminsoniy, tafakkur, model, identifikatsiya, ekspert, psixologiya, kompleks.

Maktabgacha tarbiyaning mazmunida o‘zbek xalqining milliy an’analari, qadriyatlari, xalq ijodiyotining o‘ziga xosligi, tilda o‘z aksini topuvchi tafakkur xususiyatlari xalq pedagogikasining ulkan tajribasi oiladagi o‘zaro munosabat, milliy o‘z-o‘zini anglash, boshqa xalq madaniyatidagi ijobjiy xususiyatlarini uyg‘unlashtirish masalalari, maktabgacha va oila ta’limida hal etiladi. Bu borada birinchi Prezidentimiz I.A.Karimov ta’biri bilan aytganda: “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun va “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” qabul qilinganiga qadar ham biz maktabgacha tarbiya to‘g‘risida fikr yuritib kelganmiz. Bugun esa bu masalaga chuqurroq, yangicha yondashmoqdamiz. Zero, dasturimiz talabalariga asosan maktabgacha ta’lim turi – bolani maktabga tayyorlash bilan birga, uni sog‘lom bo‘lib o‘sishini ta’minlaydi, muntazam ta’lim olishga tayyorlaydi, unda o‘qishga qiziqish hissini uyg‘otadi”¹

Maktabgacha yosh – har bir inson hayotida o‘chmas, yorqin vaqtdir. Aynan shu davrda bolaning turmushidagi yetakchi sohalar odamlar, tabiat, narsalar olami bilan aloqada o‘rnatalidi; madaniyatni, umuminsoniy qadriyatlarni bila boshlaydi, salomatligiga zamin tayyorlanadi. Maktabgacha bolalik shaxsning shakllanishi, bolaning o‘z – o‘zini bilishi asoslari shakllanishi yuz beradigan davr. Shu sababli “bolalarning rivojlantirish va maktabga tayyorlash” dasturi mualliflari tomonidan maktabgacha yoshdagi bola taraqqiyoti dasturi sifatida yaratilgan.

Maktabgacha tarbiyaning vazifasi bola taraqqiyotini tezlashtirish, uni tezroq o‘quvchi qilib qo‘yish emas, balki eng avvalo har bir bola o‘z imkoniyat va qobiliyatlarini namoyon qilishga sharoit yaratishdan iborat.

Tafakkur deganda biz nimani tushunamiz? Kundalik hayotimizda tafakkur so‘zi ostida so‘z orqali fikr bildirish nazarda tutiladi. Psixologiya fanida esa bu chuqur va keng ma’noli tushunchadir. Psixologlar har qanday ruhiy jarayonni tafakkur atamasi ichiga kiritadilar, uning yordamida inson biron bir masalani yechimini izlaydi va hal etadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda ijodiy tafakkurning rivojlanish darajasini aniqlash davomiy jarayon bo‘lib, shaxsning rivojlanishini chuqur tahlil qilish bilan bog‘liq. Bunda qator psixologik-pedagogik talablar mavjud:

- bolaning o‘zini tutishi va faoliyatini kompleks baholash, bunda imkon qadar ko‘proq bolaning qobiliyatlari va turli axborot manbalaridan foydalanish;
- identifikatsiyalash (o‘xshatish) jarayonining davomiyligi (turli vaziyatlarda bolaning o‘zini tutishini kuzatish);
- bolaning qiziqish va layoqatlariga mos keladigan faoliyat doirasida o‘zini tutishini tahlil etish (maxsus tashkil etilgan o‘yin-mashg‘ulotlarga jalb etish);
- bolaning faoliyatiga ekspert baho berish (rasmlari, yozgan she’rlari, texnik modellari, matematik masalalarni yechish usullari.), bunda yuqori malakali sohaga oid ekspert-mutaxassislarini (matematiklar, filologlar, shaxmatist va muhandislar) taklif etish.
- har bir bolaning individualligini hisobga olgan va turli psixodiagnostik metodikalarni qo‘llagan holda tashxis qilishning ko‘p bosqichli va takroriy usullaridan foydalanish;
- tashxis ishlarini real hayot va faoliyat doirasida (kuzatish, suhbat, o‘qituvchilar va otonalarning ekspert bahosi) amalga oshirish.

¹ Qurbonov Sh., va boshqalar. Barkamol avlod orzusi (“Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”ni amalga oshirish borasidagi publisistik mulohazalar). –T.: Sharq, 1998. 71-bet.

Bolalarda ijodiy tafakkurning rivojlanish darajasini aniqlashda shu yosh davrdagi iqtidorning rivojlanish darajasini, iqtidorning turli faoliyat doirasida amalga oshirish xususiyatlarini, bola rivojlanishining potentsial imkoniyatlarini differentsiatsiya (tabaqalashtirish) qilish talab etiladi.

Psixologlar ijodiy tafakkurning tuzilishini belgilaydigan asosiy omillarni bilishlari lozim. Bular quyidagilar:

- umumiy intellektual yoki aqliy qobiliyatlarning yuqori darajasi;
- bilish motivining dominantligi - boshqa motiv turlaridan ustunligi;
- yangi predmetlar, vazifalar, voqealarda duch kelganda, muammoni qo'yilishi va yechimini topishda ijodiy faollilikning namoyon bo'lishi.

Bolalar mактабга borar ekanlar ularning tasavvur eta olish tafakkuri juda baland darajaga bo'ladi. Lekin bu bolaning aqliy rivojlanishi bilan shug'ullanish kerak emas, degan gap emas. Bola hali ko'п narsalarni o'рганиши va tafakkuri rivojlanishida davom etadi. Shu sababli mактабгача o'tilgan mashg'ulotlar mакtab davrida bolaga foydalidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston respublikasi Prezidentining 2016 yil 29 dekabrdagi "2017-2021 yillarda Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.
2. O'zbekiston respublikasi Prezidentining 2017 yil 9 sentyabrdagi PQ-3261-sonli "Maktabgacha ta'lim tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.
3. O'zbekiston Respublikasida davlat mактабгача ta'lim muassasasi to'g'risida Nizom. Vazirlar Mahkamasining 2007 yil 25 oktyabrdagi 225-sonli Qarori.
4. P.Yusupova. "Maktabgacha tarbiya pedagogikasi". Qo'llanma-1993.
5. O. Xasanboyeva. "Maktabgacha ta'lim pedagogikasi". Toshkent. "ILM-ZIYO" Qo'llanma-2011.

O'QITUVCHINING NUTQ MADANIYATI VA NOTIQLIK SAN'ATI

*Gulchehra Xujanova Uralovna
filologiya fanlari .nomzodi T:+99899 793 30 69
Gazibekova Soxiba Yusupovna
yetakchi o'qituvchi. T: +998 97 4128583
Toshkent davlat yuridik universiteti qoshidagi
akademik litsey ona tili va adabiyot o'qituvchisi*

Annotatsiya: Nutq madaniyati — ijtimoiy madaniyatni, kishilik jamiyatni madaniyatini aks ettiruvchi bir ko'zgudir. Nutq madaniyati adabiy tilning har ikki shakli — yozma va og'zaki shakli uchun zarurdir. Nutq madaniyatiga e'tibor yolg'iz o'qituvchilardan emas, balki har bir fuqarodan ongli ravishda o'zlashtirish talab qilinadigan insoniy fazilatlardan biridir. Uni egallash har bir o'qituvchining va shaxsning madaniy saviyasi va bilimiga bog'liq. Ushbu maqolada o'qituvchining nutq madaniya hamda notiqlik san'ati xususida fikrlar berilgan.

Kalit so'zlar: pedagogik mahorat, nutq madaniyati, adabiy til, yozma nutq, og'zaki nutq, nutqiy qobiliyat.

O'qituvchi pedagogik mahoratida nutq madaniyati, uning nafaqat ma'naviy va axloqiy jihatdan boyligini, balki bilimini, tafakkurini, ilmiy dunyoqarashini, fikr va mushohada yuritishini belgilovchi me'yordir. O'qituvchining nutq madaniyati birdaniga shakllanib maromiga yetadigan jarayon emas, u pedagogik mahorat bilan, kasb faoliyati davomida, tajribali ustozlar o'giti natijasida yillar davomida takomillashib, sayqallanib boraveradi. O'qituvchining nutqiy qobiliyat madaniy, kasbiy, pedagogik talablar asosida shakllanib boradi. Uni rivojlantirish faqat o'qituvchining shijoatiga bog'liq. Shu qobiliyat tufayli o'qituvchining nutq madaniyati ham shakllanib boradi. Quyidagi o'qituvchining nutq madaniyatiga xos bo'lgan vositalarni yodda tutish zarur:

1. Nutq madaniyati o'qituvchining ma'naviy-axloqiy kamoloti tarkibiy qismidir. Zero nutq, millatimiz erishgan madaniyat darajasini ko'rsatuvchi, o'z ona tilimizga e'tiqodni namoyish etuvchi yorqin va ishonchli dalildir.

2. Nutq madaniyati o'qituvchilarni ma'naviy va madaniy saviyasi bilan hamda adabiy tilni mukammal bilishi bilan boshqa kasb egalaridan ma'lum ma'noda ajratib turadi.

3. Nutq madaniyatining asosiy maqsadi erkin fikr egasi bo'lgan barkamol avlodni qanday kasb egasi bo'lib yetishishidan qat'iy nazar ma'naviy jihatdan tarbiyalash. 4. Nutq madaniyati — bu, avvalo, o'qituvchilarda nutqiy ko'nikma va nutqiy malakalarni hosil qiladi. Bu ko'nikma pedagogik faoliyatda takomillashib boradi, maxsus mehnat va mashqlar evaziga malaka oshiriladi hamda erishilgan muvaffaqiyatlar tufayli qobiliyat va mahorat shakllanadi.

5. Nutq madaniyatiga o'zbek adabiy tilini mukammal egallash asosida erishiladi. Buning uchun o'qituvchi adabiy til qonuniyatlarini bilishi, badiiy adabiyot asarlarini doimiy o'qib borishi, she'rlar yod olishi va uni deklamatsiya bilan o'qiy olishi, radio va televide niye eshittirishlarni kuzatib borishi lozim.

6. Nutq madaniyatini egallashning yana bir ko'rinishi nutqiy taqlid bo'lib, yosh o'qituvchilar o'zidan yaxshiroq, chiroyliroq, ma'noli va ta'sirchan nutq so'zlaydigan ustoz murabbiylarning nutqiy san'atiga havas bilan qarashi va taqlid qilishi asosida o'rganishi mumkin.

Nutq madaniyati va notiqlik san'atining umumiy, o'xshash tomonlari bor. Har ikkala soha til va nutq, inson nutqi bilan aloqadordir. Har ikkalasi o'qituvchi nutqiy faoliyatining ta'sirchan, chiroyli bo'lishi uchun zarur hodisa bo'lib, uning nutqiy madaniyatini o'stirishga xizmat qiladi. Nutq madaniyati ham, notiqlik san'ati kabi nutqning ma'noliligi, nutqiy go'zallik, nutqiy mantiq qonuniyatlaridan oziqlanadi. Ba'zi shaxslarda uchraydigan notiqlik san'ati og'zaki nutq sohasida shaxsiy qobiliyat va faoliyat tufayli erishiluvchi alohida san'atdir. Nutq madaniyati tushunchasi bilan notiqlik tushunchasi aynan bir xil narsa emas. O'qituvchi nutq madaniyati va notiqlik orasidagi ba'zi muhim farqli tomonlarni va belgilarni bilishi lozim. Bular quyidagilar: 1. Nutq madaniyati, chinakam ma'noda adabiy til bilan bog'liq hodisadir. Uning paydo bo'lishi, lisoniy asosi, talab va mezonnari adabiy til va uning normalari bilan bog'liq. Notiqlik san'ati uchun bular asosiy belgilari emas. Notiqlar orasida adabiy til talablariga to'la amal qilmaydiganlar, ma'lum vaqtgacha, shevada ham chinakam notiqlik san'atini namoyish qilib kishilar qalbiga qizg'in ta'sir

qiluvchi kishilar uchraydi. So‘zga chechanlik, notiqlik, til materialining xarakteriga qarab emas, balki, notiqning chinakam so‘z ustasi ekanligiga, tinglovchilarni o‘ziga jalb etishida, ta’sirchan nutqiy san’atiga qarab belgilanadi.

2. Notiqlik - bu nutqning og‘zaki shakli. Notiqlik san’ati og‘zaki nutq san’atidir. Nutq madaniyati esa nutqning ham og‘zaki, ham yozma shakli uchun taalluqli bo‘lgan tushunchalardir.

3. Nutq madaniyati jamiyat a’zolarining umumiy nutqiy faoliyatini nazarda tutadi, Nutq madaniyati sohasining maqsadi va ko‘zlagan orzusi yosh avlod nutqini madaniylashtirishni mo‘ljallaydi. Chin ma’nodagi notiqlik san’ati esa, alohida shaxslarning nutqiy mahoratini va san’atini ifodalaydi. Notiqlik, asosan, nutq vositasida o‘qituvchilar jamiyat talablari asosida yosh avlodga muayyan ta’lim va tarbiya beradi, yuqori malakali, raqobatbardosh, o‘zining mustaqil fikriga ega bo‘lgan kadrlami tayyorlaydi.

4. San’atkor notiq nutqi, asosan, ko‘pchilik tinglovchilarga, keng auditoriyalarga mo‘ljallangan boiadi. Notiqni bir kishidan ortiq shaxslar tinglaydi. Nutq madaniyati mana shunday tinglovchilardan tashqari kishilar orasida odatiy suhbatlarni, yakka kishiga qaratilgan nutqlarni ham o‘z ichiga qamrab oladi.

5. O‘qituvchilar adabiy tilning keng imkoniyatlari va boyliklarini yaxshi egallagan, nutq madaniyati talablariga javob beradigan tajribali notiq bo‘lishi mumkin. Biroq hamma o‘qituvchi ham san’atkor ma’nosidagi mukammal notiq bo‘la olmaydi. Lekin adabiy tildan foydalanuvchi har bir O‘qituvchi nutq madaniyatidan xabardor bo‘lishi shart.

6. Nutq madaniyati ko‘pchilikka mo‘ljallangan, ma’lum bir maqsadni ko‘zda tutib ish ko‘rvuchi soha Bu ma’noda u keng omma uchun mo‘ljallangan talabdir, ammo notiqlik - shaxsiy qobiliyatdir.

7. Nutq madaniyati - bu faqat nutq haqidagi nutqiy faoliyatga tegishli tushuncha va soha emas, u til madaniyati bilan ham. ya’ni adabiy tilni va uning me’yorlarini o‘rganish va bu me’yorlarni qayta ishlash ishi bilan ham shug‘ullanadi. Notiqlik san’ati esa bunday ilmiy - normativ faoliyatni ko‘zda tutmaydi.

8. Notiqlik, ko‘proq nutqning mazmunini, mantiqiy asoslarini, mundarijaviy tuzilishini e’tiborga oladi, nutq madaniyati esa. nutqning til qurilishi - lisoniy tuzilishiga e’tibor qiladi.

9. Notiqlik san’ati notiq uchun oldindan qanday so‘zlash tizimi va rejasini bermaydi. Nutq madaniyati sohasi esa jamiyat a’zolarini ona tili, ya’ni adabiy til boyliklari va vositalaridan maqsadga muvofiq sharoit va uslub taqozasi talabiga ko‘ra o‘rinli foydalana olish ko‘nikmasini beradi. Bunday ko‘nikma, aslida har qanday san’atkor notiq uchun ham zarur.

10. Notiqlik san’ati haqidagi fan ancha qadimiy tarixga ega, nutq madaniyati ilmiy muammo va ilmiy soha sifatida muntazam yangilanib boradi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, o‘qituvchini nutq madaniyati shakllangan bo‘lishi notiqlikka da’vogarlar safida bo‘lishi maqsadga muvofiqdir. O‘quvchi notiq sifatida o‘quvchilarini orqasidan ergashtira olishi lozim. O‘qituvchining nutq madaniyatini chuqur bilganligi o‘quvchilarida aks etishi hayotiy hodisadir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Iskandarova Sh.M. O‘zbek nutq odatining muloqot shakllari. Samarqand 1993
2. Xoliqov A. Nutq madaniyati va notiqlik san’ati asoslari. T 2013
3. Xoliqov A. Pedagogik mahorat. T.2011/

O'QISH DARSLARIDA MUSTAQIL ISHLAR

*Yadgarova Gulnozaxon Obidjonovna
Andijon viloyati Ulug'nor tumani
21-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi*

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'qish darslarida mustaqil ishlarni bajarishning ahamiyati haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: o'qish kitobi, asarni ichdan o'qish, savol-javob qilish, topshiriq bajarish, reja tuzish.

Mustaqil ish mashqning faol turi bo'lib, uni bajarish jarayonida o'quvchilar fikrlashga va mustaqil faoliyat yuritishga o'rganadilar. Bir vaqtning o'zida ikki yoki uch sinf bilan ishlanadigan oz komplektli maktablarda mustaqil ish, ayniqsa juda zarur hamda katta ahamiyatga ega.

O'qish darslarida mustaqil ishni bajarishga bolalar taxminiy tayyorlanadi, albatta. O'quvchilarni mustaqil ishga tayyorlashda topshiriqning maqsadi ularga qisqa va aniq tushuntiriladi. Mustaqil ish uchun tanlangan matnning hajmi kichik va o'quvchilar saviyasiga mos bo'lishi lozim. Mustaqil ish turlari har xil bo'lib, uni tanlashda o'quvchilarning tayyorgarligi, o'qiladigan matnning xarakteri, asarni o'rganish bosqichi hisobga olinadi.

Boshlang'ich sinflarning o'qish darslarida mustaqil ishning quyidagi turlaridan foydalaniladi.

1. Asarni ichda o'qish. 1-sinfda bu mashqni topshirishdan oldin ayrim so'zlarni kesma harflar bilan tuzdirish va uni o'qishni mashq qildirish maqsadga muvofiq. O'quv yilining ikkinchi yarmidan boshlab ichda o'qib, ayrim qatnashuvchi shaxslarning gaplarini topish, uni o'qish va o'z so'zi bilan gapirib berish, matndan o'qituvchi bergen savolga javob bo'ladigan o'rinni topish kabi topshiriqlar berilishi mumkin.

2. O'qilgan matn yuzasidan berilgan savollarga javob berish. Bu mashq bolalarni diqqat-e'tibor bilan o'qishga o'rgatadi; bu ish turidan oz komponentli maktablarda foydalanish dars tartibini belgilashga ham yordam beradi. Mashqning bu turi asta murakkablashtira boriladi: avval o'quvchilar matnga oid savollarga javob berish bilan birga uning mazmunini o'zlashtirsalar, keyin asarning asosiy g'oyasini bilib oladilar, voqeа-hodisalar o'rtasidagi sabab-natija bog'lanishlarini tushunadilar. Bunda "Nega?", "Nima uchun?" kabi savollardan foydalaniladi. Masalan, 4-sinf "O'qish kitobi" dagi "Davlat" ertagi matni ustida ishlaganda "Ertakda davlat dehqonning uyida umrbod qolishga jazm qilibdi. Nima uchun? savoli beriladi, bu savol hikoyaning asosiy mazmunini aniqlashga ham yordam beradi. 2-sinfdan boshlab bolalar nima uchun hikoya, she'r shunday nomlanganini aytib berishga o'rganadilar.

3. O'qilgan asar mazmunini to'liq anglash, bilib olish uchun o'qituvchi topshirig'ini bajarish. Topshiriqlar quyidagicha bo'lishi mumkin:

- o'qing va omonatga xiyonatning jazosi qandayligini aytib bering. ("Omonatga xiyonat", 4-sinf)

- o'qing va nima uchun hunarsiz kishi o'limga yaqinligini tushuntirib bering. ("Hunarsiz kishi o'limga yaqin", 4-sinf va hokazo).

Ba'zan topshiriqlar turli xildagi qayta hikoyalashni talab qiladi:

a) matnning ayrim o'rinalidan foydalanib (ko'chirma olib) qayta hikoyalash; b) hikoyani bir sujet chizig'i asosida qayta hikoyalash; d) matnni qisqartirib qayta hikoyalash; e) matnning shaxsini o'zgartirib qayta hikoyalash va bosh.

4.O'qilgan matn rejasini tuzishga tayyorlanish va reja tuzish. Mustaqil ishni qanday bajarilganligini hisobga olish o'quvchilarning tayyorgarlik darajasini aniqlashda va keyingi bosqichlarida mustaqil mashqni to'g'ri tashkil qilish uchun material tanlashda o'qituvchiga yordam beradi.

Foydalilanlgan adabiyotlar:

1. Q. Abdullayeva va boshq. O'qish kitobi. T. O'qituvchi 2007.

2. K. Qosimova va boshq. Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent 2009.

O'QUVCHILARDA O'SMIRLIK DAVRI RIVOJLANISH PSIXOLOGIYASI, XUSUSIYATLARI VA YOSH DAVRLAR INQIROZLARI

*Yaxshiyeva Nozima Mo'minovna
Buxoro viloyati Olot tuman
Xtbga qarashli 2-maktab psixolog*

Annotasiya: maqolada maktab yoshidagi o'quvchilarni ro'y beradigan ruhiy o'zgarishlar yosuning krizis davri muammolar va yechimalar mavzusida.

Kalit so'zlar: o'smirlik davri, muaamo, krizis yoshi, taqlid, muammo,

O'smirlik-bolalikdan kattalikka o'tish davri bo'lib, unda ham fiziologik ham psihologik jihatdan o'ziga xos hususiyatlari bilan harakterlanadi. Bu davrda bolalikning jismoniy va psixik rivojlanishi jadallik bilan kechadi. Aksariyat o'quvchilarda o'smirlik yoshi 5-sinfdan boshlanadi. Biz o'smirlikning fiziologik bosqichlariga to'htalib o'tmaymiz, aksincha psixologik taraflarini ko'rib chiqamiz.

O'smirlik davri psixologiyasida o'tish davri "krizis" davri kabi nomlar bilan ham nomlanadi. O'smirlar o'zlarini huddi kattalardek tutishga harakat qiladilar. Ammo ularni katta deb ham atash nojoiz bo'ladi. O'smirlarda biologil rivojlanish bilan bir qatorda psixik dunyosida ham tub burilishlar sodir bo'ladi. Krizis davri deb nomlanadigan bu davrda kichik maktab davridan so'ng bola alohida olingen shaxs sifatida o'z-o'ziga nisbatan munosabatlarni shakllantirish jarayonida asosiy 2bosqichni boshidan kechiradi. Bular asosan kichik o'smirlik davri hamda katta o'smirlik davriga to'g'ri keladi. O'smirlarni o'z shaxsi haqidagi fikrlari ko'proq qiziqtiradi. Ularni rivojlanantirish va tarbiyalashga harakat qiladi. Bu davrda kattalarga taqlid qilish hamda o'zligini topish kurashi kechadi. O'smirlarda ko'pincha ehtiyoj hamda imkoniyatlarning mos kelmasligi ota-onasi va o'qituvchilari orasida tushunmovchiliklarga sabab bo'ladi. O'smirlar avval bajonidil bajargan talablarga endi qarshilik ko'rsata boshlaydilar. Kattalardan esa o'z shaxsiga hurmat bilan qarashlarini hamda mustaqil bo'lishni talab qila boshlaydilar.

Yuqorida aytib o'tkanimizdek, kattalarga taqlid ya'ni "imitatsiya" jarayoni boshlanadi. Bu paytda yangiliklarga o'ch bo'lgan yoshtar spirtli ichimlikla va chekish kabi salbiy odatlarga qiziqish bildirishlari ham achinarli albatta. Vaholanki bu odatlар ularni tez zeriktiradi hamda ko'p o'smirlar bu odatlardan o'zlarini noqulay sezadilar. Katta o'zgarishlar iskanjasida qolgan o'smirlar ichki dunyosida portlashlar sodir bo'ladi. Ba'zi o'smirlar esa nima uchun ota-onasi va kattalarga qarshi chiqayotganligiga tushinishmaydi. Bu esa ularni battar asabiylashtiradi. O'smir yoshidagi bola haddan tashqari besaramjon hamda ga'yratli bo'lishadi. Ijtimoiy hayot va jamoaga bo'lgan qiziqishning rivojlanishi bilan o'smirlarda o'z imkoniyatlari baho berish, jamoada o'z o'rnni aniqlash ehtiyoji paydo bo'ladi. O'smir yoshining boshlanishi o'qish faoliyatining yuksak darajada tarkib topishi bilan bog'lanadi. O'smirlar o'qish faoliyatida muhim o'rnлага ijtimoiy jihatdan bilimning muhim ekani hamda mustaqil hayot uchun zaruriy resurs ekanligini anglab yetadi. Qolaversa, o'smirlar o'qishidagi muvaffaqiyatsizliklarni juda jiddiy qabul qilishadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatar ekanki, o'smirlik yoshida diqqatning ko'lami, diqqatni bir narsadan boshqa narsaga yo'naltirish qobilyatlari sezilarli darajada ortadi. Qiziqarli ish, qiziqarli dars o'smirni shunchalik darajada qamrab olishga qodirki, u juda uzoq vaqt davomida zo'r ishtiyoq bilan ishlashi mumkin. Ishning bir turidan boshqa turiga o'tib turiladigan mazmunli mashg'ulotlar, aktiv biish faoliyati-ana shular o'smirni darslarga qiziqishini orttiradi.

Bolada sodir bo'ladigan psixik o'sish, o'garish real hayotda o'z o'rniiga ega bo'lishi biroz murakkabroq kechishi tabiiy hol. Buning sabablari qilib hali yetarli tajribaning kamligi hamda kattalar boladagi rivojlanish hususiyatlarini to'laligicha anglab yeta olmasligini misol qilib keltirishimiz mumkin. Natijada esa yuqorida tilga olganimizdek, o'smirlar va kattalarga psixik kechinmalar, psixologik tilda "inqiroz" vujudga keladi. Inqiroz psixik o'sishdagi ziddiyat, qarama-qarshilik sifatida o'rganiladi. Yosh davrlar psixologiyasining asosiy inqiroz davrlari sifatida bolalikning 3-7 hamda o'smirlik davri inqirozlari alohida o'rin egallaydi. O'jarlikning asosiy sababi o'smirlarning mustaqillagini cheklash, tashabbus hamda erkinligini so'ndirish hamda ongini kamsitishdan iborat bo'ladi.

Adabiyotlar:

1. W.W.W.Pedagog.uz
2. W.W.W.Metodist.uz

OBSTACLES IN LEARNING THE ENGLISH LANGUAGE

*Yuldasheva Nargiza,
english teacher, 4th school,
Kurgantepa district, Andijan region*

Annotation: When learning any foreign language, a person faces many difficulties. This is not a catastrophe, but an absolutely natural phenomenon. The problem is that you need to fight them without falling into a panic. For example, according to statistics, when studying widespread English, there are some problems that almost every third person faces. To this day you can meet many beginners with such problems. Below are some such cases to which it would be worth paying attention.

Key words: English language, pronunciation, interest, dialect, different, interest.

Learning foreign languages is not only mastering foreign language competence, but also communicative flexibility, ability to learn, emotional stability, and the ability to psychologically be included in the learning process. Nowadays the interest of learning English is increasing. This language has been the common language of the world for decades. As Taylor said in his article “English is not only a language of its natives but the number of non-natives has been increased”. It is too difficult to find country, which doesn’t know English. Learning another language means respect for that country and culture. Each language has its own difficulties as well as the English itself.

Despite the fact that this language is one of the most popular languages in the world, many people still encounter various problems when learning it. For some students, learning English is one of the most elusive subjects they have to learn. State for Tahir Jahan Khan and Nasrullah Khan’s opinion: “hat the syllable is literature oriented.” So that they can make different mistakes in pronunciation, grammar orthography and vocabulary usage. Pronunciation is the name of a particular ethnic group, a name without which literate communication between people is impossible.

Such problems in learning English are characteristic of beginning students, when they are not sure about the sentence construction, vocabulary and grammar. English has one of the biggest vocabularies of all languages. Due to deficiency of time, you need to devote fairly time to learn the second language and become much more attentive. To communicate in English, you need not only to be able to speak, but also to understand that you are answered. Misunderstanding by ear is a very common problem. Even people who have a decent vocabulary and know the grammar face it. The problem is that a person does not have listening skills (speech recognition). Faced with a fluent speech, a person does not understand the meaning of what was said, since he cannot recognize individual words. After all, they merge into one. Problem solving: Recognizing English by speaking is a skill that needs to be worked on. In order to develop it you need to listen English conversations as much as possible. But do it right. How to do this, read here. Moreover, the speech you are listening to should be both live (carriers, lectures), and mechanical (movies, series, podcasts). While learning English one should pay attention in this language’s grammar. Because not knowing grammar, you can make mistakes on your speech. Confusion with the tenses of the verbs.

According above mentioned views, we can infer the following conclusion: to begin with a person should have an interest in learning a language, patience to achieve the desired result and at the same time be more picky on himself. Demircan stated that “It is essential that they should realize the importance of learning English. It is an acknowledged fact that the sun of the English language will never end.” English is a language that is required in every walk of life of the future’s world. The nations would survive who would be able to communicate with other nations of the world.

References

1. Article (PDF Available) in Open Journal of Social Sciences 04(02):154-162 · January 2016
2. Taylor, L. (2006) The Changing Landscape of English Implications for Language Assessment. ELT Journal, 60, 51-60.3. Demircan, Ö. (1988) Dündenbugüne Türkiye'deyabancıl [Foreign Languages in Turkey: From Past to Today]. Remzi Kitabevi, İstanbul.

БОШЛАНГИЧ СИНФДА ЎҚИТИШНИНГ ЗАМОНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИДАН ФОЙДАЛАНИШ УСУЛЛАРИ

*Джумабоева Шахноза Низомжоновна
Андижон вилояти Марҳамат тумани*

*18-умумий ўрта таълим мактаби
бошлангич синф ўқитувчиси*

shaxnozateacher@gmail.com 93 246-8778

*Рустамова Шахло Абдулазизовна
Андижон вилояти Марҳамат тумани*

*2-умумий ўрта таълим мактаби
бошлангич синф ўқитувчиси*

shaxloteacher@gmail.com 99 9828635

Аннотация. Таълим ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ҳамкорликдаги фаолияти бўлиб, шу жараёнда шахснинг тараққиёти, унинг маълумоти ва тарбияси ҳам амалга ошади. Дарсларда ўқитувчи ўз билими, кўникма ва малакаларини машғулотлар воситасида ўқувчиларга етказади, ўқувчилар эса уни ўзлаштириш натижаси ва ундан фойдаланиш имкониятлари баён этилган.

Калилти сўзлар. Таълим жараёни, кўникма, малака, педагогик техника, ахборот технологиялари, интерфаол методлар.

Ўрганиш жараёнида ўқувчилар ўзлаштиришнинг турли кўринишларидан фойдаланишади, яъни ўзлаштирилаётган маълумотларни қабул қилиш, қайта ишлаш ҳамда амалиётга татбиқ этишда ўзига хос тафовутларга таянади. Таълим жараёнида ўқитувчи ва ўқувчиларларнинг дарс пайтидаги ҳамкорлиги, ўқувчиларнинг мустақил ишлаши, синфдан ташқари ишлар шаклида таълим ва тарбия масалалари ҳал этилади. Таълимнинг мақсади жамият эҳтиёжига мос равишда шаклланади. Шундай экан, таълим-тарбия мақсади мос ва мутаносиб бўлиши керак. Илмий адабиётларда таълимнинг мақсади имкониятларидан тўғри, аниқ, ўринли фойдаланиш кўникма ва малакаларини ҳосил қилиш, мантиқий-ижодий тафаккурни ривожлантириш, коммуникатив саводхонликни ошириш, миллий гояни сингдириш, шарқона тарбияни шакллантириш, шахсни маънавий бойитишдан иборатлиги таъкидланган. Таълими мақсад асосида ўқувчиларда мустақил фикрлаш, оғзаки ва ёзма саводхонликни ошириш, мантиқий тафаккурни ривожлантириш орқали уларнинг мулоқот маданияти такомиллаштирилади. Тарбиявий мақсад асосида эса маънавий, гоявий, нафосат тарбияси берилади. Тил ўрганиш жараёнида ҳалқнинг маданий-ахлоқий қадриятларига яқинлаштириш имкони пайдо бўлади.

Маълумки, таълимда илғор педагогик ва янги ахборотлар технологияларини татбиқ этиш ўқув машғулотларининг самарадорлигини оширибгина қолмай, илм-фан ютуқларини амалиётда қўллаш орқали мустақил ва мантиқий фикрлайдиган, ҳар томонлама баркамол юксак маънавиятли шахсни тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади.

Ҳозирги кунда таълим жараёнида интерфаол методлар ва ахборот технологияларини ўқув жараёнида қўллашга бўлган қизиқиши кундан-кунга ортиб бормокда. Бундай бўлишининг сабабларидан бири, шу вақтгача анъанавий таълимда ўқувчилар факат тайёр билимларни эгаллашта ўргатилган бўлса, замонавий технологиялардан фойдаланиш эса уларни эгаллаётган билимларини ўзлари қидириб топиш, мустақил ўрганиш ва фикрлаш, таҳлил қилиш, ҳатто якуний хуносаларни ҳам ўзлари келтириб чиқаришга ўргатади. Бошлангич синф ўқитувчиси бу жараёнда ўқувчиларни шахс ривожланиши, шаклланиши, билим олиши ва тарбияланишига шароит яратади ва шу билан бир қаторда бошқарувчилик, йўналтирувчилик функциясини ҳам бажаради. Бугунги кунда бошлангич таълимда «Ақлий ҳужум», «Фикрлар ҳужуми», «Тармоқлар» методи, «Синквейн», «БББ», «Бешинчи-си ортиқча», «6x6x6», «Бахс-мунозара», «Ролли ўйин», ФСМУ, «Кичик гурухларда ишлаш», «Юмалоқланган қор», «Зигзаг», «Охирги сўзни мен айтай» каби замонавий технологиялар қўлланмоқда.

Дарс машғулотларида ўйин-топширикларни такрорлаш ёки мустаҳкамлаш дарсларида фойдаланилса ижобий натижада беради. Ўйин-топшириқнинг қайси бир турини танлаш дарс-

нинг турига, синф ўқувчиларининг ўйин-топшириқларни бажаришга ўргатилганлик дара-жаси, уларнинг билим савияси, мустақил ижодий ишлаш имкониятлари, ўрганилганларни хотирада тез тиклай олиши, ижодкорликнинг қай даражада шаклланганига ҳам боғлиқ бўлиши керак. Шунингдек, ўқувчиларни ўз йўналишини танлаш ва мустақил ҳаётга тайёргарлик кўникмаларини шакллантиришдек масъулиятли вазифани бажаришда уларнинг яқин кўмакчилардан бирига айланади. Биринчи Президентимизнинг: «**Ҳар қаричи муқаддас бўлган она еримизга нисбатан фарзандларимизда ғуурор ва ифтихор, садоқат туйғуларини уйғотиш учун биз бугун нима қиляпмиз, деган саволга жавоб излаб кўрайлик»[1], - деган фикрларига жавобан таълим ва тарбия беришнинг замонавий усулларини татбиқ этиш орқали кўзланган мақсадга эришишга ўз ҳиссамизни қўшаяпмиз деган умиддамиз. Бошланғич синфларда интерфаол методлар ва таълимий ўйинлардан, замонавий ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш ўқувчиларни мустақил фикрлашга, ижодий изланиш ва мантиқий фикрлаш доираларини кенгайтириш билан бирга уларни дарсларда ўргангандарини ҳаёт билан боғлашга, қизиқишлигини оширишга ёрдам беради. Педагогика фани изланувчилари фикрича таълимий ўйинларга қўйиладиган асосий талаблар куйидагилардан иборат:**

1. Таълимий ўйинлар ўқувчилар ёшига мос бўлиши керак;
2. Ўйинлар ўтилаётган мавзу мазмун-моҳиятига мутаносиб бўлиши ;
3. Таълимий ўйинларни ўтказиш вақти аниқ белгиланиши шарт;
4. Таълимий ўйинлар ҳам таълимий, ҳам тарбиявий аҳамиятга эгалиги;
5. Таълимий ўйинларнинг ўтказилиш мақсади, аҳамияти белгиланиши.

Хуроса қилиб шуни айтишимиз даркор, дарс самарадорлиги ортиши ва замонавий технологиялар таълим сифатининг узвийлиги янги педагогик ёндашувларнинг асоси бўлиб хизмат қиласи. Шундай қилиб таълим жараёнинга интерфаол усулларни қўллашда ўқитувчи таълим жараёнининг бошқарувчиси вазифасида бўлиб, бунда бошқарув мақсади таълимнинг обьекти ва субъекти сифатида ўқувчига йўналтирилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Каримов И. Энг асосий мезон – ҳаёт ҳақиқатини акс эттириш. – Т: «Ўзбекистон», 2009, 15-бет.
2. Инновация таълим технологиялари / Муслимов Н.А., УсмонбоеваМ.Ҳ., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б.–Т.:“Сано стандарт” нашриёти, 2015.–150 б.

БОШЛАНГИЧ ТАЪЛИМ ЎҚУЧИЛАРИГА ЧЕТ ТИЛИНИ ЎРГАТИШНИНГ ПЕДОГОГИК АСОСЛАРИ

Жўраева Нигора Бахтиёровна
Тошкент шаҳар Чилонзор тумани 270-мактаб
инглиз тили ўқитувчиси 90 3928101
nigorateacher270@gmail.com

Аннотация. Бугунги таълим муассасаларида замонавий педагогик технологиялардан фойдаланган ҳолда ўқитишнинг илгор услубарини қўллаб, чет тилларига ўқитиш, шу тилларда эркин сўзлаша оладиган мутахассисларни тайёрлаш учун кенг имкониятлар ва ўқитувчи хорижий тилни ўргатиш, ўқитишнинг замонавий усуллари таснифлаб берилган.

Калит сўзлар. Ўқитишнинг интерактив усуллари, баҳс-мунозара, мулокот қилиш, техник воситалар.

Ўқитишнинг мазмуни деярли ўзгармайди, аммо уни ўқувчиларга етказиш усули ўзгариши мумкин. Ўқитишнинг бир қанча усуллари мавжуд. Дарс жараёнида қуйидаги ўқитиш усулларидан фойдаланиш мумкин. Масалан маъруза, мисол келтириш, намойиш қилиш, баҳс-мунозара, савол-жавоблар. Бу усуллар ўқувчилар билан мулокот қилиш, шунингдек, қўйилган мақсадга ўйналтирилган фикрларни ёритиш усули ёки шаклидир. Ўқитувчи мурдада вазият ёки дарс учун мос усулни танлай билиши керак. Ўқитишнинг мос ва самарали усулини танлаш учун бир қанча омилларни ҳисобга олиш зарур. Ўқувчиларнинг сони, мурдада вазият, усулнинг қўйилган мақсадга мос келиши. Агар бирор матн мухокама қилинса, ўқувчиларни кичик гурухларга бўлиб, жамоа йўли билан баҳс-мунозара ўтказиш мақсадга мувофиқдир. Бу усулда техник восита – аудиоёзувлардан фойдаланиш мумкин. Усулларни қўллаганда вақтни доимо ҳисобга олиш зарур. Ақлий ҳужум (Brain storming) усули. Ушбу усул ўқувчиларнинг фаол иштироки ҳамда уларнинг билим савиялари даражасини намоён қиласди. Бу ўқувчиларни гоялар ўйлаб топишга ундайди, эркин мулокотда бўлиш имконини беради ва натижада анча фикрлар тўпланади. Ўқитувчи эса жараён мобайнида назоратчи ҳисобланади. Ўқувчиларнинг гоялари унчалик муваффақиятли бўлмаса-да, ўқитувчи уларни танқид қилиши мумкин эмас. Аксинча, ўқувчиларнинг ижодий тафаккури рағбатлантириб борилиши зарур. Дарс тез берилган жавобларни рағбатлантириш, уларни тўлдириш, ўқувчиларни баҳолаш билан якунланади. Савол-жавоблар ва расмли ўйинлар (Discussion) усули дарсларни янада мазмунли ва қизиқарли ўтишга имкон беради. Ўқувчилар хато қилишдан қўрқмай, эркин ўз фикрини айта олиши керак. Бундай мухит дарсда ҳосил қилиниши лозим. Ўйин орқали ўқитишнинг технологиясида талабанинг вазифалари қуйидагилардан иборат:

1. Кутидиган жавоблар ва эътирозларни ўйлаш.

2. Ўз билимига ишониш. Ўйиннинг аҳамияти шундаки, ўқитувчидаги талабаларни улар эркин ҳолда фаолият кўрсатётган пайтда кузатиш имконияти бўлади. Натижада талабаларнинг фаоллиги, фантазиялари, ижодий қобилиятлари, ишчанликлари, жамоада ўзини тутишлари ҳақида кўпроқ маълумотга эга бўлиш мумкин. Инглиз тилини ўргатишда болаларни қизиқтириб ўқитиш ва билимларни тўлиқ ўзлаштиришларига эришиш замонавий педагогик технологияларнинг асосий мақсадларидан бири ҳисобланади. Инглиз тилини ўқитиш усулларидан яна бири – замонавий интерактив усулидир. Усул мазмунига кўра, дарсда янги грамматик мавзу эълон қилиниб, ўқитувчи уни турли йўллар, яъни доскага ҳар хил чизмалар чизиш, ҳаракатлар билан кўрсатиш, аввалги ўтилган мавзу билан таққослаш билан тушунтириши, мустаҳкамловчи саволлар билан талабаларни фикрлашга жалб этиши лозим. Фонетик машғулотларда эса, асосан, аудиоматнадаги қисқа сұхбатлар тингланиб, ушбу аудиоматнадаги сұхбатга айнан мос бўлган, сўзлари тушириб қолдирилган қоғоздаги матн тўлдирилади. Матн ўта зийраклик билан тингланиб, янги ибораларни ёдда сақлаб қолгандагина, талаба шартни мувваффақиятли бажариши мумкин. Бунда тинглаб тушуниш орқали оғзаки нутқ, кўнишка ва малакалар шаклланиб боради. Тингловчи ўқиган сўзларини яхши эслаб қолади ва тинглаганида яхши тушунади. Тинглаб тушунишни ўргатишнинг мазмунини Г.В.Рогова уч қисмга бўлади:

1. Лингвистик қисм. Бунга тил ва нутқ материали киради.

2. Психологик қисм. Бу овозли нутқни тинглаш, тушуниш малака ва кўникмасини ҳосил қилишдир.

3. Методик қисм. Тингловчиларга тинглаш усулларини ўргатиш ҳамда тинглаб тушуниш технологияси орқали қонун-қоиди, тамойиллар, методлар, воситалар орқали ўргатиш амалга оширилади. Ўқитиш жараёнида тинглаб тушуниш устида ишлаганди, кундалик янгиликлар, тили ўрганилаётган мамлакат халқлари ҳаёти, маданияти, тарихи ҳақида матнларнинг бўлиши тингловчиларнинг қизиқишлигини янада орттиради. Ўқитувчи тинглаб тушунишни ўргатаётганида, яъни тингловчи нотаниш мазмундаги нутқни тинглаганида қўйидагиларга эътибор бериши зарур:

1. Айрим сўзларни, гапларни, жумлаларни тушуниш (fragmenting comprehension).
2. Ҳамма далил-фикрларни тўлиқ тушуниш (comprehension in details).
3. Асосий далил-фикрларни юзаки тушуниш (overall comprehension).
4. Танқидий тушуниш (critical comprehension).

Хулоса қилиб айтганда хозирги замонавий таълимда ўқувчиларга чет тилларини ўргатиш зарурияти жуда муҳим ўрин тутмоқда. Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, бундай талабларни бажара оладиган замонавий таълим усулларидан кенг фойдаланадиган бир сўз билан айтганда кретиб педагогларга талаб жуда юқори турибди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ҳошимов Ў., Ёкубов И.. Инглиз тили ўқитиш методикаси. – Т.: “Шарқ”, 2003.
2. Charlotte Bronte. Jane Eyre. London, 1992. –Р. 93-95.
3. Рогова Г.В., Верещагина И.Н.. Методика обучения английскому языку на начальном этапе средней школы. – М., 1988.

СИСТЕМА ИЗУЧЕНИЯ ИМЕН ПРИЛАГАТЕЛЬНЫХ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Кодирова Ирода Исломовна
Учитель 4-й школы Булакбашинского района
Андижанской области

Система изучения имен прилагательных предполагает постепенное усложнение и расширение материала как со стороны лексики, так и со стороны грамматики. В I классе учащиеся наблюдают над лексическим значением имен прилагательных, учатся ставить к этим словам вопросы какой? какая? какое? какие?; во II классе изучаются изменения прилагательных по родам и числам в зависимости от имен существительных, в III классе — склонение прилагательных и правописание падежных окончаний. Одновременно на уроках русского языка и чтения в речь детей вводятся новые имена прилагательные, уточняется смысл ранее известных. Формируется умение правильно употреблять их в связной речи.

Методика изучения имен прилагательных обусловлена, прежде всего, их лингвистическими особенностями. Прилагательные обозначают признак предмета. Сущность смыслового значения прилагательных требует рассматривать их в связи с существительными. Грамматические признаки прилагательных (род, число, падеж) также зависят от имени существительного. Поэтому для понимания имен прилагательных важно уже с I класса направить внимание детей на установление зависимости имени прилагательного от имени существительного. В I классе конкретно это выражается в том, что учащиеся, во-первых, подбирают признак к предмету и, во-вторых, развивают умение устанавливать с помощью вопроса связь слов в предложении, т. е. выделять словосочетания, состоящие из прилагательного и существительного (без термина). Позднее, во II и III классах, эта зависимость все более конкретизируется: в каком числе, роде, падеже стоит имя существительное, в таком же роде, числе, падеже употребляется и имя прилагательное. Таким образом, семантико-грамматические свойства прилагательных обусловливают следующее методическое требование: работа над прилагательными должна идти как в плане лексики, так и в плане морфологии и синтаксиса. В литературе (С. Ф. Жуйков, М. С. Ягодина и др.) отмечают, что распознавание прилагательных среди других частей речи представляет определенную трудность для младших школьников. Особенно затрудняют прилагательные, лексическое значение которых не совпадает с грамматическим (сыпучий, пахучий, висячий). Учащиеся нередко относят к прилагательным имена существительные доброта, храбрость, голубизна, т. е. существительные, обозначающие качества. По данным М. С. Ягодиной, учащиеся труднее опознают относительные прилагательные по сравнению с качественными. *Первый этап (I класс)*. Первоначальное ознакомление с прилагательными (пока еще и без термина), естественно, начинается с наблюдений над лексическим значением прилагательных и вопросов, на которые они отвечают. Признаки предметов разнообразны и могут характеризовать предмет со стороны цвета, формы, величины, материала, назначения, принадлежности и т. д. Следовательно, для формирования понятия нужно раскрыть это многостороннее значение прилагательных. Учитель показывает предмет или рисунок предмета, учащиеся называют его признаки и записывают, например: мяч (к а к о и?) красный, круглый, резиновый, легкий, маленький. Лента (к а к а я?) синяя, широкая... Обязательно отмечается, что написаны слова, а предмет с его признаками есть в жизни, нас окружающей. Осознанию учащимся роли в нашей речи слов, отвечающих на вопросы какой? какая? какое?, способствует, например, сравнение текста без имен прилагательных и с именами прилагательными. Точность описания значительно повышается, если используются слова, обозначающие признаки предметов.

References:

1. Рамзаева Т.Г., Львов М.Р. Методика обучения русскому языку в начальных классах: Учеб. пособие для студентов пед. ин-тов по спец. № 2121 «Педагогика и методика нач. обучения»

ЎҚУВЧИ ТАДБИРКОРЛАР МАКТАБИ

*Мирзакаримова Махлиёхон Мадаминжоновна,
Андижон давлат университети,
эркин тадқиқотчи*

Аннотация. Мақолада бизнес ўқув машғулотларини ташкил этиш орқали мактаб ўқувчиларининг (10-синф) тадбиркорлик ташаббусларини рағбатлантиришга қаратилган «Ўқувчи тадбиркорлар мактаби» лойиҳасини амалга ошириш ва умумий таълим муассасаларидан тадбиркорлик таълими инфратузилмасини яратиш учун пилот платформа сифатида фойдаланиш муҳокама қилинган.

Калит сўзлар: хусусий тадбиркорлик, инновацион таълим, бизнес ўқув машғулотлари, меҳнат бозори, ёшлар, жамият.

Ҳозирги кунда Ўзбекистонда олий касбий таълимнинг янги тизими шаклланмоқда ва унинг мазмунини танлашда жиддий инновацион ўзгаришлар амалга оширилмоқда. Мустақиллик йилларида Ўзбекистон ижтимоий йўналтирилган бозор иқтисодиёти институтлари ва хуқуқий механизмларни шакллантиришда инновацион таълим тизими катта ютуқларга эришди. Шу билан бирга, таълим, инновацион фаолиятни ривожлантириш, кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни давлат томонидан қўллаб-қувватлашга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ю.И. Панов «Замонавий ўқув жараённида ўқувчиларнинг тадбиркорлик фаолиятини ривожлантириш» мақоласида тадбиркорлик ўқув машғулотларини ташкил этиш орқали мактаб ўқувчиларининг (10-синф) тадбиркорлик ташаббусларини рағбатлантиришга қаратилган «Ёш тадбиркорлар мактаби» лойиҳасини амалга оширишни таклиф этган. Умумий таълим муассасаларидан тадбиркорлик таълими инфратузилмасини яратиш учун пилот платформа сифатида фойдаланиш мумкинлигини таъкидлаган. Дастур учта блокдан иборат бўлиб, улар параллел равишда ўрганилади: тадбиркорлик асослари; тадбиркорликдаги асосий ваколатлар; тадбиркорлик лойиҳалар амалиёти.

«Тадбиркорлик асослари» блоки ўқувчиларга тадбиркорлик фаолияти нима эканлиги ва тадбиркор ким эканлиги ҳақида умумий тасаввур беради. Блок тадбиркорлик ва менежмент тарихини ўрганади; тадбиркорлик ва давлат, шаҳар ҳокимияти ўртасидаги боғлиқлик аниқланади; муваффақиятли тадбиркорлар билан учрашувлар ташкил этилади.

«Тадбиркорликдаги асосий ваколатлар» блоки замонавий шароитларда муваффақиятли тадбиркорлик учун зарур бўлган соҳаларда асосий билим ва қўнималарни тақдим этади. Блок таркибига тадбиркорлик инглиз тили, тадбиркорлик математикаси, менежмент ва тадбиркорликни режалаштириш, алоқа психологияси ва тадбиркорлик этикаси, ўзини ўзи бошқариш, тадбиркорликнинг хуқуқий жиҳатлари, маркетинг, реклама ва PR, тадбиркорликдаги ахборот технологиялари, молия, бухгалтерия ҳисоби асослари каби фанлар ўқитилади.

Учинчи, амалий блокни ўқув компанияси сифатида самарали амалга ошириш мумкин. Ўқув фирмаси тадбиркорлик таълимнинг инновацион шаклларидан биридир. Бу танланган фаолият тури учун ҳақиқий корхонанинг намунаси. Симуляция моделларидан фойдалangan ҳолда, ўқув фирмалари талабаларга «хавфсиз» шароитда реал дунёning талабларига жавоб беришга имкон беради. Тажриба ўтказиб, касбий мажбуриятларни бажаришнинг энг самарали усулларини топиб, ўқувчи мумкин бўлган йўқотиш ёки йўқотилган фойда кўркувани ҳис қилмайди. Бунга ўқув фирмасининг асосий тушунчаси орқали эришилади, чунки товарлар, хизматлар ва пуллар виртуалдир.

Ўқув компаниясининг асосий принципи ўқувчиларни ҳақиқий компаниялар билан ўзаро алоқаларни ўз ичига олган лойиҳаларни амалга ошириш орқали кўпроқ мустақил ишлашга ундашдир. Ҳар бир компания икки ўқувчи учун икки йил давомида мураббийлик қиласиди. Бутун давр давомида мураббийлик компанияси билан мунтазам алоқалар бутун моделнинг ядроси бўлиб, ўрта мактаб ўқувчиларига назария ва амалиётни ўзаро боғлаш имконини беради ва шу туфайли мактабда олган назарий билимлари нима учун кераклигини тушуниш имконини беради.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 7 авгуистдаги «Фан ва техноло-

гияларни ривожлантиришни мувофиқлаштириш ва бошқаришни такомиллаштириш чоратадбирлари тўғрисида»ги қарорига мувофиқ Фан ва технологияларни ривожлантиришнинг устувор йўналишларини амалга ошириш бўйича қўмита тузилди ва илмий-техник дастурлар ва лойихалар амалга оширилишининг, шунингдек, тадқиқот натижаларидан иқтисодиётнинг турли соҳаларида, ишлаб чиқаришда, таълимда, ўзаро фойдали халқаро илмий-техникавий ҳамкорликни ривожлантиришда самарали мониторингни ташкил этишда устувор вазифалар белгилаб берилди. Ўзбекистон фундаментал ва амалий фан соҳасидаги ютуқлари билан танилган бой интеллектуал салоҳиятга эга. Шунингдек, илмий ривожланган академик ва университет тармоқларига эга.

Адабиётлар

1. “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ-5847-сонли қарори 08.10.2019.

2. Инновации в профессиональном образовании и обучении: предпринимательский подход к подготовке кадров: Информационные материалы международного проекта /Под. Ред Г.В Борисовой, Т.Ю.Аветовой –СПб.:Северо-западное агентство международный программ.2002

3. А.А.Кодиров-Основные направления формирования Национальной инновационной системы Узбекистана

ЎСПИРИНЛИК ЁШИДА ШАХСНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА МИЛЛИЙ ТАРБИЯНИНГ АҲАМИЯТИ.

Ж.Облоқулов
Самарқанд давлат университети ўқитувчиси.
Телефон: +998979101436
oblokulov.79@mail.ru

Аннотация: Ушбу мақола ўспиринлик ёшида шахснинг шаклланиши ва миллий тарбиянинг аҳамияти масалалари хусусида мулоҳазалар юритилган.

Калит сўзлар: ўспирин, миллий хусусият, миллий характер, миллий ҳис-туйғу, мижози (темперамент), хулқ-автор.

Олий ўқув юртидаги таълимнинг ўзига хос хусусиятлари талабаларнинг бошқа ижтимоий гурухлар билан (улар хоҳ расмий, хоҳ норасмий бўлсин) мулоқотга кириши учун имконият яратади. Талабалик даврининг асосий хусусиятларидан бири ижтимоий етукликнинг жадал суръатлар билан рӯёбга чиқишидир. Талабалик даври ўспиринликнинг иккинчи босқичидан иборат бўлиб, 17-22-25 ёшни ўз ичига олади ва ўзининг қатор бетакрор хусусиятлари ва қарама-каршиликлари билан характерланади. Шу боисдан ўспиринлик даври шахснинг ижтимоий ҳамда касб мавқейини англашидан бошланади. Мазкур паллада ўспиринлик ўзига хос руҳий инқироз ёки тангликни бошидан кечиради, жумладан, катталарнинг ҳар хил кўринишдаги (унга ёқиши ёки ёқмаслигидан қатъий назар) ролларини тез суръатлар билан бажариб кўришга интилади ва турмуш тарзининг янги жиҳатларига кўнича бошлайди. Катта одамларнинг турмуш тарзига ўтиш жараёни шахснинг камол топиш хусусиятларига боғлиқ ички қаршиликларни келтириб чиқаради.

Ўзбек психологлари М.Г.Давлетшин, Э.Фозиев, Э.Шаумаров, Х.Ибрагимов ва В.Каримовларнинг тадқиқотларида шахс ҳаёт тажрибасини эгаллашда унда ўзлигини англаш вужудга келишини кўрсатади. Шахсий ҳаётнинг мазмунини англаш, аниқ турмуш режаларини тузиши, келажак ҳаёт йўлини белгилаш шулар жумласидандир. Талаба аста секин микрогорухнинг нотаниш шароитларига кўнишиб боради, ўзининг мажбуриятларини била бошлайди, шахслараро муносабатнинг янгича кўринишини ўрнатади, турмушдаги ижтимоий ролларни амалда шахсан синаб кўришга интилади. Улардаги ролнинг ҳис-туйғулар воқейликка муайян ёндашишига бирмунча халақит беради. Чунки улар турмушдаги ютуқлар ва муваффакиятларнинг ижтимоий-психологик илдизлари нимадан иборат эканлиги тўғрисида аниқ тасаввурга эга бўлмайдилар.

Юқорида айтилганлардан қатъий назар йигит ва қизларни олий ўқув юртига қабул қилишда уларда ўз кучлари, қобилиятлари, ақл-заковатлари ички имкониятлари ва иродаларига қатъий ишонч билдиради. Анна шу ишонч ўз навбатида тўла қонли ҳаёт ва фолиятни уюштиришга умид ҳис-туйғусини вужудга келтиради. Ўспиринликнинг иккинчи даври хулқа, воқейликка баҳо бериш имкониятидан ташқари талаб қўйиш ва қатъийлик хусусияти билан фарқланади. Шунинг учун талабалар ҳар доим принципиал бўла олмайдилар. Баъзан қатъиятлилик катталарга салбий муносабатга ҳам айланади. Талабаларнинг ўқитувчи тавсияларини инкор қилиши кўпинча низоларни келтириб чиқаради.

Маълумки ҳар бир миллат ўзига хослиги, миллий маданияти, миллий адабиёти миллий тили ва шу миллатнинг руҳий (маънавий) тарзининг мажмуасида, яъни миллий руҳиятида ўз ифодасини топади.

Ўзбек халқининг ўз руҳий қиёфаси, миллий хусусияти, миллий характери миллий ҳис-туйғуси, мижози (темперамент), хулқ-автори, хулқи, диди ва таъби алоҳида ажralиб туради. Ўзбек миллатининг билиш жараёнлари (сезгиси, идроки, тасаввuri, хотираси, тафаккури ва хаёлоти) қобилиятининг аниқ ўйналишига қаратилганлиги, эҳтиёжи ва қизиқиши, миллий онги ўзига хос хусусиятларига эгадир.

Халқимизнинг тарихий анъналари, урф-одатлари, удуми, расм-руссумлари, ахлоқ меъёри, турмуш тарзи, маданий қадриятлари, шахслараро муносабати, муомала ва мулоқот мароми ва хусусияти бошқа халқларнидан маълум даражада тафовудланади. Масалан, ўзбек халқи характерида андишлилиқ, хушмуомилалиқ, ширинсуханлик, меҳмон кутишдаги қўли очиқлик ва сахийлик одатлари мавжуд. Шунинг билан бирга, сабр косаси тўлгач

зўравонникларга нисбатан аёвсиз бўлиш, юрган йўлидан ортга қайтмасдан, исёнкорлик, бир сўзлиик хусусияти ҳам халқимизга хосдир.

Ўспириинлик давридаги миллий характер муайян миллат фазилатларининг ўзига хос хусусиятларининг мажмуасидан иборат бўлади. Ўспириинлик даври ўз ичига иродавий сифатларни (мустақиллик, чидамлилик, принципиаллик, ўз-ўзини тута билиш, ўзига буйруқ бериш, ўзини кўлга олиш, қатъиятлилик, матонат кабиларни) ва ахлоқий хислатларни (поклик, интизомлилик, самимилик, ҳаққонийлик, инсонпарварлик ва бошқаларни) қамраб олади. Шунингдек, ўспириинлик даврида миллий характер одамларга бўлган муносабатларни (яхшилик, меҳрибонлик, талабчанлик, такаббурлик), меҳнатга бўлган муносабатларни (меҳнатсеварлик ёки ялқовлик, масъулиятлилик ёки масъулиятсизлик), нарсаларга бўлган муносабатларни (озодалик, ифлослик, тежамкорлик, исрофгарчилик, аяш ёки аямаслик) ва одамларнинг ўз-ўзига бўлган муносабатларини (иззат-нафсилик, шуҳратпарамастлик, мағрурлик, ўзини катта олиш димокдорлик камтаринлик каби хусусиятларни) ифодалайди.

Халқ ўртасида хукм сурини келаётган «Сут билан кирган феъл жон билан чиқади» деган нақл ҳамиша ҳам тўғри бўлавермайди. Чунки, ҳеч қачон инсон зоти онадан ўғри, диёнатсиз, бебурт, бераҳим бўлиб туғилмайди. Аксинча, миллий характер хислатлари оила, жамоатчилик, мактабгача тарбия, ўрта ва олий мактаб мухити таъсирида шаклланади ва инсон шахсий ижтимоийлашиб боради. Худди анна шу боисдан инсон шахсининг камолоти учун аклий тараққиёт эмас, балки ахлоқий баркомоллик ўспириинлик даврида ўзак вазифасини ўташ лозим.

Ахлоқий масала инсоният ер юзида пайдо бўлган дақиқадан бошлаб, то ҳозирги давр-гача ўз долзарблигини саклаб келмоқда. Ғайри оддий ҳатти-ҳаракатлар юзага келмаслиги учун ахлоҳ-тарбиянинг негизи бўлиб қолмоғи шарт.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Фозиев Э.Ғ. Умумий психология. – Т.: Университет, 2002.
2. Бола тараққиётини психологик ташхис қилиш. Муаллифлар: Р.И.Суннатова , Г.Иргашева, С.Х.Таджиева. Тошкент -2008 йил, 156 бет
3. З.Нишонова. Ривожланиш психологияси. Педагогик психология-Тошкент -2017 –йил, 280- бет.
4. Жабборов А.М. Ўқитувчи этнопсихологияси. Қарши. Насаф нашриёти, 2015. – Б 38-104.
5. Шоумаров Ғ.Б. Ўзбекистон таълим тизимида психологик хизмат муаммолари. - Т., 1998. 13-15 б.
6. Рахимова К., Абдуллаева А. Тарбияси қийин ўсмиirlар психологияси. - Фарғона, 2006.-92 б.
8. Каримова В.М. Ёшларда ўзбек оиласи тўғрисидаги ижтимоий тасаввурлар. Псих. фан. док. дисс. - Т.: ТошДУ, 1994. – 309 б.

МЕТОДИКА ИЗУЧЕНИЯ РУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Шокирова Дилноза Убайдуллоевна
учитель начальных классов школы №1,
Республика Узбекистан
Бухарская область, Бухарский район,
Телефон: +998936561737
dilgul622@gmail.com

Аннотация: В данной статье описывается воспитательное значение русских народных сказок в школьных учебниках.

Ключ: Воспитание, основная задача воспитание высокодуховной личности, русские народные сказки имеют большое воспитательное значение, воспитание гармонично развитого подрастающего поколения.

Воспитание учащихся с первых дней обучения в школе на уровне этических норм возлагает большие задачи на учителей. Потому, что в воспитании учащихся высокодуховными личностями школа занимает основное место. Особенно в начальных классах наряду с закладкой прочного фундамента знаний, формируется воспитательный процесс. Если ребенок с детства получит достойное современных, отвечающих мировым стандартам знаний и навыков, воспитания – ознакомление детей с жизнью.

Как известно, воспитание гармонично развитого подрастающего поколения начинается с детского сада, а даже еще раньше. В этом процессе особое место занимает начальное обучение. Потому, что именно в этот период закладывается основной фундамент обучения и воспитания. Для учебно-воспитательного процесса очень важными являются уроки чтения. Внеклассное чтение пополняет и укрепляет этот процесс. Цель внеклассных чтений – совершенствование навыков чтения учащихся, воспитание сознательных читателей, умеющих отобрать нужную книгу, регулярно читающих книги, правильно оценивающих их.

Правильная организация внеклассного чтения зависит от знаний, педагогического опыта и мастерства учителя начальных классов. Учебно-воспитательный процесс во время уроков необходимо углублять и расширять на внеурочных занятиях. Воспитание учащихся в духе любви к Родине, преданности народу, друзьям, формирование у них чувства гуманизма, человечности является одной из основных задач уроков чтения. И в осуществлении этой задачи важным помощником становится внеклассное чтение. Народные сказки всячески украшают уроки внеклассного чтения.

Одной из основных задач методики является рекомендация произведений для внеклассного чтения. При отборе сказок для внеклассного чтения важное значение имеет учет интересов учащихся младшего возраста. Дети, исходя из своих интересов, больше интересуются тем или иным видом сказок. Необходимо предусмотреть, чтобы рекомендуемая сказка служила всестороннему развитию учащихся, учитывала разнообразие тем для сказок.

На сегодняшний день для внеклассного чтения в нашей стране рекомендовано пособие «Китобим – офтобим» («Книга – мое солнце»). В нем собраны интересные произведения, не вошедшие в школьную программу, в том числе, несколько народных сказок. Можно также рекомендовать для внеклассного чтения народные сказки, опубликованные в детских журналах «Гулхан», «Гунча», «Билимдон», газете «Тонг юлдузи», других детских изданиях. Учитель, не ограничиваясь лишь этими сказками, может рассмотреть сказки других народов, отобрать самые разные из них, которые положительно влияют на детей школьного возраста.

В отобранных произведениях должны быть воплощены древние традиции и обряды, историко-национальные ценности, которые помогут формированию у детей их мировоззрения, лучших человеческих качеств.

Ряд народных сказок, нашедших место в учебниках «Для чтения» в начальных классах служат глубокому осмыслинию сущности труда, формированию у учащихся сознательного отношения к труду, а также определенных общественно полезных действий или профессиональных навыков и квалификации.

При написании научной работы были использованы в качестве источника учебники «Для чтения», книжки, мировые, русские и узбекские народные сказки.

Основная цель научной работы – широкое освещение проблем идеино-художественного анализа сказок в начальных классах, методов ведения уроков. Для осуществления этих целей необходимо выполнить следующие задачи:

- правильный выбор сказок на уроках внеклассного чтения;
- обеспечение того, чтобы отобранные для уроков внеклассного чтения сказки служили пополнению и расширению тем учебных занятий в школе.

В процессе обучения учащихся начальных классов:

- использовать слайды,
- демонстрировать мультфильмы,
- изобразительное чтение сказок, разделив на роли,
- показ сцен из сказок,
- использование различных проявлений новых педагогических технологий, в частности, таких новых видов как «Скелет рыбы», «Т-схема», «Диаграмма Венн», «Умственная атака».

В книге для чтения в начальных классах имеется 10 народных сказок о животных. Это «Лев и мышка», «Жадный мышонок», «и ее дети», «Три друга», «Лиса и петух», «Воробей и лиса», «У природы много даров», «Последствия несплоченности», «Кувшин и лиса», «Аист и минарет».

Когда мы говорим про сказки о животных, необходимо понимать не только четвероногих животных, но всех живых существ. В народных сказках могут участвовать животные, начиная от мышки и комара до ястреба, медведя и других крупных живых существ. Сказки такого жанра в узбекском народном поэтическом творчестве могут быть не только о животных, но и рассказывать о различных природных явлениях («Аист и минарет»).

В сюжете сказок о животных по участию и неучастию в них человека делится на два вида.

Сказки, основанные на отношении человека и животных. К ним относятся такие сказки как «Дровосек и лев» «Волк и стрелок» «Лисица».

Сказки, основанные на взаимоотношениях животных, без участия человека – «Кувшин и лисица», «Лисица и петух», «Воробей и лисица».

Среди сказок о животных в учебниках начальных классов не встречается сказок, основанных на отношениях человека и животных, все они основаны на взаимоотношениях животных. В сказке «Лев и мышка» проходят отношения между львом и мышкой, в сказке «Лисица и петух» – между лисицей и петухом, в сказке «У природы много даров» – между воробьем и ишаком. В этих сказках животные действуют, говорят словно люди. Хотя сказки о животных имеют образный смысл, в них изображение естественных особенностей каждого занимает ведущее место. В таких сказках, сколько бы ни человечестваляли животных, все равно в них будут отражены своеобразные особенности, присущие животному миру.

Мастерский показ в сказках действий животных и птиц, которые они с успехом выполняют, становится основой для роста реализма и повышения интереса к сюжету сказки.

Бытовых сказок в 1-классе в книге чтения три – «Честный мальчик», «Умный садовник», «Ум и богатство», во 2-классе в книге чтения пять – «Три сына», «Здоровье – бесценное богатство», «Младший сын», «Самый лучший подарок», «Умный мальчик», в 3-классе в книге чтения четыре – «Храбрый стрелок и кляузник», «Честность», «Грамотный парень», «Единство – великое счастье», в 4-классе книге для чтения десять – «Самое великое качество», «Подарок ябеде», «Лучше знания», «Богатство», «Жадный богач», «Наказание мошенника», «Бдительный парень», «Человека без ремесла – близок к смерти», «Бдительные три парня», в общей сложности 22 сказки.

Одной из таких русских народных сказов является сказка «Волк и козлята» (1-класс). У козы было семь козлят. Коза, уходя в лес для поиска пищи, настоятельно порекомендует козлятам не открывать двери никому. Но маленькие козлята откроют дверь волку. Голодный волк один за другим начал поедать козлят.

Сказка «Кувшин и лиса» (1-класс) также воспитывает у учащихся любовь к труду.

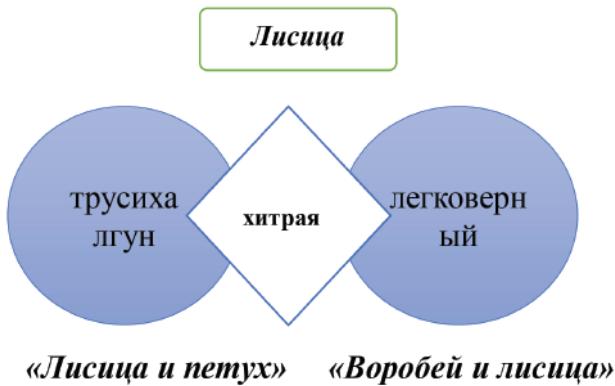
При возникновении опасности для себя может выйти из ситуации. Если учитель не смо-

жет с идейно-художественной точки правильно проанализировать сказку, то учащиеся могут прийти к неправильному выводу.

На уроке чтения во 2-классе учащиеся знакомятся сначала со сказкой «Лиса и петух», затем – «Воробей и лисица». Образ лисы в этих сказках можно сопоставить. В обеих сказках «Лиса и петух» и «Воробей и лиса» лиса остается наедине перед умом и смекалкой птицы. Лиса, раскрыв рот перед прозорливостью Воробья, была вынуждена бежать сломя голову.

Своеобразие особенности присущие образу Лисы в сказках «Лисица и петух», а также «Воробей и лисица» можно изобразить в диаграмме Венн.

Лисица – очень хитрая, переносный образ, который может обвести вокруг пальца любого человека, или животного. При встрече с несильными животными, она проявляет хитрость и коварство. Поэтому они оказываются ее жертвой и добычей. При столкновении с сильными животными изображает себя слабой, одновременно очень умной и предприимчивой, во время встреч с такими животными и птицами как петух – она властная, настойчивая, кровожадная, и в то же время – хитрая. В таком же порядке можно проанализировать и другие образы.

Формирование у учащихся инициативности, порядка, бдительности считается одним из структурных частей воспитательной работы. Сказка «Каша из топора» в книге чтения для 2-класса помогает в воспитании учащимся. В воспитании учащихся в духе восточных ценностей, национальных обрядов и обычаяев, гармоничном развитии подрастающего поколения неоценимо значение этического воспитания. Этическое воспитание – педагогический процесс, направленный на формирование навыков культуры этики, этической деятельности, на основе общепризнанных и обязательных к соблюдению свода правил по поведению, взаимоотношению, общению, порядочности и т. п. Каждая сказка может дать этическое воспитание.

Сказка в книге для чтения 2-класса «У страха большие глаза». Старушка жила в доме вместе с внучкой. Были у них куры и мышка. Они всегда вместе ходили за водой. Однажды идя по дороге, они встретили яблоневое дерево. В это время на сидящего под деревом зайца упало яблоко. От страха заяц закричал и стал бежать. В это же время, испугавшись, стала бежать и старушка. За ними стали бежать внучка, куры и мышонок. От страха все спрятались по углам дома. Мы не должны быть такими трусливыми как заяц.

В сказке «Иван царевич и серый волк» в книге для чтения 3-класса подчеркивается мысль о том, что отвечать добром на зло, является самым великим человеческим свойством. Жил был царь и три его сына. Плоды от яблони в саду царя были золотыми. Царь, узнав о том, что в его сад проник вор, отправил своих сыновей охранять сад. Двоих сыновей царя ночью заснули. Младший сын, увидев ночью что павлин с золотыми перьями поедает яблоки, поймал его за крылья, но птица сумела вырваться и улететь. Царь приказал найти птицу. Все бросились на поиски. Младший сын, всю ночь не спавший, ночью заснул, а его лошадь съел серый волк. Волк, признавший свою вину, помог младшему сыну спасти и птицу, и жеребенка, и принцессу. Через некоторое время была проведена пышная свадьба и молодые зажили счастливо.

В книге для чтения 3-класса есть также сказка «Сивка Бурка». У правителя было трое сыновей. Над младшим сыном всегда посмеивались братья. В другом городе жила принцесса Елена. Она поставила три условия. Хотя младший сын, успешно выполнивший

на быстром коне все условия принцессы, держал себя скромно. Младший брат показал старшим братьям свое превосходство во всем.

Есть в книге для чтения 4-класса и сказка «Солдат».

В начальных классах при чтении сказок, прежде всего, предусмотрено их служение на пути воспитания учащихся. Народные сказки должны также питать духовность учащихся, обогащать мир их представлений, научить отличать хорошее от плохого.

Для этого учитель должен быть грамотным, через народные сказки не только обучать, но и воспитывать учащихся.

Использованная литература:

1. Мирзиёев Ш.М. Мы построим наше великое будущее совместными усилиями с благородным и отважным народом. – Ташкент: «Узбекистан», 2017. Стр. 488.
2. Абдуллаева К., Раҳмонбекова С. Уроки чтения во втором классе. Методическое пособие для учителей. – Ташкент: «Уқитувчи», 2004. Стр. 128.
3. Афзалов М. Об узбекских народных сказках. – Ташкент: «Наука», 1964. Стр. 274.

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБИ ЎҚУВЧИЛАРИНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИ ДИНАМИКАСИНИ ЎРГАНИШ

Менгиқулов Хайрулла Алиқулович
Термиз Давлат Университети ўқитувчиси
E-mail: 01shohrux@mail.ru

Аннотация: Мақолада умумтаълим мактаби ўқувчиларининг жисмоний тайёргарлиги динамикасини ўрганиш услубларини жорий этиш масалалари кўриб чиқилган. Умумтаълим мактабининг 6-7 синф ўқувчиларининг жисмоний тайёргарлигини ўрганишнинг самарали тизими ёритиб берилган. Ўқувчиларнинг жисмоний тайёргарлигини ўрганиш ўқувчиларнинг жисига қараб амалга оширилади. Жисмоний тайёргарликни ўрганиш Ўзбекистон Республикаси Таълим вазирлиги томонидан ишлаб чиқилган услубий тавсиялар асосида ўтказилди

Калит сўзлар: жисмоний тайёргарликнинг динамикаси, мактаб ёши, жисмоний фаолик, жисмоний тайёргарлик даражалари.

Муаммонинг долзарблиги. Умумтаълим мактаби ўқувчиларнинг жисмоний тарбия машғулотларига бўлган муносабати пассайиб бораётганини кўпгина илмий адабиётларни таҳлил қилиш орқали билиб олсанк бўлади. Ушбу муаммони бартараф этиш учун ўқувчиларнинг мотивациясини оширишда жисмоний тарбия билан шуғулланишнинг турли шаклларига мурожаат қилиб илмий асосланган тавсиялар ишлаб чиқиш мақсадга мувофиқдир.

Кўплаб муаллифлар норматив кўрсаткичларга, айниқса мослашувчанликка эга бўлган мактаб ўқувчиларнинг сезиларли қисми жисмоний ривожланиш кўрсаткичлари, жисмоний тайёргарлиги ва функционал имкониятларининг орқада қолиши ва номувофиқлиги фактларини қайд этганлар.

Ҳаракат фаолиятига физиологик жиҳатдан асосланган эҳтиёж билан, мактаб ўқувчиларини жисмоний тарбия дарсларида рағбатлантириш масалаларига алоҳида эътибор қаратиш лозим, чунки ўкув жараёни самарадорлигини ошириш нафақат ўқитувчининг касбий маҳоратига, балки мактаб ўқувчиларининг ҳаракат фаолияти ва жисмоний тайёргарликга бўлган қизиқишлирига ҳам боғлиқдир. Дарс машғулотлари жараёнида спортнинг айрим турларини техник асосларини ўқитиш аспектларига таъсир кўрсатадиган тематик бўлимлар ўқувчиларнинг аксарият ҳолда «жисмоний тарбия» фанидан ижобий баҳо олиш зарурати сифатида қабул қилинади.

Тадқиқотнинг мақсади мактабнинг ўрта ёшдаги ўқувчиларида жисмоний тарбияга бўлган қизиқиши самарадорлигини ошириш йўлларини ўрганишдир.

Мақсадга мувофиқ қўйидаги вазифалар белгиланди:

1. Мактабнинг ўрта ёшдаги ўқувчиларда жисмоний тарбия фанига бўлган қизиқиши самарадорлиги ошириш муаммосининг долзарб ҳолатини ўрганиш.
2. Жисмоний тарбия бўйича мактаб ўқувчиларининг ҳаракат фаолиятида ўкув дастуридаги жисмоний машқлар динамикасини аниқлаш.

Материаллар ва тадқиқот усуллари. Муаммони ўрганишда умумий педагогик усуллардан фойдаланиш режалаштирилган: илмий маълумотларни таҳлил қилиш ва умумлаштириш, педагогик кузатув, педагогик эксперимент ва математик статистика усуллари. Жисмоний тарбиянинг назарий ва услубий муаммолари бўйича тадқиқотларда фойдаланиладиган, соддалиги, ишончлилиги ва юқори маълумот мазмуни билан ажралиб турадиган ўзига хос усуллар, масалан, назорат стандартларидан фойдаланган ҳолда жисмоний тайёргарлик даражасини синаш.

Тадқиқот Сурхондарё вилояти Термиз шахридаги мактаб негизида 6-7 синф ўқувчилари ўргасида ўрганилиши режалаштирилган.

Педагогик кузатув табиий шароитларда тартибга солинадиган жисмоний тарбия машғулотлари пайтида, машқ бажариш сифатини баҳолаш учун мотор вазифаларини бажариш жараёнида, шунингдек, дам олиш пайтида амалга оширилади. Болаларнинг субъектив ҳолати таҳлил қилинади (чарчоқ ҳисси, эътиборнинг пасайиши ва бошқалар).

Кузатишлар давомида юкламаларнинг қиймати, чарчоқ даражаси бир қатор ташки бел-

гилар билан баҳоланади, яъни: терининг ранги, терлаш даражаси, ҳаракат сифати, диққатни жамлаш ва диққатни жамлаш.

Чарчоқнинг ташқи белгилари машғулот давомида қузатилади. Педагогик қузатув ёрдамида тестларни бажариш сифати, шунингдек, диққатни жамлаш ва максимал натижани кўрсатиш қобилияти баҳоланади.

Педагогик назоратни очик қузатув шаклида ўтказиш режалаштирилган. Синов пайтида жисмоний тайёргарлик, функционал ҳолат ва ҳаракатга тайёрликни баҳолаш учун назорат машқлари ишлатилган.

Жисмоний тайёргарлик синовлари қуйидаги тестлар ёрдамида амалга оширилади:

Тезлик:

1. T1 - 30 метрга югуриш, баланд старт, стадион йўлаклари бўйлаб югуриш.

Чидамлилик:

2. T2 - 6 мин югуриш. Бошланиш юқори. Стадион йўлаклари бўйлаб югуриш.

Эгилувчанлик:

3. T3 - умуртқа поғонасининг эгилувчанлиги. Гавданинг олдинга энгашиш мойиллиги даражаси билан белгиланади.

Куч чидамлилиги:

4. T4 - танани ётган жойдан кўтариш, оёқлари тик, қўллар бошнинг орқасида (марта) - қизлар. Баланд турникда тортилиш (марта)-ўғиллар.

Куч-тезлик қобилияти:

5. T5 - икки оёғини босиб туришдан жойдан узунликка сакраш.

Координацион қобилиятлари:

6. T6 - 4 x 10 метрга мокисимон югуриш. Юқори стартдан.

Тадқиқот давомида олинган маълумотлар математик ишлов беришга топширилади.

Хуроса. Ўқувчиларда шахсий тезлик ва тезлик-куч сифатлари ва эгилувчанлигини ривожлантиришга қаратилган жисмоний машқлардан етарли даражада самара бермаган услубларни аниқлаш керак бўлади. Шу сабабли, ушбу сифатларни ривожлантириш учун қўшимча воситаларни излаш ва ишлаб чиқиши ва уларнинг дарс жараённида ва синфдан ташқари ишларда ривожланиши билан боғлик юкламаларни ошириш ҳозирда долзарб масала бўлиб келаяпти.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Высоцкий, А. И. Особенности формирования у школьников потребности в занятиях физическими упражнениями / А. И. Высоцкий // Физическое воспитание молодёжи. Проблемы, интересы, мотивы. — М. : Физкультура, 1986. 142 б.

2. Конова, Е. И. Формирование мотивации к занятиям физкультурно-оздоровительной деятельностью на уроках физической культуры : дис. ... канд. пед. наук / Е. И. Конова. — М., 1997. 53–119 б.

3. Фёдоров, В. В. Обеспечение оздоровительной направленности личностно-телесного саморазвития студентов / В. В. Фёдоров // Адаптив. физ. культура. — 2003. — № 2. 27 б.

4. Александров, В. И., Чижова, Е. С. Мониторинг физического состояния детей, посещающих общеобразовательные учреждения // Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. -2005. - № 4. 41-43 б.

**"ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ТАДҚИҚОТЛАР"
МАВЗУСИДАГИ РЕСПУБЛИКА 20-КҮП ТАРМОҚЛИ
ИЛМИЙ МАСОФАВИЙ ОНЛАЙН КОНФЕРЕНЦИЯ
МАТЕРИАЛЛАРИ**

(10-қисм)

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусаҳҳих: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.09.2020

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000